

ОПШТИНА
СВРЉИГ

**ПРОСТОРНИ ПЛАН ОПШТИНЕ СВРЉИГ
2024**

ДОКУМЕНТАЦИЈА ПЛАНА

ЕЛАБОРАТИ ПО ПОЈЕДИНИМ ОБЛАСТИМА

САДРЖАЈ

- I ПРИРОДНИ РЕСУРСИ**
- II СТАНОВНИШТВО**
- III МРЕЖА НАСЕЉА**
- IV ЈАВНЕ СЛУЖБЕ**
- V ПРИВРЕДНЕ ДЕЛАТНОСТИ**
- VI ТУРИЗАМ**
- VII САОБРАЋАЈ И ИНФРАСТРУКТУРНИ СИСТЕМИ**
 - 7.1. САОБРАЋАЈ
 - 7.2. ВОДОПРИВРЕДА
 - 7.3. ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКИ СИСТЕМИ
 - 7.4. ТОПЛИФИКАЦИОНА И ГАСОВОДНА МРЕЖА
 - 7.5. АЛТЕРНАТИВНИ ОБЛИЦИ ЕНЕРГИЈЕ
 - 7.6. ТЕЛЕКОМУНИКАЦИЈЕ
 - 7.7. ПОШТЕ
 - 7.8. КОМУНАЛНЕ ДЕЛАТНОСТИ
- VIII ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ, ПРЕДЕЛА, ПРИРОДНИХ И НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА**
 - 8.1. ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ
 - 8.2. ЗАШТИТА, УРЕЂЕЊЕ И УНАПРЕЂЕЊЕ ПРЕДЕЛА И ПРИРОДНИХ ДОБАРА
 - 8.3. ЗАШТИТА И УРЕЂЕЊЕ НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

I ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

Милијана Петковић-Костић, дипл.инж.пејз.арх.

Весна Стојановић, дипл.инж.грађ.

Предраг Антић, дипл.географ

Мирослав Вучковић, дипл.географ

АНАЛИЗА ПРИРОДНО-ЕКОЛОШКИХ УСЛОВА ГЕОГРАФСКИ И САОБРАЋАЈНИ ПОЛОЖАЈ

Територијална општина Сврљиг смештена је целокупном површином у унутрашњем делу Карпато-балканског планинског масива источне Србије. простор који јој административно припада приближно се поклапа са горњим и делом средњег слива Сврљишког Тимока. Захвата сврљишку котлину у ширем смислу, са околним планинским извишењима, протежући се преко више јасно издвојених географских целина. У оквиру Нишавског административног округа општина Сврљиг се налази у његовом североисточном делу, на најзначајнијем трансверзалном правцу који повезује јужну Србију са Тимочком крајином и једна од могућих веза изоловане Тимочке крајине са долином Мораве.

Природне погодности ниских превоја у току историје истицале су транзитни значај овог подручја. Стога су овуда и трасиране прва железничка пруга и асфалтни пут првог реда, који попречно секу Карпато-балканске планине. У новије време транзитни значај Сврљига је умањен отварањем друмске саобраћајнице преко Честобродице и пруге Зајечар-Бор-Мајданпек-Пожаревац-Београд, којима се одвија најинтензивнији саобраћај између изолованог Тимочког басена и западних делова наше земље.

Дакле мањи значај од поменутог правца има правац који уздужно пресеца територију општине Сврљиг, повезујући Пирот преко превоја Бабин Кал (750 m) са Сврљигом и даље, преко Ветрила, Превоја на западном ободу Сврљишке котлине, са долином Мораве код Алексинца. На месту пресецања ове две комуникације развио се у прошлом веку Сврљиг, као централно насеље општине.

У погледу географског положаја општине Сврљиг, значајнија од поменутих саобраћаних правца у последњих стотинак година, је близина и снажан утицај гравитационе зоне Ниша, у коју се Сврљиг у потпуности уклапа, као секундарни центар гравитације.

У административном погледу граничи се са општином Бела Паланка и Ниш на југу, општином Алексинац на западу, док се на северу и истоку граничи са Зајечарским округом. Његова граница на Сврљишким планинама и SE делу Калафата подудар се са развојем између слива Сврљишког Тимока и слива Нишаве. Од Калафата започиње западна граница, која попречно пресеца горњи део слива Топонице све до планинског предгорја Озрена и Девике. На северу граница у виду лука опасује палилулски басен, пресеца Сврљишки Тимок, а затим иде билом Тресибаве. Развојем између Сврљишког и Трговишког Тимока приближно је одређена источна граница општине, која у свом јужном делу повија према ЈЗ пресецајући долину Турије.

Физичко-географске карактеристике у највећој мери су имале утицаја на друштвено-историјски, политички и економски развој овог простора. Оне се првенствено огледају у географско-саобраћајној изолованости ове Општине, као и наведеним планинским венцима и масивима (*Прилог бр. 1*).

Захваљујући пре свега улози и значају комуникација које се сустичу и укрштају на самој територији, насеља Сврљиг је успео да постане њен географски, административно-управни, трговачки, саобраћајни, културни, образовни, занатски и, у најновије време, и индустријски центар. Од Ниша, као макрорегионалног центра, а самим тим и од транзитног коридора Ниш - Димитровград, Сврљиг је удаљен само око 25 km.

Основни недостатак друмског саобраћаја на подручју Општине је недовољни удео саобраћајница виших категорија, мала густина саобраћајне мреже и лоше одржавана мрежа прикључних путева на регионалне правце, што је посебно изражено у брдско-планинским деловима. Због недовољне опремљености мреже локалних путева саобраћајна повезаност насеља са општинским центром није сасвим задовољавајућа.

Прилог бр. 1. Положај ПП општине Сврљиг

Специфичне карактеристике положаја, уз значајне природне потенцијале за пољопривредну, а нарочито сточарску делатност, условиле су да ово подручје буде насељено од најранијих времена. Правци миграционих кретања у прошлости, углавном су водили из долина Нишаве и Јужне Мораве преко поменутих превоја, док је Тресибаба представљала фактор раздвајања и изоловања од утицаја са североистока. Стога већину аутохтоног становништва која данас насељава Сврљишку котлину чини шопско-торлачко становништво и становништво косовско-метохијске миграционе струје досељено током XVII, XVIII и XIX века. Као последица заостајања у привредном развоју, укупан број становника се у послератном периоду смањује. На површини од 497km², према последњем попису становништва из 2002. године, на територији општине Сврљиг живело је 17284 становника у 39 насеља од којих је једно градскога типа, што је за око 8000 мање него 1971 године. Тај негативни тренд се и даље наставља, па је на овом простору и даље присутан процес интензивног демографског пражњења.

Овакав географско-саобраћајни положај ПП општине Сврљиг, који је изван главних магистралних железничко-друмских саобраћајница, је неповољно утицао на укупан привредни и друштвени развој Општине што је задњих педесетак година изазвало знатна миграциона кретања.

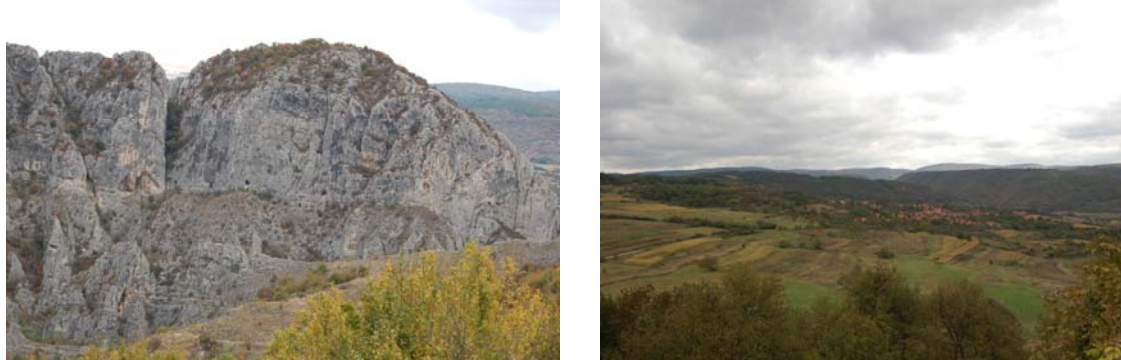
ПРИРОДНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОДРУЧЈА ПП ТЕКТОНСКИ СКЛОП И ГЕОЛОШКА ГРАЂА

Интензивним тангенцијалним кретањем на територији општине Сврљиг створена је током алпске орогенезе набрана структура, која је радијалним покретима издвојила неколико структурних тектонских јединица. Антиклинала Сврљишких планина, Курилова, Озрена и Девице са Тресибабом представљају издигнуте структуре рељефа. Насупрот њима стоје сврљишка и палилулска потолоина и део сенонског тектонског рова на источном ободу сврљишке котлине, као типична орографска структура. Формирање поменутих структурних јединица везано је за неколико маркантних раседних линија, нарочито за сврљишки и озренски расед.

Сврљишки расед пружа се подгорином Сврљишких планина, од Периша на истоку до Грамаде на западу. На Грамади се укршта са Озренским раседом, који се пружа источним положајем Калафата у правцу NNW - SSE. Радијалним спуштањем полеглих крила антиклинале Сврљишких планина и Курилова дуж ова два раседа, глобално је одређена морфологија сврљишке потолоине. Поред тога на постанак потолоине утицала су и вертикална кретања дуж раседа на северном ободу сврљишке котлине, којим је одвојена од набране структуре Тресибабе, као и кретања дуж раседа у зони сенонског тектонског рова а

раседном линијом на правцу Палилула – Сливје предиспонирана је на северном ободу котлине палилулска потолина.

Прилог бр.2.–Планински и котлински делови општине Сврљига

Жива тектонска активност у прошлости указује да се читава територија Источне Србије простире на лабилном терену, испресецаном бројним уздужним и попречним раседима. Зато се на основу досадашњих истраживања сеизмичности, шире подручје Сврљига сврстава у VII° MCS скале. Овај интезитет представља основни степен сеизмичког интезитета којим се вреднују средњи услови тла, док су могућа извесна одступања у оквиру тог основног степена зависно од распореда стенске масе. У том случају до измене интезитета у позитивном или негативном смислу долази у зависности од тога да ли је одговарајуће тло боље или лошије од средњих услова тла. Таква оцена произилази пре свега од геолошког састава тла, присутности подземних вода и савремених геоморфолошких карактеристика

На тектонски склоп ширег подручја општине Сврљига су првенствено утицала ендегена збивања која су се дешавала у централном делу Балкана. Херцински орогени покрети дали су основну структуру рељефа читаве источне Србије па и самог подручја ПП. Геолошки састав обухвата стене различите старости и физичко-хемијских својстава. На основу досадашњих проучавања издвојени су и литостратографски чланови од старијег палеозоика па све до квартера.

Пермски црвени пешчари распрострањени су на падинама Калафата. У структурном погледу представљају основу антиклинале, која је на ширем простору Калафата откривена озренским раседом. Појас црвених пешчара је део простране зоне пермских црвених пешчара источне Србије, за чији је контакт са кречњацима везана појава бакарних орудњења, што је констатовано код села Грбавче.

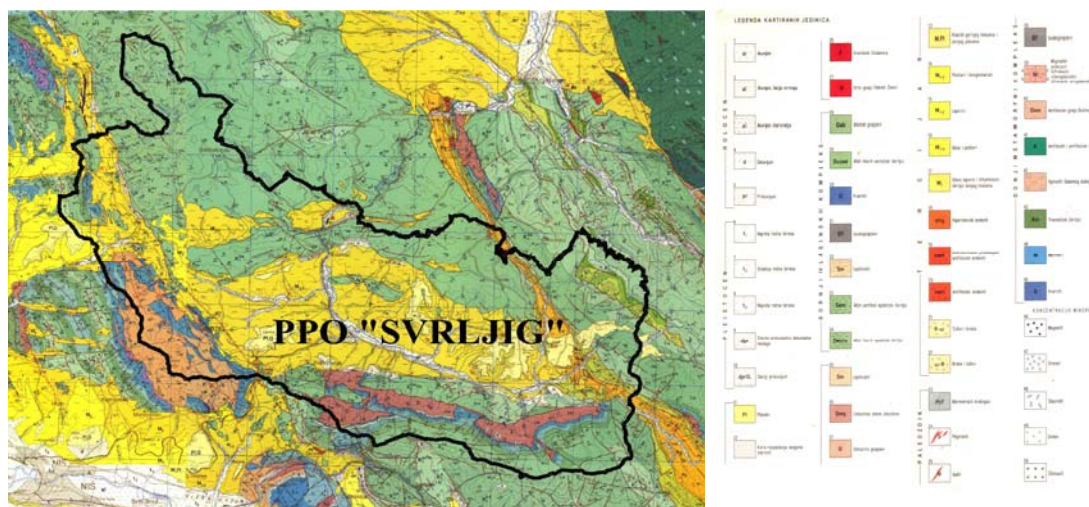
Мезозојски карбонатни комплекс представљен је кречњацима и доломатима тријаске, јурске и кредне старости. Распрострањен је на знатном делу посматране територије и то углавном у вишем, планинском подручју. Кречњаци ове старости изграђују Сврљишке планине, Тресибабу и јужне обронке Озрена и Девице, као и падину неогених седимената сврљишког и палилулског басена. Снажно су набрани, са различитим правцем пружања и падом слојева, а на теменима и заравњеним платоима планинских узвишења су карстификовани. С обзиром на велико распрострањење ових седимената на територији општине, кречњаци и доломити су од великог значаја, јер могу бити коришћени као индустријска сировина и као украсни грађевински камен (атари села Драјинаца, Нишевца и Периша). Поменути седименти припадају једном делу сенонског тектонског рова источне Србије, који се простире од Мајданпека на северу, до Пирота на југу.

Неогени седименти изграђују дно сврљишког и палилулског басена. Са свих страна опкољавају их мезозојски седименти, осим на ниским преседлинама преко којих се везују са неогеним комплексима у нишкој и алексиначкој котлини. За ове седименте везане за појаве налазишта каустобиолита. Као потенцијална угљеносна подручја на територији општине издвојене су три зоне: зона сенонског тектонског рова на истоку општине, зона централног дела сврљишке и зона палилулске котлине.

Анализом узорака неогених глина са неколико локалности утврђено је да глине откривене код Манојлице и села Извора имају карактеристике бентонита, чије одлике

указују на могућност њене примене, а налазишта песковите глине код Бурдима погодна су за примене у цигларској индустрији.

Прилог бр. 3. – Геолошка структура ширег подручја ПП општине Сврљиг

Квартарне насlage представљене су углавном алувијалним и полувијалним наносима разноврсних шљункова и пескова. Највећим делом су присутне у долини Сврљишког Тимока и његових већих потока. Квартарне старости су и насlage бигра, које се јављају на местима избијања јачих крашких врела на ободу котлине код села Преконоге, Галибабинца, Белоиња и на још неким местима. Економски најзначајније резерве бигра налазе се у околини села Преконоге, где им је моћност преко 20 m, а билансне резерве се цене на 280.000 t. Овај бигар се може употребити као сировина у гумарској индустрији и као агрегат за цемент.

Еруптивне стене на површини јављају се на неколико места. На источном ободу Сврљишког басена се у виду жице јавља андезит. Дацитски туфови се код Грамаде пружају у два слоја, док се базалтоидне стене срећу на простору између Гулијана и Округлице. Појава туфова генетски је везана за интензивну вулканску активност. Туфови код Хаџићева према првим анализама могу се користити као сировина за индустрију грађевинског материјала.

Рудно богатство, као природни извор земљине коре, на територији општине Сврљиг није у довољној мери проучено. геолошким проспекцијама констатован је већи број рудних налазишта, али њихове резерве нису још увек детаљно билансирани. У условима оваквог познавања рудног богатства није могуће приступити детаљној економској валоризацији овог ресурса, па преглед рудног богатства Сврљишке општине треба прихватити са резервом.

ГЕОМОРФОЛОШКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОДРУЧЈА ПП

Данашња пластика рељефа ове Општине по Г. Видановићу, је резултат деловања, пре свега, херцинске орогенезе карбона и средње креде, затим деловања олигомиоцених, постнеогених и данашњих рецентних радијалних тектонских покрета, а, с тим у вези, и резултат деловања трансгресија и регресија Панонског мора у ове пределе и постнеогеног формирања токова Јужне Мораве, Нишаве, Сврљишког Тимока и других њихових бочних притока, које су у постнеогеној фази изградиле своју долинску мрежу.

Дејством ерозивних сила на иницијалну тектонску основу створена је рељефна структура са неколико геоморфолошких целина, које улазе у састав сложеног система композитне долине Сврљишког Тимока. У оквиру композитне долине издвајају се сврљишка котлина, клисура Ждрело, Палилулска котлина, Сврљишка клисура и

Књажевачка котлина. Сврљишку котлину, као најмаркантнији део композитне долине, окружују високе Сврљишке планине, Калафат и Тресибаба.

Сврљишке планине (1334 m.) граде јужни обод Сврљишке котлине. Пружају се у правцу И-З на дужини око 25 km. Чине јасно издвојен планински венац, који је од нижег котлинског рељефа одвојен изразитим, местимично до 400 метара високим кречњачким одсеком.

Теме Сврљишких планина, од Вишеграда на западу па све до крајњих источних делова изнад Бабиног Кала, изграђује пространа палеофлувиоденудациона површ, коју П.Т. Јанковић означава као део нишавске ерозионе површи од 1000-1200m. на Вишеграду она има изглед узане заравни високе око 1000 m. Идући даље према истоку, поступно се шири, благо лучно извија и издиже до 1200 m. у пределу Рињске планине. У крајњем источном делу површ достиже ширину од 6 km и према удолини Бабин Кал се завршава стрменитим одсеком. Са ове површи, у централном делу планине, уздиже се низ купастих узвишења, од којих Зелени врх представља највиши део Сврљишких планина. Поступно ширење површи и њено лучно извијање последица је тектонских поремећаја и сучељавања главних уздужних раседних линија, дуж којих су издигнуте Сврљишке планине.

Прилог бр. 4. – Различити облици рељефа на подручју ППО

Због изразитог кречњачког састава, рељеф планине је крашким процесом знатно редуциран, тако да њено теме има изглед типичног безводног, обешумљеног и голог крашког подручја. Та површ прорешетана је великим бројем вртача, махом стеновитих и импозантних размера. Најчешће су сврстане у низове. Најмаркантнији крашки рељефни облик на овој површи је увала Брезовице, дугачка 2 km. и широка 500 m. по дну увале су развијене циновске вртаче пречника 150-200 m.

У унутрашњости кречњачког масива Сврљишких планина развијене су пећине. Преконошка пећина, дуга око 370 m. је највећа, а некада је била и туристички адаптирана. Осим ње значајно је поменути и Равну, Велику и Цнољевичку пећину. Пећински систем Самар је споменик природе III категорије и под заштитом државе је.

Калафат (839 m) се простире између Нишке котлине, долине Топоничке реке и сврљишке котлине. Представља део спољњег лука карпато-балканида, правца пружања СЗ-ЈИ. Изворишним крацима притока Сврљишког Тимока, Мораве и Нишаве, планински масив је издељен у низу коса, које се радијално разилазе до централног дела планине. Од рељефа суседних котлина одвојен је узаним кречњачким гредама, истоветног правца пружања са главним планинским венцем. Планински потоци који се спуштају са Калафата у овим површима су усекли кратке клисурасте долине. На странама ових долина развијене су пећине, од којих је највећа пећина Самар код Копајкошаре, ванредно лепих пећинских украса.

Тресибаба (787m) представља истакнути заталасани и засвођени кречњачки плато између сврљишке и књажевачке котлине. На западу је дубоо засечена епигенетском клисуром Сврљишког Тимока и морфолошки одвојена од масива Девице. Највиши део планине изграђује ванредно очувана површ, Крашким процесом на површинама Тресибабе формиране су бројне вртаче, слепе и суве крашке долине. Вртаче су неодређеног распореда, просечног пречника 10-30 m. и дубине 5-10 m. Изразитије вртаче налазе се у изворишту Буковске реке и на SE падини Мечије главе. За поменуте површи везане су и слепе долине око Љуба воде и села Влахово. Суве крашке долине су бројне, издужене у правцу пружања долине, са вртачама и нарочито су изражене на СЗ падинама Тресибабе око Миљковца.

Сврљишка котлина је попречна котлина у оквиру карпато-балканског система источне Србије. Пружа се у правцу Е-W, на дужини од 25 km и ширини 8-10 km, са

површином од око 150 km². Садашње морфолошке висине рељефа котлине варирају од 370-600 m, док средња висина котлине износи око 460 m. Са свих страна јасно је ограничена високим планинама, сем на ниским преседлинама којима је повезана са суседним басенима.

Постанак сврљишке котлине, како је то већ раније наглашено, предиспониран је радијалним кретањима. Дубоко спуштено око котлине током неогена било је заплављено водама сврљишког језера. Преко ниских преседлина, у појединим фазама развоја, било је повезано са суседним моравским, нишким и језером у сливу Трговишког Тиока. О томе постоје несумњиви трагови у виду неогених језерских творевина, који су очувани на преседлинама према поменутиим басенима. О вези сврљишког са белопаланачким и књажевачким језером, може се судити само на основу морфолошких трагова. За еволуцију рељефа сврљишке котлине од посебног значаја је веза сврљишког са нижим књажевачким басеном.

Поменуто полифазно усецање површи и тераса условило је знатну хоризонталну и вертикалну рашчлањеност рељефа на територији сврљишке општине. Због ршчлањености рељефа и хетерогеног литолошког састава неогених седимената сврљишке котлине, основни печат рецентним процесима даје процес клижења земљишта. најактивније урвинско подручје је у селу Грбавче. Поред тога, запажена су клизишта у околини села Плужине на северним падинама Грамаде, у долини Сливовичког потока, СИ од Сврљига, у долини Изворске реке, у атару Бурдима и Периша.

Низводно од сврљишке котлине је кратка клисура Ждрело дуга око 2 km. на стрмим и стеновитим литицама уочава се једино тераса од 25-30 m. у овој клисури Сврљишки тимок прима са леве стране Белу реку, која је у доњем току епигенетски усечена. Између клисуре Ждрело и доње Сврљишке клисуре уметнута је мања палилулска котлина. Простире се у правцу И-З на дужини од 12 km и ширини од око 6 km. Долина Сврљишког Тимока у Палилулској котлини, има изразито асиметрични карактер; десна долинска страна је стрма и стеновита, а на левој је развијен долински рељеф притока Белице и Трстенице. На њиховим међудолинским развођима развијена је серија истих.

Низводно од палилулске котлине је доња, сврљишка клисура, дугачка око 10 километара. Усечена је у најнижој површи, која је очувана изнад страна клисуре. Основне морфолошке карактеристике ове клисуре су бројни укљештени меандри, остењаци, точила и широки сипари. С обзиром да се клисура развила у току своје еволуције из оточног рукавца сврљишког језера, и да је најпре просекла неогене седименте.

Дакле, рељеф на подручју општине Сврљиг изграђиван је првенствено дејством флувиоденудационе и крашке ерозије. Флувиоденудационим процесом уништен је у потпуности језерски абразиони рељеф котлинских делова. Типично крашка подручја су терени Сврљишких планина и Тресибабе, док је рецентним процесима (спирањем и клижењем) нарочито изложен нижи котлински рељеф, посебно у атарима села Плужина, Белоиње, Црнољевица, Драинац и Грбавче.

КЛИМАТСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОДРУЧЈА ПП

Климатске карактеристике општине Сврљиг одређене су првенствено атмосферском циркулацијом, положајем унутар карпато-балканског планинског лука и рељефом, који преко надморске висине, експозиције падина и правца пружања планинских венаца утиче на модификовање појединих елемената климе. Наиме, високи планински венци Сврљишких планина и Калафата спречавају веће продоре ваздушних маса са југа, из долине Јужне Мораве, а продоре континенталних ваздушних маса, са севера, из влашко-понијског басена, задржава било Тресибабе. Изолованост од утицаја ваздушних маса суседних области условило је појаву жупног климата у нижим котлинским пределима, док се са повећањем надморске висине поступно осећају утицаји субпланинске климе.

Како на територију Просторног плана нема метеоролошке станице, при одређивању вредности појединих климатских елемената, по препоруци Републичког хидрометеоролошког завода послужили смо се подацима са главне метеоролошке станице Ниш за период 1991-2009 године и њене подручне мреже климатолошких и падавинских станица, које смо прилагодили физичко-географске услове ширег подручја ПП, посебно из

разлога што се ради о клими котлинске, средње планинске и планинске области, где утицај рељефа вишеструко модификује годишњи ток и вредности свих климатских фактора.

Успостављањем вертикалног термичког градијента између средње месечних и годишњих температура ваздуха са Метеоролошке опсерваторије у Нишу за период 1991-2009 године и подручја просторног Плана Сврљига срачунате су оријентационе средње годишње температур подручја ПП. Пошто вертикални термички градијент на сваких 100m висине износи просечно око 0,5°C, стим што је у хладнијем периоду мањи (0,4°) а у топлијем већи (0,6°) оријентационе температуре ваздуха подручја Сврљига (400m.н.в.) дате су у следећој табели:

Табела бр. 1. Средње месечне и средње годишња температуре ваздуха за Сврљиг

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Год
Сред. темпер. Ниша (200. м)	0,8	2,6	7,1	12,2	17,3	20,9	22,9	22,7	17,3	12,5	6,9	2,0	12,1
Верг. термичк. градијент	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4	0,5
Сред. темпер. Сврљига (400m.)	0,0	1,8	6,9	11,2	16,3	19,9	21,7	21,5	16,3	11,0	6,1	1,2	11,1

Из претходне табеле се види да је средња годишња температура у Сврљигу 11,1°C. Јануар је најхладнији месец зимске половине године са 0,0°C, а јули најтоплији летњи месец са температуром од 21,6°C. Дакле средња годишња амплитудса између најтоплијег и најхладнијег месеца износи 21,7°C. Међутим, јулске температуре су нешто више, због тога што је Сврљиг у току лета под већим термичким утицајем топлије нишке котлине. Насупрот томе зими због нгомилавања хладних ваздушних маса по дну котлине температуре могу бити знатно ниже од просечних, а апсолутно минималне температуре достижу вредности од -25°C.

Наведене температурне карактеристике дна котлине су типичне за жупни подтип умерено континенталне климе. међутим, ободни делови котлине и планине имају свежији климат. Тресибабa и Калафат и њихови обронци имају средњу годишњу температуру између 9 и 10°C, док се Сврљишке планине одликују субпланинском климом, са средњом годишњом температуром од 6-8°C. Са повећањем надморске висине повећава се и број месеци са негативним средњим месечним температурама. На Сврљишким планинама негативно средње месечне температуре, поред јануара имају децембар и фебруар. Средње јулске температуре се крећу од 16 до 18°C. Због споријег загревања ваздуха у пролеће, вегетациони период отпочиње на планинама тек почетком маја и траје до прве половине октобра.

Средња температуре по годишњим добима за подручје Сврљига су веома значајна за развој пољопривреде и крећу се:

Зима	Пролеће	Лето	Јесен	Вег. период
XII-II	III-V	VI-VIII	IX-XI	IV-IX
1,0	8,1	20,7	11,1	17,8

Овакав ток температура указује да је јесен незнатно топлија од пролећа, што се тумачи трошењем извесне количине температуре на отапање снега у пролећним месецима. Вегетацијски период од IV до IX месеца, има средњу температуру од 17,8°C, што је веома повољно за сетву, напредовање и сазревање пољопривредних култура на овом подручју а нарочито у јесењем периоду када сазрева кукуруз, грожђе и друго воће иповрће. Овакав ток средњих дневних температура показује да шире подручје Сврљига има повољне услове за култивисање и оних биљних врста које за свој развој траже веће количине годишње топлоте и чији вегетациони период траје око 180 дана али само за надморске висине до 700m.

Поред тога, за потребе пољопривреде, од посебног је значаја и познавање дужине трајања периода са температурама већим од 5, 10 и 15°C. Период са средњим дневним температурама већим од 6°C започиње већ у првој половини марта и траје до друге половине новембра месеца. Вегетациони период, са средњим дневним температурама

већим од 10°C, у котлинама траје просечно. априла до октобра. Топли дани са средњом дневном температуром преко 15 °C започињу почетком маја и трају око 150 дана. У том периоду број изразито топлих дана, са средњом дневном температуром већом од 25°C, се креће између 80 и 100 дана а тропских дана има ко 40.

Територија општине Сврљиг прима различиту количину падавина. Те разлике су првенствено последица утицаја надморске висине. Тако Сврљиг добија просечно годишње 593 mm, Витановац који лежи у источном делу Сврљишке котлине на висини од 600 m, прима 733 mm падавина а највиши делови Сврљишких планина преко 1000 mm талога.

Снег је овде редовна зимска појава. Снежни покривач преко 1 cm. дебљине у сврљишкој котлини просечно се годишње задржи од око 40 дана а дебљи од 20 cm. преко 20 дана. На нижим надморским висинама снежни покривач образује се у просеку половином децембра и траје до почетка марта, а на планинама од половине новембра до почетка априла, па чак и маја.

На основу глобалних кретања ваздушних маса у истој Србији, сагледаних на основу података већег броја станица, може се узети да највећу частину има локални кошавски ветар и северозападни и западни ветар. На правац ових ветрова веома утиче рељеф, који каналише правац дувања ветрова. Локални кошавски ветар дува као ветар из северног квадранта, и по честини дувања у току године заостаје само за ветровима из западног квадранта.

Наведени климатски утицаји не могу да представљају сметњу за реализацију планираних капацитета и не могу утицати на опште климатске и микроклиматске карактеристике на ширем подручју Плана. Климатски и метеоролошки показатељи представљају еколошке смернице за даље планирање простора, у циљу очувања еколошког капацитета као што су: просторно заузимање, изграђеност простора, обезбеђивање аерације простора, избор енергената за загревање насеља, планирање рекреативних зона и зона становања, озелењавање и повезивање зона зеленила, са аспекта очувања пејзажа и проветравања насеља.

ХИДРОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОДРУЧЈА III

У хидрографском погледу на територији општине издвајају се два различита подручја. Првом припада виша планинска кречњачка зона Сврљишких планина и Тресибабаре, са карактером крашке хидрографије, а другом нижи делови котлинског рељефа и обронци Калафата, изграђени од језерских наскага и пешчара, који имају све карактеристике издани у вододрживим теренима.

Према карактеру издани и могућем начину захватања ресурси подземних вода могу се грубо поделити на врела и изданске воде. Врела на вишем котлинском побрђу, која истичу на контакту кречњака и неогених седимената, представљају најзначајније резерве подземних вода. Она су поређана у једном кружном низу око Сврљишке котлине. Најчешће се јављају на висини од око 500 m. Међу издашнијим врелима истичу се она на северним падинама Сврљишких планина: Румењак, Белоињско, Преконошко, Црнољевичко, Округличко и Гулијанско врело. У источном делу котлине су мања два врела, на јужним падинама Тресибаре истичу се Доње и Горње врело, као и врела код Драјинца, Лалинца и Сливје.

Изнад ове зоне сталног истицања крашке издани јављају се, додуше доста ређе, контактни крашки извори. Тако се у највишим деловима Сврљишких планина јављају извори минималне издашности мање од 1 l/sec, као што су Студенац, Баре, Перишки кладенци, Белоињска корита, Бакала и Шопур. Њихова издашност била је довољна за потребе некад веома развијеног високопланинског сточарства.

За раседне зоне везана је појава термоминералних извора. Најзначајније крашко-термално врело се налази у долини Топонице, у Попшици. Његова издашност је око 20 l/sec, а температура воде око 21°C са радиоактивним својствима. У подгорини Сврљишких планина су Округличке терме, издашност око 30 l/sec и температуре 14°C, а у Сврљишкој клисури је Сврљишка (Нишевачка) Бањица.

Истражним бушењем у Сврљишкој котлини су на дубини од око 100 метара, констатоване значајне количине артерске воде чија издашност упућује на значајне економске вредности ове уздани у перспективи.

Дакле у погледу водоснабдевања подручје општине Сврљиг, располаже са значајним резервама подземних вода. Највећи део водних ресурса распоређен је на нижим теренима, односно у најнасељенијем делу територије. насупрот томе, виши кречњачки терени (углавном изнад горње границе насељавања) се одликују, готово, потпуним одсуством истицања подземних вода. Проблем водоснабдевања у сврљишкој општини се углавном локално решава и првенствено је ослоњен на коришћење крашких подземних вода, док се резерве артерске издани још увек не користе.

Највећи део територије општине, у хидрографском погледу, гравитира ка сливу Сврљишког Тимока, сем западног дела, у сливу горње Топонице, који припада сливу Јужне Мораве. Сврљишки Тимок постаје спајањем Турије, Манојличке и Округличке реке. Турија, главни изворишни крак, понире у понору Пандирало и избија као јако врело у селу Перишу. Од саставака изворишних кракова па до Нишевца, Сврљишки Тимок тече по широкој алувијаној равни. На овом сектору прима са десне стране Изворску реку, а са леве воде кратких притока које хране врела из суподине Сврљишких планина, затим Правачку реку и Калницу. Код Нишевца се пробија кроз кањонску клисуру дугу 1200 m, а низводно од ње протиче кроз Палилулску котлину, у којој са леве стране прима Белицу и Трстеницу. По изласку из ове отлине тече сврљишком клисуром и код Књажевца се спаја са Трговишким Тимок.

Прилог бр. 5. Ток Сврљишког Тимока кроз различите природне средине

Укупна дужина Сврљишког Тимока је 56 м. територијом општине Сврљиг тече на сектору између Периша и Палилуле, дужином од око 31 км. Просечан пад на уздужном профилу између извора (770 m) и ушћа (209 m) је 6,3%, док на сектору тока преко територије општине Сврљиг просечан пад износи 7,5%. На 716 км² пространој површини слива Сврљишког Тимок формира се 488 километара токова, што значи да је густина речне мреже у сливу 668,7 м/км². На Сврљишком Тимоку постоји једна водомерна станица у Рогошту. Иако се налази неколико километара низводно од територије општине Сврљиг, подаци са ове станице су задовољавајући за сагледавање хидролошких карактеристика. Средњи месечни водостаји и протицаји на Сврљишком Тимоку, са водомерна станица у Рогошту, указују на један максимум (у марту) и минимум (у септембру), па према томе припада умерено континенталној варијанти плувионивалног режима.

Табела 2. Средњи месечни водостаји и протицаји на Сврљишком Тимоку на профилу Рогоште

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Сред. год.	Год. ампл.
Водостај у см.	49	59	64	49	51	39	25	21	20	27	34	41	40	44
Протицај у м³/sec.	4,1	5,3	7,4	7,5	5,3	3,3	1,7	1,1	0,9	1,1	2,1	3,8	3,64	6,57

Режим протицаја, како то показује претходна табела, има слично кретање. Максимални протицаји у марту и априлу везани су за интензивно отапање снега и појачано излучивање падавина. Минимални средње месечни протицаји јављају се у септембру. У току лета Сврљишки Тимок не оскудева водом, јер га хране притоке које доносе воду из

крашких врела. Средња годишња амплитуда је изразита и износи $6,57 \text{ m}^3/\text{sec}$, док средње годишњи протицај се креће око $3,64 \text{ m}^3/\text{сек}$. минималном протицају одговара специфична издашност слива од $2,90 \text{ l/sec/km}^2$ а максималном протицају издашност од $20,3 \text{ l/sec/km}^2$.

Табела 3. Главне компоненте водног биланса Сврљишког Тимока

F	L	X	Y	Z	C	q	Q
719	47,8	740	296	444	0,40	9,4	6,74

F – површина слива у km^2 , L – дужина тока у km, X – годишња сума падавина, Y - годишња висина отицаја, Z – годишња сума испаравања, C – коефицијент отицаја, q – специфични отицај (l/sec/km^2) и Q – просечни годишњи протицај у m^3/sec .

Према горњим подацима на слив Сврљишког Тимока се просечно годишње излучи 740 мм талоба по квадратном метру. Око 40% излучених падавина отиче површински, а 60% се губи испаравањем.

У зависности од пада речног тока и протицаја стоји хидроенергетски потенцијал Сврљишког Тимока. Сврљишка клисура на неколико места пружа погодности за подизање брана, међутим њихова висина умногоме је ограничена трасом железничке пруге Сврљиг-Књажевац.

Деструктивно дејство површинских падавинских вода огледа се у наглашено присутном рецентном ерозивном процесу. Посматрана територија захваћена је свим облицима ерозивних процеса, који се манифестују почев од микроповршинског спирања, затим преко браздасте и јаружасте ерозије, до најтежих облика дубинске ерозије.

Процес спирања земљишта узео је нарочито маха у сливовима Гулијанске реке, Околишке реке и Црнољевичког, Ђуриначког, Белоињског потока и Турије. Бујични водотоци проузрокују сваке године знатне материјалне штете јер поткопавају обале, видно односе земљиште, угрожавају и оштећују насеља и саобраћајнице, а поред тога испирају из земљишта хранљиве састојке итд.

Од осталих водопривредних проблема посебно место заузима проблем високих вода. Наиме, при високим водостајима.Тимок се са пролећа често излива из плитко усеченог корита и плави околно земљиште. Ова појава нарочито је истакнута узводно од Тимоковог природног понора Пандирала. наиме, за време високих вода понор не може да прими сву воду коју носи Сврљишки Тимок, па се због успора разлива и плави околно земљиште. На тај начин понор делује и као природни регулатор протицаја, јер задржава високе поплавне таласе, стварајући узводно привремено (3-5 дана) језеро.

Низводно од понора плавлене су само доње алувијалне терасе. Поплаве су последица, првенствено, оголелости и стрменитости сливова притока, где воде нагло надлазе и формирају високе поплавне таласе. Поплаве су, на сектору између ушћа Околиштанске реке и Нишевца, нагле и краткотрајне. На целокупном овом сектору поплавама је изложено око 750 ha.

У најугроженијим подручјима изложеним поводом форирани су трајно забране површине. распрострањене су узводно и низводно од ушћа Изворске реке на 100 ha, узводно од Пандирала на дужини 2,5 km и ширини 200 м (50 ha) и у долини Околиштанске реке око села Околишта на око 60 ha. Обала Тимока је дуж забарених површина нешто виша од самог поља, тако да забарене површине имају карличаст облик. Поред тога, узрок забарености може бити и висок ниво подземних вода које се процеђују са брдских падина, а понегде чак избијају у виду пиштаљина на ивици падина.

За мелиорационо уређење долине Сврљишког Тимока неопходно је умирење његових бујичних притока, затим уређење корита Тимока ради лакшег спровођења великих вода и изградња ободних и одводних канала. Мелиорационим уређењем и наводњавањем површина у непосредној долини може се добити знатне површине обрадивих површина за оптималну пољопривредну производњу. Наводњавање је неопходно, нарочито, у току лета због недостатка атмосферске влаге. Сам Тимок нема лети довољно воде за наводњавање, што упућује да воду за ове потребе треба акумулисати изградњом језера на његовим притокама из којих би се земљиште наводњавало гравитационим испуштањем воде.

ПЕДОЛОШКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОДРУЧЈА ПП

Међусобним дејством фактора природне средине, на територији општине Сврљиг, створено је више типова земљишта: карбонатни подбарни алувијум, карбонатни забарени алувијум, ливадско земљиште, карбонатна еродирана смоница, омплекс смоница у огајњачавању и смоница, подзоласта земљишта на језерској глиновитој подлози, комплекс гајњача и гајњача у оподзолавању, подзоласта земљишта на пешчару, литогена земљишта на кречњаку, комплекс буавица и рудо шумских земљишт, гајњаче на кречњаку и комплекс земљишта у огајчавању и оподзолавању. Поменути типови земљишта у многоне се разликују по степену плодности, што је последица различитих физичко-хемијских особина тла. Физичко-хемијске особине земљишта и њихово распрострањење на подручју ПП преузета су из "Географске карактеристике општине Сврљиг" од Др Милана Спасојевића.

На алувијалној равни Сврљишког Тимока и његових притока развијена су три типа алувијалих земљишта

1. Карбонатни подбарни алувијум развијен је на најнижој тераси у долини Тимока, низводно од Гушевца па до Нишевца, у долини Околишке реке и доњем току Правачке реке.

2. Карбонатни забарени алувијум јавља се непосредно поред Сврљишког Тимока од Витановца до Пандирала и низводно од ушћа Округличке реке до ушћа Гулијанске реке. Због веће изложености подземним водама карбонатна глиновита иловача је углавном под хидрофилном вегетацијом – ливадама- Ово земљиште је слабије карбонатно, а на основу киселости сврстава се у неутрално.

3. Ливадско земљиште заузима малу површину на десној обали Сврљишког Тимока код Белоиња и алувијалној равни Калнице. По механичком саставу је глиновита иловача са бољим водним и ваздушним од алувијалних земљишта. Квалитативне особине сврставају ова тла у групу јако хумусних земљишта. Упркос високом садржају хумуса сиромашно је азотом, док им проценат карбоната расте са дубином.

Смонице су образоване на неогеним седиментима. Ова у основи дубока и генетски развијена земљишта су изгубила типска својства и еволуирала ка зоналним земљиштима. Стога се на посматраној територији срећу подтипови карбонатне еродиране смонице и смонице у огајњачавању.

4. Карбонатна еродирана смоница распрострањена је котлинском побрђу између Гушевца и Сливја, на десној страни Калнице и десној страни Сврљишког Тимока на висинама од 500-600 m. Развијена су на стријем рељефу и јужним експозицијама што је погодно деструктивном дејству ерозивних процеса. Ерозивним процесима површински хоризонт је углавном однешен, тако да његова дебљина не прелази 20 cm. Нижи хоризонти су незнатно дубљи тако да се укупна дебљина овог тла креће између 30 и 120 cm.

Хемијске особине ових смоница су веома променљиве. Садржај карбоната варира а садржај хумуса код свих профила опада са дубином.

5. Смонице у огајњачавању и смонице срећемо у нижем котлинском рељефу, у атару Грбавча и Лалинца, са обе стране Сврљишког Тимока узводно од Нишевца, и низводно у атарима Вароши и Палилуле. Изграђује заравњен и благо валовит рељеф, слабо подложан ерозији. У површинском слоју су глиновите иловаче крупно грудвасте структуре, са лошим водним и ваздушним особинама. Ова слабо кисела земљишта богатија су хумусом од претходног тима земљишта, док су у погледу садржаја азота и калијума добро обезбеђена.

Преко подзола, као секундарног тла, везано је за процесе ерозивне деструкције (испирање) зоналних земљишта и за специфичности матичног супстрата. Стога је заједничко обележје ових киселих земљишта да су углавном дубока са јасно развијеним хоризонтима, из којих су карбонати готово у потпуности испрани.

6. Подзоласта земљишта на глиновитој подлози заузимају централне делове Сврљишке котлине, односно шири простор Липнице, Сливовички врх, околину Жељева, доњи ток Изворске реке, Дубраву и Добрич. Педолошки супстрат развијен је на серији језерских шљункова и облутака. Њихова водопропустљивост предиспонирала је испирање земљишта, што је водило процесу оподзолавања. По механичком саставу горњи хоризонт

је иловача, док се на дубини од 30 цм најчешће појављује глина. Процент хумуса на обрадивим површинама не прелази 2,64, док се на ливадама креће између 3% и 4%. Јака киселост и низак степен засићености базама овог типа земљишта, упућују на калцификацију и хумизацију као неопходне мере за поправку структуре овог типа земљишта.

7. Комплекс гајњача и гајњача у оподзољавању развијен је у атару Гушевца, на десној долиној страни Околишке и Прачке реке, у суподини Сврљишких планина, око Сврљига и Жељева и на десној страни Калничке реке. Ове песковито-глиновите иловаче, мрке боје, створене на лакшој подлози имају боље водне и ваздушне особине од претходног типа земљишта. Гајњаче под шумама, усед већег садржаја кумуса, показују и бољу структуру у горњем хоризонту и слабије подлежу ерозији, која је на гајњачама јако развијена.

8. Подзоластоземљишта на пешчару јављају се на Калафату, у северној подгорини Сврљишких планина и атару Влахова. Развила су се на стрменитом рељефу подложном ерозији па су веома плитка и без издиференцираних хоризоната. По механичком саставу су песковите иловаче жуто сиве боје, са знатним процентом фракција крупног песка. Садржај хумуса ово тло сврстава у групу слабо хумусних земљишта. Као последица киселости, лаког механичког састава и сиромаштва у хумусу, јавља се недостатак фосфора и калијума. Из свега овог произилази да су ова земљишта тренутно најпогоднија за развој шума.

9. Литогено земљиште на кречњаку у подзољавању, распрострањено је у Палилулској котлини, у атару Мечијег Дола. Формирано је на заравњеном терену, те није било изложено ерозији. Због тога је педолшки супстрат веома моћан, па се готово и не осећа утицај кречњачке подлоге као фактора педогенезе.

10. Планинска тла престављена су комплексом буавица и рудо шумских земљишта. Развијена су на кречњацима Сврљишких планина, Тресибабе и обронака Озрена и Девике. Веома су плитка, највеће дубине до 30 см. Руда шумска земљишта почињу на 600 m. нвм, а у већим висинам изнад 800 m. нв, смењују их буавице прекривене пашњацима и шумама. Руда шумска земљишта у погледу садржаја хумуса представљају јако хумусна земљишта, док по киселости и степену засићености базама намећу потрбу калцификације. Иако су богате азотом, повољно реагују на ђубрење азотним ђубривом. Пашњаци на буавицама су обрасли бољи травама, те представљају главна пашњачка земљишта на територији општине.

За карбонатну подлогу (кречњак, лапорац и пешчар) на прелазу долиноског у планински рељеф везана је појава гајњача и земљишта у огајњачавању и оподзољавању. одликују се знатном дубином и јасно диференцираним хоризонтима. Због дубине тла утицај карбонатне подлоге је у шпотпуности анулиран.

11. Гајњаче на кречњаку прекривају терене северно од Гулијана и Извора, око Љубаводе и јужно од Галибабинца. Представљају добра земљишта за ратарство. Углавном заузимају јужне и ЈИ експозиције. по механичком саставу ове гајњаче су глиновита иловача, мрке боје, са израженим присуством песковитих фракција. Но и поред тога немају лоше водне и ваздушне особине, због повећаног садржаја хумуса. Садржај хумуса сврстава их у групу доста хумусних земљишта. Одликују се слабо киселом реакцијом, која са дубином расте. Повећање киселости и смањење учешћа база у доњем хоризонту указује на већ изражени педогенетски процес огајчавања.

12. Комплекс земљишта у огајчавању и оподзољавању развијен је на простору између Периша и Манојлице, Мучибабае и Влахова, на Малушничкој коси и у средњем току галибабиничке реке. земљишта у процесу огајчавања везана су за лапоровиту подлогу, а на подлози од пешчара тло је у процесу оподзољавања. по механичком саставу су иловаче мрке боје. Хемијске особине ових слабо хумусних земљишта указују на слабо киселу реакцију а у погледу саржаја адсорбованих база примећује се да их горњи хоризонт постепено губи.

Општа карактеристика свих типова земљишта садржана је у томе да изискује мере поправке у циљу побољшања плодности. Тако, земљишта киселе реакције је неопходно калцифицирати, док ова мера није потребна код већине земљишта су слабо обезбеђени фосфатима, па ђубрење овом врстом ђубрива је више него неопходно. количина

растворљивог калијума варира у зависности од механичког састава, количине кумуса и реакције земљишта. Највећи садржај калијума имају карбонатне еродирание смоније и буавице, док су подзоласта земљишта претежно сиромашна калијумом. Сви остали типови претежно су добро обезбеђени калијумом.

Једна од најубичајенијих мера поправке структуре земљишта састојала би се у продубљивању ораница уз истовремену калцификацију и уношења органских и минералних ђубрива. физичке особине земљишта могуће је поправити увођењем смеша трава легуминоза и граминеја. Граминеје утичу повољно на стварање боље структуре земљишта, а легуминозе дубоким корењем дренирају земљиште у дубини.

БИОГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ

Погодности фактора природне средине, а посебно климе са обиљем влаге, условиле су појаву разноврсног биљног покривача. Аутохтона, самоникла вегетација представљена је углавном ливадским и шумским заједницама, са израженом вертикалном зоналношћу.

Алувијална равна Сврљишког Тимока и његових већих притока је под шумама тополе, црне јове и врбе. Ове шуме не чине веће комплексе, већ се јављају у уском појасу поред корита реке, као појединачна или групична стабла. Иза овог шумског појаса су станишта хидрофилних ливада, квалитетних трава, сем у забареим депресијама које настају киселе траве и барске вегетације. Највећи део површина под ливадама данас је претворен у оранице и повртњаке под кукурузом и разним врстама поврћа.

Прилог бр. 6. Различити облици вегетације на подручју ПП Сврљига

На биљне формације алувијалних равни, на вишим терасама и нижим површинама у котлинама, надовезују се шуме храста сладуна и цара (*Quercus confertae cerris*). Оне се простиру са обе стране Сврљишког Тимока до висине од 600-700 m. То су релативно чисте састојине, углавном прекинутог склопа. Данас су оне уступиле место пшеници, у мањој мери кукурузу и воћњацима, док се шума задржала само понегде у мањим гајевима и забранима.

На кречњачким површинама Тресибабе изнад појаса шума сладуна и цара, распрострањене су букове шуме које у већим комплексима нарочито настају северне ерозије дубоко усечених долина. У њих се делимично увлаче и врсте из састојине *Querceto carpinetum serbica* (граб, клен и јасен). Стабла су углавном изданачка и закржљала. Насупрот њима, букове шуме на кречњачком одсеку Сврљишких планина су са релативно добрим склопом и данас чине економски највредније шумске комплексе на подручју просторног плана општине Сврљиг.

Остале кречњачке терене (највише делове Сврљишких планина, Високу стену и клисурасти део долине Сврљишког Тимока), нарочито њихове јужне и западне експозиције, ерозије прекривају деградирание шуме и шикаре. Појава шикара грабића и букве везана је за нерационалне сече и кресање лисника. Упркос њиховој виталности, што је довољна особина када се има у виду њихова мелиорација, неки кречњачки терени су апсолутно девастирани.

Природну вегетацију највиших терена на подручју општине чине букове шуме. Међутим, крчењем шума на теренима погодним за сточарство добијене су простране пашњачке површине. Поред напред поменутих долинских хидрофилних ливада, све пашњачке површине се према подлози на којој се формирају могу поделити на:

Пашњаке на кречњачкој и пашњаке на силикатној подлози. пашњаци на кречњачкој подлози имали су и имају највећи економски значај за развој сточарства, а нарочито пашњаци на Сврљишким планинама, који се убрајају у најквалитетније површине

у Србији. Посебна вредност травних површина Сврљишких планина је у томе што су за њих везана станишта лековитог биља (кадуље, жалфије, хајдучке траве, мајчине душице итд.), по чему је овај крај на далеко познат. Организацијом локалног становништва у сакупљању овог лековитог биља, као и већим коришћење медоносних биљака за производњу меда, обзиром да је пчеларење на овом подручју у новије време све више заступљеније, могло би се запослити мањи број становништва.

Међутим, претераном испашом данашњи травни покривач је у приличној мери деградиран, јер су у већини случајева питоме траве због претеране испаше малобројне, а коровске врсте релативно многобројне. Уопште са порастом становништва и развојем сточарства није се ишло на интензивирање производње на постојећим површинама, већ у освајању нових, на рачун шумских површина.

Поред пашњака на овом подручју су од значаја и састојине листопадних и мешовитих шума док се четинарске шуме јављају у виду новоподигнутих насада. У погледу својинских односа, највећи део површине на подручју ПП су под шумама је у индивидуалној својини. То су махом шуме лошијег квалитета, док се чисте букове шуме већином налазе у друштвеној својини.

Као и код других суседних области, и на територији општине Сврљиг основу фауне чине медитерански, субмедитерански, средњеевропски и средњевалкански ендемски фаунистички елементи са незнатним примесима источноевропских врста.

Данас је, међутим, природна фауна доста уништена или врло проређена, јер је и биљни покривач, као њихово природно станиште, такође проређен, а на великом простору и потпуно уништен и замењен културама или голетима и кршом. То је и основни разлог што су рептили - сиви гуштер, зелени гуштер, змије отровнице (поскок, шарка), белоушка, слепић и др. остали као најбројнија фауна у овом крају.

Од крупне ловне дивљачи највише је заступљена срна, која углавном насељава шуме и пропланке средње планинског висинског појаса. Дивља свиња се повременио среће на читавом подручју, а нарочито у појединим деловима храстових шума и у буковим, у оним деловима у којима је већа популација биљних врста са развијеним корењем, којима се она храни. Зеца је распрострањен по читавом подручју, а нарочито у средње планинским и брдским деловима комплекса у којима се среће и лисица. Вук и лисица су још увек стално настањени по брлозима Сврљишких планина, док је медвед потпуно уништен.

Фауна птица је такође богата и разнолика, а посебно су карактеристични сури орао и јаребица камењарка са стаништем на високим стенама планинског гребена. Фазан и пољска јаребица се, и поред претераног лова, још увек налазе у великом броју у равничарским пределима и побрђу, док број јаребица камењарки, иако њихово станиште чини велико пространство, због оскудице у храни све више опада.

Реке овог краја нису још загађене индустријским отпадним водама, па су настањене бројним врстама риба.

ПРИРОДНИ ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА

Подручју Просторног плана општине Сврљиг поред релативно повољног географског и саобраћајног положаја располаже још бројним природним ресурсима који су исказани кроз значајно учешћа високо бонитеног пољопривредног земљишта, развијене хидрографске мрежом и атрактивним туристичким мотивима, пространим шумским и пашњачким комплексима који у досадашњем периоду нису довољно издефинирани као значајни потенцијали за његов укупан развој. Усклађивање оваквих природних потенцијала са људским и створеним вредностима и њихово укупно активирање захтева посебну друштвено-економску валоризацију.

По природним одликама шира околина општине Сврљиг је изразито пољопривредни крај, тако да је **пољопривреда** основна привредна делатност у Општини. Од 49 700ha укупне земљишне површине под културама, према подацима пољопривредне службе Сврљига под пољопривредним површинама се налази 14018 ha, а њихова структура је приказана у следећој табели:

Табела I. Просторни распоред пољопривредног земљишта општине Сврљиг по наменама (у ха)

Управни округ Општина	Пољопривредна површина	укупно	Оранице и баште				Воћњаци	Виногради	Ливаде	Пашњаци
			од тога							
			жито	индустр. биље	повр. биље	кормно биље				
Нишавски	173733	106198	57638	185	14111	27430	9004	6090	13683	38684
Сврљиг	32029	14018	5565	2	852	5885	1016	120	5708	11167

Извор: Републички геодетски завод, Република Србија, Београд, април 2009. године

Равничарска подручја, погодна за интензивну ратарско-повртарску производњу су релативно скромно заступљена на плодним земљиштима. Сврљишке котлине. Близу једне трећине укупне територије заузимају планински атари, већином са озбиљним ограничењима за развој пољопривреде. Нешто преко 44% укупних пољопривредних површина чине оранице, близу 52% ливаде и пашњаци и око 4% воћњаци и виногради. На нивоима управних округа ови односи су безмало идентични, док се општине међусобно битно разликују, пре свега, у погледу заступљености ораница, воћњака и винограда, односно ливада и пашњака, примарно у зависности од геофизичких услова.

Изузев Сврљишке котлине, неколико мањих долиноско – котлинских локалитета, ораничне површине су већином осредњег производно-економског потенцијала који се, по правилу, смањује упоредо са повећавањем надморске висине, што условљава и велике међуопштинске разлике. Знатан део чине 7. и 8. кат. класе, које су при обради економски субмаргиналне и еколошки ризичне, па стога природно предиспониране за затрављавање, односно пошумљавање.

Учешће воћњака (укупно 1016ха) у укупним пољопривредним површинама је просторно изражено хетерогено, од готово занемарљивог у низијским и вишим планинским атарима, где постоје савршени климатски и други агроколошки услови за узгајање разноврсног континенталног воћа конвенционалним методама. Под виноградима се такође налази око 120ха. На присојним и благо нагнутим странама Сврљишког Тимока и његових притока постоје савршени микроклиматски, педолошки и конфигурацијски условиза гајење винове лозе и вишевековна традиција у производњи квалитетних вина.

Табела II. Просторне структуре коришћења укупних и пољопривредних површина (у %)

Управни округ, општина,	Укупна површина	% површине укупне територије			% укупне пољопривредне површине				
		Пољопр. површина	Шуме	Остало	Оранице	Воћњаци	Виногради	Ливаде	Пашњаци
Нишавски	272 700	22,513023	9,41	3,42	23,90	2,03	1,37	3,08	8,71
Сврљиг	49 700	4,15	1,49	0,80	3,16	0,23	0,03	1,28	2,51

Извор: Републички геодетски завод, Република Србија, Београд, април 2009. године

Пољопривредно земљиште као природни ресурс на подручју ПП општине Сврљига, задњих година све више добија на значај због изражене пољопривредне производње и близине Ниша, као градске агломерације значајних потрошачких центара. Посебно је изражена тенденција да се повртарска производња, због близине тржишта, лоцира на приградска и градска земљишта, која су најчешће антропогена и загађена услед близине фрекветних саобраћајница и индустријских постројења.

Плодна алувијална равна Сврљишког Тимока пружа одличне услове за узгајање жита и кукуруза као и индустријског, повртног и крмног биља. На брежуљкастим деловима подручју ПП су подједнако заступљени терени погодни за узгој воћа и винове лозе. Ливаде и пашњаци у постојећем стању су углавном запуштени простори бивших шума на мањим нагибима и на њима у највећој мери је потребна санација за производњу трава и ли за сточарење.

За ово подручје од природних потенцијала у првом реду издваја се квалитетно пољопривредно земљиште са добрим експозицијама које заузима преко 65,0% територије општине, које се налази у пространим неогеним језерским творевинама Сврљишке котлине одвојене. Сврљишку котлину, као најмаркантнији део композитне долине, окружују високе Сврљишке планине, Калафат и Тресисаба.

Значајно је то што су ови природни потенцијали непосредно уз међународне транзитне путеве па су доступни ближим и даљим великим урбаним центрима.

На подручју ПП општине Сврљиг црвени пешчари распрострањени су на падинама Калафата у атару села Грбавче и представљају део простране зоне пермских црвених пешчара источне Србије. С обзиром на велико распрострањење ових седимената на територији општине, кречњаци и доломити су од великог значаја, јер могу бити коришћени као индустријска сировина и као украсни грађевински камен (атари села Драјинаца, Нишевца и Периша).

За неогени седименти везане за појаве налазишта каустобиолита. Као потенцијална угљеносна подручја на територији општине издвојене су три зоне:

- зона сенокског тектонског рова на истоку општине,
- зона централног дела сврљишке и
- зона палилулске котлине.

Неогене глине са карактеристикама бентонита су откривене код Манојлице и села Извора, а налазишта песковитих глина код Бурдима погодна су за примене у цигларској индустрији.

Наслаге бигра се јављају на местима избијања јачих крашких врела на ободу котлине код села Преконоге, Галибабинца, Белоиња и на још неким местима. Економски најзначајније резерве бигра налазе се у околини села Преконога. Овај бигар се може употребити као сировина у гумарској индустрији и као агрегат за цемент.

Дацитски туфови се јављају код Грамаде на простору између Гулијана и Округлице. Појава туфова генетски је везана за интензивну вулканску активност а њиховим анализама је утврђена могућност њиховог коришћења као сировина за индустрију грађевинског материјала.

На територији општине Сврљиг рудно богатство није у довољној мери проучено и њихове резерве нису још увек детаљно избалансиране. У условима оваквог познавања рудног богатства није могуће приступити детаљној економској валоризацији овог ресурса, па преглед рудног богатства Сврљишке општине треба прихватити са резервом.

Подручје ПП располаже великим резервама подземне **воде**, чији је досадашњи степен експлоатације мали. Одређеним планским документима је предвиђено да ће се њихово коришћење у наредном периоду удвостручити.

Термо-минерални извори као значајни природни потенцијали су веома бројни на подручју ПП. Најпознатији минерални извор овог подручја се налази у центру села Попшица.

Прилог бр. I. Отворени базен термалних вода у Попшици

Шуме и шумско земљиште су на овом простору су доста заступљене и представљају значајни привредни потенцијал овог подручја као ресурс за развој дрвне индустрије и станиште бројним животињским врстама. Неадекватном сечом и крчењем шума задњих деценија, на мањим деловима је дошло до њеног деградације што изискује одређену еколошку санацију и потпуну заштиту. Посебна вредност травних површина овог подручја везана је за станишта лековитог биља (кадуље, жалфије, хајдучке траве, мајчине душице итд.), по чему је овај крај на далеко познат. Организацијом локалног становништва у сакупљању овог лековитог биља, као и већим коришћење медоносних биљака за производњу меда, могло би се запослити мањи број становништва.

Основни **потенцијали** ПП општине Сврљиг за унапређење стања у области коришћења и заштите пољопривредног земљишта јесу:

- изванредна хетерогеност микроклиматских, педолошких, хидрографских и других природних услова која пружа могућност искоришћавања компаративних предности појединих подручја у понуди широког асортимана квалитетних пољопривредно-прехрамбених производа;

- релативно велике површине плодних зиратних земљишта, без већих ограничења за еколошки безбедно наводњавање, посебно дуж долине Сврљишког Тимока;

- савршени природни услови традиционалних виногорја на подручју ПП за унапређење производње грожђа и вина врхунског квалитета;

- повољни агроеколошки услови за развој воћарства на већини брдских терена, местимично погодних и за примену органских метода производње разноврсног континенталног воћа, посебно старих, аутохтоних сорти;

- велике површине природних травњака, претежним делом ксерофилног флористичког састава, погодних за производњу сточних производа посебних и препознатљивих одлика квалитета;

- широки спектар мањих производних програма који имају позитивне трендове тражње, а до сада нису адекватно респектовани у развојној политици, као што су: пчеларство; производња и прерада рибе; производња и прерада овчег и козјег млека, са комплементарном производњом јагњећег и јарећег меса

- изграђени објекти за развој говедарске и овчарске производње, која се може усмерити на еколошки безбедно коришћење крмне базе пространих брдских ливада и пашњака;

- повољни агроеколошки услови планинских и делова брдских атара за плантажну производњу лековитог и ароматичног биља (камилица, валеријана, мента, босиљака и др);

- могућности комбинованог коришћења пољопривредних и шумских површина у интегрисаном систему управљања (тј. управљање земљиштем на принципима агрошумарства), посебно у планинским пределима.

Очување, заштиту и адекватно коришћење пољопривредних земљишта ПП Општине Сврљиг у функцији развоја пољопривредне производње, заштите животне средине и задовољавања других економских и социокултурних потреба, отежавају следећа **ограничења**:

- сиромаштво сеоског становништва, посебно у домаћинствима са искључиво пољопривредним изворима прихода;

- уситњен и распарчан земљишни посед породичних газдинстава;

- неповољна старосна и образовна структура пољопривредног становништва, посебно индивидуалних пољопривредника активних на сопственом газдинству;

- слаба информатичка основа о физичким, хемијским, биолошким и другим бонитетним особинама земљишта, променама катастарских култура/намена коришћења, степену деградације агенсима антропогеног порекла;

- високи степен деградираности знатног дела пољопривредног земљишта и других елемената животне средине сумпор диоксидом и другим штетним агенсима, посебно у окружењима већих индустријских објеката

- захваћеност великих површина на већим нагибима процесима јаке, до експесивне ерозије, која је местимично потенцирана продирањем SO² у плитак хумусни хоризонт;

- велика варијабилност месечних, а и годишњих сума падавина, са честим несташицама воденог талога у периоду интензивног раста и развитка пољопривредних култура;

- релативно висока заступљеност брдско-планинских предела, у којима постоје осетно неповољнији педолошки и климатски услови за вођење рентабилне пољопривредне производње;

- интензивно демографско пражњење планинских и других периферних села;

- вишедеценијски негативни трендови у овчарству, а од половине седамдесетих година и у говедарству, који имају вишеструко деструктиван утицај, како на очување природне плодности обрадивих земљишта и биодиверзитет травних површина, тако и на економске услове пољопривредне производње, нарочито на ситним земљишним поседима;
- слаб квалитет и низак ниво опремљености пољопривреде одговарајућим врстама машина и уређаја, нарочито за осавремењавање производње, транспорта и складиштења;
- успорена дифузија научно-техничког прогреса, савремених еколошких стандарда, економских знања и тржишних информација у пољопривредну праксу; и
- слаба развијеност саобраћајне, хидротехничке, друштвене и друге инфраструктуре села, посебно у брдско-планинским пределима.

СТРАТЕШКА ОПРЕДЕЉЕЊА

Основно стратешко опредељење у укупном развоју подручја ПП је усмерено ка успостављању ефикасног систему управљања који би све природне ресурсе ставио у функцију човека уз поштовање принципа одрживог развоја. Он ће кроз еколошки предлог пружити планске мере оптималног искоришћавања свих природних услова и ресурса, где ће простор бити оптимално искоришћен за људске потребе, али и где ће позитивни еколошки фактори као просторно енергоматеријални потенцијали бити трајно сачувани. Активно дејство природних услова одређује квалитет и погодност одређеног простора за поједине намене и функције а задатак Плана је у томе да се после анализе простора одреди правилна намена и у допуштеној мери смести нов садржај, у смислу прилагођавања и усклађивања са постојећим просторним условима.

Еколошки концепт као објективно и усаглашено коришћење простора на подручју Просторног плана општине Сврљига, са могућностима постојећих природних ресурса и њених енергоматеријалних вредности, пружа следећа стратешка опредељења:

Стратешка опредељења коришћења геоморфолошких потенцијала:

- изградња и развој свих међународних инфраструктурних коридора;
- изградња мреже насеља на основу њихове хијерархије централитета;
- интензивна пољопривредна производња;
- искоришћавање шумских комплекса и њихова заштита;
- развој туризма (ловни, бањски, излетничким итд).

Стратешка опредељења за коришћење водних потенцијала:

- већи речни токови и плитки издан за наводњавање пољопривредног земљишта;
- снабдевање становништва и индустрија одређеним квалитетом вода;
- коришћење водотока и рељефа за изградњу постројења за наводњавање.

SWOT АНАЛИЗА

Swot анализа природних услова и ресурса даје приказ предности, слабости, шансе и претње за одрживи развој на подручју Просторног плана општине Сврљиг. Њоме се препознају и истичу позитивни и негативни фактори који утичу на остварење одређења и успостављања равнотеже између природних фактора и антропогених фактора.

Предности	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> ▪ добра географска позиција подручја ПП у односу на главне саобраћајне коридоре Балкана и Европе; ▪ повољни распоред и учешће геоморфолошких целина ка један од услова разноврсних привредних делатности (пољопривреда, шумарство итд.); ▪ учешће разноврсних и атрактивних рељефних целина који представљају природне мотиве, као један од услова за развој туризма; ▪ богата издан и бројни извори дају могућност за водоснабдевање насеља; ▪ велика разуђеност рељефа и изражена висинска и кломатска зоналност; ▪ хидропотенцијала Сврљишког Тимока и његових притока и перспективе развоја наводњавања. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ неадекватна техничка опремљеност објеката у зони главних саобраћајница; ▪ слаба презентација природних мотива за развој туризма; ▪ лоше искоришћавање пољопривредног земљишта; ▪ прекомерно коришћење хемијских средстава и вештачко ђубриво; ▪ непланска и прекомерна сеча шума; ▪ недостатак основе приватних шума; ▪ местимично загађења вода, ваздуха и земљишта; ▪ лоша пракса управљања отпадом; ▪ непланска експлоатација природних ресурса итд. ▪ неадекватан мониторинг стања и земљишта - коришћење пољопривредног земљишта супротно његовим еколошким својствима
Прилике	Претње
<ul style="list-style-type: none"> ▪ укључивање и усаглашавање са концептом развоја саобраћајне матрице ЕУ; ▪ повољна структура земљишта; ▪ унапређење енергетске ефикасности коришћењем хидрографског богатства; ▪ развој транзитног, бањског и излетничког туризма на основу географског и саобраћајног положаја; ▪ рационално искоришћавање минералних сировина . 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ губљење пољопривредног земљишта измештањем главних токова инфраструктурних коридора; ▪ дегредација пољопривредног земљишта због неповољних привредно-економских и демографски трендови; ▪ изазивање ерозије земљишта на вишим деловима региона неадекватним искоришћавањем земљишта; ▪ заостајањем са туристичком понудом;

Овом анализом идентификоване су предности, прилике, слабости и претње природних услова и потенцијала на подручју Просторног плана општине Сврљиг као покретача, односно препреке за остваривање циљева стратегије развоја. Њоме се препознају и успостављају развојни биланси између позитивних и негативних утицаја на овом подручју.

Шуме, шумско земљиште и ловство

Природни услови су од пресудног значаја за постојање одређене шумске вегетације једнога краја. На основу прикупљених таксационих података за ово подручје као и макроскопске анализе станишних услова у њему, установљено је да подручје насељавају биљне заједнице - фитоценозе, које по Браун – Бланкету припада у Евросибирско-североамеричкој регији Холарктоса, а Илирској повинцији.

У зависности од надморске висине, у коју је укључен климатогени фактор, запажа се извесна зоналност распореда шума. Топле долине Јужне Мораве и Сврљишког Тимока

насељене су шумама врбе и тополе. У брдско – планинској зони распрострањене су хрстове шуме. У средње планинском региону знатно су заступљене букове шуме. Лишћарско – четинарске шуме (незнатно на Сувој планини) се налазе у нижим и средњим деловима планинског појаса. Смрчеве шуме (незнатно на Сувој планини) заузимају највише делове подручја. Посебну значајну категорију чине борове и смрчеве културе.

Сврљишке планине по Ј.Цвијићу, такође, припадају набраним планинама Балканског система. На њима се налазе Г.Ј. “Сврљишко – Гулијанске планине“ (3.573 ха), “Каменички вис I“ (3.030 ха) “Каменички вис II“ (3.239 ха) са укупном површином од 9.842 ха. Правац пружања главног гребена је С.З.–Ј.И. Геолошку подлогу чине највећим делом кречњаци и доломити старости креде. Она чини ову планину сиромашну водом. иначе, воде, колико их има припадају сливу Тимока и сливу Ј. Мораве. Највиши врх на овој планини је Зелени врх (1.334 м) И то је уједно и највиша тачка ових Г.Ј. Најнижа тачка Износи 230 м, средња висина је 780 м, што значи да се највећим делом ове шуме налазе у појасу брдске букове шуме (*Fagetum moesiacaе submontanum*). У орографском погледу терен је јако купиран, са честим литицама и вртачама.

As. Fagetum montanum serbicum – Rud. (брдско букова шума)

Ова асоцијација је највећим делом условљена орографски, односно, јавља се као трајни стадијум на хладнијим и свежијим стаништима. Налази се изнад зоне храста. Земљиште је обично дубље, због слабе Инсолације хладно, слабо кисело до неутрално. Ово су најраспрострањеније шуме у овом подручју. Спрат дрвећа има следеће врсте: буква, јавор, млеч, китњак, брекиња, дивља јабука и дивља крушка. У спрату жбуња осим подмладка и подраста главних врста дрвећа јавља се: леска, зова и др. Приземна вегетација је заступљена са: лазаркињом, копитњакком, разне папрати, јетренка, зечија соца, бекица и остале траве.

Т а б е л а бр. 1: Основни подаци везани за газдинске јединице (урађена на основу података "СРБИЈАШУМЕ" Београд (Ш.У "Ниш", 2002. г.)

Газдинска јединица и Политичка општина	Укупна површина ха	Шуме и шумско земљиште								Остала земљишта			
		Свега ха	Високе шуме ха	Изданачка шуме ха	Шумске ха	Вешт. п ол ха	Шикаре ха	Шибљаци ха	Шумско земљиште ха	Свега ха	Неплодно ха	За остале ха	Зауз. ха
Каменички Вис II	3.239,00	2.963,72	-	1.055,08	294,11	326,51	175,67	1.264,62	141,84	275,28	190,20	39,65	45,43
Сврљишко – Гулијанске план	3.573,24	3.396,51	-	1.315,43	49,64	67,86	162,88	1.681,27	169,07	176,73	174,57	0,55	1,61
укупно државне	6.812,24	6.360,23	-	2.370,51	343,75	394,37	338,55	2.945,89	310,91	452,01	364,77	40,20	47,04
укупно приватне	8631,64	8631,64	-										
П.О. СВРЉИГ	15443,88	14991,87	-	2.370,51	343,75	394,37	338,55	2.945,89	310,91	452,01	364,77	40,20	47,04

1. Газдинска јединица “Каменички Вис II”

Газдинска јединица “Каменички вис II” простире се на обронцима Сврљишких планина, Каменичког виси и Кучајевца. Целом површином припада С.О. Сврљиг. Формирана је од бивших комуналних шума. Овом Г.Ј газдује Ш.Г. Ниш преко Ш.У. Ниш-Бела Паланка.

Површина ове газдинске јединице износи 3239,0 ха. Обрасле површине су на 2821,88 ха (87,1%), а необрасло је 417,12 ха (12,9%). Најзаступљеније су изданачке састојине и оне се налазе на површини од 1055,08 ха (37,4%). Вештачки основане састојине су на 326,51 ха (11,6%), шикаре и шибљаци су на 1440,29 ха (51,0%), док високих састојине нема. Просечна запремина износи 65,7 м³/ха, просек запреминског прираста износи 1,7 м³/ха. У укупној дрвној маси лишћари учествују са 97% а четинари са 3%. Најзаступљенија врста је цер са 48% у укупној запремини. По мешовитости чисте су на 640,07 ха (23%) а мешовите на 741,52 ха (26%) Очуваних шума има 1106,09 ха (39%), разређених има 181,6 ха (6%) и девастираних 93,9 ха (3%). Отвореност ове јединице је недовољна

2. Газдинска јединица “Сврљишко-Гулијанске планине“

Газдинска јединица “Сврљишко-Гулијанске планине“ заузима централни део Сврљишких планина. Формирана је од бивших комуналних шума. Налази се на територији С.О. Сврљиг и њоме газдује Ш.Г. Ниш преко Ш.У. Ниш-Бела Паланка.

Површина ове газдинске јединице износи 3573,24 ха, од тога обрасло земљиште заузима 3227,44 ха или 90,3%, а необрасло 345,8 ха (9,7%). Од обрасле површине најзаступљенији су шибљаци и шикаре са 1844,15 ха (58,3%), изданачке шуме су на 1315,43 ха (40,8%), вештачки подигнутих састојина има на 67,86 ха (2,1%) . Високих шума нема. Просечна дрвна маса је 72,4 м³/ха, а прираст 2,2 м³/ха. Лишћарима припада 97,6% укупне дрвне масе, најзаступљенија је буква са 88,8% запремине. Четинари у укупној запремини учествују са 2,4% . По мешовитости чисте су на 1203,72 ха (37 %)а мешовите на 173,57 ха (6%). Очуваних шума има 1341,24 ха (42%), разређених има 19,05 ха (0,6%) и девастираних 23,0ха (0,7%). Отвореност ове јединице је неповољна.

Т а б е л а бр. 2: Стање шума по намени за државне шуме
(урађена на основу података "СРБИЈАШУМЕ" Београд (Ш.У "Ниш", 2002. г.)

Општина	Намена основна	П(ха)	П (%)	В (м ³)	В (%)	В/ха (м ³)	Ив (м ³)	Ив (%)	Ив/ха (м ³)
СВРЉИГ укупно		6049.32	12,5	418923.5	8,1	69,2	11695.2	9,0	1,9
71129	производња техничког дрвета -10	8423.80	17.5	1347690.0	26.2	160.0	33731.3	26.2	4.0
71129	Семенска састојина -17	3.04	0.0	1284.9	0.0	422.7	57.0	0.0	18.8
71129	Заштита вода -19	116.49	0.2	9504.7	0.2	81.6	389.4	0.3	3.3
71129	Заштита земљишта I степена -26	840.34	1.7						
71129	Специјални природни резерват I I степена -56	302.95	0.6	4241.0	0.1	14.0	114.7	0.1	0.4
71129	Специјални природни резерват I I I степена -57	16.05	0.0	213.7	0.0	13.3	10.0	0.0	0.6
71129	Степен заштита шума -66	2086.49	4.3						

Привредна развијеност шумског подручја

Општи подаци

Табела 3.

Политичка општина	Површина км ² укуп. пољоп.зем. шум.зем. остало				Степен шумовитости %	Број насеља	Број становника		Степен запослености
							свега	По км ²	
4. Сврљиг	497	340	153	4	31	39	20740	42	16,0%
Ш.П. Моравско	3289	2004	990	295	30	303	404717	123	22,2%
% учешћа	100%	61%	30%	9%					
СРБИЈА	88361				28		9778991		19,5%

Ловиште - “Др. Миленко Хаџић”

Ловачко удружење “Др. Миленко Хаџић” из Сврљига газдује ловиштем “Сврљишке Планине” на 12692 ха где има: срна (*Capreolus capreolus* L.) - 340 ком., дивљих свиња (*Sus*

scrofa L.)– 120 ком., зечева(Lepus europaeus L.) – 2700 ком., фазана – 300 ком., пољска јаребица – 1600 ком., јаребица камењарка – 260 ком.

Овим ловиштем газдује Ловачки савез Србије преко својих Ловачких удружења. Ова удружења имају урађене Ловне основе и годишње извођачке планове из којих ћемо изнети основне податке о површинама и бројном стању.

Шумарство и ловство –СНЈОТ анализа

СНАГЕ (постојеће)

Аутохтоне и реликтне шумске врсте, посебно у заштићеним подручјима: парк шума Студена водица, Сићевачка клисура парк природе, Јелашничка клисура специјални резерват природе

Мешовите састојине, повољно утичу на биолошку и еколошку стабилност целокупног екосистема нарочито мешовите шуме букве и четинара (смрча, јела).

Стање састојина у региону са становишта биолошке и еколошке стабилности, је на задовољавајућем нивоу.

СЛАБОСТИ (унутрашње)

Природни потенцијали и ресурси овог шумског подручја се недовољно користе те се тако губи знатан део могућег прихода.

Стање шумских саобраћајница није задовољавајуће. Квалитетне шумске комуникације су неопходан предуслов интезивног газдовања шумама, а у подручју поједини делови уопште нису ни отворени.

МОГУЋНОСТИ (развојни потенцијали)

Реконструкцијом деградираних шума и пошумљавањем голети успели би да производне потенцијале земљишта максимално користимо у наредном раздобљу.

Изградњом нових путева,отвореност шума би се повећала,омогућило би се равномерно спровођење проредних сеча, као и осталих мера неге по целој површини.Реконструкцијом појединих путева омогућила би се примена савремених средстава превоза, чије је увођење у процес производње у шумарству неопходно.

Коришћење осталих шумских производа као и ловства треба интезивирати.

Шумски потенцијал и производња дрвне масе, која може да се искористи за развој малих капацитета-производних и пратећих услужних делатности, уз испуњавање еколошких критеријума у складу са прописима за заштиту животне средине.

ПРЕТЊЕ (развоју)

Знатна заступљеност култура четинара указује на могућност угрожености од пожара на појединим локалитетима.

ОГРАНИЧЕЊА

- Слаб квалитет и низак ниво опремљености пољопривреде одговарајућим врстама машина и уређаја.
- Низак ниво општег и стручног образовања претежног дела пољопривредних произвођача и непостојање одговарајуће инфраструктуре посебно у домену стручне пољопривредне контроле примене атестирања средстава за заштиту биљака од болести и штеточина.
- Дугогодишње запостављање пољопривреде и недовољна искоришћеност пољопривредних потенцијала (земљиште, клима).
- Губитак плодног пољопривредног земљишта, његовим претварањем у грађевинско у равничарским деловима и зарастање и претварање у пашњаке због процеса смањивања сеоског становништва у брдским подручјима.
- Екстензивна пољопривредна производња, уситњеност поседа и низак ниво опремљености и примене агротехнике у пољопривреди.
- Нерентабилност пољопривредне производње, због великих трошкова производње, застареле механизације и неорганизованости тржишта пољопривредним производима.

- Низак ниво организованости пољопривредне производње и примарних пољопривредних произвођача.
- Неразвијеност прерађивачке индустрије пољопривредних производа.

ПОТЕНЦИЈАЛИ

Потенцијале из области пољопривреде треба тражити у развоју воћарства и сточарства:

- Од укупних пољопривредних површина општине Сврљиг 37% је под пашњацима, 26% под ливадама и 10% под воћњацима.
- Повољна клима и земљиште.
- Велики потенцијали са аспекта екологије и заштите животне средине, који су први предуслов за производњу и прераду еколошки здраве хране.
- Велико искуство и традиција у гајењу воћа (шљиве и јабуке) и разноврсног сточног фонда, као и у производњи на далеко познатих ужичких специјалитета: Љута ракија, клековача, кајмак и сир, свињска пршута и сланина, говеђа пршута и кобасица и сличне прерађевине од меса.
- Постојање великог броја породичних домаћинстава који се баве узгојем и производњом из ове области.
- И поред чињенице да је смањен број активног пољопривредног становништва, као и да је пољопривредно становништво највеће миграторно становништво, становништво и у овом односу снага морамо посматрати као основни потенцијал у развоју пољопривреде.
- Повећање броја прерађивача млека и млечних производа.
- Могућности за развој сточарства (говедарство, овчарство, козарство), воћарства и повртарства (стакленици и пластеници).
- Могућности за развој пчеларства.

ПРЕГЛЕД МИКРОРЕЈОНА

Територијална општина Сврљиг захвата горњи део композитне долине Сврљишког Тимока и целокупном својом површином припада унутрашњем делу Карпато-балканског планинског масива источне Србије. Захвата Сврљишку котлину у ширем смислу, са околним планинским узвишењима, протежући се преко више јасно издвојених географских целина. На југу, његова граница на Сврљишким планинама и делу Калафата подудар се са развођем између слива Сврљишког Тимока и слива Нишаве. На западу граница пресеца горњи део слива Топонице све до границе општине Сокобања на Девици и Озрену. На северу граница обухвата Палилулску котлину, сече Сврљишки Тимок и развођем Тресибабе иде према западу. Развође између Сврљишког и Трговишког Тимока приближно је одређена. Она се на југу у делу Калафата, преко ниског превоја Грамада, повезује са Нишком котлином и са читавом Јужноморавском долином. Нешто мањи саобраћајни значај има правац преко превоја Бабин Кал на истоку, који ову општину повезује са Пиротом. У оквиру Нишавског административног округа општина Сврљиг се налази у његовом североисточном делу, на најзначајнијем трансверзалном правцу који повезује јужну Србију са Тимочком крајином.

Физичко-географске карактеристике у највећој мери су имале утицај на друштвено-историјски, политички и економски развој овог простора. Оне се првенствено огледају у географско-саобраћајној изолованости ове Општине, као и наведеним планинским венцима и масивима

Просторни размештај обрадивих површина на подручју општине Сврљиг је у непосредној зависности од обима и структуре пољопривредних површина. Обим обрадивих површина није једина детерминанта укупне пољопривредне производње, односно њене структуре земљишта која улазе у састав обрадивих површина представљају различит капацитет у зависности од природних услова (педолошки састав, вода, нагиб, клима), чији комплекс одређује потенцијал земљишта и степен могућег искоришћавања у циљу пољопривредне производње, као и општих економско-сијалних услова. Зато са становишта организације и планирања пољопривредне производње посебан значај има просторни распоред обрадивих површина, односно могућности комплексирања у сврху рационалније организације процеса производње, чији је крајњи циљ подизање продуктивности рада и максимизирање приноса.

Поред рељефа на подручју Плана су резултат деловања ерозивних сила на тектонској основи Сврљишке котлине чиме су се створиле основе за формирањ геоморфолошких целина које су заједно са антропогеним карактеристикама довеле до коначног уобличавања предеоних рејона:

- *микрорејон интензивне пољопривреде,*
- *микрорејон побрђа и*
- *брдско – планински рејон*

Унутар ових просторних зона развили су се различити типови насеља, са специфични облицима индустријске и пољопривредне производње, као и релативно густа саобраћајна мрежа (*Прилог бр. X*).

Микрорејон интензивне пољопривреде захвата централни део општине Сврљиг и представља подручје интензивне пољопривреде тржишног карактера где доминира ратарство повртарство. Унутар овог микрорејона су се развили специфични типови насеља, различити карактер пољопривредне производње и релативно густа саобраћајна мрежа. Близина Ниша, као регионалног центра југоисточне Србије и повољне саобраћајне везе утицале су на измену економско-социјалне структуре сеоске популације, као и на физиономију насеља где преовлађују мешовита и непољопривредна домаћинства.

Оранице и баште у укупној структури и расподели земљишта по секторима на подручју ПП учествују са 14.381ха или 44,78%, од чега доминирају житарице, индустријско и крмно биље.

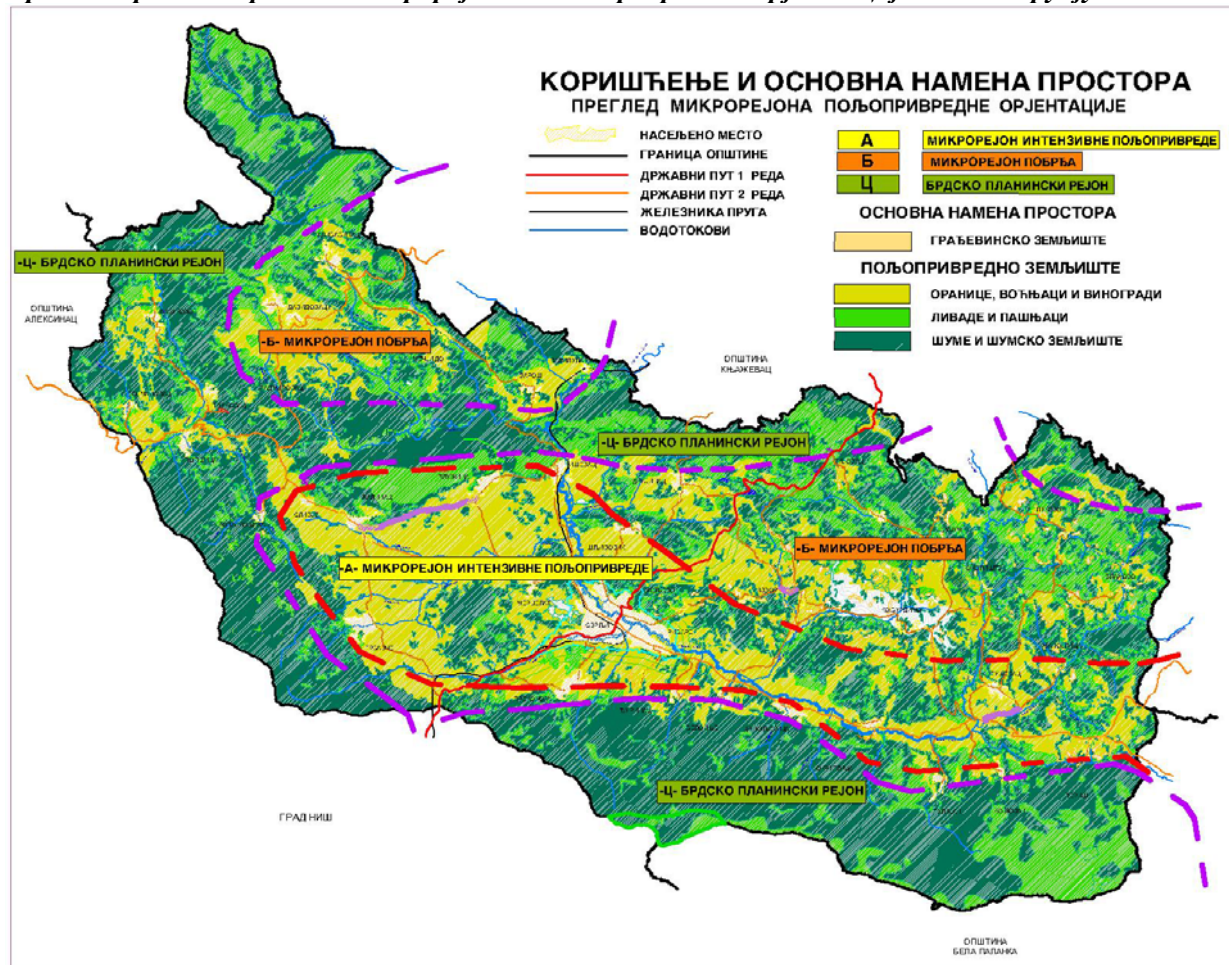
Оне имају највеће учешћу у катастарским општинама које се простиру на најнижем делу Сврљишке котлине, дуж Тимока и доњих токова Калничке, Правачке, Манојлочке, Вишевске и Изворске реке. То су истовремено и оранични комплекси који су груписани у једну просторну целину где је могућа примена савремених техничких средстава за обраду, што уз повољне природне услове и добру организацију омогућује постизање високих приноса.

У првом, најнижем појасу, који се пружа поред Тимока, задњих година се интензивно узгајају разноврсни повртарски производи (производња паприка, парадајза, разних салата, итд.) који покривају тржишта и изван подручја Свљига и делом Ниша. Производња поврћа захтева велико људско ангажовање али зато може обезбедити и високи доходак. Ово подручје је погодно још и за узгој сточног и индустријског биља.

Најповољнији терени за производњу кукуруза су на најнижим речним терасама, док пшеници више погоднују сувљи терени на просторима виших тераса.

У колтинском делу су концентрисана највећа насеља и ту пролазе најзначајнији инфраструктурни коридори Источне Србије па је учешће неплодног земљишта у односу на укупне површине по КО највеће.

Прилог бр. X -Преглед микрорејона пољопривредне орјентације на подручју ПП

Микрорејон побрља у највећој мери захвата северни део Сврљешке котлине и чини га виши, благо нагнути и осунчани делови општине. На њеним терасима су се развили различити типови земљишта велике моћности, што пружа повољне могућности дубоке обраде. На вишим терасима овог рејона се такође простиру значајне ораничне површине, које су знатно слабијег квалитета од нижих где се претежно гаје жита, док њене више и присојне стране представљају област воћњака. и винограда.

Обзиром да овај рејон захвата брежуљкасто и брдско-планински део општине, под засадом јабука, вишања и шљива се (2007.) налазило око 1.013ха пољопривредних површина, док се грожђе гајило на само 121ха. Удео воћњака и винограда у односу на обрадиве површине по катастарским општинама је различит. У само пар катастарских општина учешће ове пољопривредне културе у односу на укупну површину прелазе 5% што је несумњиво доказ о великој расутости винограда и уситњености парцела, односно производњи која је првенствено усмерена ка задовољавању индивидуалних потреба. Значајније концентрације под овим културама остварене су једино на подручју К.О. Лалинац, Плужина, Нишевац, Жељево, Рибаре, Извор, Драинац, Тијовац, Бурдимо, Околиште, и Влахово, где се претежно и остварују тржни вишкови воћа и грожђа.

За воћњаке и винограде се може закључити да је подобност простора далеко већа од постојећег коришћења, као и то да су за производњу различитих врста воћа и грожђа те површине углавном на топлим и полутоплим странама котлине.

На подручју овог реона јављају се насеља са малим бројем становника и чисто емиграционим обележјима. То су остаци старачких домаћинстава, које због старости немају могућности за миграњем.

Брдско планински рејон захвата скоро читав јужни и западни део Просторног плана општине Сврљиг. Њега због изразите сложености рељења, геолошке грађе, климе и

вегетације чине већи број виших делова атара насеља по ободу Сврљишких планина и Калафата.

Већи број насеља овог рејона карактеришу потпуна одсутност свих производних и друштвено - економских функција са изразитом негативним демографском обележјима и при оваквим друштвено –економским осцилацијама немају извесну будућност. Анализа структуре становништва по свим статистичким обележјима и пројекцијама у овим насељима даје слику комплетне демографске депресије.

На територији општине Сврљиг, поред пашњака, од значаја за формирање сировинске базе су и шуме. У највећој мери су то чисте листопадне и мешовите састојине лишћара док су најмање распрострањене четинарске шуме. Најзаступљеније су букове шуме а затим мешовите цера, китњака граба и храста. У погледу својинских односа, највећи део површина под шумама је у индивидуалној својини, док чисте састојине листопадних шума, нарочито букових, већином се налазе у друштвеној својини.

Природни биљни покривач у овом реону одржао се на вишим и стрмим деловима Сврљишких планина и Калафата. Шуме које су у прошлости на овим подручјима биле главни биљни покривач, искрчене су у највећој мери где год је земљиште могло да се искористи за обраду. На оголићеним кречњачким теренима Сврљишких планина окренутих Сврљишкој котлини очуваније шуме могу за сада још наћи у атару села Преконога, Ђуринац, Белоиње, Црнолевица, Округлица и Периш. Овом шумском појасу припадају скоро исте шумске и травне састојине у катастарским општинама Грбавче, Копажкошара, Попшица, Округлица и Периш на вишим деловима Калафата.

На стрмим и стеновитим литицама кратке клисуре Ждрело, која припадају КО Плужина, Нишевац, Варош и Палилула јављају се шуме са малим економским вредностима, али од великог заштитног значаја за ова земљиште и терене у којима се одвија интензивни процес ерозије.

Пашњаци као специфична категорија земљишта веома је различито заступљена на подручју општине Сврљиг, посебно ако се узме њена велика разуђеност како у геолошко-морфолошком смислу тако и у погледу климатских и педолошких услова. Највећи пашњачки комплекси се простиру на вишим и осојним деловима катастарских општина Калафата и Сврљишких планина, где овај појас чине богати пашњаци и ливаде одличног травног састава. Иначе су ове травне површине секундарне творевине, настале на теренима негдашњег шума.

Еколошка санација се мора предвидети на свим површинама које су упропашћене и на којима је данас производња без потребног економског ефекта а истовремено са делимично изгубљеним позитивним дејствима еколошких фактора. Еколошка санација се предвиђа разним мерама а што зависи од степена деградације простора и потребе будуће намене искоришћавања.

Рељеф овог рејона највише је изражен ендегеним збивањима и дејством ерозивних сила на његову тектонску основу где су створени посебни потенцијали који су овде валоризовани преваходно као природни мотиви за развој туризма. Природни мотиви, природне реткости и природна добра од националног значаја (посебно заштићени спелеолошки објекти и термоминерални извори), бројни споменици српске културе, здрава храна представљају основу туристичке понуде овог дела Србије.

ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА, КОРИШЋЕЊА И УРЕЂЕЊА ПРОСТОРА

Пољопривредни ресурси

Основни дугорочни циљ у области заштите и коришћења пољопривредног земљишта јесте очување и унапређивање услова за одрживи развој пољопривреде, према агроколошким капацитетима простора и економским интересима локалног становништва, а све у складу са постепеним остваривањем сталног побољшања материјалног положаја пољопривредног становништва и

унапређивањем стандарда и квалитета живљења на селу како би се сеоска популација задржала и

повећала, економски, културно и социјално ојачала и образовала.

Секторски циљеви

- Ограничавање претварања најплоднијег пољопривредног земљишта (од 1 до–5 катастарске класе) у непољопривредне сврхе, као и очување природне плодности земљишта,

селективна и контролисана примена пестицида, минералних ђубрива и других хемијских средстава у пољопривреди.

- Предузимање превентивних мера заштите од бујичних токова

- Перманентно изнајзити могућности за остваривање одрживог развоја пољопривреде и пољопривредне производње да би се максимално искористили потенцијали општине из области

воћарства и сточарства, уз предности здраве еколошке средине.

- Примењивање свих мера за очување пољопривредних површина и побољшање природне плодности земљишта.

- Увођење савремене технологије производње и прерађивачке индустрије, уз бољу организацију рада, повећање нивоа знања и производних искустава становништва и савременог маркетинга.

У складу са стратегијом децентрализације и регионализације руралног развоја, локална самоуправа препознаје интерес за сопствени развој локалног агросектора у чијем склопу је основни

чиниоц организовано тржиште и саветодавни сектор . Да би се покренуло тржиште и саветодавни

сектор који ће одговорити потребама локалних пољопривредника мора се применити принцип активног

учешћа пољопривредних произвођача кроз радионице, корисничке одборе и слично.

Локални развој може бити знатно отежан без стварања адекватног окружења на републичком

нивоу, а то би подразумевало:

- _ завршетак процеса приватизације;
- _ формирање ефикасног тржишта пољопривредних инпута и аутпута;
- _ стварање ефикасних институција за трансфер знања (пољопривреда, економија);
- _ развитак свих облика удруживања пољопривредника;
- _ изградња банкарског сектора који ће одговарати потребама пољопривреде;
- _ изградња модела пољопривредног газдинства које ће одговорити тржишним захтевима.

Шуме и шумско земљиште

Општи циљеви газдовања шумама

Општи циљеви газдовања шумама установљени су Законом о шумама ("Сл. Гласник РС", бр.46/91, 83/92, 54/93, 60/93 и 54/96) и Правилником о садржини основа и програма газдовања шумама, годишњег извођачког плана и привременог годишњег плана газдовања приватним шумама ("Сл. Гласник РС", бр. 122/03).

Према Закону, шуме су добро од општег интереса које се морају одржавати, обнављати и користити тако да се очува и повећа њихова вредност и општекорисне функције, обезбеди трајност и заштита, као и трајно повећање приноса и прираста. Општи циљеви газдовања односе се на све шуме, без обзира на власнике или тренутног корисника и представљају општу обавезујућу норму при планирању газдовања свим шумама.

Имајући у виду напред наведено, као и одредбе Правилника, општи циљеви газдовања шумама су:

- _ Заштита и стабилност шумских екосистема
- _ Санација општег стања деградираних шумских екосистема
- _ Обезбеђење оптималне обраслости
- _ Обезбеђење функционалне трајности
- _ Очување трајности приноса и повећање приноса, укупне вредности шума и општекорисних функција шума

Посебни циљеви газдовања

Посебни циљеви газдовања шумама у првом реду везани су за приоритетну функцију шума (намену површина) и усклађивање осталог коришћења.

Појединачни циљеви газдовања шумама, везани за намену површина (приоритетну функцију) за моравско шумско подручје шумско подручје су следећи:

1. Максимална и трајна производња техничког дрвета најбољег квалитета (наменска целина 10)
2. Производња шумског семена (наменска целина 17)
3. Противерозиона заштита земљишта кроз повећање склопа и обраслост (наменска целина 26)
4. Стална заштита земљишта од ерозионих процеса, састојине без газдинских интервенција (наменска целина 66)

Сви наведени циљеви су дугорочни и једнаког реда значаја у оквиру приоритетне функције и припадајуће основне намене појединих комплекса овог подручја.

Посебни циљеви газдовања шумама према дужини времена потребног за остварење планираних задатака или циљева могу бити:

1. Краткорочни циљеви за један уређајни период
2. Дугорочни циљеви (за више уређајних периода)

Посебни циљеви газдовања шумама проистичу из општих циљева и условљени су особеностима

шумског подручја.

Посебни циљеви газдовања шумама по својој природи разврставају се на:

- Биолошко-узгојни циљеви, који обезбеђују трајно повећање прираста и приноса по количини и квалитету, повећање укупне вредности шума у складу са потенцијалом станишта.
- Производни циљеви који утврђују перспективну могућност производње шумских производа по количини и квалитету.
- Технички циљеви који обезбеђују техничке услове за остварење наведених циљева.

ЦИЉЕВИ ИЗ ШУМАРСКЕ ПОЛИТИКЕ СРБИЈЕ

- Постизање одрживог газдовања шумама у државној својини, као и укрупњавање државног шумског земљишта.
- Подстицање укрупњавања поседа приватних шума.
- За шуме посебне намене, ако власник није способан да изведе одређене активности, обавезу треба да преузме надлежни државни орган.
- Унапређење биодиверзитета шума кроз промовисање међусекторске сарадње, усмерено коришћење генофонда, спровођење међународних обавеза и ажурирање регистра и картирање ареала дивљих биљних и животињских врста.
- Заштита шума и животне средине кроз коришћење вода и минералних сировина из шума само ако не проузрокује озбиљне промене или штете у шумским екосистемима.
- Очување заштитних функција шума-обнављање и рехабилитација еродираних и деградираних земљишта и шума, очување изворишта и строго санкционисање одлагања отпада у шумским екосистемима.

ЦИЉЕВИ ИЗ ШУМСКО-ПРИВРЕДНИХ ОСНОВА

- Утврђивање и дефинисање планских равни (нивоа планирања).
- На основу досадашњих знања о корисним учинцима шуме осигурање њиховог што потпунијег рационалног коришћења.
- Очување и осигурање потпуне стабилности шумских екосистема очувањем површине под шумом и њене унутрашње хомогености.

- Картирање шумског и осталог простора по намени уважавајући посебно еколошки приступ при вредновању.
 - Разграничавање површина у оквиру планске равни на површине за производњу у шумарству од осталих површина (заштитне шуме, површине законом заштићене, пољопривреда и др.).
 - Утврђивање и дефинисање захтева додатних области у односу на шуме и њихове међусобне односе, конфликтности и комплементарности.
 - Дефинисање циљева газдовања.
 - Дефинисање оптималних стања шумских екосистема зависно од њихове приоритетне намене.
 - Утврђивање мера за остваривање циљева газдовања.
 - Заштиту биодиверзитета и природе у целини.
 - Евиденцију и контролу газдовања.
 - Дефинисање у организационом смислу таквог система вођења газдовања којим ће се обезбедити претходни задаци.
 - Планирање оптималног стања шумског подручја као дугорочног циља газдовања, приказ и оцена затеченог стања у односу на оптимално планирање свих мера и радова (планско-уређајних, биолошких, техничких) за период важења основе.
 - Сагледавање очекиваних резултата газдовања и ефеката развоја на крају уређајног раздобља.
 - Планирање неопходних истраживачких и других радова у циљу даљег упознавања сложене природе шуме и благовремених и адекватних припрема за следеће уређивање.
- Општи циљеви газдовања ловиштима су :
- Заштита, гајење, лов, коришћење дивљачи и њених делова тако да се мерама газдовања обезбеди гајење оних врста дивљачи у броју и квалитету који дозвољавају природни услови у ловиштима.
 - Заштита и коришћење (лов) других ловостајем заштићених врста дивљачи, које стално или повремено живе у ловиштима.
 - Сарадња са корисницима суседних ловишта.
- Посебни циљеви узгоја дивљачи и развоја ловства су:
- Повећање бројности ситне и крупне дивљачи.
 - Побољшање структуре и квалитета дивљачи.
 - Заштита и очување свих, а посебно ретких и угрожених врста.

КОНЦЕПЦИЈА ЗАШТИТЕ, УРЕЂЕЊА, КОРИШЋЕЊА И РАЗВОЈА ПРИРОДНИХ СИСТЕМА И РЕСУРСА

Пољопривредно земљиште

Пољопривредно земљиште као природни ресурс на подручју Просторног плана, задњих година све више добија на значају због потребе интензивирања пољопривредне производње и близине Ниша, као градске агломерације значајних потрошачких центара.

Посебно је изражена тенденција да се повртарска производња, због близине тржишта, лоцира у околним руралним општинама која нису загађена услед близине фрекветних саобраћајница и индустријских постројења. Плодна алувијална равна Сврљишког Тимока пружа одличне услове за узгајање жита и кукуруза као и индустријског, повртног и крмног биља. Значајно је то што су ови природни потенцијали непосредно уз међународне транзитне путеве па су доступни ближим и даљим великим урбаним центрима. Такође, пољопривредно земљиште Сврљишке котлине (микрорејон интензивне пољопривреде) није

нападнуто изградњом, насеља су компактне структуре, те се могу предузети превентивне мере у циљу његовог очувања и заштитног коришћења, првенствено кроз очување природне плодности земљишта, селективну и контролисану примену пестицида, минералних ђубрива и других хемијских средстава.

На брежуљкастим деловима (у микрорејону побрђа) су подједнако заступљени терени погодни за узгој воћа и винове лозе, са карактеристичним разуђеним насељима и великим бројем засеока, који имају тенденцију гашења стамбене функције. Овај грађевински фонд може се користити у функцији пољопривредне производње и сточарства. Уз примену савремених метода за побољшање плодности земљишта, побољшање у организацији рада и развој саветодавног сектора, могу се остварити тржишни услови производње. Пчеларство и гајење лековитог и зачинског биља се препознају као једна од могућности унапређења пољопривредне производње.

Ливаде и пашњаци, сконцентрисани у брдско-планинском рејону, поред постојећих, могу се развити на запуштеним просторима бивших шума на мањим нагибима, где је у највећој мери потребна санација за производњу трава или за сточарење.

У циљу унапређења конкурентности пољопривредне производње, неопходно је удруживање пољопривредника, изградња модела пољопривредног газдинства које ће одговорити тржишним захтевима, заокруживање производно-прерађивачког циклуса, едукација кроз радионице, промоција и маркетинг, заштита географског порекла производа и орјентација ка органској производњи.

Шуме, шумско земљиште и ловство

Шуме су добро од општег интереса које се мора одржавати, обнављати и користити тако да се очува и повећа вредност и општекорисне функције шума, обезбеди њихова трајност и заштита, као и повећање приноса и прираста, без обзира на власнике или тренутног корисника.

Шумско земљиште у државној својини организовано је у оквиру газдинских јединица ГЈ „Сврљишко – Гулијанске планине“ (3.573 ха), ГЈ „Каменички вис I“ (3.030 ха) и ГЈ „Каменички вис II“ (3.239 ха). У приватном власништву је 7.145 ха. У планском периоду потребно је подстицати укрупњавање поседа, како државних тако и шума у приватном власништву, како би се обезбедили услови квалитетне заштите, уређења и одрживог коришћења шума и шумског земљишта. Квалитетне шумске комуникације су неопходан предуслов интензивног газдовања шумама.

Коришћење овог ресурса биће усмерено на максималну и трајну производњу техничког дрвета најбољег квалитета, производњу шумског семена, пошумљавање, повећање склопа и обраслости и сталну заштиту од ерозивних процеса. Производња дрвне масе, која може да се искористи за развој малих капацитета-производних и пратећих услужних делатности, одвијаће се уз испуњавање еколошких критеријума у складу са прописима за заштиту животне средине. Коришћење вода и минералних сировина из шума дозвољава се само уколико не проузрокује озбиљне промене или штете у шумским екосистемима и њихове унутрашње хомогености.

Посебна пажња биће усмерена на очување и заштиту аутохтоних и реликтних шумских врста Сврљишких планина, посебно у вишим деловима, делимично у обухвату Парка природе Сићевачка клисура.

Унапређење биодиверзитета шума биће промовисано кроз међусекторску сарадњу, усмерено коришћење генофонда, спровођење међународних обавеза, ажурирање регистра и картитање ареала дивљих биљних и животињских врста. Неопходно је разграничавање површина за производњу од осталог шумског земљишта (заштитне шуме, законом заштићене шуме и др)

Заштитне функције шума биће заступљене у обнови и рехабилитацији еродираних и деградираних површина. Реконструкцијом деградираних површина и пошумљавањем голети производни потенцијали земљишта били би максимално искоришћени.

Ловиштем „Сврљишке планине“, које обухвата 12.692 ха, где има срна, дивљих свиња, зечева, фазана, пољске јаребице, јаребице камењарке и др, газдује Ловачки савез Србије преко сврљишког ловачког удружења „Др. Миленко Хаџић“, са ловачким домом у Белоињу. Лов је организован у 5 ревира.

У планском периоду треба обезбедити заштиту, гајење, лов, коришћење дивљачи и њених делова у броју и квалитету који дозвољавају природни услови у ловиштима. Политика газдовања ловним областима биће усмерена ка повећању бројности ситне и крупне дивљачи, побољшању структуре и квалитета дивљачи и заштиту и очување ловостајем свих, а посебно ретких и угрожених врста које стално или повремено живе у ловиштима.

Воде и водно земљиште

Подручје Плана располаже великим резервама подземне воде, чији је досадашњи степен експлоатације мали. Националним стратешким документима предвиђено је да ће се њихово коришћење у наредном периоду удвостручити. Орјентација на локална изворишта је основни стратешки правац водоснабдевања овог подручја.

На Околишкој реци планирана је изградња акумулације за водоснабдевање „Околиште“ у оквиру Тимочког система, са зонама санитарне заштите које ће се третирати као водно земљиште.

У циљу коришћења енергетског потенцијала и унапређења енергетске ефикасности, планирана је изградња малих хидроелектрана на предвиђеним локацијама. У том контексту планирана је и акумулација на Белој реци „Градац“ (Табела 21).

Веће речне токове и плитке издан треба користити за наводњавање пољопривредног земљишта.

Термо-минерални извори, као значајни природни потенцијали, веома су бројни на подручју Плана. Најпознатији минерални извор овог подручја налази се у центру села Попшица, на којем се планира изградња спортско-рекреативног комплекса (базена). На локацији термалног извора у Окрулици предложена је обнова и изградња здравствено-туристичког комплекса. На локацији охлађеног термоминералног извора Бањица треба уредити простор купалишта у оквиру планираног туристичког комплекса амбијенталне целине интегралне заштите.

Поједине локације – „Котлови“ на реци Белици и понорница реке Сврљишки Тимок предвиђају се за покретање поступка заштите, препознате овим Планом као изузетне природне вредности.

Принципи и концепција уређења и заштите вода и водног земљишта обрађена су у области водопривреде.

Минералне сировине

На подручју Просторног плана црвени пешчари распрострањени су на падинама Калафата у атару села Грбавче и представљају део простране зоне пермских црвених пешчара источне Србије. С обзиром на велико распрострањење ових седимената, кречњаци и доломити су од великог значаја, јер могу бити коришћени као индустријска сировина и као украсни грађевински камен (атару села Драјинаца – постојећи каменолом, Нишевца и Периша).

За неогене седименте везана су налазишта каустобиолита. Као потенцијална угљоносна подручја на подручју Плана издвојене су три зоне:

- зона сеносног тектонског рова на истоку,
- зона централног дела сврљишке котлине и
- зона палилулске котлине.

Неогене глине са карактеристикама бентонита су откривене код Манојлице и села Извора, а налазишта песковитих глина код Бурдима погодна су за примене у цигларској индустрији.

Наслаге бигра се јављају на местима избијања јачих крашких врела на ободу котлине код села Преконоге, Галибабинца, Белоиња. Економски најзначајније резерве бигра налазе се у околини села Преконога. Овај бигар се може употребити као сировина у гумарској индустрији и као агрегат за цемент.

Дацитски туфови се јављају код Грамаде на простору између Гулијана и Округлице. Појава туфова генетски је везана за интензивну вулканску активност а њиховим анализама је утврђена могућност њиховог коришћења као сировина за индустрију грађевинског материјала.

На територији општине Сврљиг рудно богатство није у довољној мери проучено, а рудне резерве нису детаљно избалансиране. У условима оваквог познавања рудног богатства није могуће приступити детаљној економској валоризацији овог ресурса, па преглед рудног богатства Сврљишке општине треба прихватити са резервом.

ПЛАНСКА РЕШЕЊА ЗАШТИТЕ, УРЕЂЕЊА, КОРИШЋЕЊА И РАЗВОЈА ПРИРОДНИХ РЕСУРСА

Пољопривредно земљиште

Основна планска решења у погледу коришћења и заштите пољопривредног земљишта су:

- одрживо коришћење пољопривредног земљишта, у складу са његовим еколошким својствима;
- очу ање и пажљива употреба квалитетног пољопривредног земљишта, као основног ресурса за развој општине;
- укрупњавање пољопривредних површина,
- боље искоришћавање постојећих и запуштених пољопривредних површина,
- подизање нивоа техничке опремљености и увођење агротехничких мера у циљу повећања продуктивности;
- максимално ангажовање постојећих и развој нових прерађивачких капацитета за прераду пољопривредних производа;
- заштиту најквалитетнијег пољопривредног земљишта I до IV категорије;
- наводњавање пољопривредног земљишта;
- у склопу планираних мелиорационих система на пољопривредним површинама предвидети протеврозионе заштитне појасеве и живице;
- развој производње и одржавање квалитета у производњи млечних производа;
- производња здраве хране и брендираних пољопривредних производа;

У односу на утврђене макроzone планска решења подразумевају:

У зони интензивне пољопривреде:

Зона интензивне пољопривреде у претежно низијском делу општине (најнижем делу Сврљишке котлине) где доминирају ратарство и повртарство је тржишног карактера. посебну пажњу треба посветити процесу специјализације у пољопривреди. У првом, најнижем појасу, који се пружа поред Тимока, задњих година се интензивно узгајају разноврсни повртарски производи (производња паприка, парадајза, разних салата, итд.) који покривају тржишта и изван подручја Свљига. Простори дуж алувијалних равни дуж доњих токова Калничке, Правачке, Манојлочке, Вишевске и Изворске реке погодни су за повртарске културе. Производња поврћа и воћа показује технолошке и економске (компаративне) предности, посебно под пластеницима и стакленицима. Посебна пажња мора се посветити развоју стручних служби и њиховој саветодавној улози (прехрањивање биљака, интегрална заштита, и сл.)

Најповољнији терени за производњу житарица, индустријског и крмно биље су алувијалне равни дуж Тимока и доњих токова Калничке, Правачке, Манојлочке, Вишевске и Изворске реке. То су простори повољни за вођење економски ефикасне разноврсне

пољопривредне производње. Становници се углавном баве ратарском, повртарском и сточарском производњом, последњих петнаестак година приметно је запостављање сточарства. У том смислу плански приоритет је поновно успостављање тесне везе између развоја биљне и сточарске производње, са ослоном на обезбеђење сопствене крмне базе и редефинисање основних тржишних производа. Простори нижих тераса и речних долина погодују производњи сточног биља. Већи значај у сетвеним културама треба дати индустријском. Ратарску производњу треба усмерити потребама сточарства. Повећање интензивности ратарства на овим просторима непосредно је условљено предузимањем одговарајућих агротехничких и организационих мера.

Зона побрђа у највећој мери захвата северни део Сврљишке котлине и чини га виши, благо нагнути и осунчани делови општине. Обзиром да овај рејон захвата брежуљкасто и брдско-планински део општине. Удео воћњака и винограда у односу на обрадиве површине по катастарским општинама је различит, највећа заступљеност под воће је на подручју К.О. Лалинац, Плужина, Нишевац, Жељево, Рибаре, Извор, Драинац, Тијовац, Бурдимо, Околиште, и Влахово, где се претежно и остварују тржни вишкови воћа и грождја. На овом подручју подршка треба да буде усмерена ка укрупњавању поседа и повећању количине производње уз очување биодиверзитета земљишта. Основе ратарства чине пшеница и кукуруз (у свим катастарским општинама, али боље приносе има у равници) што се и у будућности неће битије мењати. Просечни и укупни приноси последњих деценија имају изражени варијациони тренд, што је директно повезано наводњавањем. Производња поврћа захтева велики ангажман људског рада, али на малим поседима (од 1 ha), према неким проценама, може се обезбедити доходак једнак оном са имања која имају више од 20 ha ратарских усева и двадесетак услових грла стоке. Због тога се јавља потреба изградње мреже заједничких хладњача за воће и поврће, чиме се породичним пољопривредним газдинствима донекле пружају услови за конкурентско понашање на тржишту. Импулс развоју повртарства представљала би изградња капацитета за производњу и прераду (конзервисање, сушење и смрзавање) поврћа. Према потенцијалима, уже воћарско подручје може се развијати на побрђу (коштуњаво воће).

Лоша инфраструктурна опремљеност и изразито демографско пражњење села представљају основна ограничења за оријентацију на интензивније правце коришћења земљишта. Целокупан простор локалитета понорнице Сврљишког Тимока и водоизворишта Врело, дела општине пејсажно је врло атрактиван за развој сеоског туризма. Разноврсност пејсажног амбијента, локалних обичаја, припреме хране (очување и заштиту свих традиционалних аграрних садржаја) у сеоским подручјима, који су од посебне природне, научне и културно-историјске важности, добра су основа за развој агротуризма.

- побољшање стања уређености путем мелиорације, регулације вода, развојем техничке и комуналне инфраструктуре, уређењем насеља и руралне средине.

Брдско-планинску зону додатно карактерише учешће ливада и пашњака. Тај простор одликује издиференцираност природних услова за развој пољопривреде и учестала смењивања у растуру где у комплексима ораничних површина доминира производња кромпира, крмног биља и жита (уз специфичне погодности за производњу проса, хељде, раж, и сл.), пашњаци и ливаде пружају солидну основу за развој сточарства. На овим просторима интегралним приступом треба омогућити услове за развијање сточарства: овчарства и козарства ради производње млека и меса. Ово је могуће променом расног састава оваца и коза, те побољшањем њихове исхране и услова смештаја, градњом сточарских фарми, повезивањем привредних субјеката пољопривреде и породичних газдинстава. Код ове производње маркетиншки треба подржати производе дефинисаног географског порекла. Овај простор одликује и повољност природних услова за производњу аутохтоног и плантажног лековитог биља, гљива, сакупљање шимских плодова и сл. Да би се покренула ова производња потребно је организовати перманентну обуку сакупљача, формирати откупне, а у неким случајевима и прерађивачке центре. На овим просторима постоје услови за развој пчеларства, и у

том смислу важно је обновити пчелињи фонд и подстакнути занимање за пчеларством код младих људи. Такође је важно настојати да се у сваком насељу где постоји барем један пчелар (предузетник, професионалац) организује откуп пчелињих производа.

Шуме и шумско земљиште

Смернице за развој шумарства

Потенцијал за шумарство у општини Сврљиг је велики, треба нагласити потребу пошумљавања голети еродираних и деградираних терена. У складу са тим потребно је урадити:

- у складу са стратегијом из Просторног плана Србије земљишта најнижих бонитетних класа (VI, VII, VIII бонитетне класе) се пошумљавај полазећи од еколошких карактеристика станишта, користиће се аутохтоне врсте: лишћари (јавора, јасена, буква, млеч, китњак и др), бели и црни бор, јела, смрча и др., или се претварају у уређене, мелиорисане пашњаке;

- актуелизирати катастарски план;

- урадити програм газдовања приватним шумама;

- урадити Програме пошумљавања површина у приватном власништву; формирање стручне службе за реализацију ових радова у оквиру ЈП "Србијашуме" и локалних шумских газдинстава;

- израдити Географски информациони систем (ГИС) за шуме;

- заштитити и очувати посебно заштићене делове природе и заштитити биодиверзитет у целини;

- успостављење аутохтоности природног амбијента везано за шумску и другу вегетацију;

- унапређење стања високих шума кроз правилну примену природне обнове и благовремено и планско извођење мера неге и обнове шума, уз одговарајуће повећање дрвне залихе по ха, као и текућег запреминског прираста;

- пошумљавање аутохтоним врстама;

- извршити реконструкцију постојећих и изградити нове путеве, како би се повећала отвореност шумских екосистема.

- заштиту и очување ретких и угрожених врста;

- изградњу ловно-техничких објеката уз могућност ограђивања делова ловишта

Основна планска решења подразумевају:

- очување и заштиту значајних шумских комплекса;

- рационално коришћење дрвета као сировине уз формирање мањих дрвопрерађивачких погона;

- спровођење шумско-узгојних и мелирационих радова, при чему се приоритет даје подизању мешовитих састојина на нагибима већим од 40% (поготову на долинским странама бујичних токова);

- пошумљавање ерозивних предела, при чему су приоритет сливови бујичних токова;

- рекултивацију и пошумљавање деградираних земљишта;

- формирање вишефункционалних шумских целина за лов, туризам, спорт и рекреацију, сакупљање шумских плодова и др.;

- очување шумских комплекса и појединачних стабала у зони општинског центра и другим периурбаним и урбаним насељима;

- превођење нижих у виши узгојни облик шума;

- интензивна конверзија постојећих састојина у изданацким шумама и њихово превођење у високи узгојни облик. На местима где је то могуће треба ићи пре свега на реституцију, док супституцију врста треба избегавати, уз што чешће коришћење аутохтоних врста са овог подручја;

Поред наведених планских решења која се односе на целокупно подручје општине Сврљиг, овим планом се дају и одређена решења која су специфична за поједине макрозоне:

Брдско планинска зона,

- формирање мешовитих и вишенаменских шумских састојина на подручјима катастарских општина: Грбавче, Копажкошара, Попшица, Округлица и Периш, на вишим деловима Калафата. као просторе са шумско-привредним, ловним, туристичким и др. потенцијалима;
- превођење нижих у виши узгојни облик;
- формирање одговарајућих прерађивачких погона за експлоатацију и прераду дрвета и других споредних шумских производа;
- пошумљавање пољопривредног земљишта испод VI катастарске класе;
- обнављање деградираних шума КО Плужина, Нишевац, Варош и Палилула, пошумљавањем;
- успостављење аутохтоности природног амбијента везано за пошумљавање и очување травне вегетације нарочито у пределу Сврљишких планина и Калфата;

у зонама заштићених подручја и предложених за заштиту,

- подизање интензивних култура меких лишћара у алувијалној зони понорнице Сврљишког Тимока термални извор у Пошици купалиште Бањица и локалитет „Котлови“ на реци Белици.
- уређење шумских локалитета и развој излетничког туризма (уређење парк-шума и повећање зелених површина по глави становника на нивоу до 25м² по становнику.
- очување шумских комплекса и појединачних стабала у зонама пећине Самар, попшички Пештер, пећински систем Језава, Преконошка и пећина Равна пећ.

Заштита и унапређење природних потенцијала Општине као основе изградње њеног индентитета и развоја. У склопу интегралне заштите природе и њених ресурса потребно је предузети:

- заштиту и еколошки одрживу употребу земљишта високих бонитетних класа плодни долињски део Сврљишког Тимока према истоку, пројектима који ће развијати пољопривреду али и чувати биодиверзитет земљишта;
- на земљиштима која се не користе за пољопривреду, шумарство, повртарство, чији је биљни покривач одстрањен, треба омогућити развој потенцијалне вегетације, уз очување биодиверзитета земљишта;
- сачувати природни биљни покривач посебно у делу понирања Сврљишког Тимока и у подручју Калфата, теренима Сврљишких планина окренутих ка Сврљишкој котлини, у атару села Преконога, Ђуринац, Белоиње, Црнољевица, Округлица и Периш.;
- очување шума представља приоритетни задатак због вишеструке користи које оне пружају, као што су економско искоришћавање катастарским општинама Грбавче, Копажкошара, Попшица, Округлица и Периш, на вишим деловима Калафата (огрев, грађевински материјал) затим заштита земљишта од ерозије, ловни туризам, сакупљање плодова и др.;
- у близини насеља треба обезбедити довољно површина за рекреацију и формирати систем зелених и отворених површина насеља;
- природне ресурсе уколико су необновљиви користити штедљиво и заштитнички (потенцијале пијаће воде: изворе и издани; шумске ресурсе); Коришћење обновљиве енергије је од нарочитог значаја (даља истраживања, сунчева енергија, енергија ветра);
- укључивање у европску еколошку мрежу Натура 2000;

Заштита шума, шумског земљишта и дивљачи

Заштита шума, шумског земљишта и дивљачи обезбедиће се забраном и спречавањем:

- пустошења и крчења шума, као и чистим сечама, које нису редован начин обнављања,
- сече ретких врста дрвећа;
- криволова, паше, брста, жирења, гајења лисничких и кресаничких шума;
- сакупљања (ван контроле) шумских плодова, лековитог биља, шушња и маховине;
- коришћења (такође ван контроле) камена, шљунка, песка, хумуса, земље, тресета;
- непланских сеча семенских стабала и састојина;
- самовласног заузимања шума и шумског земљишта;
- одлагања смећа, отпада и других штетних и опасних материја, односно спровођењем мера и активности у заштити од болести, штетних инсеката, корова, пожара, паразитских биљака, дивљачи, стоке, абиотичких и других чинилаца;
- потпуну примену актуелних законских прописа из ове области;
- примену Плана заштите од пожара;
- забрана ложења ватре у шуми и њеној непосредној близини;
- постављање табли о забрани ложења ватре;
- посебан надзор, нарочито у сушним периодима, над кретањем чобана, ловаца, шумских радника – у вези са ложењем ватре;
- организовање службе осматрања и дојаве;
- адекватна заштита од биљних болести и инсеката, уз постављање контролних стабала и феромона у циљу праћења бројности популације штетних инсеката;
- успостављање шумског реда, санирање оштећених шума сушењем, снеголозима, ветроломима;
- забрана пашарења у шумама у обнављању и у младим културама;
- постављање тзв. „ловних стабала“; изградња и одржавање противпожарних пруга;
- активна дежурства;
- шумско-узгојне радове (пошумљавање голети, мелиорација, окопавање и прашење култура, сеча изданака и избојака, сеча чишћења у културама, прореде, санитарне сече, природно обнављање шума и др.) спроводити искључиво у складу са смерницама прописаним у општој основи (усклађеној са актуелним законским и подзаконским актима);
- газдовање ловиштима, шумама (државним и приватним) и шумским земљиштем, као и осталим природним ресурсима, у складу са верификованим основама. Посебну пажњу посветити спровођењу санационих и санитарно-узгојних радова, а у циљу обезбеђења рационалног управљања, очувања генетског фонда, побољшању структуре и остваривања приоритетних функција. Стручни и управни надзор носилаца јавних овлашћења је неодвојиви део ове мере;
- заштиту, гајење и лов-коришћење дивљачи спроводити тако да њихов број буде примерен природним условима ловишта;
- у складу са бонитетом ловишта успостављати економски капацитет гајених врста, оптималну полну и страсну структуру, подићи ниво квалитета, трофеја и економских ефеката, уз редуковање предатора на нормалан број;
- организована заштита од дивљачи (граничних пољопривредних култура; младих шума и шумских култура; расадника);
- заштиту и коришћење гљива, лековитог биља, шумских плодова, као и других ресурса (камен, шљунак, песак и сл.) организовати и спроводити искључиво у складу са актима који регулишу ову област (заштићене-забрањене врсте; дозвољене количине);

Воде и водно земљиште

Заштита вода

Заштита квалитета вода спроводиће се у оквиру Тимочког и Јужноморавског регионалног система водотока, зависно од сливног подручја, применом технолошких, водопривредних и организационо-економских мера.

Према Програму системског испитивања квалитета вода, општи параметри квалитета вода не испитују се за реку Сврљишки Тимок, али према Уредби о категоризацији водотока и Уредби о класификацији вода ("Сл. Гласник СРС" бр.5/68), од изворишта до Округлице сврстана у I категорију водотока, а од села Округлице до Књажевца у II категорију. Све притоке које се уливају у Сврљишки Тимок такође припадају овој категорији.

На делу јужноморавског слива највећи водоток је Топоничка река са притокама Бела река и Гојмановачка, и на њима се не врши испитивање квалитета вода, али као и за остале притоке Јужне Мораве, предвиђа се да се квалитет ових вода доведе и одржи на ниво који омогућава контактну рекреацију.

Основна планска решења у циљу заштите вода и водног земљишта су:

- успостављање зона санитарне заштите локалних изворишта водоснабдевања – на рефералној карти бр.3 Туризам и заштита простора, приказане су потенцијалне шире зоне заштите већих изворишта за водоснабдевање за које је неопходна израда елабората на основу којих ће се прогласити и успоставити зоне санитарне заштите;
- заштита и уређење вода треба да обухвати све сливне површине на планском подручју;
- потпуна санитација насеља и изградња канализационих система за одвођење употребљених и атмосферских вода и њихово контролисано испуштање у водопријемнике након пречишћавања;
- доградња постојећег постројења за пречишћавање отпадних вода;
- изградња планираних постројења за пречишћавање отпадних вода за групе насеља;
- доношење акта о испуштању отпадних вода у јавну канализацију;
- израда ПППН слива акумулације „Околиште“, на основу кога ће се дефинисати зоне заштите ове планиране акумулације;
- неопходно је дефинисати све изворе загађења (регистровати мање загађиваче), урадити катастар загађивача;
- уклонити дивље депоније дуж токова и обезбедити одлагање чврстог отпада на санитарној депонији;
- појачан надзор и боља сарадња инспекцијских служби ради контроле вода.

Заштита од вода, коришћење и развој водопривредне инфраструктуре обрађени су у области водопривреде.

Геолошки ресурси

Рудно богатство на територији општине Сврљиг није у довољној мери проучено. Геолошким проспекцијама констатован је већи број рудних налазишта, али њихове резерве нису још увек детаљно билансиране. У условима оваквог познавања рудног богатства није могуће приступити детаљној економској валоризацији овог ресурса, па преглед рудног богатства сврљишке општине треба прихватити са резервом.

Планско опредељење јесте одрживо коришћење минералних сировина на подручју Плана, које ће се усклађивати са општом концепцијом коришћења минералних ресурса Републике Србије. Основна планска решења подразумевају:

- стварање услова за интензивније и комплексније коришћење истраженог минералног богатства, у првом реду за доказане резерве грађевинског материјала;

- испитивање еколошке и економске оправданости експлоатације минералних сировина: *кречњака* код Драјинца и Нишевца (Богданица); *доломита* на Сврљишким планинама, у рејону села Гулијан; *угљоносне серије* у области села Бучума, Околишта и Манојлице, посебно лигнита у Палилулској котлини и мрког угља и лигнита у централном делу Сврљишке котлине; *битуминозни шкриљци* у источном појасу од Бучума на северу, преко Околишта, ка Манојлици и даље на југу и у западном појасу код Копажкошаре и Грамаде; *бентонита* на локалитетима Манојлице и Извора; *бигра* у околини села Преконоге; *туфова* код Грамаде; *базалта* на простору између Гулијана и Округлице;

- експлоатација грађевинског камена на локацији постојећег каменолома у складу са условима заштите животне средине, као и према условима прикључивања на постојећи државни пут I реда.

II СТАНОВНИШТВО

Биљана Павловић, дипл.ек.

1. АНАЛИЗА СТАЊА

1.1. ДИНАМИКА РАСТА БРОЈА СТАНОВНИКА

На територији општине Сврљиг према попису из 2002. године живи 17.284 становника у 6.528 домаћинстава, а просечна густина насељености на територији општине износи 35 становника по километру квадратном. Ако посматрамо кретање броја становништва у општини у периоду од 1948-2002. године, можемо констатовати да је у читавом послератном периоду постојао континуирани тренд смањења становништва. Тако је у односу на 1948. годину када је у општини живело 32.282 становника, број становника опао у 2002. години на 17.284 становника, што представља смањење од 53,54%.

Табела 1: УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД СТАНОВНИКА 1948-2002, општина Сврљиг

НАСЕЉЕ	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002
Белоње	782	791	722	600	524	402	343
Бурдимо	1357	1348	1260	1010	809	594	406
Бучум	490	482	463	365	275	183	106
Варош	889	887	760	526	351	258	168
Влахово	655	623	523	470	397	255	163
Галибабинац	1371	1394	1290	1112	835	487	342
Гојмановац	383	377	347	309	211	137	94
Грбавче	1591	1641	1448	1285	984	756	567
Гулијан	795	804	678	579	448	296	201
Гушевац	756	784	827	696	593	443	320
Давидовац	836	881	762	619	519	305	199
Драјинац	1536	1537	1371	1077	1033	855	706
Ђуринац	444	428	366	345	286	237	200
Жељево	352	364	348	234	168	84	87
Извор	1930	1996	1908	1497	1259	918	722
Копажкошара	544	562	478	423	297	190	112
Лабуково	744	694	616	469	318	198	122
Лалинац	1332	1354	1226	944	757	582	445
Лозан	672	656	635	521	456	323	210
Луково	1149	1137	1049	931	738	413	277
Манојлица	796	813	752	639	541	406	272
Мерцелат	528	517	481	349	257	218	147
Мечји До	248	248	218	159	105	91	44
Нишевац	1185	1239	1131	895	752	604	523
Околиште	561	580	521	432	298	237	141
Округлица	772	743	660	540	445	299	226
Палидула	239	268	245	222	145	101	75
Периш	752	779	725	593	512	298	220
Пирковац	175	193	151	120	92	56	34
Плужина	1221	1267	1133	944	746	587	370
Попшица	923	910	759	563	410	257	155
Преконога	1386	1483	1284	1018	929	730	578
Радмировац	528	539	478	436	375	272	200
Рибаре	723	748	671	549	458	361	296
Сврљиг г	1296	1646	2012	3486	5728	7296	7705
Сливје	404	418	397	312	264	183	130
Тијовац	542	521	472	396	319	192	118
Црнољевница	661	675	571	477	399	307	219
Шљивовик	734	612	522	363	209	67	41
Општина Сврљиг	32282	32939	30260	26505	24242	20478	17284

Извор: Републички завод за статистику Србије

Од укупно 39 насеља у оквиру општине, само општински центар Сврљиг има тренд пораста становника тако да је у периоду од 1948.године када је живело 1.296 становника, број становника је до 2002.године нарастао на 7.705 становника, што чини пораст становника од 494,52%. У свим осталим насељима је дошло до смањења броја становника, тако да се, по методи настављања тренда, очекује даљи пад броја становника, односно настављање процеса депопулације на територији административног подручја просторног плана.

Графикон 1. УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД БРОЈА СТАНОВНИКА 1948 - 2002. ОПШТИНА СВРЉИГ

Табела 2: УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД КРЕТАЊА БРОЈА СТАНОВНИКА на територији општине Сврљиг у периоду од 1948-2002.године

	Број становника				Пораст-опadaње							
	1948	1971	1991	2002	Свега				Индекс раста (у%)			
					1948-1971	1971-1991	1991-2002	1948-2002	1971/1948	1991/1971	2002/1991	2002/1948
Белоиње	782	600	402	343	-182	-198	-59	-439	76,73	67,00	85,32	43,86
Бурдимо	1357	1010	594	406	-347	-416	-188	-951	74,43	58,81	68,35	29,92
Бучум	490	365	183	106	-125	-182	-77	-384	74,49	50,14	57,92	21,63
Варош	889	526	258	168	-363	-268	-90	-721	59,17	49,05	65,12	18,90
Влахово	655	470	255	163	-185	-215	-92	-492	71,76	54,26	63,92	24,89
Галибабинац	1371	1112	487	342	-259	-625	-145	-1029	81,11	43,79	70,23	24,95
Гојмановац	383	309	137	94	-74	-172	-43	-289	80,68	44,34	68,61	24,54
Грбавче	1591	1285	756	567	-306	-529	-189	-1024	80,77	58,83	75,00	35,64
Гулијан	795	579	296	201	-216	-283	-95	-594	72,83	51,12	67,91	25,28
Гушевац	756	696	443	320	-60	-253	-123	-436	92,06	63,65	72,23	42,33
Давидовац	836	619	305	199	-217	-314	-106	-637	74,04	49,27	65,25	23,80
Драјинац	1536	1077	855	706	-459	-222	-149	-830	70,12	79,39	82,57	45,96
Буринац	444	345	237	200	-99	-108	-37	-244	77,70	68,70	84,39	45,05
Жељево	352	234	84	87	-118	-150	3	-265	66,48	35,90	103,57	24,72
Извор	1930	1497	918	722	-433	-579	-196	-1208	77,56	61,32	78,65	37,41
Копажкошара	544	423	190	112	-121	-233	-78	-432	77,76	44,92	58,95	20,59
Лабуково	744	469	198	122	-275	-271	-76	-622	63,04	42,22	61,62	16,40
Лалинац	1332	944	582	445	-388	-362	-137	-887	70,87	61,65	76,46	33,41
Лозан	672	521	323	210	-151	-198	-113	-462	77,53	62,00	65,02	31,25
Луково	1149	931	413	277	-218	-518	-136	-872	81,03	44,36	67,07	24,11
Манојлица	796	639	406	272	-157	-233	-134	-524	80,28	63,54	67,00	34,17
Мерцелат	528	349	218	147	-179	-131	-71	-381	66,10	62,46	67,43	27,84

Мечји До	248	159	91	44	-89	-68	-47	-204	64,11	57,23	48,35	17,74
Нишевац	1185	895	604	523	-290	-291	-81	-662	75,53	67,49	86,59	44,14
	Број становника				Пораст-опadaње							
					Свега				Индекс раста (у%)			
	1948	1971	1991	2002	1948-1971	1971-1991	1991-2002	1948-2002	1971/1948	1991/1971	2002/1991	2002/1948
Околиште	561	432	237	141	-129	-195	-96	-420	77,01	54,86	59,49	25,13
Округлица	772	540	299	226	-232	-241	-73	-546	69,95	55,37	75,59	29,27
Палилула	239	222	101	75	-17	-121	-26	-164	92,89	45,50	74,26	31,38
Периш	752	593	298	220	-159	-295	-78	-532	78,86	50,25	73,83	29,26
Пирковац	175	120	56	34	-55	-64	-22	-141	68,57	46,67	60,71	19,43
Плужина	1221	944	587	370	-277	-357	-217	-851	77,31	62,18	63,03	30,30
Попшица	923	563	257	155	-360	-306	-102	-768	61,00	45,65	60,31	16,79
Преконога	1386	1018	730	578	-368	-288	-152	-808	73,45	71,71	79,18	41,70
Радмировац	528	436	272	200	-92	-164	-72	-328	82,58	62,39	73,53	37,88
Рибаре	723	549	361	296	-174	-188	-65	-427	75,93	65,76	81,99	40,94
Сврљиг г	1296	3486	7296	7705	2190	3810	409	6409	268,98	209,29	105,61	594,52
Сливје	404	312	183	130	-92	-129	-53	-274	77,23	58,65	71,04	32,18
Тијовац	542	396	192	118	-146	-204	-74	-424	73,06	48,48	61,46	21,77
Црнољевца	661	477	307	219	-184	-170	-88	-442	72,16	64,36	71,34	33,13
Шљивовик	734	363	67	41	-371	-296	-26	-693	49,46	18,46	61,19	5,59
Општина Сврљиг	32282	26505	20478	17284	-5777	-6027	-3194	-14998	82,10	77,26	84,40	53,54

Извор: Републички завод за статистику

Када се погледа целокупан посматрани период од 1948-2002.године може се видети да готово сва насеља испољавају изузетно негативне трендове кретања ставновништва. Као што се у претходној табели може видети, једино насеље у коме је дошло до повећања броја становника, је општински центар Сврљиг, у коме је број становника порастао за 6.409 становника, односно индекс пораста износи 594,52. Сва остала насеља су забележила смањење броја становника, од којих се у неким насељима број становника драстично смањило, као нпр. насеље Шљивовик (број становника у 2002.години чини 5,59% популације из 1948.године). Слична ситуација је и са насељима: Преконога (индекс износи 16,79%), Пирковац (19,43%), Мачји до (17,74%), Лабуково (16,40%), Варош (18,90%), и др.

Табела 3: ИНДЕКС РАСТА СТАНОВНИКА на територији општине Сврљиг у периоду од 1948-2002.године у односу на 1948.годину

	Фаза депопулације према индексу раста у односу на 1948.					
	1953/1948	1961/1948	1971/1948	1981/1948	1991/1948	2002/1948
Белоње	101,15	92,33	76,73	67,01	51,41	43,86
Бурдимо	99,34	92,85	74,43	59,62	43,77	29,92
Бучум	98,37	94,49	74,49	56,12	37,35	21,63
Варош	99,78	85,49	59,17	39,48	29,02	18,90
Влахово	95,11	79,85	71,76	60,61	38,93	24,89
Галибабинац	101,68	94,09	81,11	60,90	35,52	24,95
Гојмановац	98,43	90,60	80,68	55,09	35,77	24,54
Грбавче	103,14	91,01	80,77	61,85	47,52	35,64
Гулијан	101,13	85,28	72,83	56,35	37,23	25,28
Гушевац	103,70	109,39	92,06	78,44	58,60	42,33
Давидовац	105,38	91,15	74,04	62,08	36,48	23,80
Драјинац	100,07	89,26	70,12	67,25	55,66	45,96
Ђуринац	96,40	82,43	77,70	64,41	53,38	45,05
Жељево	103,41	98,86	66,48	47,73	23,86	24,72

Извор	103,42	98,86	77,56	65,23	47,56	37,41
Копажкошара	103,31	87,87	77,76	54,60	34,93	20,59
Лабуково	93,28	82,80	63,04	42,74	26,61	16,40
	Фаза депопулације према индексу раста у односу на 1948.					
	1953/1948	1961/1948	1971/1948	1981/1948	1991/1948	2002/1948
Лалинац	101,65	92,04	70,87	56,83	43,69	33,41
Лозан	97,62	94,49	77,53	67,86	48,07	31,25
Луково	98,96	91,30	81,03	64,23	35,94	24,11
Манојлица	102,14	94,47	80,28	67,96	51,01	34,17
Мерцелат	97,92	91,10	66,10	48,67	41,29	27,84
Мечји До	100,00	87,90	64,11	42,34	36,69	17,74
Нишевац	104,56	95,44	75,53	63,46	50,97	44,14
Околиште	103,39	92,87	77,01	53,12	42,25	25,13
Округлица	96,24	85,49	69,95	57,64	38,73	29,27
Палилула	112,13	102,51	92,89	60,67	42,26	31,38
Периш	103,59	96,41	78,86	68,09	39,63	29,26
Пирковац	110,29	86,29	68,57	52,57	32,00	19,43
Плужина	103,77	92,79	77,31	61,10	48,08	30,30
Попшица	98,59	82,23	61,00	44,42	27,84	16,79
Преконога	107,00	92,64	73,45	67,03	52,67	41,70
Радмировац	102,08	90,53	82,58	71,02	51,52	37,88
Рибаре	103,46	92,81	75,93	63,35	49,93	40,94
Сврљиг г	127,01	155,25	268,98	441,98	562,96	594,52
Сливје	103,47	98,27	77,23	65,35	45,30	32,18
Тијовац	96,13	87,08	73,06	58,86	35,42	21,77
Црнољевца	102,12	86,38	72,16	60,36	46,44	33,13
Шљивовик	83,38	71,12	49,46	28,47	9,13	5,59
Општина Сврљиг	102,04	93,74	82,10	75,09	63,43	53,54

Извор: Републички завод за статистику

Табела 4: ФАЗА ДЕПОПУЛАЦИЈЕ СТАНОВНИКА ПРЕМА ИНДЕКСУ РАСТА

	Фаза депопулације према индексу раста у односу на 1948.					
	1953/1948	1961/1948	1971/1948	1981/1948	1991/1948	2002/1948
Белоње	0	I	I	II	II	III
Бурдимо	I	I	II	II	III	III
Бучум	I	I	II	II	III	IV
Варош	I	I	II	III	III	IV
Влахово	I	I	II	II	III	IV
Галибабинац	0	I	I	II	III	IV
Гојмановац	I	I	I	II	III	IV
Грбавче	0	I	I	II	III	III
Гулијан	0	I	II	II	III	III
Гушевац	0	0	I	I	II	III
Давидовац	0	I	II	II	III	IV
Драјинац	0	I	II	II	II	III
Ђуринац	I	I	I	II	II	III
Жељево	0	I	II	III	IV	IV
Извор	0	I	I	II	III	III
Копажкошара	0	I	I	II	III	IV
Лабуково	I	I	II	III	III	IV
Лалинац	0	I	II	II	III	III
Лозан	I	I	I	II	III	III

Луково	I	I	I	II	III	IV
Манојлица	0	I	I	II	II	III
Мерцелат	I	I	II	III	III	III
Мечји До	0	I	II	III	III	IV
Нишевац	0	I	I	II	II	III
	Фаза депопулације према индексу раста у односу на 1948.					
	1953/1948	1961/1948	1971/1948	1981/1948	1991/1948	2002/1948
Околиште	0	I	I	II	III	III
Округлица	I	I	II	II	III	III
Палилула	0	0	I	II	III	III
Периш	0	I	I	II	III	III
Пирковац	0	I	II	II	III	IV
Плужина	0	I	I	II	III	III
Попшица	I	I	II	III	III	IV
Преконога	0	I	II	II	II	III
Радмировац	0	I	I	II	II	III
Рибаре	0	I	I	II	III	III
Сврљиг г	0	0	0	0	0	0
Сливје	0	I	I	II	III	III
Тијовац	I	I	II	II	III	IV
Црнољевница	0	I	II	II	III	III
Шљивовик	I	II	III	III	IV	IV
Општина Сврљиг	0	I	I	I	II	II

Извор: Израчунато на основу коначних резултата пописа становништва, према методологији пописа 1991. године и раније

Напомена:

0	нема депопулације (индекс 100,0 и +)
I	упозоравајућа депопулација (индекс 75,1 - 99,9)
II	претећа депопулација (индекс 50,1 - 75,0)
III	забрињавајућа депопулација (индекс 25,1 - 50,0)
IV	предзавршна депопулација (индекс мањи од 25)
V	завршна депопулација (демографско гашење)

Као што се из претходне табеле може видети, на подручју Просторног плана је једино у периоду 1948-1953 године забележен пораст броја становника како на подручју општине Сврљиг, тако и на подручју већине насеља (фаза депопулације 0 – нема депопулације). Након овог периода, долази до великог смањења броја становника. Динамика смањења броја становника је била изузетно велика тако да се већина насеља на територији Просторног плана налази се у фази III или IV степена депопулације, односно налазе се у фази забрињавајуће или предзавршне депопулације. Једино насеље у коме нема депопулације је општински центар Сврљиг. Забрињавајућу депопулацију имају насеља: Белоиње, Бурдимо, Грбавче, Гулијан, Гушевац, Драјинац, Ђуринац, Извор, Лалинац, Лозан, Манојлица, Мерцелат, Нишевац, Околиште, Округлица, Палилула, Периш, Плужина, Преконога, Радмировац, Рибаре, Сливје и Црнољевница; а предзавршну депопулацију имају насеља: Бучум, Варош, Влахово, Галибабинац, Гојмановац, Давидовац, Жељево, Копажкошара, Лабуково, Луково, Мечји До, Пирковац, Попшица, Тијовац и Шљивовик.

1.2. КРЕТАЊЕ БРОЈА ДОМАЋИНСТАВА

Упоредо са смањем број становника на територији административног плана, у посматраном периоду је дошло и до смањења броја домаћинстава. Као што се из следеће табеле може видети, до 1981.године је број домаћинстава је растао на територији целокупне општине

Сврљиг, након чега долази до континуираног смањења броја домаћинстава. По попису 2002.године, на територији општине је пописано 6.528 домаћинстава, што је за 18,30% више од броја домаћинстава која су постојала 1948.године (5.518).

Ова чињеница да је у периоду 1948-2002.године број становника смањен 53,54%, а број домаћинстава повећан 18,30% говори у прилог чињеници пораста броја једночланих домаћинстава и домаћинстава која броје 2, односно 3 члана.

Графикон 2. УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД БРОЈА ДОМАЋИНСТАВА 1948 - 2002, ОПШТИНА СВРЉИГ

Табела 5: УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД ДОМАЋИНСТАВА 1948-2002, општина Сврљиг

НАСЕЉЕ	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002
Белоиње	126	128	147	148	144	125	134
Бурдимо	225	232	243	244	235	206	178
Бучум	93	96	101	91	84	70	53
Варош	151	168	170	164	146	124	98
Влахово	128	122	123	118	110	100	82
Галибабинац	238	240	244	241	230	200	179
Гојмановац	58	65	67	63	61	55	49
Грбавче	225	242	260	270	276	261	237
Гулијан	139	150	145	142	130	115	95
Гушевац	145	151	171	175	158	144	143
Давидовац	132	145	141	141	132	112	92
Драјинац	228	250	282	283	257	233	240
Буринац	81	75	76	75	71	64	71
Жељево	55	61	67	58	54	35	40
Извор	303	322	357	364	354	319	301
Копажкошара	75	79	79	83	84	73	60
Лабуково	127	132	122	111	103	81	65
Лалинац	235	242	248	226	207	187	169
Лозан	110	108	114	121	124	124	100
Луково	212	213	214	201	191	154	127
Манојлица	146	146	146	154	146	128	105
Мерцелат	77	85	88	79	70	66	57
Мечји До	41	45	48	48	40	34	25
Нишевац	178	198	215	222	228	198	180
Околиште	112	108	117	112	84	79	61
Округлица	133	139	140	134	134	112	121
Палидула	46	52	59	56	54	46	34

Периш	131	129	138	134	137	115	99
Пирковац	32	34	32	31	31	27	23
Плужина	192	204	213	222	212	204	174
Попшица	146	150	150	140	130	106	86
Преконога	220	240	255	272	257	250	209
Радмировац	87	91	95	93	94	93	77
Н А С Е Љ Е	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002
Рибаре	129	126	129	124	116	106	118
Сврљиг	383	437	596	1161	1739	2256	2428
Сливје	69	66	69	70	70	65	55
Тијовац	91	99	102	95	85	72	61
Црнолевица	106	116	117	120	114	116	95
Шљивовик	113	105	101	95	68	30	16
Општина Сврљиг	5518	5791	6181	6681	6960	6885	6528

Извор: Републички завод за статистику Србије

1.3. ЗНАЧАЈ ПРИРОДНЕ И МЕХАНИЧКЕ КОМПОНЕНТЕ ДЕМОГРАФСКОГ РАСТА

Међузависност природне и механичке компоненете демографског раста директно се одражава на промену броја становника конкретного подручја. Другим речима, то је разлика између броја умрлих и рођених на једној страни (природног прираштаја) и салда миграција на другој страни, који представља однос између иселеног и досељеног становништва.

1.4. ПРИРОДНО КРЕТАЊЕ СТАНОВНИКА

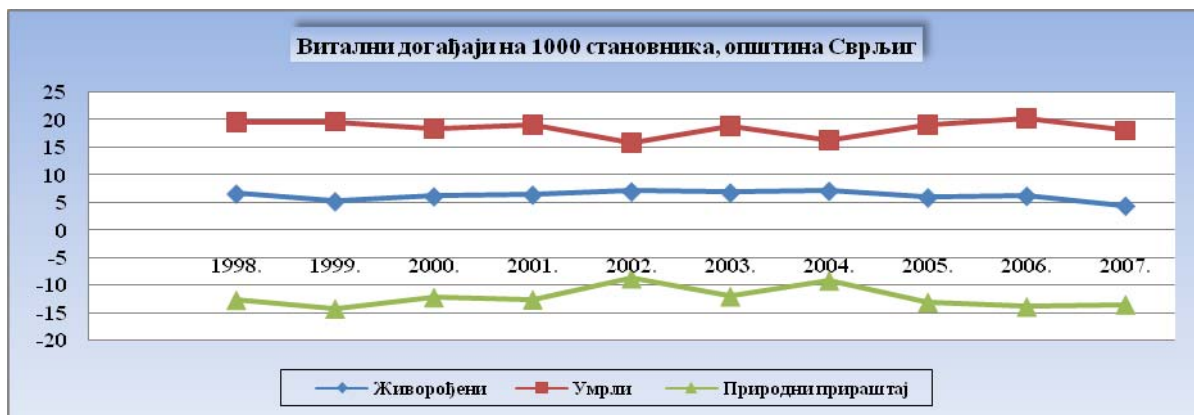
Кретање укупног становништва на једној територији дефинисано је природним и механичким кретањем која су међусобно условљена. Основне компоненте природног кретања становништва су наталитет (број рођених и утиче на пораст становништва) и морталитет (број умрлих и утиче на смањење становништва). Резултат природног кретања становништва је природни прираштај. Депопулација је изузетно изражена на територији административног подручја овог просторног плана и већина насеља се сусреће са забрињавајућом стопом депопулације, која води у одумирање и пражњење насеља. Стопа морталитета је изнад стопе наталитета тако да говоримо о *негативаном природном прираштају* који се креће у интервалу од од -8,8‰ (2002.) до -14,4‰ (1999.) и далеко је неповољнија од стопа које постоје на нивоу Централне Србије, односно Нишавског округа. Тако је у 2007. години стопа природног прираштаја у општини износила -13,6‰, у Централној Србији -4,5 ‰, а у Нишавском округу -5,5 ‰.

Табела 6: ДИНАМИКА ВИТАЛНИХ ДОГАЂАЈА у општини Сврљиг у периоду 1998-2007

Година	Живорођени		Умрли		Природни прираштај	
	Годишње	На 1000 ст.	Годишње	На 1000 ст.	Годишње	На 1000 ст.
1998.	124	6,5	368	19,4	-244	-12,8
1999.	95	5,1	364	19,5	-269	-14,4
2000.	110	6,0	336	18,3	-226	-12,3
2001.	115	6,3	345	19,0	-230	-12,7
2002.	119	6,9	271	15,7	-152	-8,8

2003.	114	6,7	320	18,7	-206	-12,1
2004.	118	7,0	272	16,2	-154	-9,2
2005.	96	5,8	314	19,0	-218	-13,2
2006.	99	6,1	326	20,1	-227	-14,0
2007.	69	4,3	285	17,9	-216	-13,6

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 3: ДИНАМИКА ВИТАЛНИХ ДОГАЂАЈА У ПРОМИЛИМА (%)

1.4.1. Наталитет

У читавом послератном периоду, у Централној Србији су стопе наталитета су биле високе само у тзв.компензационом периоду (у коме се надокнађивало изостало рађање у току рата). Након тог периода, стопа наталитета има опадајући тренд. Сличан сценарио је постојао и на подручју Просторног плана.

Графикон 4: ДИНАМИКА ЖИВОРОЂЕНИХ НА 1000 СТАНОВНИКА, Општина Сврљиг

Стопа наталитета је, у посматраном периоду (1998-2007), била прилично ниска и уједначена и осцилирала је у распону од 4,3% до 7,0%. Најнижу вредност је имала 2007.године (4,3%), а просечна стопа наталитета је у посматраном периоду износила 6,07%.

Табела 7: УПОРЕДНИ ПРИКАЗ ЖИВОРОЂЕНИХ у 2007.години

		Република Србија	Централна Србија	Нишавски округ	Општина Сврљиг
Живорођени	Укупно	68.102	49.722	3.425	69
	На 1000 стан.	9,2	9,2	9,1	4,3

Извор: Републички завод за статистику

Као што се у претходној табели види, у односу на подручје Централне Србије (9,2‰) и подручје Нишавског округа (7,1‰), 2007.године је стопа наталитета на територији општине Сврљиг била доста нижа и износила је 4,3‰.

1.4.2. Морталитет

Са привредним развојем, а као последица: пораста животног стандарда становништва, пораста нивоа здравствених услуга, побољшања социјалног статуса маргиналних друштвених група (нарочито деце, жена, старих и др.), смртност становништва у Централној Србији је после Другог светског рата имала тренд смањења.

Сличне тенденције су постојале и на подручју Просторног плана, с том разликом што је вредност стопе морталитета знатно виша од просека Централне Србије, као последица неповољне старосне структуре становништва.

Графикон 5: ДИНАМИКА УМРЛИХ НА 1000 СТАНОВНИКА, Општина Сврљиг

Највишу вредност је стопа морталитета, у посматраном периоду, имала 2006.године (20,1‰), а просечна стопа морталитета, за посматрани период (1996-2007.године), је 18,38‰.

Табела 8: УПОРЕДНИ ПРИКАЗ УМРЛИХ у 2007.години

		Република Србија	Централна Србија	Нишавски округ	Општина Сврљиг
Умрлих	Укупно	102.805	73.980	5.510	285
	На 1000 стан.	13,9	13,7	14,6	17,9

Извор: Републички завод за статистику

У односу на подручје Централне Србије (где је 2007.године, стопа морталитета имала вредност 13,7‰) и подручје Нишавског округа (13,7‰), стопа морталитета је на територији административног подручја општине Сврљиг је била виша и износила је 17,9‰.

1.4.3. Природни прираштај

Природни прираштај представља разлику између броја рођених и броја умрлих у току године. У читавом посматраном периоду стопа морталитета је изнад стопе наталитета тако да говоримо о негативаном природном прираштају који се креће у интервалу од -8,8% у 2002.години до -14,4% у 1998.години.

Ако се упореде подаци са референтним на нивоу Централне Србије и Нишавског округа, може се уочити да је негативна стопа природног прираштаја на територији општине Сврљиг већа, односно далеко неповољнија у односу на стопу природног прираштаја Нишавског округа (-5,5%), и Централне Србије (-4,5%), што се може видети из следеће табеле:

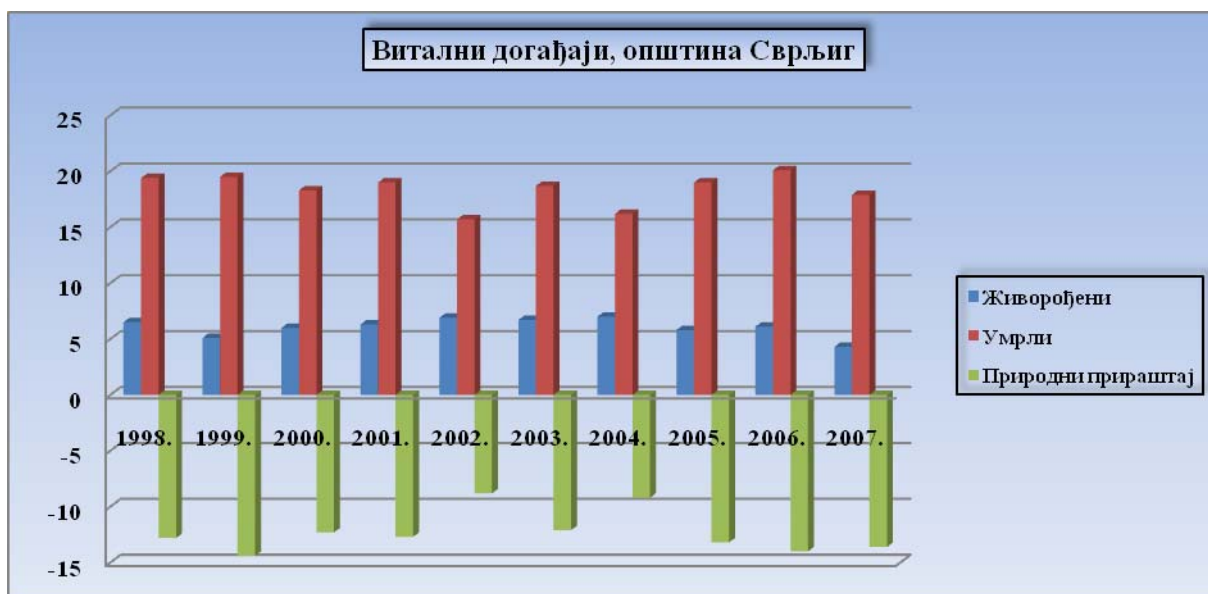
Табела 9: УПОРЕДНИ ПРИКАЗ ВИТАЛНИХ ДОГАЂАЈА у 2007.години

	Живорођени		Умрли		Природни прираштај	
	Годишње	На 1000 ст.	Годишње	На 1000 ст.	Годишње	На 1000 ст.
Централна Србија	49.722	9,2	73.980	13,7	-24.258	-4,5
Нишавски округ	3.425	9,1	5.510	14,6	-2.085	-5,5
Општина Сврљиг	69	4,3	285	17,9	-216	-13,6

Извор: Републички завод за статистику 2008.

Графикон 6: ДИНАМИКА ПРИРОДНОГ ПРИРАШТАЈА на територији општине Сврљиг у периоду 1998-2007.године

Графикон 7: ДИНАМИКА ВИТАЛНИХ ДОГАЂАЈА У ПРОМИЛИМА (%)

Разлози оваквом негативном тренду су економске, социјалне, образовне, психолошке, биолошке и културне природе и огледају се у високој стопи незапослености, старењу популације, каснијем ступању у брак, већем броју нежења, иселавању биолошки репродуктивног становништва, породице са једним дететом или без деце итд.

Прогноза, с обзиром на тренутну демографску ситуацију, је да ће се тренд смањења становништва и даље наставити у будућности. На једној страни ће се наталитет и природни прираштај смањивати, док ће се на другој страни морталитет увећавати или можда у некој најоптимистичкој варијанти стагнирати. Отуда и један врло битан предуслов за даље планирање и развој општине Сврљиг, а то је успоравање и где је то могуће елиминисање негативних демографских процеса.

1.5. РАЗМЕШТАЈ СТАНОВНИШТВА ПРЕМА ВЕЛИЧИНИ НАСЕЉА

На основу пописа из 2002.године, територија општине Сврљиг се простире на површини од 497 км². На тој површини постоји 39 насеља, просечне површине 12,7 км², са укупно 17.284 становника, просечне густине насељености 35 ст/км².

Економска основа за насељеност овог подручја била је аутархична пољопривредна производња базирана на ситном поседу и сточарству. Према демографској величини села се могу сврстати у следеће групе:

- До 200 становника, врло мала насеља
- Од 200 до 500 становника, мала насеља
- Од 500 до 1000 становника, средња насеља
- Преко 1000 становника, велика насеља.

Табела 10: БРОЈ СТАНОВНИКА ПО НАСЕЉИМА на територији општине Сврљиг по попису становништва из 2002.године

Насеље	Број становника	Учешће у укупном становништву (општина Сврљиг =100)
Белоње	343	1,98
Бурдимо	406	2,35
Бучум	106	0,61
Варош	168	0,97

Влахово	163	0,94
Галибабинац	342	1,98
Гојмановац	94	0,54
Грбавче	567	3,28
Гулијан	201	1,16
Гушевац	320	1,85
Давидовац	199	1,15
Драјинац	706	4,08
Ђуринац	200	1,16
Жељево	87	0,50
Извор	722	4,18
Копажкошара	112	0,65
Лабуково	122	0,71
Лалинац	445	2,57
Лозан	210	1,21
Луково	277	1,60
Манојлица	272	1,57
Мерцелат	147	0,85
Мечји До	44	0,25
Нишевац	523	3,03
Околиште	141	0,82
Округлица	226	1,31
Палилула	75	0,43
Периш	220	1,27
Пирковац	34	0,20
Плужина	370	2,14
Насеље	Број становника	Учешће у укупном становништву (општина Сврљиг=100)
Попшица	155	0,90
Преконога	578	3,34
Радмировац	200	1,16
Рибаре	296	1,71
Сврљиг г	7705	44,58
Сливје	130	0,75
Тијовац	118	0,68
Црнољевица	219	1,27
Шљивовик	41	0,24
Општина Сврљиг	17284	100,00

Извор: Републички завод за статистику

Посматрајући број становника по насељима, можемо закључити да на територији општине постоји:

- 19 насеља до 200 становника , или 48,72% укупног броја насеља која обухватају 13,51% укупног броја становника (Бучум, Варош, Влахово, Гојмановац, Давидовац, Ђуринац, Жељево, Копажкошара, Лабуково, Мерцелат, Мечји До, Околиште, Палилула, Пирковац, Попшица, Радмировац, Сливје, Тијовац и Шљивовик);
- 14 насеље од 200 до 500 становника, или 35,90% укупног броја насеља које обухвата 23,99% укупног броја становника (Белојиње, Бурдимо, Галибабинац, Гулијан, Гушевац,

Лалинац, Лозан, Луково, Манојлинац, Округлица, Периш, Плужина, Рибаре и Црнољевница);

- 5 насеља од 500 до 1000 становника, или 12,82% укупног броја насеља која обухватају 17,91% укупног броја становника (Грбавче, Драјинац, Нишевац, Преконога и Извор); и
- 1 насеља преко 1000 становника, или 5,26% укупног броја насеља које обухвата 44,58% укупног броја становника општине (општински центар Сврљиг).

Графикон 8: СТРУКТУРА НАСЕЉА У ОДНОСУ НА УКУПАН БРОЈ НАСЕЉА, општина Сврљиг, 2002.

Графикон 9: НАСЕЉА ПРЕМА ПОПУЛАЦИОНОЈ ВЕЛИЧИНИ, општина Сврљиг, 2002.

1.6. ПРОСЕЧНА ГУСТИНА НАСЕЉЕНОСТИ

Просечна густина насељености на територији општине Сврљиг је доста мала, далеко испод просека Нишавског округа и Централне Србије. Тако је у 2002.години, износила 35 ст/км², што је испод просека како за Републику Србију где је просечна густина насељености износила 85 ст/км², тако и за Централну Србију где је густина износила 2002.године 98 ст/км², односно Нишавски округ где је просечна густина насељености износила 140 ст/км².

Табела 11: ГУСТИНА НАСЕЉЕНОСТИ 1948 и 2002 (по методи пописа из 2002.године)

	Површина (у км ²)	Број становника		Густина насељености (број становника по км ²)	
		1948	2002	1948	2002
Централна Србија	55.968	4.154.238	5.466.009	74	98
Нишавски округ	2.729	283.842	381.757	104	140
Општина Сврљиг	497	32.282	17.284	65	35

Извор: Републички завод за статистику Србије

У свим насељима на територији општине густина насељености је изузетно мала. Највећа густина насељености је у самом насељу Сврљиг и 2002. године је износила 1.661 ст/ км². Сва остала насеља имају веома малу густину насељености и она је испод 50 ст/ км². Гушевац има густину насељености 41 ст/ км², Драјиновац 38 ст/ км², Ђуринац 35 ст/ км² итд., док постоје насеља у којима је густина насељености и испод 10 ст/ км²: Шљивовик 6 ст/ км², Пирковац 8 ст/ км², Копажкошара 9 ст/ км², Гулијан 9 ст/ км².

Табела 12: ПОВРШИНА И НАСЕЉЕНОСТ ПО НАСЕЉИМА

НАСЕЉЕ	Повр. у км ²	Број становника на 1 км ²						
		1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002
Белоиње	13,78	57	57	52	44	38	29	25
Бурдимо	13,99	97	96	90	72	58	42	29
Бучум	8,13	60	59	57	45	34	23	13
НАСЕЉЕ	Повр. у км ²	Број становника на 1 км ²						
Варош	11,6	77	76	66	45	30	22	14
Влахово	9,38	70	66	56	50	42	27	17
Галибабинац	29,51	46	47	44	38	28	17	12
Гојмановац	6,6	58	57	53	47	32	21	14
Грбавче	29,19	55	56	50	44	34	26	19
Гулијан	23,36	34	34	29	25	19	13	9
Гушевац	7,84	96	100	105	89	76	57	41
Давидовац	25,09	33	35	30	25	21	12	8
Драјинац	18,74	82	82	73	57	55	46	38
Ђуринац	5,75	77	74	64	60	50	41	35
Жељево	4,03	87	90	86	58	42	21	22
Извор	22,61	85	88	84	66	56	41	32
Копажкошара	12,37	44	45	39	34	24	15	9
Лабуково	12,68	59	55	49	37	25	16	10
Лалинац	19,93	67	68	62	47	38	29	22
Лозан	14,69	46	45	43	35	31	22	14
Луково	16,06	72	71	65	58	46	26	17
Манојлица	12,11	66	67	62	53	45	34	22

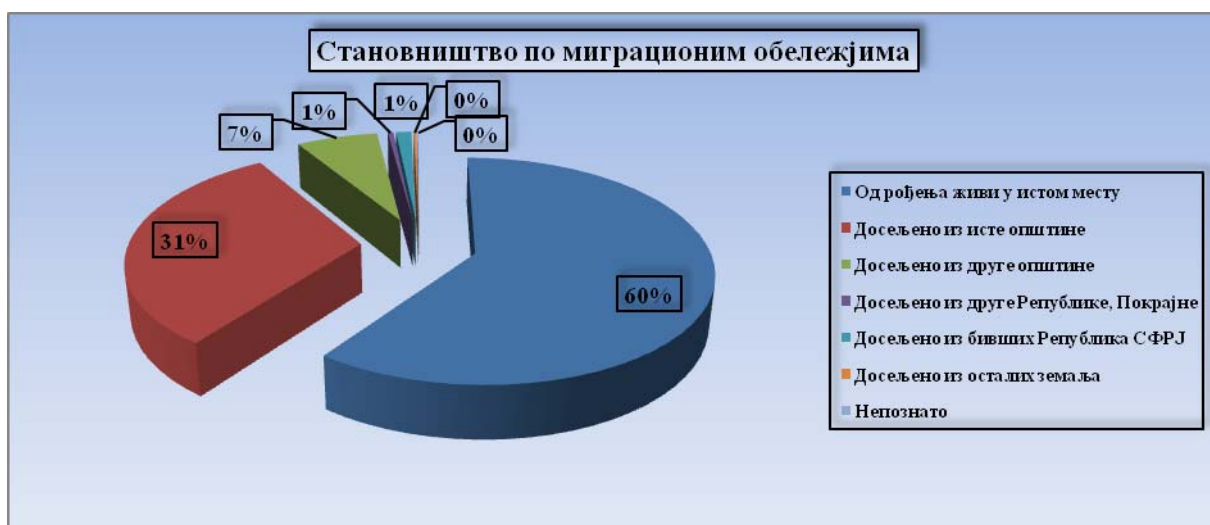
Мерцелат	5,46	97	95	88	64	47	40	27
Мечји До	4,55	55	55	48	35	23	20	10
Нишевац	14,94	79	83	76	60	50	40	35
Околиште	7,23	78	80	72	60	41	33	20
Округлица	11,39	68	65	58	47	39	26	20
Палилула	3,86	62	69	63	58	38	26	19
Периш	18,45	41	42	39	32	28	16	12
Пирковац	4,13	42	47	37	29	22	14	8
Плужина	17,06	72	74	66	55	44	34	22
Попшица	9,99	92	91	76	56	41	26	16
Преконога	23,66	59	63	54	43	39	31	24
Радмировац	9,06	58	59	53	48	41	30	22
Рибаре	9,43	77	79	71	58	49	38	31
Сврљиг г	4,64	279	355	434	751	1234	1572	1661
Сливје	5,22	77	80	76	60	51	35	25
Тијовац	11,99	45	43	39	33	27	16	10
Црнолевица	12,93	51	52	44	37	31	24	17
Шљивовик	6,92	106	88	75	52	30	10	6
Општина Сврљиг	497	65	66	61	53	49	41	35

Извор: Републички завод за статистику Србије

1.7. МЕХАНИЧКО КРЕТАЊЕ СТАНОВНИШТВА (МИГРАЦИЈЕ СТАНОВНИШТВА)

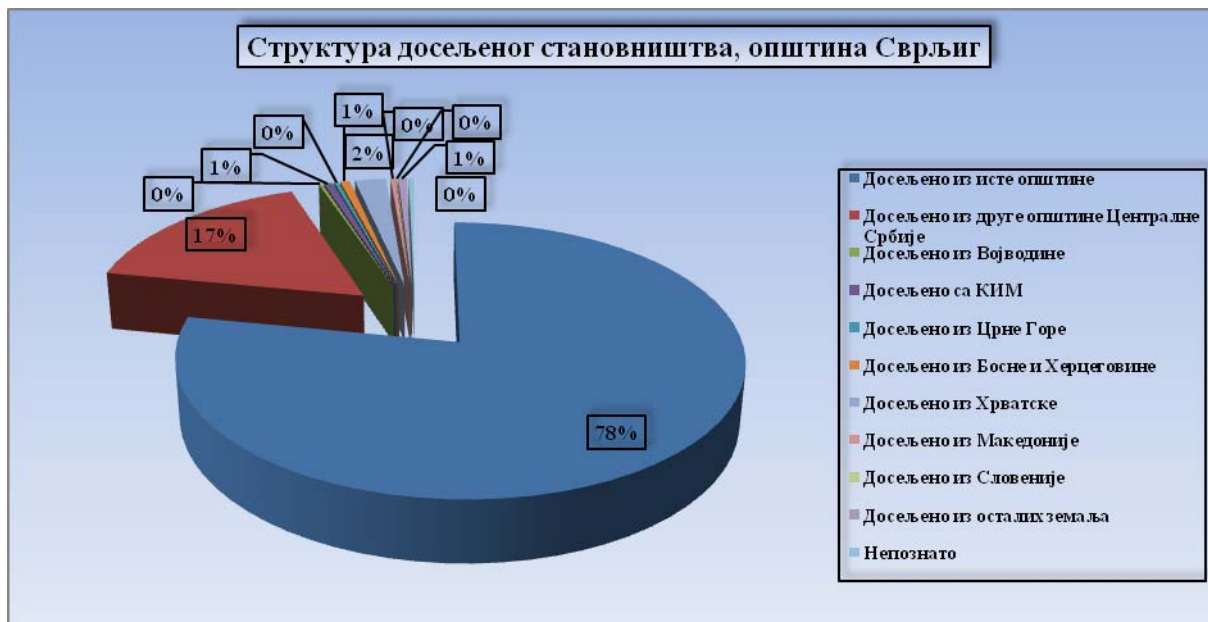
На подручју Просторног плана постоје две специфичне демографске целине, и то: подручје имиграционих насеља (општински центар Сврљиг) и подручје емиграционих насеља (подручје осталих, руралних насеља).

Становништво подручја Плана се састоји од аутохтоног становништва које, по попису из 2002.године, износи чак 91,23% (60,08% популације која од рођења живи у истом месту и 31,15% популације досељене са територије исте општине), док је процентар *досељеног становништва* 8,77%.

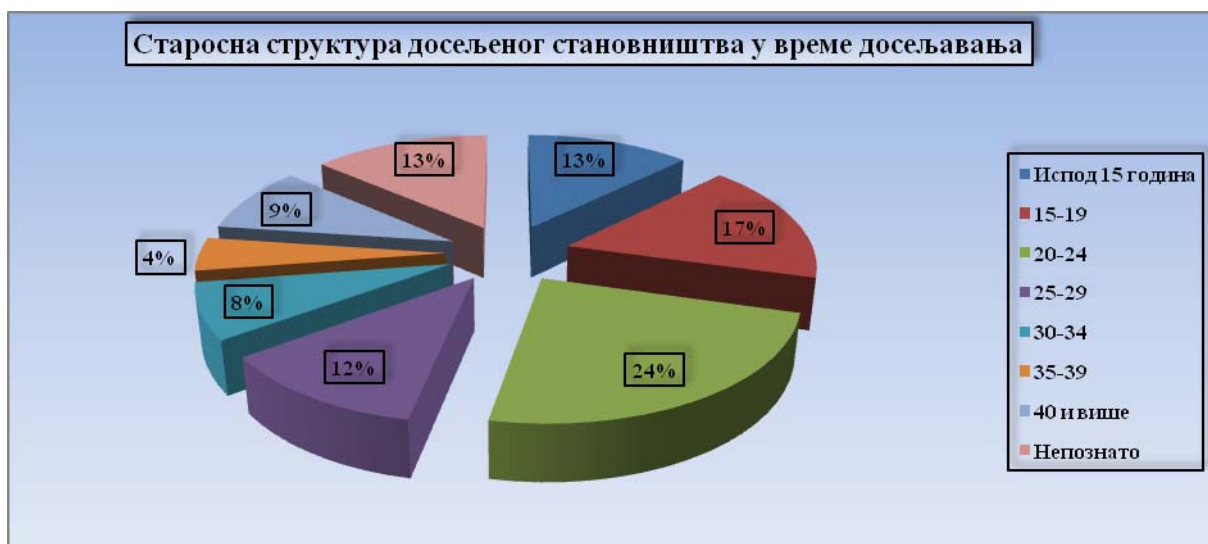
Графикон 10: СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА ОПШТИНЕ СВРЉИГ ПО МИГРАЦИОНИМ ОБЕЛЕЖЈИМА, 2002.

У структури досељеног становништва доминирају досељеници из других општина Републике Србије (6,68%), затим из бивших република СФРЈ (1,26%), из других република, односно покрајна (0,46%) док је из других земаља досељено свега 0,23%.

Графикон 11: СТРУКТУРА ДОСЕЉЕНОГ СТАНОВНИШТВА, општина Сврљиг, 2002.

У популацији досељеног становништва, најбројнији контингент становништва је у старосном раздобљу од 20-24 година (око 24% досељене популације), а затим у раздобљу 15-19 година (17%). Са око 13% је заступљен контингент досељеног становништва старости испод 15 године, а са 12% популација старости 25-29 година. Ове податке нам сликовито илуструје следећи графикон:

Графикон 12: СТАРОСНА СТРУКТУРА ДОСЕЉЕНОГ СТАНОВНИШТВА, општина Сврљиг, 2002.

Што се тиче динамике досељавања, из доњег графикана можемо видети да је до завршетка другог светског рата, број досељених лица на територију општине Сокобања био веома мали. Након 1945.године долази до пораста динамике досељавања становништва, односно након 1945.године је по десетогодишњим периодима досељавано преко 1.200 становника на подручје Просторног плана.

Графикон 13: ДИНАМИКА ДОСЕЉАВАЊА СТАНОВНИШТВА на административном подручју општине Сврљиг

Табела 13: СТАНОВНИШТВО ПРЕМА МИГРАЦИОНИМ ОБЕЛЕЖЈИМА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ СВРЉИГ

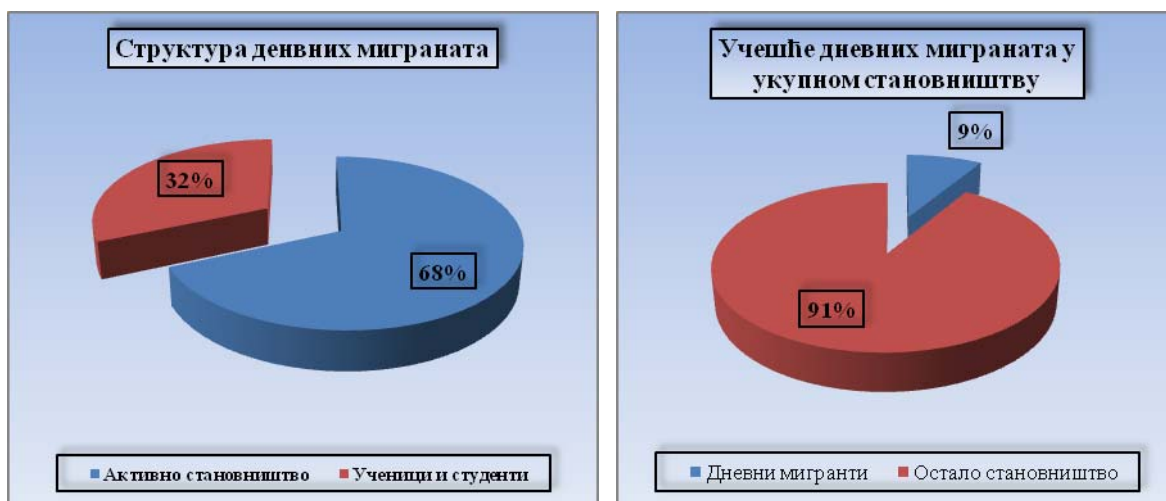
Насеља	Укупно	Од рођења станује у истом месту	Досељено у насеље сталног становања													
			Са подручја						Године							
			исте општине	друге општине исте републ.	друге републ. покрајине	бивших републ. СФРЈ	осталих земаља	непознато	1940 и пре	1941-1945	1946-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2002	Непознато
Белоње	343	239	87	10	1	6	-	-	8	5	30	14	10	7	21	9
Бурдимо	406	285	98	19	2	1	1	-	11	8	52	19	13	13	2	3
Бучум	106	93	10	3	-	-	-	-	-	2	5	4	-	1	-	1
Варош	168	119	48	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	48
Влахово	163	133	16	13	1	-	-	-	2	-	14	7	3	1	1	2
Галибабинац	342	288	31	18	-	2	2	1	9	3	18	6	2	2	10	4
Гојмановац	94	67	17	10	-	-	-	-	2	3	14	4	-	-	1	3
Грбавче	567	469	69	24	2	1	-	2	8	6	35	17	8	6	15	3
Гулијан	201	150	46	4	-	-	1	-	9	3	21	12	1	2	3	-
Гушевац	320	250	51	15	-	2	-	2	3	2	20	6	13	15	9	2
Давидовац	199	158	28	11	-	-	1	1	2	7	11	5	5	4	4	3
Драјинац	706	556	106	42	2	-	-	-	17	5	35	20	15	23	13	22
Ђуринац	200	129	61	5	2	3	-	-	-	5	26	11	7	8	9	5
Жељево	87	48	30	9	-	-	-	-	3	2	18	1	4	3	7	1
Извор	722	484	153	21	3	60	1	-	17	18	66	29	21	12	68	7
Копажкошара	112	74	35	1	1	-	-	1	7	5	17	8	-	-	1	-
Лабуково	122	95	14	13	-	-	-	-	-	2	13	6	-	-	1	5
Лалинац	445	336	84	15	-	9	-	1	7	6	41	14	10	6	17	8
Лозан	210	185	16	5	-	3	-	1	1	2	3	2	3	2	11	1
Луково	277	235	27	14	1	-	-	-	2	2	12	7	4	5	4	6
Манојлица	272	204	49	19	-	-	-	-	4	2	18	8	5	8	10	13
Мерцелат	147	88	47	11	-	-	1	-	2	4	22	8	8	4	6	5
Мечји До	44	38	5	1	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	3
Нишевац	523	439	62	21	-	1	-	-	3	3	19	12	6	4	33	4
Околиште	141	132	8	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9
Округлица	226	160	52	12	-	-	2	-	4	4	18	7	7	10	8	8
Палидула	75	75	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Периш	220	176	31	13	-	-	-	-	5	2	17	6	4	1	8	1

Пирковац	34	15	12	5	1	-	-	1	-	3	9	3	3	-	1	-
Плужина	370	314	42	9	2	3	-	-	1	1	7	2	3	-	12	30
Насеља	Укупно	Од рођења станује у истом месту	Досељено у насеље сталног становања													
			Са подручја						Године							
			исте општине	друге општине исте републ.	друге републ. покрајине	бивших републ. СФРЈ	осталих земаља	непознато	1940 и пре	1941-1945	1946-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2002	Непознато
Попшица	155	112	27	14	-	-	1	1	2	5	16	7	1	3	4	5
Преконога	578	448	98	22	2	6	1	1	11	8	42	17	14	13	23	2
Радмировац	200	142	48	9	-	1	-	-	3	2	25	13	5	2	5	3
Рибаре	296	218	67	7	-	4	-	-	6	-	36	8	10	6	9	3
Сврљиг г	7705	3048	3708	732	59	116	29	13	16	14	349	723	1171	1035	702	647
Сливје	130	83	39	8	-	-	-	-	1	7	16	5	2	1	8	7
Тијовац	118	110	6	2	-	-	-	-	-	2	5	1	-	-	-	-
Црнољевица	219	163	45	11	-	-	-	-	5	3	14	5	7	6	11	5
Шљивовик	41	26	11	4	-	-	-	-	2	2	5	2	1			3
Сврљиг	17284	10384	5384	1154	79	218	40	25	173	148	1071	1020	1367	1203	1037	881
<i>Градска</i>	<i>7705</i>	<i>3048</i>	<i>3708</i>	<i>732</i>	<i>59</i>	<i>116</i>	<i>29</i>	<i>13</i>	<i>16</i>	<i>14</i>	<i>349</i>	<i>723</i>	<i>1171</i>	<i>1035</i>	<i>702</i>	<i>647</i>
<i>Остала</i>	<i>9579</i>	<i>7336</i>	<i>1676</i>	<i>422</i>	<i>20</i>	<i>102</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>157</i>	<i>134</i>	<i>722</i>	<i>297</i>	<i>196</i>	<i>168</i>	<i>335</i>	<i>234</i>

Извор: Републички завод за статистику Србије

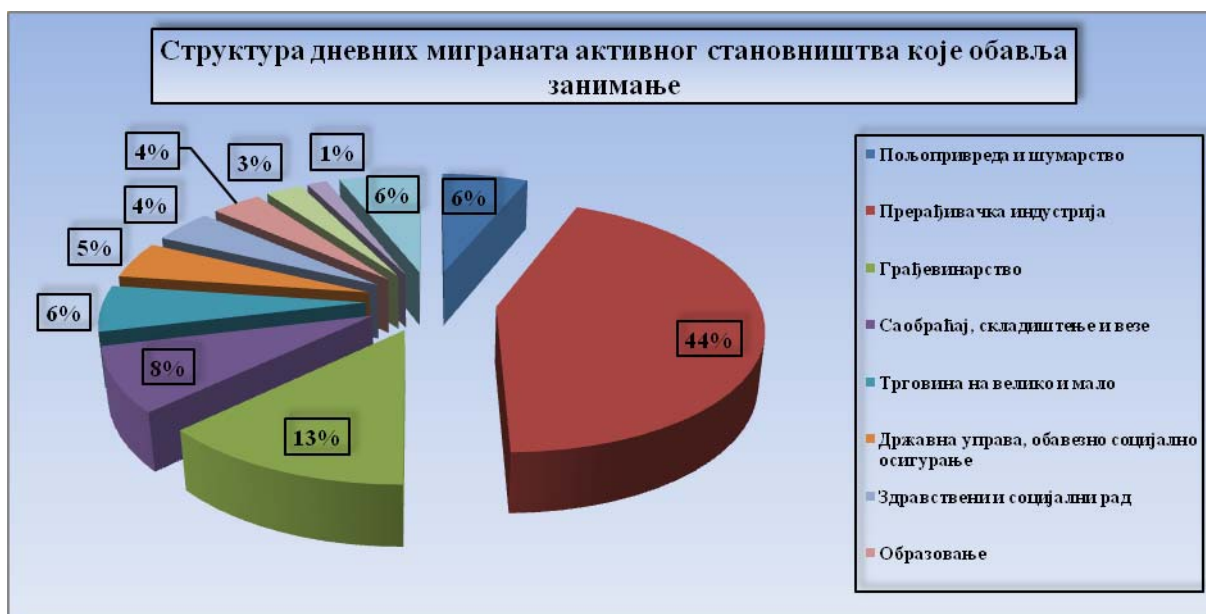
1.7.1. Дневне миграције

Према подацима Републичког завода за статистику за 2002.годину, на подручју Просторног плана од укупног становника (17.284), 1.495 становник или 8,65% становништва припада дневним мигрантима. Од тога 1.023 становника или 68,43% дневних миграната припада активног становништву које обавља занимање, док 472 или 31,57% припада ученицима и студентима (при чему је било 364 ученика и 108 студената). Од укупног броја миграната (1.495), 446 миграната је са градског подручја Плана (30%), док је чак 1.049 миграната са руралних подручја општине и они чине 70% укупног броја миграната.

Графикон 14: ДНЕВНИ МИГРАНТИ, ОПШТИНА СОКОБАЊА СВРЉИГ, 2002.године

Од укупног броја дневних миграната активног становништва које обавља занимање, чак 43,60% ради у прехранбеној индустрији, 13,10% у грађевинарству, 8,31% у саобраћају, 6,26% у пољопривредним делатности итд.

Графикон 15: СТРУКТУРА ДНЕВНИХ МИГРАНАТА АКТИВНОГ СТАНОВНИШТВА КОЈЕ ОБАВЉА ЗАНИМАЊЕ, ОПШТИНА СВРЉИГ, 2002.

Табела 14: ДНЕВНЕ МИГРАЦИЈЕ АКТИВНОГ СТАНОВНИШТВА КОЈЕ ОБАВЉА ЗАНИМАЊЕ, УЧЕНИКА И СТУДЕНАТА, ПО ПОЛУ 2002.

општина	Пол	Укупно	Активно становништво које обавља занимање					Ученици и студенти						
			Свега	раде у				свега	ученици	студенти	школују се у			
				Другом насељу исте општине	другој општини Републике Србије	другој републици или иностраној држави	непознато				другом насељу исте општине	другој општини Републике Србије	другој републици или иностраној држави	непознато
Општина Сврљиг	с	1495	1023	583	375	1	64	472	364	108	217	248	-	7
	м	979	747	417	301	1	28	232	173	59	106	123	-	3
	ж	516	276	166	74	-	36	240	191	49	111	125	-	4
Градска	с	446	227	15	202	1	9	219	118	101	-	216	-	3
	м	266	157	5	145	1	6	109	54	55	-	107	-	2
	ж	180	70	10	57	-	3	110	64	46	-	109	-	1
Остала	с	1049	796	568	173	-	55	253	246	7	217	32	-	4
	м	713	590	412	156	-	22	123	119	4	106	16	-	1
	ж	336	206	156	17	-	33	130	127	3	111	16	-	3

Извор: Републички завод за статистику Србије

Табела 15: ДНЕВНЕ МИГРАЦИЈЕ АКТИВНОГ СТАНОВНИШТВА КОЈЕ ОБАВЉА ЗАНИМАЊЕ, ПРЕМА ДЕЛАТНОСТИ И ПОЛУ 2002.

општина	Пол	Укупно	Пољопривреда, лов и шумарство	Рибарство	Вађење руда и камена	Прерађивачка индустрија	Производња и снабдевање електричном енергијом, гасом и водом	Грађевинарство	Трговина на велико и мало; оправка моторних возила, мотоцикала и предмета за личну употребу и домаћинство	Хотели и ресторани	Саобраћај, складиштење и везе	Финансијско посредовање	Активности у вези с некретнинама, изнајмљивање и пословне активности	Државна управа и одбрана; обавезно социјално осигурање	Образовање	Здравствени и социјални рад	Остале комуналне, друштвене и личне услужне активности	Непознато
Општина Сврљиг	С	1023	64	-	4	446	27	134	61	15	85	5	8	49	37	44	12	32
	М	747	30	-	4	320	27	128	34	10	80	3	6	42	13	14	10	26
	Ж	276	34	-	-	126	-	6	27	5	5	2	2	7	24	30	2	6
Градска	С	227	2	-	3	47	2	20	23	7	25	1	4	27	19	30	7	10
	М	157	1	-	3	36	2	20	14	6	24	-	3	23	2	9	5	9
	Ж	70	1	-	-	11	-	-	9	1	1	1	1	4	17	21	2	1
Остала	С	796	62	-	1	399	25	114	38	8	60	4	4	22	18	14	5	22
	М	590	29	-	1	284	25	108	20	4	56	3	3	19	11	5	5	17
	Ж	206	33	-	-	115	-	6	18	4	4	1	1	3	7	9	-	5

Извор: Републички завод за статистику Србије

1.8. БИОЛОШКА СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА

Под биолошком структуром становништва подразумевамо старосну и полну структуру становништва. Процеси депопулације и старења су више деценија пристурни на старом континенту, где су земље Западне и Северне Европе (од којих је Немачка једна од најугроженијих) захваћене овим негативним процесима. На просторима Балкана и бивше СФРЈ, Република Србија заузима прво место по негативним трендовима и параметрима у поменутиим процесима депопулације и старењу становништва. Ови процеси су израженији у забаченијим брдско-планинским насељима, далеко од важнијих коридора и саобраћајница, израженији код сеоског, него код градског становништва.

Анализом старосне структуре становништва на подручју општине запажен је процес старења становништва чије је основно обележје смањење учешћа становништва млађег од 19 година, које по попису из 2002., чини свега 14,51% становника, док је учешће старог становништва (преко 60 година) у укупном 37,98%. Учешће становништва млађег од 19 година и старијег од 60 година у укупном становништву по насељима можемо видети у следећој табели.

Табела 16: СТАРОСНА СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА, 2002. године

Општина/Насеље	Укупно становништво	Становништво млађе од 19		Становништво старије од 60	
		Укупно	Удео у укупном	Укупно	Удео у укупном
Општина Сврљиг	17284	2508	14,51	6565	37,98
Градска	7705	1708	22,17	1161	15,07
Остала	9579	800	8,35	5404	56,42
Белоиње	343	52	15,16	147	42,86
Бурдимо	406	31	7,64	254	62,56
Бучум	106	4	3,77	73	68,87
Варош	168	0	0,00	134	79,76
Влахово	163	4	2,45	101	61,96
Галибабинац	342	7	2,05	264	77,19
Гојмановац	94	0	0,00	72	76,60
Грбавче	567	30	5,29	358	63,14
Гулијан	201	2	1,00	146	72,64
Гушевац	320	38	11,88	157	49,06
Давидовац	199	20	10,05	122	61,31
Драјинац	706	102	14,45	276	39,09
Ђуринац	200	25	12,50	81	40,50
Жељево	87	4	4,60	54	62,07
Извор	722	64	8,86	396	54,85
Копажкошара	112	3	2,68	87	77,68
Лабуково	122	0	0,00	96	78,69
Лалинац	445	54	12,13	221	49,66
Лозан	210	13	6,19	125	59,52
Луково	277	6	2,17	180	64,98
Манојлица	272	16	5,88	143	52,57
Мерцелат	147	18	12,24	77	52,38
Мечји До	44	1	2,27	33	75,00
Нишевац	523	71	13,58	238	45,51
Околиште	141	5	3,55	84	59,57
Округлица	226	16	7,08	127	56,19
Палилула	75	3	4,00	36	48,00
Периш	220	11	5,00	137	62,27
Пирковац	34	0	0,00	29	85,29

Плужина	370	11	2,97	255	68,92
Попшица	155	2	1,29	108	69,68
Општина/Насеље	Укупно становништво	Становништво млађе од 19		Становништво старије од 60	
		Укупно	Удео у укупном	Укупно	Удео у укупном
Преконога	578	88	15,22	240	41,52
Радмировац	200	12	6,00	109	54,50
Рибаре	296	45	15,20	143	48,31
Сврљиг г	7705	1708	22,17	1161	15,07
Сливје	130	7	5,38	67	51,54
Тијовац	118	0	0,00	97	82,20
Црнољевица	219	33	15,07	110	50,23
Шљивовик	41	2	4,88	27	65,85

Извор података: РЗС - Попис становништва 2002. године.

Полна структура становништва указује да је већи удео женског становништва 8.649 (50,04%) у односу на мушко 8.635 (49,96%).

Просечна старост на територији општине Сврљиг износи 48.8 година, за мушку популацију 47.3, а за женску 50.3 година, што је знатно неповољније од просечне старости Централне Србије (40,4 година), односно просечне старости у Нишавском округу (41,4 година). Према стадијуму демографске старости територију општине Сврљиг карактерише "најдубља демографска старост". На подручју општинског центра Сврљиг просечна старост износи 38.3 година (по стадијуму демографске старости подручје општинског центра Сврљиг спада у категорију "демографски старостог подручја"), за мушку популацију 37.3, а за женску 39.2. На подручју руралног подручја општине просечна старост становништва износи 57.4 (по стадијуму демографске старости подручје руралних насеља на територији општине Сврљиг спада у категорију "најдубље демографске старости"), за мушку популацију 55.5, а за женску 59.3.

Графикон 16: ПРОСЕЧНА СТАРОСТ СТАНОВНИШТВА ПРЕМА ПОЛНОЈ СТРУКТУРИ, 2002.

1.9. ФУНКЦИОНАЛНИ КОНТИГЕНТИ СТАНОВНИШТВА

Када анализирамо структуру становништва на одређеном подручју, неизоставни део анализе је свакоко и структура становништва по основним контингентима, односно по основу функционалних контингентата становништва. На основу овог критеријума, становништво на одређеном подручју можемо поделити на следеће контингенте: 1) контингент становништва испод 7 година старости (предшколски контингент становништва – 0-7 година); 2) контингент школообавезног становништва (7-14 година старости); 3) контингент радноспособног становништва (15-64 година старости); 4) контингент старог становништва (становништво старости 65 и више година) и 5) контингент фертилног женског становништва (женско становништво у старосном раздобљу од 15-49 година).

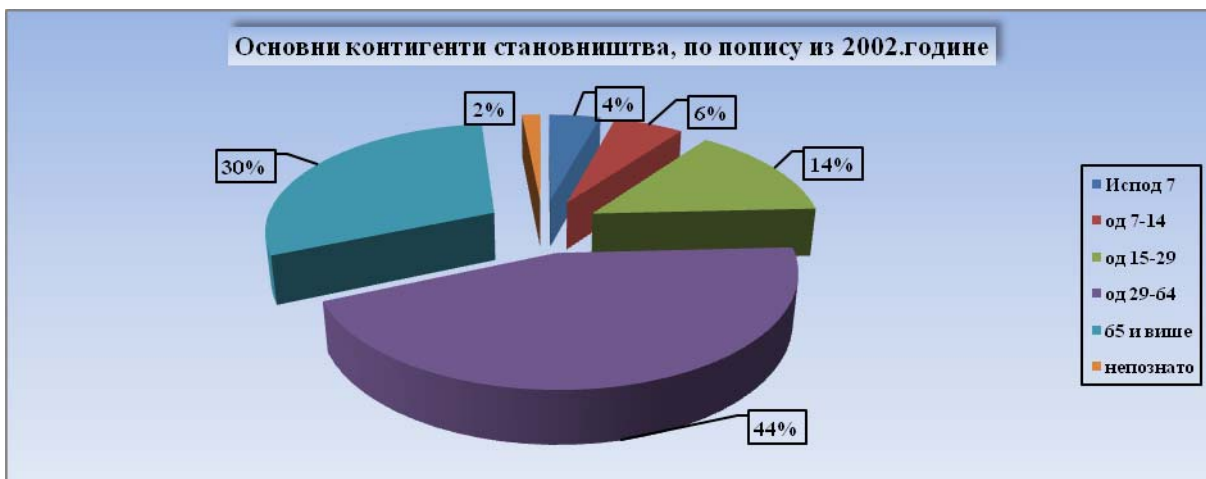
Предшколски контингент (0-6 година) учествује са 4,27% у укупном становништву на територији Просторног плана. Кретање овог контингента је уско повезано са бројем живорођене деце у појединим периодима и са старосном структуром миграционог салда. Висок удео овог контингента у укупном становништву је био само у *baby boom* периоду педесетих годинама 20. века. У наредним деценијама, удео предшколског контингента у укупном становништву је имао изражену тенденцију опадања.

Школскообавезни контингент (7-14 година) – Кретање овог контингента је уско повезано са бројем живорођења у појединим периодима, али је делом зависио и од старосне структуре миграционог салда. Последњих деценија 20. века је удео школске деце у укупном становништву имао тенденцију опадања, што је настављено и у првим годинама 21. века. На територији Просторног плана, по попису 2002. године, овај контингент учествује у укупном становништву са 5,78%.

Радни контингент становништва (15-64 година) – Радни контингент становништва на територији Централне Србије је имао тенденцију пораста у послератном периоду и то како укупног броја радно способног становништва, тако и релативног учешћа овог контингента становништва у укупном становништву. Сличне тенденције су се одвијале и на подручју Просторног плана. То је добрим делом последица процеса старења становништва. Пописом становништва из 2002. године је утврђено да је учешће радног контингента становништва у укупном становништву 58,50%.

Контингент становништва 65 и више година старости – Последњих деценија се уочава на територији целокупне Централне Србије тренд старења становништва и пораст учешћа овог контингента становништва у укупном становништву. Сличне тенденције се могу уочити и на територији Просторног плана. С обзиром да просечна старост становништва на подручју Просторног плана износи 48,8 година, а да учешће овог контингента становништва у укупном на подручју плана износи 29,91%, можемо закључити да је становништво на територији Просторног плана старо и налази се у стадијуму дубоке демографске старости.

Женско фертилно становништво (15-49 година) – Контингент фертилних жена, својом бројношћу и старосном структуром, непосредно утиче на број живорођења. У последним деценијама 20. века је, на простору Централне Србије, иако је постојала блага тенденција пораста броја фертилних жена, релативан удео овог контингента у укупном становништву је континуирано опадао. Поред тога је сама структура овог контингента становништва неповољна, јер постоји тенденција опадања броја жена у најповољнијем репродуктивном периоду (20-29 година) у укупном контингенту фертилних жена. Удео женског фертилног становништва у укупном становништву је 16,83%, а у женском 33,63%.

Графикон 17: ПРОЦЕНТУАЛНИ ОДНОС ОСНОВНИХ КОНТИГЕНАТА СТАНОВНИШТВА

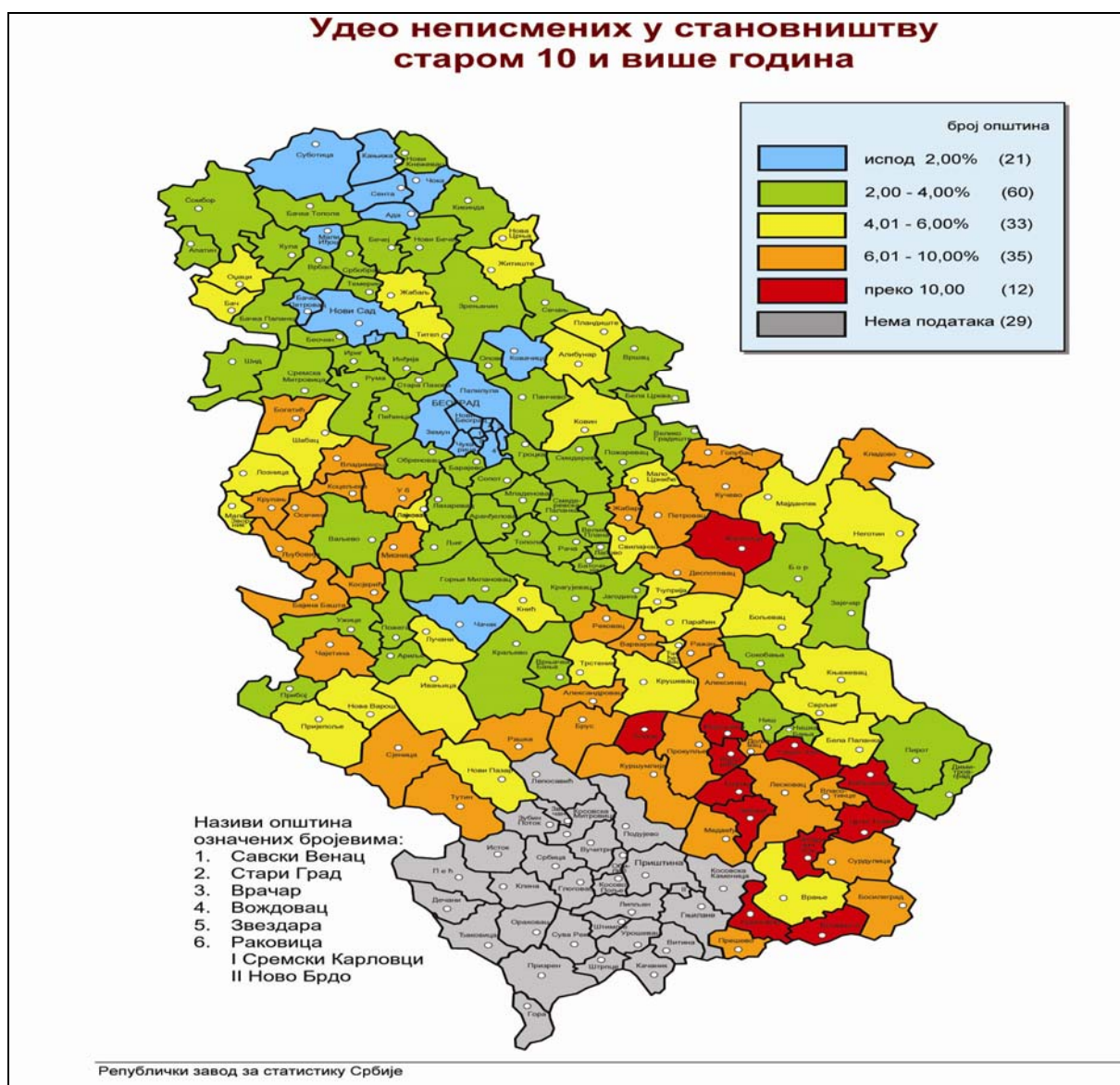
Табела 17: ФУНКЦИОНАЛНИ КОНТИГЕНТИ СТАНОВНИШТВА, ОПШТИНА СВРЉИГ, 2002. године

	Пол	Укупно	Предшколски контингент (0-7)		Школско обавезни контингент (7-15)		15-19		65 и више година старости		Радни контингент становништва		Женско фертилно становништво (15-49)		
			свега	%	свега	%	свега	%	свега	%	свега	Удео радног контингента у укупном (%)	свега	учешће у укупном у %	у учешће женском у %
Општина Сврљиг	с	17284	738	4,27	999	5,78	771	4,46	5170	29,91	10111	58,50	2909	16,83	33,63
	м	8635	407	4,71	509	5,89	390	4,52	2271	26,30	5328	61,70			
	ж	8649	331	3,83	490	5,67	381	4,41	2899	33,52	4783	55,30			
Градска	с	7705	519	6,74	662	8,59	527	6,84	781	10,14	5681	73,73	2019	26,20	52,77
	м	3879	292	7,53	337	8,69	271	6,99	327	8,43	2895	74,63			
	ж	3826	227	5,93	325	8,49	256	6,69	454	11,87	2786	72,82			
Остала	с	9579	219	2,29	337	3,52	244	2,55	4389	45,82	4430	46,25	890	9,29	18,45
	м	4756	115	2,42	172	3,62	119	2,50	1944	40,87	2433	51,16			
	ж	4823	104	2,16	165	3,42	125	2,59	2445	50,69	1997	41,41			

Извор података: РЗС - Попис становништва 2002. године.

1.10. ОБРАЗОВНА СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА

Затечено стање у погледу писмености после Другог светског рата је било врло неповољно, нарочито у руралним подручјима. Неписменост се континуирано смањивала током друге половине 20. века, па је у Централној Србији проценат неписмених драстично смањен, тако да по попису 2002.године износила 3,8%. У читавом периоду након Другог светског рата је неписменост била нарочито распрострањена у делу женске популације. Иако је, током овог периода, број неписмених оба пола радикално смањен, полни састав неписменог становништва се није променио. Око 4/5 укупно неписмених су лица женског пола.

Графикон 18: УДЕО НЕПИСМЕНИХ У СТАНОВНИШТВУ СТАРОМ ДЕСЕТ И ВИШЕ ГОДИНА 2002.

Процент неписмених на територији општине Сврљиг је у интервалу од 4%-6% (5,53%). Од укупног броја становника у општини *10 година старости* (16.192), неписмено је 896 становника, односно 5,33%. При томе је веће учешће неписменог женског становништва у укупном 9,59%, док је учешће неписменог мушког становништва у укупном 1,44%. При томе је у градском насељу Сврљиг проценат неписменог становништва у контингенту становништва старијег од 10 година свега 1,75%, док је на територији руралних подручја општине већи

процент неписмених, односно по попису 2002.године на територији руралних насеља подручја Просторног плана неписмено је 8,38% становништва.

Од укупног броја становника *изнад 15 година старости* (15.547), на територији општине, без школске спреме је 1.191 становник (7,66%), 3.831 становник има само основно образовање (24,64%), средње образовање има 4.123 становника (26,52%), више образовање има 373 становника (2,40%), а високо 211 становника (1,36% становника изнад 15 година старости).

Графикон 19: СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА СТАРОСТИ 15 И ВИШЕ ГОДИНА ПО СТЕПЕНУ ОБРАЗОВАЊА, општина Сврљиг, 2002.

1.11. АКТИВНО СТАНОВНИШТВО

Врло важна компонента код планирања социо-економског развоја одређеног подручја огледа се у броју радно-способног становништва или економски активној популацији.

Табела 18: СТАНОВНИШТВО ПРЕМА АКТИВНОСТИ И ПОЛУ

	Укупно	Женско	Активно становништво				Са личним приходом		Издржавано становништво	
			свега	обавља занимање	женско		свега	женско	свега	женско
					свега	обавља занимање				
Општина Сврљиг	17284	8649	8841	6921	3965	3108	3862	1752	4566	2930
<i>Градска</i>	7705	3826	4099	2700	1807	1143	1257	683	2342	1334
<i>Остала</i>	9579	4823	4742	4221	2158	1965	2605	1069	2224	1596

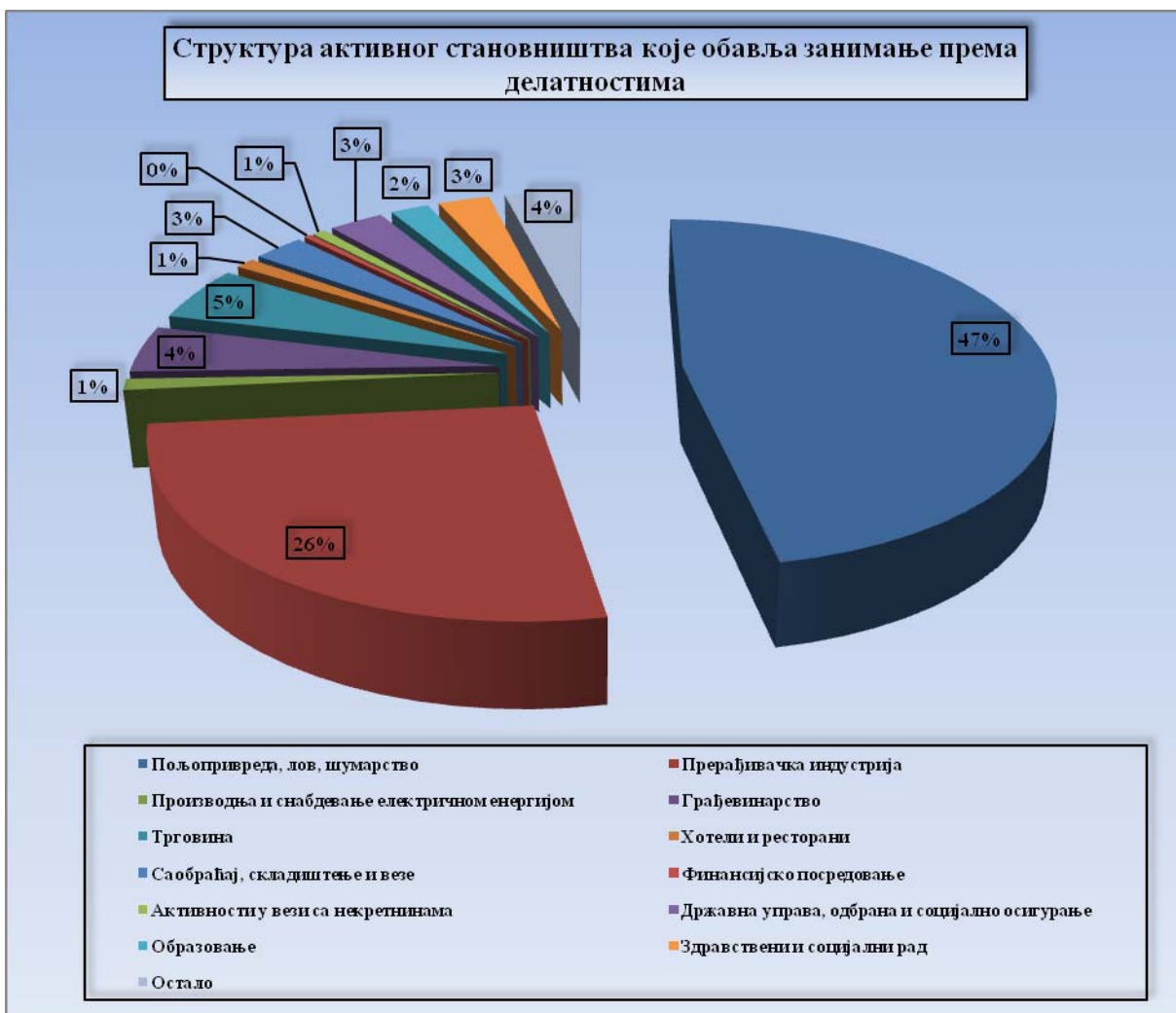
Извор: Републички завод за статистику Србије

Удео радно способног становништва у укупном, по попису из 2002.године (10.111 становника) износи 58,50%. Од тога 8.841 становника спада у категорију активног становништва, односно 51,51% укупног становништва, око 26,42% спада у издржавано становништво (4.566), а 22,34% у лица са личним приходом (3.862). Из ових података се може видети да демографски потенцијал у општини није био општимално искоришћен у 2002.години.

Графикон 20: СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА ПРЕМА АКТИВНОСТИ, општина Сврљиг, 2002.

Од укупног броја активног становништва у општини (8.841), 6.921 становник, односно 78,28% спада у активно становништво које обавља занимање, а његова структура према делатностима које обављају је приказана на следећем графикону.

Графикон 21: СТАНОВНИШТВО ПРЕМА АКТИВНОСТИ, општина Сврљиг, 2002.

Табела 19: АКТИВНО СТАНОВНИШТВО ПРЕМА ДЕЛАТНОСТИ И ПОЛУ, 2002.

	Пол	Укупно	Пољопривреда, лов и шумарство	Вађење руда и камена	Прерађивачка индустрија	Производња и снабдевање електричном енергијом	Грађевинарство	Трговина	Хотели и ресторани	Саобраћај, складиштење и везе	Финансијско посредовање	Активности у вези са пословним услугама	Државна управа, одбрана и социјално осигурање	Образовање	Здравствени и социјални рад	Остало
Општина Сврљиг	с	6921	3253	7	1829	72	299	353	68	181	27	48	195	138	184	267
	м	3813	1489	7	1091	66	263	184	35	169	16	41	146	63	62	181
	ж	3108	1764	-	738	6	36	169	33	12	11	7	49	75	122	86
Градска	с	2700	116	4	1337	44	119	261	55	92	23	37	157	100	168	187
	м	1557	73	4	738	38	90	122	29	85	13	33	111	42	57	122
	ж	1143	43	-	599	6	29	139	26	7	10	4	46	58	111	65
Остала	с	4221	3137	3	492	28	180	92	13	89	4	11	38	38	16	80
	м	2256	1416	3	353	28	173	62	6	84	3	8	35	21	5	59
	ж	1965	1721	-	139	-	7	30	7	5	1	3	3	17	11	21

Извор: Републички завод за статистику Србије

1.12. НАЦИОНАЛНИ САСТАВ ИЛИ ЕТНИЧКА СТРУКТУРА СТАНОВНИШТВА

Национални састав или етничка структура на подручју општине Сокобања је мешовита и има више различитих етничких заједница (Срба, Рома, Црногорца, Југословена Бугара, Македонца, Руса, Хрвата, Мађара, др.). И поред бројности појединих етничких заједница, њихова релативна заступљеност је релативно мала, ради о национално хомогеном подручју.

Табела 20: СТАНОВНИШТВО ПРЕМА НАЦИОНАЛНОЈ ИЛИ ЕТНИЧКОЈ ПРИПАДНОСТИ,

	Укупно	Срби	Црногорци	Југословени	Бугари	Албанци	Македонци	Муслимани	Немци	Роми	Румуни	Руси	Словенци	Хрвати	Остали	Неизјашњени и неопредељени	Регионална припадност	Непознато
Општина Сврљиг	17284	16846	11	22	7	2	8	1	1	105	2	2	3	3	2	34	6	229
градска	7705	7475	11	4	7	2	7	-	-	69	1	2	2	1	1	8	3	112
остала	9579	9371	-	8	-	-	1	1	1	36	1	-	1	2	1	26	3	117

Извор: Републички завод за статистику Србије

Према подацима за 2002. годину, најмногобројнија је српска етничка група (97,46%), потом ромска (0,61%), док на остале етничке заједнице отпада 1,93%. Свака етничка заједница одликује се по својим карактеристичним особеностима које се директно или индиректно манифестују у погледу природног прираштаја, величине породице, домаћинства, образовне структуре становништва итд., што све заједно утиче на испољавање разлика међу етничким групацијама на подручју општине. Ове разлике највише су испољене код ромског становништва

2. ПРОЈЕКЦИЈЕ СТАНОВНИШТВА

Пројекција становништва на подручју просторног плана израђена је за период 2002-2025. по основу тренда из пописних периода 1948-2002. Узете су у разматрање три варијанте пројекција становништва према укупном броју становника и променама у периодима 1948-2002, 1961-2002, и 1991-2002.

Табела 21: КРЕТАЊЕ БРОЈА СТАНОВНИКА ДО 2002., И ПРОЈЕКЦИЈА ДО 2025. , по основу настављања тренда

НАСЕЉЕ	Број становника по пописима				по основу настављања тренда 1991-2002		по основу настављања тренда 1961-2002		по основу настављања тренда 1948-2002	
	1948	1961	1991	2002	Пројек. циља 2025	разлика 2025-2002	Пројек. циља 2025	разлика 2025-2002	Пројек. циља 2025	разлика 2025-2002
Белоиње	782	722	402	343	220	-123	130	-213	156	-187
Бурдимо	1357	1260	594	406	13	-393	-73	-479	1	-405
Бучум	490	463	183	106	-55	-161	-94	-200	-58	-164
Варош	889	760	258	168	-20	-188	-164	-332	-139	-307
Влахово	655	523	255	163	-29	-192	-39	-202	-47	-210
Галибабинац	1371	1290	487	342	39	-303	-190	-532	-96	-438
Гојмановац	383	347	137	94	4	-90	-48	-142	-29	-123
Грбавче	1591	1448	756	567	172	-395	73	-494	131	-436
Гулијан	795	678	296	201	2	-199	-67	-268	-52	-253
Гушевац	756	827	443	320	63	-257	36	-284	134	-186
Давидовац	836	762	305	199	-23	-222	-117	-316	-72	-271
Драјинац	1536	1371	855	706	394	-312	333	-373	352	-354
Ђуринац	444	366	237	200	123	-77	107	-93	96	-104
Жељево	352	348	84	87	93	6	-59	-146	-26	-113
Извор	1930	1908	918	722	312	-410	57	-665	207	-515
Копајкошара	544	478	190	112	-51	-163	-93	-205	-72	-184
Лабуково	744	616	198	122	-37	-159	-155	-277	-143	-265
Лалинац	1332	1226	582	445	159	-286	7	-438	67	-378
Лозан	672	635	323	210	-26	-236	-28	-238	13	-197
Луково	1149	1049	413	277	-7	-284	-156	-433	-94	-371
Манојлица	796	752	406	272	-8	-280	3	-269	49	-223
Мерцелат	528	481	218	147	-1	-148	-40	-187	-15	-162
Мечји До	248	218	91	44	-54	-98	-54	-98	-43	-87
Нишевац	1185	1131	604	523	354	-169	182	-341	241	-282
Околиште	561	521	237	141	-60	-201	-72	-213	-38	-179
Округлица	772	660	299	226	73	-153	-17	-243	-7	-233
Палилула	239	245	101	75	21	-54	-20	-95	5	-70
Периш	752	725	298	220	57	-163	-63	-283	-7	-227
Пирковац	175	151	56	34	-12	-46	-32	-66	-26	-60
Плужина	1221	1133	587	370	-84	-454	-58	-428	8	-362
Попшица	923	759	257	155	-58	-213	-184	-339	-172	-327
Преконога	1386	1284	730	578	260	-318	182	-396	234	-344
Радмировац	528	478	272	200	49	-151	44	-156	60	-140
Рибаре	723	671	361	296	160	-136	86	-210	114	-182
Сврљиг	1296	2012	7296	7705	8560	855	10899	3194	10435	2730
Сливје	404	397	183	130	19	-111	-20	-150	13	-117
Тијовац	542	472	192	118	-37	-155	-81	-199	-63	-181
Црнолевица	661	571	307	219	35	-184	22	-197	31	-188
Шљивовик	734	522	67	41	-13	-54	-229	-270	-254	-295
Општина Сврљиг	32282	30260	20478	17284	10606	-6678	10005	-7279	10896	-6388

ПАД
ПОРАСТ

Извор: Републички завод за статистику Србије

Као што се из табеле може видети, по свим варијантама кретања становништва, може се очекивати даље демографско пражњење руралних подручја на територији просторног плана. Једино се може очекивати пораст броја становника у насељу Сврљиг, док у свим осталим насељима се очекује наставак тренда смањења броја становника, док се у великом броју насеља може очекивати потпуно демографско пражњење до 2025.године. Једино се по првој варијанти пројекције становништва, по основу настављања тренда 1991-2002.године, може очекивати пораст броја становника, поред насеља Сврљиг, и у насељу Жељево за 6 особа.

3. ДЕМОГРАФСКА ОГРАНИЧЕЊА И ПОТЕНЦИЈАЛИ

3.1. ОГРАНИЧЕЊА РАЗВОЈА ДЕМОГРАФСКОГ ПОТЕНЦИЈАЛА

Основни проблеми становништва се, према њиховој природи, могу поделити на: демографске, економско - социјалне и просторне.

Проблеми **демографске природе** су:

- смањење броја становника;
- проблем обнављања становништва;
- ниска стопа укупног фертилитета;
- демографско старење укупног становништва и радне снаге (дубока и најдубља демографска старост, сенилизација и феминизација радне снаге у пољопривреди),
- одлазак образованог и младог становништва;
- висока општа стопа смртности као последица демографског старења, а делом и због неадекватне здравствене заштите, односно ниског нивоа животног стандарда;
- негативан природни прираштај;
- мали удео младог становништва;
- негативна стопа миграција и изражене миграције село-град;
- велики број дневних миграција.

Проблеми **економско - социјалне природе** су пре свега:

- висока стопа незапослености;
- пораст старог (65 и више година) и остарелог становништва (80 и више година);
- старачка, често једночлана и двочлана домаћинства без редовних прихода.

Просторни проблеми су последица спонтаних процеса у размештају становништва, а чине их:

- велика концентрација становништва у насељима урбане зоне,
- насеља обухваћена депопулацијом.

3.2. ПОТЕНЦИЈАЛИ РАЗВОЈА ДЕМОГРАФСКОГ ПОТЕНЦИЈАЛА

Људски ресурс као развојни потенцијал је ограничен (неповољна старосна структура, неповољна миграторна кретања), па је врло важно да се становништво задржи и обнови. Уколико дође до активирања ресурса и отварања могућности за запошљавање и приходовање могуће је очекивати оживљавање демографских токова и виталних демографских карактеристика.

Као последица смањења становништва и привредне заосталости, неискоришћен стамбени фонд може да представља одговарајући развојни потенцијал за различите делатности.

4. SWOT АНАЛИЗА

СНАГА	СЛАБОСТИ
<ol style="list-style-type: none"> 1. Расположиви људски ресурси 2. Релативно добре могућности образовања (близина Ниша као универзитетског центра) 3. Усмереност локалне самоуправе ка унапређењу људских ресурса 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Депопулација општине 2. Висок проценат становништва изнад 65 година старости 3. Неадекватни услови у руралним средима за живот становника 4. Недовољан степен образованости становништва 5. Неповољна миграциона кретања - одлив стручних кадрова из локалне заједнице
ШАНСЕ	ПРЕТЊЕ
<ol style="list-style-type: none"> 1. Оријентација шире друштвене заједнице ка укључивању у концепте развоја насеља по препорукама ЕУ 2. Унапређење система образовања и његово прилагођавање потребама МСПП 3. Постојање подстицајних програма Владе Републике Србије 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Привлачност центара, а посебно Ниша, као узрок продуженог тренда демографског пражњења планског подручја 2. Депопулација руралних средина 3. Низак природни прираштај 4. Повећање незапослености и сиромаштва, нарочито руралног становништва

5. ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА ДЕМОГРАФСКОГ ПОТЕНЦИЈАЛА

Ублажавање негативног тренда кретања становништва и равномеран размештај становништва на цитавој територији општине без концентрације становништва у градском насељу на терет депопулације руралних насеља је основни циљ демографског развоја на подручју територије просторног плана

За реализацију овог општег циља, потребно је дефинисати низ посебних циљева:

- Смањење негативног природног прираштаја;
- Побољшање старотсне структуре становништва;
- Смањивање миграција село-град и задржавање младог становништва, посебно у сеоским подручјима;
- Побољшање образовне структуре становништва;
- Перманентно смањивање незапослености.

6. КОНЦЕПЦИЈА ДЕМОГРАФСКОГ РАЗВОЈА

Концепција демографског развоја се огледа у смањивању и заустављању негативних демографских токова, првенствено неповољне старосне и образовне структуре становништва, као и негативне стопе миграција село-град.

Да би се остварио равномеран размештај становништва на целокупној територији општине, посебно у руралним срединама, потребно је утврдити мотиве и узроке концентрације становништва у градском насељу Сврљиг које атрактивношћу својих функционлних садржаја пружа могућност потпунијег задовољења животних и радних потреба становништва. У том

смислу је потребно да се унесу функционални садржаји и у руралне средине у оном нивоу који је довољан да смањи привлачну снагу градског насеља Сврљиг.

Стимулисање млађег и женског становништва да остане у сеоским насељима предуслов је да се постигне природно обнављање становништва. У том смислу је потребно доношење и реализација специфичних програма и предузимање мера и активности од стране локалне самоуправе како би се побољшали услови живота и рада у руралним срединама. Локална самоуправа бројним економским (кредитно-финансијском подршком за развој и унапређење пољопривредне производње и приватног предузетништва) и социјалним мерама (боља социо-здравствена заштита, побољшање система образовања исл) треба да створи услове за лакше запошљавање младих (радно-способног континента становништва) и жена у руралном подручју, чиме би се постигло повећање наталитета и побољшала старосна структура сеоског становништва. Осим економских и социјалних мера, потребно је предузети и низ активности у циљу побољшања комуналне и саобраћајне инфраструктуре у руралним срединама. Све ове мере, поред побољшања старосне структуре становништва на подручју општине и пораста природног прираштаја, требају допринети и смањењу миграција на релацији село-град. За постизање демографског развоја и демографске ревитализације на територији просторног плана, битна је и помоћ државе мерама популационе политике које би ишле у смеру осавремењавања пољопривредне производње, развоја сектора малих и средњих предузећа и предузетника у сектору пољопривреде, агро-индустрије, трговине, занатства и туризма.

Поред тежњи да се задржи младо становништво у руралним подручјима општине, битно је и предузети мере и активности за побољшање социо-здравствене заштите и помоћи старијим грађанима, посебно старачким самачким и двочланим домаћинствима

7. ПРОСТОРНИ РАЗМЕШТАЈ СТАНОВНИШТВА

На планском подручју, према последњем попису (2002) живи 17.284 становника у 39 насеља. Линеарна пројекција настављања тренда 1991-2002 предвиђа да ће на крају планског периода на територији општине Сврљиг живети 10.896 становника, односно 6.388 становника мање. Насеља на подручју Плана суочавају са озбиљном демографском кризом и потенцијалним гашењем чак 16 насеља до 2024. године, уколико се не предузму одређене социо-економске мере и не имплементирају решења дата овим Планом са аспекта привреде, туризма, јавних служби, као и решења везана за саобраћај и инфраструктурно опремање. Међутим, по свим варијантама кретања становништва очекује се наставак негативног демографског тренда на целокупном планском подручју, осим урбаног општинског центра Сврљиг и суседног насеља Жељево. Најугроженија насеља, којима најпре прети демографско пражњење, су: Бучум, Копажкошара, Мечји До, Околиште, Плужина и Попшица, затим би дошло до потпуног гашења насеља: Влахово, Лабуково и Тијовац, и на крају насеља: Варош, Давидовац, Лозан, Пирковац и Шљивовик.

Разлози овом негативном тренду су економске, социјалне, образовне, психолошке, биолошке и културне природе и огледају се у високој стопи незапослености, старењу популације, каснијем ступању у брак, већем броју нежења, исељавању биолошки репродуктивног становништва, порасту броја породица са једним дететом или без дече итд.

Политика демографског развоја подручја Просторног плана треба да се заснива на квантитативним (у смислу заустављања даљег смањења и равномеран размештај становништва) и квалитативним променама демографског потенцијала (побољшање старосне и образовне структуре становништва, стимулисање позитивних миграција младог и образованог становништва и сл). Као основне планске претпоставке, при креирању демографске политике, могу се навести: покретање привредних активности, побољшање нивоа комуналне и саобраћајне инфраструктуре, пораст нивоа базичних услуга (социјалних, здравствених, птт услуга и сл. - као основа за побољшање услова живота и рада становништва) и сл. Испуњење

ових планских претпоставки кроз приоритетне планске активности и кроз решења дата овим Просторним планом, као последицу треба да има задржавање становништва на подручју Просторног плана, уз истовремено покретање позитивних миграција млађег, радно-способног становништва које је остало без посла у околним градовима. Предузимањем адекватних планских мера може се утицати и на побољшање образовне структуре становништва као и на систем преквалификације и доквалификације у складу са потребама привредних делатности. Очекује се и пораст активног становништва у пољопривреди и агроиндустрији, али и делатностима терцијалног сектора.

Овако постављену демографску политику није могуће остварити у кратком року, већ дугорочно и постепено, и то заједничким деловањем економске (политике запошљавања, предузетништва, пољопривреде, туризма) и социјалне полититке чијим је синергичким деловањем могуће утицати на пораст укупног фертилитета и природног прираштаја, што за крајњи резултат треба да има ублажавање тренда смањења становништва до 2024. године, али се услед пораста просечне старости становништва може се очекивати даље погоршање биолошког квалитета становништва.

За ублажавање негативних демографских трендова и ревазилажење компликоване и суморне демографске реалности на подручју Просторног плана потребно је предузети читав низ:

1. *Економских мера* – у циљу стварања услова за преусмерење миграционих кретања, чиме би се постигло смањење депопулационих процеса и остварио равномеран привредни и демографски развој на подручју Просторног плана. У ове мере спада низ финансијских и нефинансијских мера усмерених на развој и унапређење пољопривредне производње, агроиндустрије, трговине, занаствра, туризма и приватног предузетништва: 1) Обезбеђивање и удруживање средстава РС (Фонда за развој, средстава Министарства пољопривреде и шумарства, Министарства привреде и регионалног развоја и сл.), средстава локалних самоуправа, привредних банака (са највећим степеном осигурања и најнижим камтним стопама) и приватних предузетника за покретање привредних активности (за ревитализацију напуштених објеката, за модернизацију постојећих и изградњу нових објеката за откуп и прераду млека и млечних производа, откуп и примарну прераду воћа, шумских плодова, лековитог и ароматичног биља, кланица и објеката за прераду меса) а у циљу отварања нових радних места, пораста samozapošljavanja и запошљавања млађег и женског дела популације; 2) Предузимање низа нефинансијских подстицајних мера на општинском нивоу у циљу поспешивања развоја приватног предузетништва (пореске олакшице, обезбеђивање локација, стимулативне мере комуналне политике и политике цена грађевинског земљишта, организовање обуке и курсева за заинтересоване предузетнике и друге мере);
2. *Социјалних мера* – чија примена има за циљ подизање нивоа социјалне и здравствене заштите становништва на подручју Просторног плана, а у ове мере спадају: 1) Побољшање социјалног статуса појединих категорија становника (одраслих особа без образовања, деце, жена, старих и других посебно угрожених група); 2) Развој система социјалног становања (коришћењем слободног стабменог фонда); 3) Побољшање и пораст нивоа социјалних давања породицама са децом у циљу пораста наталитета (бесповратна новчана помоћ за свако новорођено дете, обезбеђивање опреме за бебе, субвенционисан, боравак у вртићима и предшколским установама за свако треће и четврто дете, обезбеђење бесплатне опреме и уџбеника предшколцима и првацима и сл.); 4) Побољшање нивоа пружене здравствене заштите на територији Просторног плана, нарочито старијим грђанима и старачким домаћинствима, и побољшање доступности услуга здравствене заштите организовањем низа акција (акције мерења крвног притиска, и шећера у крви на терену, предузимање акција за превенцију карцинома дојке, дебелог црева и сл., организовање акција „каравани здравља” до удаљених села на подручју Просторног плана и сл.); 5) организовање низа едукација и промоција

репродуктивног здравља адолесцената и жена и сл.; б) Побољшање система образовања и подизање нивоа знања реформом стручног образовања, увођењем низа програма преквалификације и доквалификације назапошљене радне снаге – (и то посебно угрожених категорија становништва: одраслих особа без образовања, националних мањина, избеглица и интерно-расељених лица, жена, особа које су проглашене технолошким вишковима, а имају више од 50 година живота исл), и сл.

3. Осим економских и социјалних мера, потребно је предузети и низ активности у циљу побољшања *комуналне и саобраћајне инфраструктуре* (обнова и изградња локалне саобраћајне и комуналне инфраструктуре), као и нивоа *базичних услуга* (стварање ефикасне администрације у циљу смањења административних процедура, у правцу формирања „one stop shop” (све на једном месту) и пружања on – line услуга и сервиса, побољшање нивоа пtt услуга, доступности интернета и сл.) за побољшање квалитета живота на селу (како младог, тако и остарелог становништва);

Потребно је унети функционалне садржаје и побољшати базичне услуге и у рурална насеља у оном нивоу који је довољан да смањи привлачну снагу општинског центра Сврљиг, као и околних градова, нарочито Града Ниша. На овај начин је могуће створити услове за задржавање млађег и женског становништва (нарочито фертилно способног).

8. ПРИОРИТЕТНА ПЛАНСКА РЕШЕЊА

Планско решење: **Заустављање негативних демографских токова и обнова становништва**

Приоритетне активности:

- Константна подршка локалне самоуправе смањењу територијалних разлика на подручју Просторног плана у циљу постизања равномерног размештаја становништва са посебном пажњом на планинска рурална насеља којима прети потпуно демографско пражњење.
- Ублажавање негативних демографских токова предузимањем мера и стварањем услова за повратак расељеног становништва и његову редистрибуцију (запослење, комунално и инфраструктурно опремање насеља, побољшање социјалне и здравствене заштите).

Планско решење: **Развој људских ресурса**

- Побољшање образовне структуре становништва и развој нових знања и вештина организовањем програма образовања одраслих и циљне преквалификације.
- Подршка локалне самоуправе, израда и реализација програма за самозапошљавање и отварање мини предузећа унутар постојећег стамбеног ткива, као и унапређење флексибилности радне снаге.
- Побољшавање услова социјалног статуса појединих категорија становништва (одраслих особа без образовања, жена, деце, старих, избеглих и интерно расељених лица, војних инвалида и других посебно угрожених група).

III МРЕЖА НАСЕЉА

Тамара Јовановић, дипл.инж.арх.

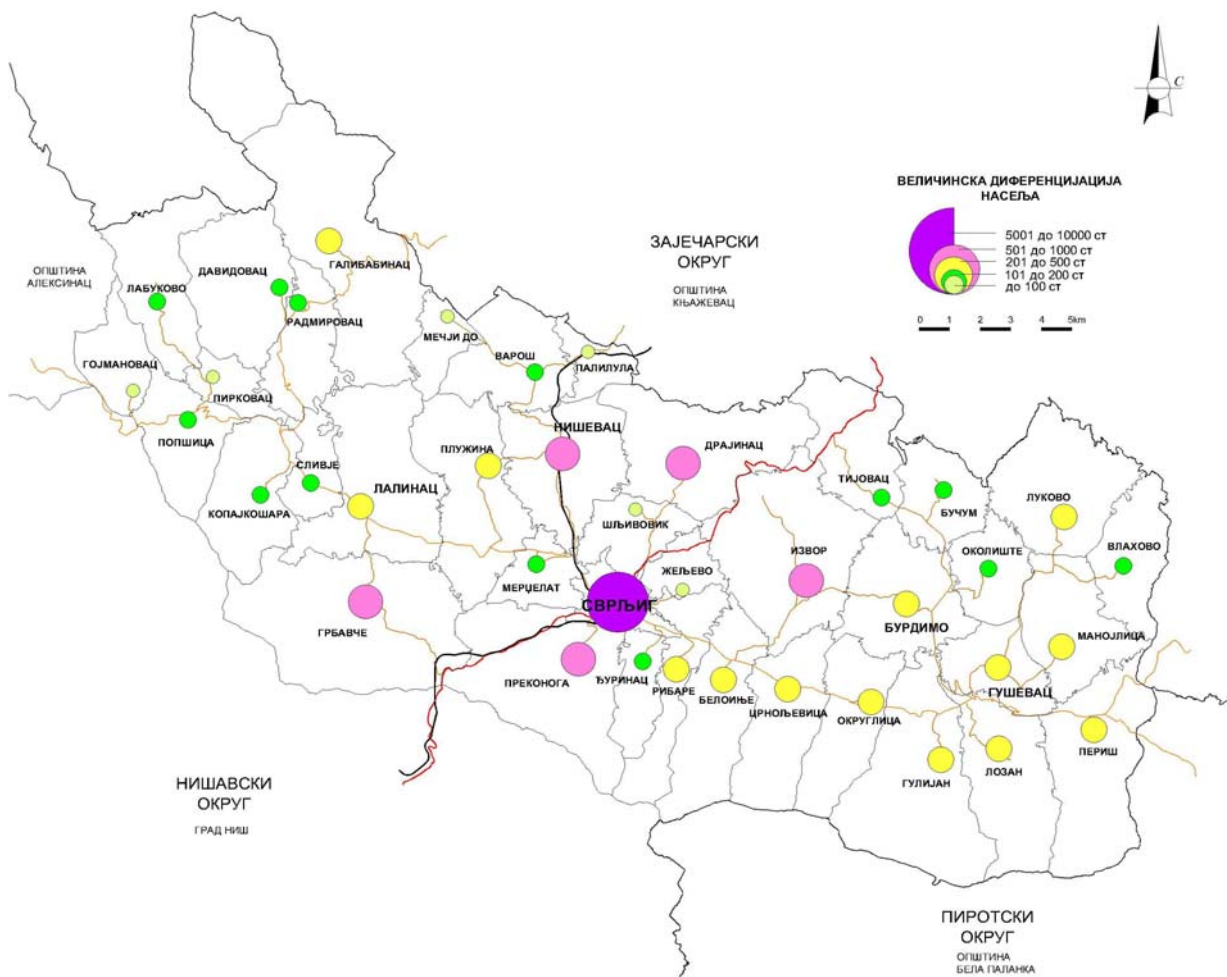
АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА

Насеља на подручју Просторног плана развијала су се спонтано и неплански, обзиром на примарну производњу као основну делатност становништва, природно-морфолошке услове, као и могућности за саобраћајно повезивање.

Насеља су релативно равномерно дистрибуирана, просечне густине 7.8 насеља/100км², са нешто већом густином у подножју Сврљишких планина (9,6 насеља/100км²). Катастарска општина Давидовац II је без становника и функционалних веза са осталим насељима.

Поред центра насеља, поједина села имају још једно или два мања засеока. У североисточном брежуљкасто-брдовитом делу планског подручја, насеља су формирана од великог броја засеока (групације кућа на приватним пољопривредним газдинствима) и карактерише их велика разуђеност. То су Извор, Бурдимо, Околиште, Манојлица, Влахово, Луково (са преко 10 засеока) а затим Жељево, Периш и Тијовац (3 до 10 засеока).

Последица дугогодишњег тренда опадања броја становника у свим насељима (изуев насеља Сврљиг и Жељево у последњих 10-так година) је њихова изузетно мала величина и густина насељености. Од укупно 39 свега 5 насеља има преко 500 становника (Грбавче, Драјинац, Извор, Нишевац, Преконога) а само је Сврљиг у категорији од преко 3000 становника. Сврљиг је и најгушће насељен (1661 ст/км²), што је вишеструко изнад просека Општине (35 ст/км²), који достижу још само насеља Гушевац, Драјинац, Ђуринац и Нишевац.

Сврљиг, као општински центар, развио се на раскрсници важних путева М.25 и Р.243 (државни путеви II реда), на реци Сврљишки Тимок у централном делу Општине. Државним путем II реда Р.243 повезан је и већи број осталих насеља (20), док се на локалну општинску путну мрежу ослања велики број засеока разуђених насеља на североистоку планског подручја.

Осим општинског центра, у просторној и функционалној организацији издвајају се Лалинац (на западу) и Гушевац (на истоку), као насеља са извесним гравитационим утицајем.

Обзиром на дугогодишњу социо-економску стагнацију, насеља на подручју Плана карактерише велика старост, дотрајалост и запуштеност постојећег грађевинског фонда, као и недовољно присуство нове изградње.

SWOT АНАЛИЗА

<i>Предности</i>	<i>Слабости</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Релативно равномерна дистрибуција насеља и могућност за формирање више гравитационих подручја ▪ Добра повезаност планског подручја државним путевима II реда у оба правца (М.25 у правцу север-југ, Р.243 у правцу исток-запад), 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Велика уситњеност насеља у североисточном делу планског подручја ▪ Недовољна саобраћајна повезаност и инфраструктурна опремљеност насеља
<i>Могућности</i>	<i>Претње</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Просторно и функционално повезивање насеља на подручју Плана ▪ Међуопштинско и међурегионално умрежавање (са насељима околних општина и Нишем као међународним урбаним центром) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Дугогодишњи тренд демографског пражњења свих насеља осим Сврљига

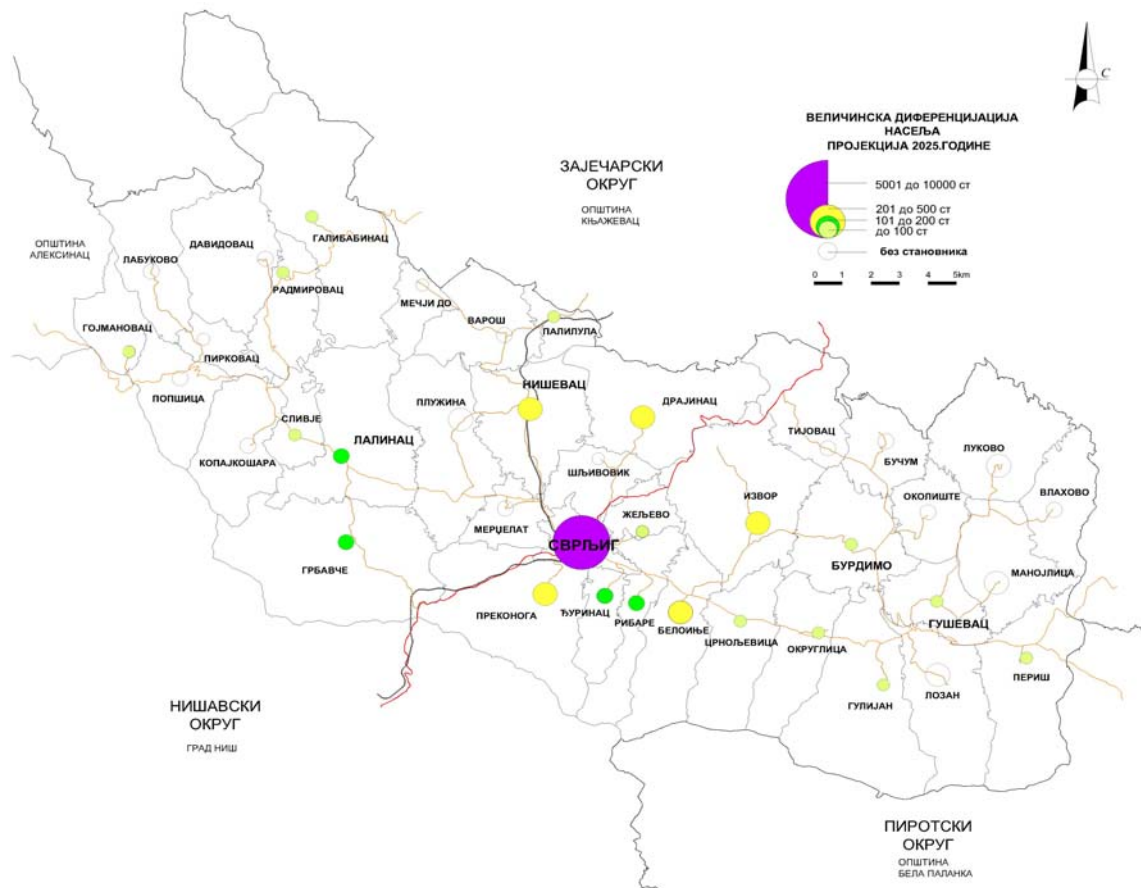
ОЦЕНА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА И ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

Просторна дистрибуција насеља на подручју Плана, природна условљеност и саобраћајна повезаност, као и опслуженост јавним службама, пружају могућност за формирање функционално усклађене мреже насеља. Међутим, очигледан и највећи проблем лежи у њиховим негативним демографским карактеристикама.

Ограничења у погледу просторног развоја и функционалног повезивања насеља су:

- Велика разуђеност насеља на североистоку планског подручја (Извор, Бурдимо, Околиште, Манојлица, Влахово, Луково),
- Недовољно развијена мрежа локалних општинских путева и неефикасно повезивање великог броја постојећих засеока некатегорисаним атарским путевима,
- Недовољна и неадекватна инфраструктурна опремљеност,
- Неповољно стање изграђене насељске структуре,
- Дугогодишњи тренд пражњења свих насеља осим Сврљига,
- Неповољна старосна и образовна структура становништва.

Уколико се не предузму одређене планске мере, 17 насеља на крају планског периода (2025.године) биће демографски испражњена (према пројекцији становништва по тренду 1991-2002).

Потенцијали просторно-функционалне организације насеља су:

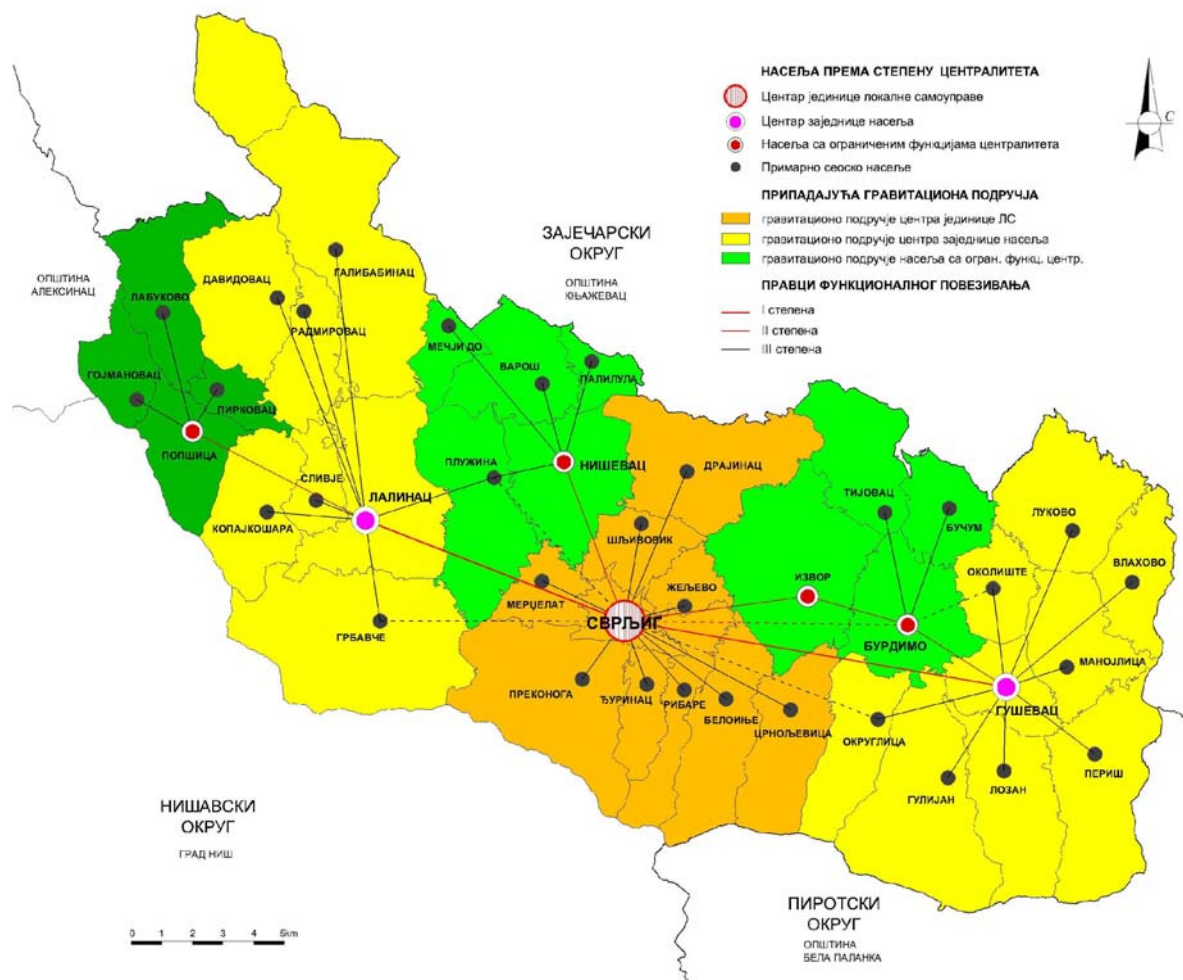
- Релативно равномерна просторна дистрибуција насеља,
- Могућности за формирање више гравитационих подручја,
- Јасне просторно-дистрибутивне могућности за формирање мреже насеља са Сврљигом као општинским центром и Лалинцем и Гушевцем као центрима заједнице насеља и половима развоја на супротним крајевима планског подручја,
- Добра повезаност планског подручја државним путевима II реда у оба правца (M.25 у правцу север-југ, P.243 у правцу исток-запад),
- Могућности за међуопштинско и међурегионално умрежавање (гранична општина Нишавског округа и области нивоа NUTS 3).

ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА

У погледу функционисања мреже насеља тежи се ка остварењу следећих циљева:

- Успостављање усклађеног система насељских центара по принципу децентрализације,
- Формирање и јачање веза унутар гравитационих подручја појединих центара,
- Адекватно саобраћајно повезивање насеља као предуслов за њихово умрежавање,
- Развој насељских садржаја према специфичностима гравитационих подручја и степену централитета насеља,
- Подмиривање потреба у опремању комуналном и техничком инфраструктуром, даљи развој инфраструктуре и подизање стандарда према степену централитета и специфичностима насеља,
- Стварање услова за привредни просперитет, запошљавање и заустављање тренда демографског пражњења руралног подручја,
- Ревитализација села уз очување природне и културне баштине, и аутохтоног сеоског амбијента.

КОНЦЕПЦИЈА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА

Концепција развоја мреже насеља базира се основним принципима просторног развоја, уз поштовање постојећег стања насеља на планском подручју, и с обзиром на концепцију развоја природних ресурса, привреде, јавних служби, саобраћаја и инфраструктурних система, као и демографски развој и размештај становништва.

Гравитациона подручја конципирана су на принципу равномерног просторног развоја, тако да се постојећи гравитациони утицај Сврљига као општинског центра постепено смањује у корист осталих насеља са одређеним степеном централитета (Лалинац, Нишевац, Попшица, Гушевац, Извор, Бурдимо).

Функционално повезивање у оквиру мреже насеља обезбеђује се на следећи начин:

- Функционалне везе I степена повезују примарна насеља са центрима припадајућих гравитационих подручја, најчешће једнострано. Значајне су за очување интегритета самих гравитационих подручја и доприносе јачању њихових центара, те их треба конципирати као интензивне унутрашње везе „кратког домета“.

- Функционалне везе II степена, између центара заједница насеља и насеља са ограниченим степеном централитета. Њихов значај лежи у усклађивању функционисања различитих гравитационих подручја и њихових центара, обзиром да ове везе треба да буду остварене у оба смера.

- Функционалне везе III степена остварују центри заједнице насеља са Сврљигом као општинским центром. За ове правце планира се највећи интензитет и степен међусобног повезивања.

Остваривање функционалних веза биће одређено планирањем комплементарних насељских садржаја и активности припадајућих гравитационих подручја, као и саобраћајним и инфраструктурним повезивањем.

У мрежи се издвајају насеља са одређеним степеном централитета, и то:

а) Постојећи центар јединице локалне самоуправе – Сврљиг са припадајућим гравитационим подручјем које обухвата 9 примарних насеља: Преконога, Ђуринац, Рибаре, Белоиње, Црнољевница, Мерцелат, Жељево, Шљивовик и Драјинац. Насеља Плужина, Грбавче и Округлица, која у постојећем стању трпе велики гравитациони утицај Сврљига, треба планским мерама усмерити ка ближим насељима са одређеним степеном централитета (Грбавче ка Лалинцу, Плужину ка Лалинцу и Нишевцу, Округлицу ка Гушевцу).

Сврљигу непосредно гравитирају центри свих осталих гравитационих подручја, изузев Попшице.

Сврљиг гравитира граду Нишу као центру функционалног урбаног подручја међународног значаја.

б) Центри заједнице насеља:

1. Гушевац на истоку, са припадајућим гравитационим подручјем које обухвата 8 примарних насеља: Околиште, Луково, Влахово, Манојлица, Периш, Лозан, Гулијан и Округлица. Бурдимо ће трпети одређени гравитациони утицај Гушевца, као центар са ограниченим централитетом суседног гравитационог подручја.

2. Лалинац на западу, са припадајућим гравитационим подручјем које обухвата 6 примарних насеља: Грбавче, Копажкошара, Сливје, Радмировац, Давидовац и Галибабинац. Поштоваће се постојећа упућеност насеља Грбавче и Плужина ка Сврљигу, али ће се планским мерама ова насеља све више упућивати ка Лалинцу, односно Нишевцу. Попшица, као насеље са ограниченим видом централитета, биће такође усмерен ка Лалинцу.

в) Центри са ограниченим централитетом:

1. Нишевац са припадајућим гравитационим подручјем које обухвата 4 насеља: Плужина, Мечји До, Варош и Палилула. Осим функција централитета, Нишевац се издваја по специфичном историјском значају и природним карактеристикама припадајућег гравитационог подручја, те ће бити третиран као центар културног предела изузетних одлика.

2. Извор и Бурдимо, са припадајућим гравитационим подручјем које обухвата насеља Тијовац, Бучум и у одређеној мери Околиште. Извор и Бурдимо, у ужем смислу, представљају центре истоимених насеља чија су грађевинска подручја (засеоци и махале) расута по читавој територији припадајућих катастарских општина.

3. Попшица, којој гравитирају 3 насеља: Пирковац, Гојмановац и Лабуково. Осим функција централитета, Попшица ће планским мерама бити одређена и као спортско-рекреативни центар.

г) Укупно 32 примарна насеља, чији ће развој бити усмерен ка побољшању саобраћајне повезаности са припадајућим центрима и међусобно, инфраструктурном опремању и унапређењу насељских садржаја, а првенствено ка заустављању негативних демографских трендова.

ОСНОВНА ПЛАНСКА РЕШЕЊА

Општина Сврљиг припада функционалном урбаном подручју међународног значаја (по моделу ФУП-а РС 2020. године са 465.776 становника), заједно са општинама града Ниша, Долевац, Мерошина, Гаџин Хан, Житорађа, Бела Паланка, Алексинац, Прокупље и Блаце, са центром у Нишу. Повезивање унутар овог функционалног подручја, као и са центрима других суседних општина (првенствено Књажевцем) оствариће се првенствено кроз реализацију саобраћајног и инфраструктурног коридора Ниш – Зајечар – Ђердап II – граница Румуније, организацију јавних услуга вишег ранга и туризам.

У складу са планским концептом, одређена је насељска хијерархија унутар планског подручја према степену централитета, и то:

I Сврљиг, као центар јединице локалне самоуправе са припадајућим примарним функционалним подручјем које обухвата 9 примарних насеља: Преконога, Ђуринац, Рибаре, Белоиње, Црнољевница, Мерцелат, Жељево, Шљивовик и Драинац. Плужина, Грбавче и

Округлица, првенствено се усмеравају ка ближним насељима са одређеним степеном централитета (Грбавче ка Лалинцу, Плужина ка Лалинцу и Нишевцу, Округлица ка Гушевцу), и то у погледу организације јавних служби и упућености на привредне организације, удружења и центре, који ће се формирати у насељима Лалинац, Гушевац и Нишевац.

II Центри заједнице насеља:

1. Гушевац на истоку, са припадајућим функционалним подручјем које обухвата 8 примарних насеља: Околиште, Луково, Влахово, Манојлица, Периш, Лозан, Гулијан и Округлица. Бурдимо, као центар са ограниченим централитетом суседног функционалног подручја, оствариваће директне везе са Гушевцем, као центром заједнице насеља источно од Сврљига, и то у погледу појединих јавних услуга вишег ранга и организације привредних делатности.

2. Лалинац на западу, са припадајућим функционалним подручјем које обухвата 6 примарних насеља: Грбавче, Копажкошара, Сливје, Радмировац, Давидовац и Галибабинац. Јачањем централних функција Лалинца, у погледу планираних јавних служби, као и у погледу организације привредних делатности, предвиђено је да насеље Грбавче, примарно буде упућено ка Лалинцу, као центру заједнице насеља западно од Сврљига.

III Центри са ограниченим централитетом:

1. Нишевац са припадајућим функционалним подручјем које обухвата 4 насеља: Плужина, Мечји До, Варош и Палилула. Осим функција централитета (јавних служби), Нишевац је, због свог историјског значаја и посебних природних вредности у окружењу (амбијентална целина Сврљиска клисура), одређен и као сеоски туристички центар на нивоу целе општине.

2. Извор и Бурдимо, са припадајућим функционалним подручјем које обухвата насеља Тијовац, Бучум и у одређеној мери Околиште. Ово функционално подручје првенствено ће се развијати као специфичан рурални предео који карактеришу многобројна расута грађевинска подручја постојећих засеока и махала, где се функција становања дешава у непосредном окружењу примарне производње, са могућношћу затварања производно-прерађивачког циклуса у оквиру планираних капацитета радне зоне у селу Извор.

3. Попшица, којој гравитирају 3 насеља: Пирковац, Гојмановац и Лабуково. Осим центара јавних услуга, у Попшици је предвиђен и центар у функцији развоја туризма, спорта и рекреације.

IV 32 примарна насеља, чији ће развој бити усмерен ка побољшању саобраћајне повезаности са припадајућим центрима и међусобно, инфраструктурном опремању и унапређењу насељских садржаја у оквиру планираних јавних служби, као и изградњи планираних радних зона за одређене привредне делатности и зона у функцији туристичке афирмације препознатих природних потенцијала. Изградњом планиране радне зоне доћи ће до формирања континуалног грађевинског подручја (конурбације) насеља Давидовац и Радмировац.

ПРИОРИТЕТНА ПЛАНСКА РЕШЕЊА

- Израда и спровођење стратегије „оживљавања“ демографски угрожених сеоских насеља (план ревитализације сеоских насеља) и програма унапређења услова живота (становања) у сеоским насељима,
- Јачање утицаја центара заједнице насеља Смиловаца и Поганова, као и центара насеља са ограниченим функцијама централитета (Изотовци, Доња Невља и Трнски Одоровци) кроз преношење функционалне надлежности, као непосредних носилаца укупног развоја припадајућих гравитационих подручја (будући центри развоја тржишно орјентисане привреде (примарна производња, прерада и туризам), административни, здравствени, културни и образовни центри);
- Успостављање потпуне контроле коришћења грађевинског земљишта, првенствено стављање под контролу функције становања на делу на којем се Просторни план директно спроводи одрживом стамбеном изградњом, на начин како је то предвиђено правилима уређења и грађења и дато шематским приказима уређења насеља.

ОБЈАШЊЕЊЕ ЗНАКОВА:

X - обавезно;

XX - ако се не може организовати у насељу, јер за то не постоје потребни услови (потенцијални број корисника, грађевински фондови и сл.), обавезно је обезбедити организовани превоз до суседног места у коме садржај постоји (школски аутобуси, прилагођен јавни превоз, субвенционисане карте и др);

(X) - ако постоји интерес и економска основа за организовање садржаја, било у оквиру јавног или приватног сектора власништва;

(K) - обавеза организовања комплементарног - пратећег садржаја који осигурава целовито задовољење потреба: на пример, ђачки или студентски домови, ђачке или студентске кухиње и ресторани, библиотеке са читаоницом и просторијама за учење.

Основна концепција развоја јавних служби огледа се у решавању проблема неуједначености квалитета услуга и просторне доступности, карактеристичним за неразвијено, демографски крајње угрожено рурално подручје, којем припада општина Сврљиг.

Основне услуге од јавног интереса, обавезно основно и предшколско образовање, социјална и примарна здравствена заштита, којима се остварују Уставом загарантована права, морају бити свима подједнако доступне у месту становања, односно на удаљености до 30 минута организованим превозом.

Размештај јавних услуга вишег ранга (средње, више и високо образовање, секундарна и терцијарна здравствена заштита, услуге у области спорта и културе) заснива се на принципу 45-60-минутне доступности организованим превозом, као и усклађености са потребама и интересима центара у планираној мрежи насеља (Сврљиг-општински центар, Гушевац и Лалинац-центри заједнице насеља), као и специфичностима припадајућих гравитационих (функционалних) подручја са примарним сеоским насељима.

Квалитет планираних услуга зависиће од задовољења потребних просторних, техничких и кадровских услова, те ће концепција развоја ићи у правцу реконструкције постојећих и изградње нових капацитета, њиховог адекватног инфраструктурног и техничког опремања (уз могућност осавремењивања и проширења капацитета за нове садржаје), као и примене адекватних кадровских решења (уз могућност стручног усавршавања кроз сталну едукацију-семинари, скупови, симпозијуми, конгреси). Ниво квалитета пружених услуга не сме бити различит у насељима различите величине (са различитим бројем корисника услуга) или у односу на планирани степен централитета у мрежи насеља.

У циљу подизања квалитета услуга треба остварити и унапредити сарадњу између јавног и приватног сектора, као и локалних удружења и невладиних организација.

Предуслови за несметано функционисање јавних служби су:

- Регулисање имовинско-правних односа за све локације за пружање јавних услуга и остваривање права локалне самоуправе/заједнице у управљању јавним објектима;

- Реконструкција путне мреже и њено адекватно одржавање нарочито у зимском периоду, као предуслов остваривања просторне доступности.

Постоје два основна модалитета јавних услуга који ће бити усклађени са интересом локалне самоуправе и потребама становништва:

а) Услуге у месту становања:

- Стационаран тип, попуњавањем неискоришћених капацитета у другим јавним објектима (просторије месних канцеларија, домови културе и сл), или неком другом простору који испуњава техничке и санитарне услове за обављање јавне делатности;
- Тип мобилних услуга по принципу „услуга ка кориснику“, у примарним сеоским насељима где потребе корисника не захтевају решења стационарног типа - мобилне учионице, путујући вртићи, мобилне службе за пружање здравствених и услуга социјалне заштите, гостујуће представе, изложбе и др. Треба искористити могућност формирања малих мултифункционалних центара који би се лако адаптирали за поједине активности.

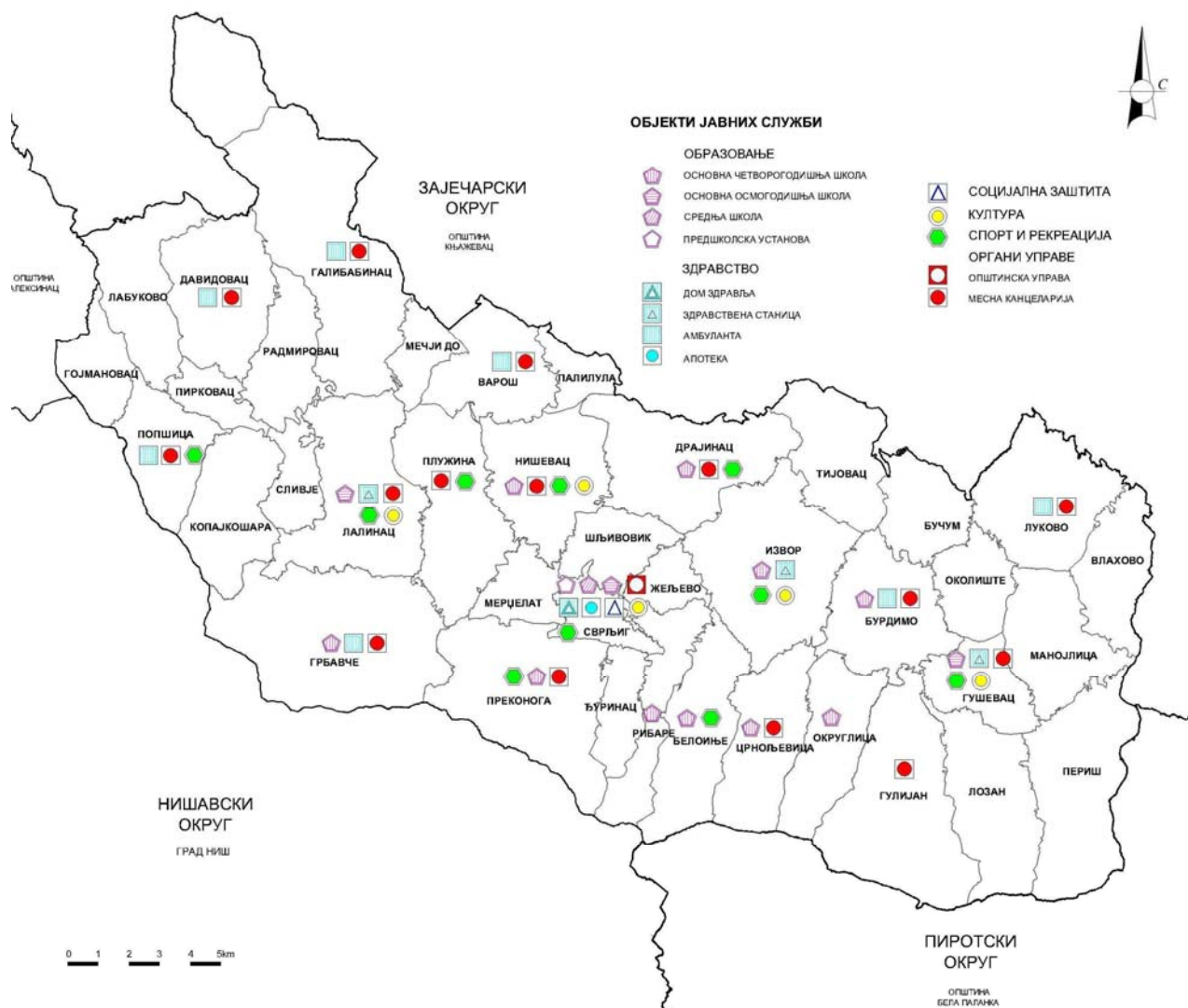
б) Услуге ван места становања:

- По принципу 30-минутне доступности организованим превозом за основне услуге и 45-минутне за услуге вишег ранга;

IV ЈАВНЕ СЛУЖБЕ

Тамара Јовановић, дипл.инж.арх.

АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА

Образовање

Предшколско образовање и васпитање реализује Установа за децу предшколског узраста "Полетарац" у Сврљигу. Установа пружа негу и превентивну здравствену заштиту деци од 18 месеци старости до поласка у школу, у целодневном боравку (10 сати). У вртићу је организован и полудневни припремни предшколски програм, који се у сеоским насељима реализује у основним школама.

Основну школу "Добрила Стамболић" у Сврљигу у школској 2008/2009. години похађало је 744 ученика распоређених у 31 одељење, док је у истуреним сеоским одељењима било 94 ученика. Подручне осмогодишње школе смештене су у Лалинцу и Гушевцу, док се четворогодишње налазе у 12 насеља (Нишевац, Грбавче, Преконога, Рибаре, Белоиње, Црнољевица, Округлица, Бурдимо, Извор и Драјинац).

Стручна школа "Душан Тривунац Драгош" у Сврљигу у школској 2008/2009. години уписала је 244 ђака у 10 одељења. Заступљени су смерови трећег степена (аутомеханичар, машинбравар и трговац) и четвртог степена (економски техничар).

Здравствена заштита

Примарну здравствену заштиту, кроз амбулантно-поликлинички и диспанзерски рад, обавља Дом здравља "Др Љубинко Ђорђевић" у Сврљигу. У оквиру службе опште медицине пружају се и услуге хитне медицинске помоћи. У Дому здравља ради и специјалиста интерне медицине. Примарну здравствену заштиту обављају и три здравствене станице (у Гушевцу,

Лалинцу и Извору), као и седам амбуланти (у Лукову, Бурдиму, Грбавчу, Вароши, Попшици, Давидовцу и Галибабинцу).

Број становника на једног лекара на територији Општине је 625, на територији Нишавског округа 226, а на нивоу Републике 356.

Хоспитализација болесника са подручја Општине врши се у Клиничком центру у Нишу, Кнез Селу, Нишкој Бањи и Горњој Топоници, а по потреби и ван Нишавског округа.

Социјална заштита

Права из области социјалне заштите остварују се преко Центра за социјални рад у Сврљигу. Малолетних корисника социјалне заштите у 2008. години било је 614, а пунолетних укупно 1108. Пружа услуге новчане и материјалне помоћи, као и услуге домског смештаја.

Спорт и рекреација

У насељима Гушевац, Извор и Белоиње, спортско-рекреативне активности су организоване као пратећи садржаји у оквиру школских комплекса (бетонски или травнати терени за мале спортове). Мали фудбалски терен има Плужина, док терене за велики фудбал имају насеља Драјинац, Нишевац, Преконога и Грбавче. У Лалинцу се, поред великог фудбалског терена, налази и мали терен са бетонском подлогом у оквиру школе. У Попшици је извор термалне воде искоришћен за изградњу отворених проточних базена.

У Сврљигу се, поред бетонског терена за мале спортове у оквиру школског комплекса, налазе још три терена на трави и бетону поред Сврљишког Тимока, на којима се одигравају и значајне спортске манифестације (Видовдански турнир). Октобра 2010. у оквиру школског комплекса у Сврљигу је отворена балон сала, први спортски објекат затвореног типа у општини.

Култура и медији

Културни центар у Сврљигу обједињује све културне активности на планском подручју и има вишеструку функцију (библиотека, завичајни музеј, културно-забавна делатност, едукација, ликовна, изложбена и туристичка делатност).

Културне активности организују се у истој згради. За рад библиотеке постоје две просторије – читаоница и магацин књига. Читаоница се користи и као канцеларија за рад више служби, учионица, сала за састанке и изложбени простор. Програм културно-забавног карактера се такође одвија у згради Културног центра, а неке се манифестације организују на отвореном (Сабор гајдаша, Белмужијада, Дечји фестивал, Божићни фестивал). Део програма се изводи у биоскопској сали са неадекватном позорницом и опремом, и малим бројем места.

Домови културе постоје у Лалинцу, Нишевцу, Извору и Гушевцу. У Нишевцу се одржава фестивал Долина фест.

Сервиси јавног информисања (радио и тв станице) су у приватном власништву.

Органи управе

Поред зграде Скупштине општине Сврљиг и пратећих служби општинске управе, у саставу органа управе улази и 16 месних канцеларија у насељима Луково, Гушевац, Гулијан, Црнољевица, Извор, Бурдимо, Лалинац, Попшица, Давидовац, Грбавче, Преконога, Галибабинац, Варош, Плужина, Драјинац и Нишевац.

SWOT АНАЛИЗА

<i>Предности</i>	<i>Слабости</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Постојећи просторни капацитети намењени јавним службама ▪ Традиција одржавања спортско-рекреативних и културних манифестација од регионалног значаја, не само у Сврљигу већ на широј територији Општине 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Непостојање основних јавних служби у у 18 насеља ▪ Лош бонитет објеката јавних служби (нарочито домова културе) насеља руралног подручја ▪ Недовољно развијена мрежа локалних путева
<i>Мogućности</i>	<i>Претње</i>

<ul style="list-style-type: none"> ▪ Развој специфичних облика јавних служби од регионалног значаја ▪ Сарадња јавног, невладиног и приватног сектора у пружању јавних услуга ▪ Умрежавање јавних служби на регионалном, националном и међународном нивоу 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Демографско пражњење целокупног планског подручја и гашење јавних служби у демографски најугроженијим насељима
---	--

ОЦЕНА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА И ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

Образовање

Потребе предшколске установе "Полетарац" за смештајем деце веће су од постојећих капацитета. Обзиром да је Установа почела са радом пре 30-так година, а да за то време нису улагана значајнија материјална средства, стање објекта није на задовољавајућем нивоу.

Број деце, самим тим и број ученика који завршавају основно образовање на територији Општине се константно смањује. Доводи се у питање и опстанак средње школе.

Здравствена заштита

Параметар степена развијености здравствених служби износи 3.54 насеља по здравственом пункту, што је приближно републичком просеку (3,73). Међутим, оптерећеност здравствених сервиса износи 625 лекара по становнику, што је готово три пута више од просека Нишавског округа (226), односно готово двоструко у односу на републички просек (356). Укупно 28 насеља (72%) нема никакав вид здравствених услуга.

Социјална заштита

Центар за социјални рад не располаже довољним капацитетом за пружање услуга домског смештаја. Услуге социјалне заштите нису на адекватан начин доступне у свим сеоским насељима.

Спорт и рекреација

Укупно 29 насеља нема изграђен спортски терен. Минимално је одржавање постојећих фудбалских травнатих терена. Недостају помоћни објекти и инфраструктурно опремање. Природни ресурси се недовољно експлоатишу у спортско-рекреативне сврхе (пешачење, трим-стазе, бициклизам, рели и сл), изузев базена у Попшици и организованог мото скупа, који окупља велики број бајкера из Србије и иностранства.

Култура и медији

Очигледан је проблем недостатка простора Културног центра, а услед дугогодишњег неулагања, постојећи објекат је у веома лошем стању. Неповољна економска ситуација условљава и организаторе културних дешавања, а програме конзументу недоступним. Недовољан капацитет сале Културног центра разлог је и малог броја гостовања у Сврљигу. Културни центар не располаже засебним простором за музејске делатности, за депоновање и излагање експоната.

Домови културе у сеоским насељима се користе повремено, без адекватног режима одржавања.

Општина не располаже сопственим медијским простором, једини вид електронског оглашавања је путем званичне веб презентације www.svrljig.rs.

Органи управе

Зграда Скупштине општине је обновљена, објекти управних органа у насељима су доброг бонитета. Нису исказане потребе за повећањем капацитета.

Ограничења у погледу функционисања јавних служби:

- Неуједначен квалитет у пружању услуга у насељима, одсуство основних јавних служби у 18 насеља са израженим негативним демографским трендом,
- Лоша стање локалне путне мреже, лоша приступачност насељима у зимском периоду,
- Недовољна и неадекватна инфраструктурна опремљеност објеката јавних служби,

Потенцијали за развој јавних служби:

- Постојећи капацитети као основ за формирање савремене и функционалне мреже садржаја за пружање јавних услуга;
- Могућност развоја специфичних облика јавних служби са регионалним значајем (у области здравствене заштите, спорта, културе и сл.);
- Традиција одржавања спортско-рекреативних и културних манифестација, не само у Сврљигу, већ и на ширем подручју Општине, од регионалног значаја;
- Свест о важности учешћа грађана у функционисању јавних служби.

ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА

Основни циљеви развоја јавних служби су:

- Просторна дистрибуција капацитета јавних служби у функцији равноправног остваривања потреба и права становништва загарантованих Уставом РС (обавезно предшколско и основно образовање, социјална и примарна здравствена заштита);
- Развој јавних служби у циљу јачања локалне самоуправе;
- Интегративно планирање јавних служби у оквиру планиране мреже насеља;
- Избор модалитета јавних служби према специфичним потенцијалима и ограничењима појединих делова планског подручја;
- Обезбеђивање потребних просторних, техничких и кадровских услова и подизање нивоа инфраструктурне и техничке опремљености објеката јавних служби и квалитета услуга;
- Обезбеђивање услова за актуелизацију јавних услуга и увођење нових;
- Ревитализација постојећих објеката и искоришћење постојећих капацитета.

КОНЦЕПЦИЈА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА

Препоруке ППРС 2020 за размештај јавних служби дате су у Табели 1.

Табела 1: Препоруке ППРС 2020 за организацију јавних служби према хијерархијском нивоу насеља

	регионални (фун.области)	обласни НУТС 3	општински	насеље - локална заједница
I - Социјална заштита				
Дневни центри				X
Стационарни центри (комплекси) за старе			(X)	(X)
Центри за социјални рад			X	
II - образовање				
Предшколско образовање			X	X
Основно образовање I-IV разред			X	X/XX
Основно образовање V – IV разред			X	X
Средње образовање		(X)(K)	(X)(K)	
Више и високо образовање	(X)(K)	(X)(K)	(X)(K)	
Ученички и студентски домови	X	X	X	
III - Здравствена заштита				
Амбуланта, здравствена станица, мобилна здравствена служба				X
Дом здравља			X	XX
(општа) болница		X	(X)	
Апотеке			X	(X)
Ветеринарска станица		X	(X)	
IV - Култура				
Мултифункционални простори/објекти за различите врсте културних, образовних и социјалних програма			X	X
Библиотеке и књижаре			X	(X)

- Повећањем гравитационог подручја услуга насеља са одређеним степеном централитета, организовањем комплементарних садржаја (ђачки и студентски смештај, домови за старе и сл).

У односу на основну концепцију, одређени су правци развоја појединих јавних служби:

У области образовања:

У складу са потребама корисника и уз задовољење критеријума просторне доступности биће примењени одговарајући модалитети у организацији како основног тако и средњег, вишег и високог образовања. Предложени модалитети су:

- Повећање капацитета постојеће предшколске установе у Сврљигу (према нормативима и стандардима за димензионисање у зависности од броја деце), у оквиру школских објеката у Лалинцу и Гушевцу, односно организовањем рада мобилних вртића 2 до 3 пута недељно (за мањи број деце) у примарним насељима;

- Организовање основне наставе у истуреним одељењима матичне школе у Сврљигу и подручних школа у Гушевцу и Лалинцу, и то у склопу постојећег објекта или у адаптираном простору за пружање услуга како мобилне наставе тако и осталих јавних услуга (мултифункционални центар), у зависности од броја заинтересованих корисника (деце) и локалне иницијативе;

- Организован превоз ученика у 30-минутном (за основце) и 45-60-минутном интервалу (за средњошколце и студенте);

- Повећање гравитационог подручја образовних установа организовањем приватног смештаја (за мањи број ђака), и домског ђачког и студентског смештаја за ученике из удаљених насеља, за која не може бити испуњен услов организованог превоза.

Установе средњег образовања, као и специјализоване образовне установе и специфичне радионице, биће организоване у просторима који могу да поднесу програмске измене у складу са актуелним струковним потребама.

Осим постојећих, треба препознати нове локације, нарочито за специјализоване научно-образовне центре и летње/зимске школе у природи, чији ће избор зависити од препознатих природних вредности на планском подручју.

У области здравствене заштите:

Приоритетни правац развоја примарне заштите биће обезбеђивање доступности свим корисницима, посебно у неразвијеним руралним насељима, где се предлаже модалитет мобилних здравствених служби.

У постојећим здравственим станицама, амбулантама и Дому здравља треба подићи ниво квалитета услуга, реконструкцијом постојећих капацитета и осавремењивањем постојеће опреме.

Треба искористити повољне природно-еколошке услове за отварање специјализованих здравствених центара. Осим капацитета за лечење и рехабилитацију, у њима треба увести комплементарне садржаје у функцији здравственог туризма (смештајни капацитети, угоститељске услуге, спортско-рекреативни садржаји).

У области социјалне заштите:

Потребно је обезбедити испуњење критеријума просторне доступности услуга основне социјалне заштите у местустанавања, односно организованим превозом до најближег центра насеља, у оквиру дневних центара за стара лица и лица са посебним потребама, или организовањем мобилних социјалних служби;

Треба омогућити развој различитих видова социјалне заштите (дечји центар, саветовалиште за брак и породицу и сл) у насељима која су центри мањих гравитационих подручја (центри заједнице насеља Гушевац и Лалинац) и Сврљигу, као мањем урбаном центру.

У области спорта и рекреације:

Потребно је системско улагање у обнову и изградњу спортских објеката по принципу рационалности-више мањих објеката уместо једног већег, на читавом планском подручју;

У свим насељима у којима се одвија настава (школски објекти, мултифункционални јавни центри), односно у насељима која имају предшколску популацију, потребно је обезбедити адекватан спортски терен/игралиште отвореног типа;

У насељима у којима се одвија осморазредна или средњешколска настава у више разреда, поред отвореног, треба обезбедити и адекватан спортски објекат затвореног типа (осим постојеће

балон сале у оквиру школског комплекса у Сврљигу, треба изградити мале фискултурне сале уз осмогодишње школе у Лалинцу и Гушевцу);

- У рекреативне сврхе, у сваком насељу треба уредити прикладну пешачку зону (стаза, шеталишта) са зеленом површином;

- На одређеним другим локацијама у природи могу се уредити простори за активности на отвореном (за спортове на снегу, параглајдинг, алпинизам, бициклизам, рели и сл).

У области културе:

- Обезбеђивање и усклађивање модалитета капацитета за културне активности са захтевима и приоритетима локалних заједница, стационарног или мобилног типа (изложбе и гостовања у оквиру мултифункционалних центара у примарним сеоским насељима, манифестације на отвореном и сл);

- Обнова и проширење постојећих капацитета Културног центра у Сврљигу;

- Формирање специјализованих установа (центар, музеј, галерија) у зонама концентрације културних вредности (Нишевац);

- Умрежавање на свим нивоима (локални-обласни-регионални-национални-међународни), кроз формирање асоцијације Културног центра Сврљига са развијеним уставнома у земљи и иностранству.

У области управе:

Постојећи капацитети органа управе се задржавају, уз могућност комбиновања са недостајућим садржајима у примарним насељима (интеграција у мултифункционалне центре).

ОСНОВНА ПЛАНСКА РЕШЕЊА

Организација јавних служби на планском подручју планирана је на основу Препорука ППРС 2020 за организацију јавних служби према хијерархијском нивоу насеља, уз поштовање постојећих јавних садржаја у насељима и демографског аспекта њиховог развоја (Табела 3).

Основно планско решење подразумева задржавање, реконструкцију и адаптацију постојећих капацитета јавних садржаја на целокупном планском подручју. Затим, у насељима у којима не постоје основне јавне услуге и насељима са израженом депопулацијом, као једна од мера задржавања становништва и даљег опстанка ових насеља планирани су мултифункционални центри, у већини насеља замишљени као једна или више просторија за различите намене, адаптираних у оквиру постојећих капацитета (углавном запуштених школских објеката).

Квалитет планираних услуга зависиће од задовољења потребних просторних, техничких и кадровских услова, те је неопходно капацитете јавних услуга адекватно инфраструктурно и технички опремити (уз могућност осавремењивања и проширења капацитета за нове садржаје), као и применити адекватна кадровска решења (уз могућност стручног усавршавања кроз сталну едукацију-семинари, скупови, симпозијуми, конгреси). Ниво квалитета пружених услуга не сме бити различит у насељима различите величине (са различитим бројем корисника услуга) или у односу на планирани степен централитета у мрежи насеља.

У циљу подизања квалитета услуга треба остварити и унапредити сарадњу између јавног и приватног сектора, локалних удружења и невладиних организација, као и сарадњу са републичким и европским институцијама и асоцијацијама.

Предуслови за несметано функционисање јавних служби су:

- Регулисање имовинско-правних односа за све локације за пружање јавних услуга и остваривање права локалне самоуправе/заједнице у управљању јавним објектима. Јавни садржаји углавном су планирани у оквиру постојећих парцела у власништву Општине. Међутим, они се планирају и на приватним парцелама, за које се не мора нужно вршити експропријација (кроз план детаљне регулације), већ се предлаже партнерство јавног и приватног сектора.

- Реконструкција путне мреже и њено адекватно одржавање нарочито у зимском периоду, као предуслов остваривања просторне доступности.

Капацитети јавних служби планирани су тројако:

1. За све капацитете који се Просторним планом задржавају, планирана је могућност реконструкције или проширења постојећих капацитета у оквиру постојећих локација (грађевинских парцела и комплекса);
2. За поједине услуге планирана је пренамена и адаптација постојећих објеката јавне намене који су тренутно запуштени или су ван функције (планирани мултифункционални центри у оквиру ранијих школских објеката, домова културе и сл), односно, адаптација простора за одређену намену у оквиру постојећих објеката јавне намене који су у функцији (адаптација простора за услуге предшколског образовања у оквиру постојећих школа, услуга социјалне заштите у оквиру постојећих здравствених станица и амбуланти и сл)
3. За поједине садржаје планирана је изградња нових објеката (поједини мултифункционални центри, школа у природи у Перишу, спортско-рекреативни садржаји у Нишевачкој клисури и сл).

Табела 3: План организације јавних служби по насељима

Шематски приказ уређења – бр. карте	Степен централиитета	Насеље	ОБРАЗОВАЊЕ					СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА	ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА		КУЛТУРА	СПОРТ И РЕКРЕАЦИЈА		ОРГАНИ УПРАВЕ		МУЛТИФУНКЦИОНАЛНИ ЦЕНТАР
			Предшколска установа	Основна 4-годишња школа	Основна 8-годишња школа	Средња школа	Школа у природи		Дом здравља	Здравствена станица/амбуланта		Ветеринарска станица/амбуланта	Културни центар	Вишенаменски простор	Спортски терен /игралиште	
1	П	Гојмановац														а
2	ОЦ	Попшица							п					п		п а
3	П	Пирковац					а				а					+
4	П	Лабуково														а
5	П	Давидовац							п							а
6	П	Радмировац								п					+	а
7	П	Галибабинац							п						п	а
8	П	Копажкошара														а
9	П	Сливје														а
10	З	Далинац	а		п				п	п		п	п			п
11	П	Грбавче		п					п							п а
12	П	Плужина										+				п а
13	ОЦ	Нишевац	а	п					п		а	п,+		+*		п
14	П	Варош		п					п							п а
15	П	Палилула														а
16	П	Мечи До														а
17	П	Драјинац		п					п			п				п а
18	П	Мерџелат														а
19	П	Шљивовик														+
20	П	Жељево														+
21	П	Преконога		п								п				п а
22	П	Ђуринац														а
23	П	Рибаре		п												а
24	П	Белоиње		п								п				а
25	П	Црнољевца		п					п			п				п а
26	П	Округлица		п										+		а

Шематски приказ уређења – бр. карте	Степен централитета	Насеље	ОБРАЗОВАЊЕ				СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА	ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА			КУЛТУРА		СПОРТ И РЕКРЕАЦИЈА		ОРГАНИ УПРАВЕ		МУЛТИФУНКЦИОНАЛНИ ЦЕНТАР
			Предшколска установа	Основна 4-годишња школа	Основна 8-годишња школа	Средња школа		Школа у природи	Центар за социјални рад (са домским смештајем)	Дом здравља	Здравствена станица/амбуланта	Ветеринарска станица/амбуланта	Културни центар	Вишенаменски простор	Спортски терен /игралиште	Спортски комплекс	
27	П	Гулијан		п												п	а
28	П	Лозан											+	*			а
29	П	Периш					+						+				а
30	З	Гушевац	а		п				п			п	п			п	
31	ОЦ	Бурдимо		п					п							п	а
32	ОЦ	Извор		п					п	п		п	п			п	
33	П	Тијовац															а
34	П	Бучум											п				а
35	П	Околиште															а
36	П	Луково							п	п						п	а
37	П	Влахово															а
38	П	Манојлица															а
г	ЈЛС	Сврљиг	п	п	п		п,а	п		п	п,+		п				

Ознаке у табели:

П примарно насеље

ОЦ центар са ограниченим функцијама централитета

З центар заједнице насеља

ЈЛС центар јединице локалне самоуправе

п постојеће стање уз могућност реконструкције или проширења постојећих капацитета;

а планиран садржај у оквиру постојећег објекта јавне намене (адаптација или пренамена простора);

+ планиран садржај у новом објекту;

* садржај изван насеља у оквиру припадајуће катастарске општине

Планска решења по појединим областима:

Образовање

- Повећање капацитета постојеће предшколске установе у Сврљигу (према нормативима и стандардима надлежног министарства за димензионисање у зависности од броја деце);

- Организовање предшколског програма у оквиру школских објеката у Лалинцу, Нишевцу и Гушевцу, односно мобилних вртића 2 до 3 пута недељно у оквиру мултифункционалних центара у примарним насељима у којима има деце корисника ових услуга (за свако дете);

- Организовање основне четворогодишње наставе у свим школским објектима сеоских насеља који су тренутно у функцији, или уколико има деце корисника ових услуга (за свако дете), у виду мобилне наставе у оквиру мултифункционалних центара;

- Организовање основне осмогодишње наставе у матичној школи у Сврљигу и подручним школама у Лалинцу и Гушевцу, са организованим превозом у 30-минутном интервалу за ђаке виших разреда основне школе и средњошколаца из осталих насеља;

- Организован превоз ученика у 45-60-минутном интервалу (за средњошколце и студенте који студирају ван територије општине Сврљиг), првенствено ка Нишу и укључивање општинске и школске администрације у проблематику обезбеђивања домског ђачког и студентског смештаја првенствено на територији града Ниша, за ђаке и студенте са територије

општине Сврљиг. Простори у којима се организује средњешколска настава морају бити пројектовани тако да могу да поднесу програмске измене у складу са актуелним струковним потребама.

Осим у насељима, препознате су и одређене локације на којима је планирана изградња школе у природи (насеље Периш-локација понирања Сврљишког Тимока), односно реконструкција и адаптација постојећег објекта уз комплекс Рашиначког манастира у Пирковцу.

Здравствена заштита

Мрежа здравствених установа планирана је у складу са Уредбом о плану мреже здравствених установа и Законом о здравственој заштити РС.

Основно планско решење је задржавање, реконструкција, инфраструктурно и техничко опремање постојећих садржаја у области примарне здравствене заштите на целокупном планском подручју, у складу са планом организације рада Дома здравља, постојећих станица и амбуланти у насељима.

За насеља која немају одвојене просторије за примарну здравствену заштиту, планирају се мобилне службе. Услуге примарне заштите ове службе обављаће, у недељном термину, у оквиру мултифункционалних центара.

Хоспитализација болесника са подручја Општине у планском периоду ће се и даље одвијати у оквиру Клиничког центра у Нишу, Кнез Селу, Нишкој Бањи и Горњој Топоници, а по потреби и ван Нишавског округа.

Огранак Апотеке Ниш у Сврљигу у планском периоду наставиће да функционише у оквиру постојећих капацитета, са могућношћу снабдевања лековима у оквиру здравствених станица у центрима заједнице насеља Лалинцу и Гушеву.

У оквиру планираних туристичких комплекса у насељима Округлица и Попшица, планирано је увођење комплементарних садржаја у функцији здравственог туризма (велнес и спа-центри, базени, шеталишта и сл.).

Здравствена заштита животиња на планском подручју планирана је у оквиру постојећих капацитета ветеринарских станица/амбуланти у Лалинцу и Радевићевцу у западном делу планског подручја, као и Извору и Лукову на истоку.

Социјална заштита

За потребе Центра за социјални рад у Сврљигу планирана је изградња нових капацитета, са домским смештајем (геронтолошки центар), као и смештајем осталих лица са таквим видом потребе социјалне заштите (малолетна и пунолетна лица). Истовремено у оквиру ових капацитета планирају се простори за различите видове социјалне заштите (дечји центар, саветовалиште за брак и породицу и сл.). Локације за ове капацитете биће одређене и капацитети дефинисани Планом генералне регулације Сврљига.

У свим осталим насељима предвиђено је, у недељном термину, функционисање мобилних социјалних служби које ће функционисати у оквиру постојећих здравствених станица и амбуланти, односно у мултифункционалним центрима насеља која немају одвојене капацитете примарне здравствене заштите.

Спорт и рекреација

На планском подручју планирано је задржавање постојећих капацитета, са акцентом на важност редовног одржавања спортских терена и игралишта у сеоским насељима, у складу са потребама становништва и интересима локалне самоуправе. Приоритет имају спортски терени и игралишта у оквиру сеоских школских објеката.

У Сврљигу је планирано задржавање спортско-рекреативног комплекса на постојећој локацији, са могућношћу проширења капацитета, што ће бити предмет детаљне разраде кроз План генералне регулације.

На појединим локацијама (Попшица, Нишевац, Округлица) планирани су спортски садржаји у функцији коришћења природних потенцијала (Попшица, Округлица, Нишевачка клисура), као део шире туристичке понуде.

На делу између постојеће и новопланиране трасе државног пута II реда 243 на територији КО Лозан планиран је спортско-рекреативни туристички комплекс за који је предвиђена детаљна планска разрада.

Култура

За потребе културних активности на планском подручју предвиђени су нови капацитети Културног центра у Сврљигу, чија ће локација (локације) бити дефинисане Планом генералне регулације Сврљига. У оквиру Културног центра планирани су капацитети са библиотеку, завичајни музеј, архив, изложбени простор и простор за сценско-музичке делатности (отвореног и затвореног типа).

У одређеним насељима планирани су културни садржаји као издвојени капацитети сталног карактера, док ће се културне активности у осталим насељима одвијати у оквиру мултифункционалних центара, у складу са потребама становништва.

За потребе одржавања културних манифестација и у планском периоду могу се користити сви расположиви спортски терени и објекти.

Управа

Постојећи капацитети органа управе се задржавају, уз могућност организовања активности управе у оквиру планираних мултифункционалних центара. Нова месна канцеларија планирана је у Радмировцу.

- Израда и реализација пројеката адаптације, односно изградње капацитета мултифункционалних центара – пунктова за пружање основних јавних услуга у примарним сеоским насељима (према плану ревитализације насеља), и организовање њиховог рада, као једне од мера за ублажавање негативних демографских трендова и подстицање равномерног развоја,
- Уређење, реконструкција, адаптација и изградња садржаја јавних служби према плану њиховог просторног размештаја на планском подручју:
 - адаптација простора за рад предшколске установе у оквиру објеката основних школа у Лалинцу, Гушевцу и Нишевцу, проширење постојећих капацитета предшколске установе у Сврљигу,
 - одржавање, инфраструктурно и техничко опремање постојећих капацитета у области здравствене заштите и образовања;
 - израда урбанистичке и пројектне документације за изградњу школа у природи у Пирковцу и Перишу,
 - системска обнова и уређење спортских терена, првенствено у склопу сеоских школских објеката,
 - планирање проширења и изградње капацитета Центра за социјални рад и Културног центра, кроз План генералне регулације Сврљига,
 - изградња планиране месне канцеларије у Радмировцу.

УЧЕСНИЦИ У ИМПЛЕМЕНТАЦИЈИ

– министарства надлежна за регионални развој, државну управу и локалну самоуправу, рад и социјалну политику, здравље, просвету, омладину и спорт, културу; државне институције за посредовање у коришћењу фондова ЕУ и међународних организација за унапређење услова живота у сиромашним подручјима; Фонд за развој Републике Србије, Национални савет за регионални развој; Национална служба за запошљавање; регионалне и обласне развојне асоцијације и агенције, органи локалне самоуправе, дирекција и јавна предузећа; републичке, регионалне и општинске јавне установе у домену здравства, образовања, културе и социјалне заштите; локални савет за развој људских ресурса (представници локалне власти, послодаваца и репрезентативних синдиката, струковних удружења, школских институција, научно-истраживачких организација, удружења грађана), приватни сектор, НВО.

МЕРЕ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ

Организационо-техничке:

- успостављање јавно-приватног партнерства у организовању услуга од јавног интереса

Економско-финансијске:

- обезбеђивање приступа државним фондовима (Фонд за развој РС) приватном сектору

- укључивање различитих извора финансирања (спонзорство, задужбинарство, партиципација корисника)

Нормативно-правне:

- забрана пренамене простора и отуђења јавног земљишта за потребе јавних услуга

V ПРИВРЕДНЕ ДЕЛАТНОСТИ

Биљана Павловић, дипл.ек.

1. ОПШТА ПРИВРЕДНА КРЕТАЊА И ЕКОНОМСКИ АМБИЈЕНТ У ОКРУЖЕЊУ

Након другог светског рата, привреда бивше Југославије доживела је велики процват. То је био период индустријализације читаве земље. Развој индустрије је био покретач развоја и свих других привредних активности, тако да можемо говорити о једном општем привредном развоју, који је са своје стране праћен порастом националног дохотка и друштвеног производа, и порастом животног стандарда у целини. Међутим, тај развој привреде није био равномеран, тако да док су се одређена подручја развијала, друга су била у стагнацији.

Са распадом Југославије (1992.), а нарочито са завођењем економских санкција СРЈ од стране међународне заједнице, исте године, привреда Србије је ушла у фазу дубоке економске кризе и рецесије, што нарочито погађа, ионако скромну привреду општине Сврљиг. Последица ових догађаја је драстичан пораст незапослености, пад куповне моћи и животног стандарда становништва, чему је нарочито допринела хиперинфлација (1991-1994).

Након демократских реформи изведених 2000.године, привреда Србије улази у процес транзиције, и чине се велики напори за побољшање целокупне макроекономске ситуације. Долази до стабилизације цена, смањења стопе инфлације, односно њеног свођења на једноцифрену цифру (у 2006. години стопа инфлације је, по подацима Републичког завода за статистику, износила 6,6%), пораста бруто друштвеног производа (по подацима Републичког завода за статистику реалан раст БДП од 9,3% у 2004. години, односно у 2005. години раст БДП је износио 6,3%).

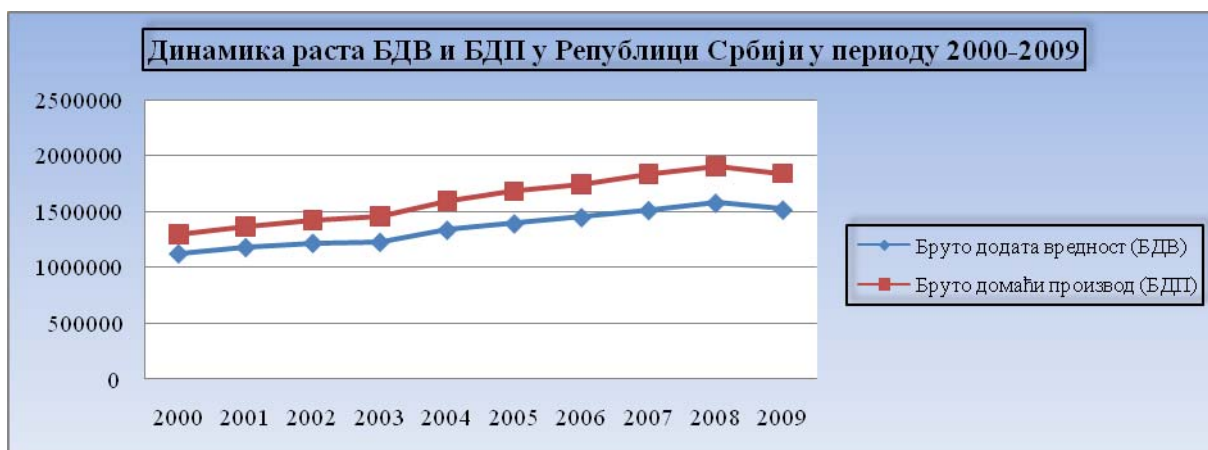
Динамика растабруто друштвеног производа и бруто додате вредности, у читавом периоду након 2000. године, се може видети из следеће табеле:

Табела 1: БРУТО ДОМАЋА ВРЕДНОСТ И БРУТО ДОМАЋИ ПРОИЗВОД у сталним ценама (2005.) у Републици Србији у мил.РСД

		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Бруто додата вредност		1125737	1181405	1218847	1228548	1336036	1393400	1448822	1511549	1576820	1516000
Бруто домаћи производ		1296544	1365876	1425166	1460856	1597180	1683483	1743357	1837188	1907351	1840484
Стопе реалног раста (претх. година = 100)	БДВ	--	4,9	3,2	0,8	8,7	4,3	4,0	4,3	4,3	-3,9
	БДП	--	5,3	4,3	2,5	9,3	5,4	3,6	5,4	3,8	-3,5

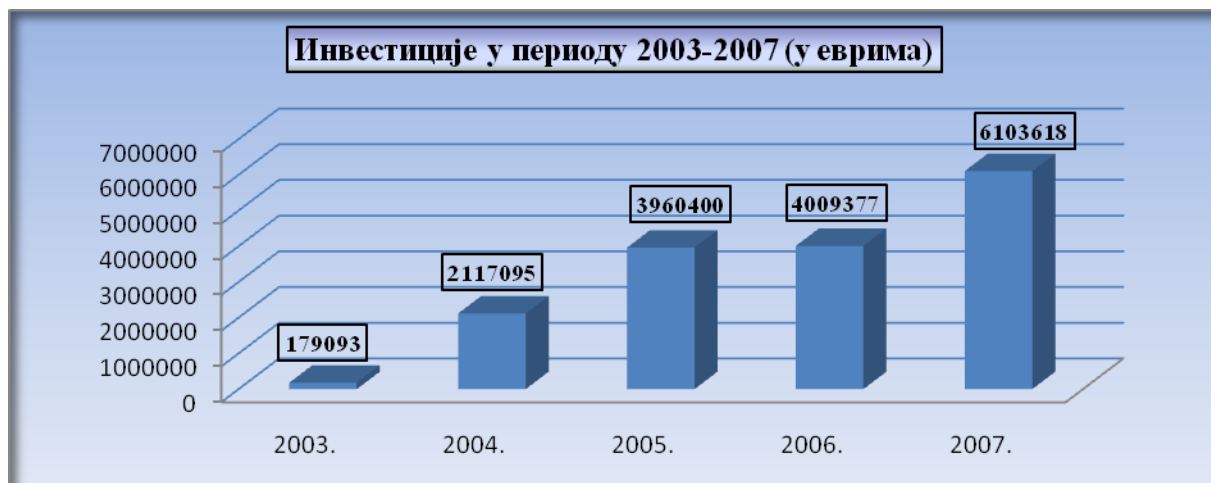
Извор: Републички завод за статистику

Као што се у претходној табели може видети у периоду 2000-2008 године постоји тренд раста како Бруто додате вредности тако и Бруто домаћег производа. Просечна стопа раста показатеља БДВ у том периоду је износила 4,3%, а показатеља БДП 5,0%. У 2009.години долази до благог пада и једног и другог показатеља (БДВ за 3,9%, а БДП за 3,5%), и тај пак је у доброј мери последица светске економске кризе, која је у доброј мери погодила привреду Републике Србије. У 2011.години вредност макроекономског показатеља БДП наставља свој раст, тако да је по подацима Републичког завода за статистику, реални раст БДП у првом кварталу 2011.године у односу на исти 2010 године износи 3,4%.

Графикон 1: ДИНАМИКА РАСТА БДВ И БДП 2000-2009, Република Србија, у мил. РСД

Сва ова позитивна дешавања на макроекономском плану, довела су и до пораста инвестиција, што се у претходном графикону може видети. Тако је раст инвестиција (у еврима), по подацима Републичког завода за статистику, у 2005. години износио 87,07%, а у 2007. години 52,23%.

Графикон 2: ИНВЕСТИЦИЈЕ У ПЕРИОДУ 2003-2007, Република Србија, у хиљ. Еура

Ови показатељи економке развијености, показују да је привреда Србије на добром путу економског развоја. Највећи проблем представља још увек велика стопа незапослености (званична стопа незапослености креће се у интервалу 26-28% радне снаге), која и поред мањих осцилација показује тренд пораста. Као што се у табели може видети, укупан број незапослених у Републици Србији је до 2004. године константно растао када је достигао број од скоро 970.000 незапослених, односно, 130 незапослених на 1000 становника. Након 2004. године број незапослених се смањује, као и број незапослених на 1000 становника.

У протеклих 60 година на територији општине Сврљиг нису постојали јасно дефинисани основни правци развоја и територија општине је развијана првенствено као пољопривредно подручје, уз учешће индустрије, грађевинарства и трговине у општинском центру Сврљиг. Тако се дошло у ситуацију да, док су остала подручја у бившој Југославији доживљавала интензиван привредни, нарочито индустријски развој, привреда на подручју Просторног плана је стагнирала. Овакво стање привреде на подручју Просторног плана је резултат како закаснеле индустријализације, тако и недовољно коришћења природних фактора развоја којима ово подручје располаже (пољопривредно земљиште, шуме, минералне сировине).

2. ОПШТА ПРИВРЕДНА КРЕТАЊА У ОПШТИНИ СВРЉИГ

Како привреда општине Сврљиг представља део јединственог привредног система Републике Србије, то су и развојне тенденције привреде општине у протеклом периоду делиле судбину привредних кретања на нивоу Републике.

Након распада бивше Југославије и завођења економских санкција од стране међународне заједнице (1992.) и хиперинфлације (1993.), сви показатељи привредног развоја општине Сврљиг бележе тенденције драстичног пада. Тек након стабилизације динара (почетком 1994.) и након скидања санкција међународне заједнице долази до извесне консолидације привредних активности. До поновног пада привредних активности поново долази ратне 1999. године услед масовног бомбардовања и уништавања привредних, јавних, стамбених и инфраструктурних објекта, а постепени опоравак привреде почиње након 2000. године.

Ниво привредне активности је изузетно низак. Општина спада у 40 најнеразвијенијих општина у Републици Србији. Низак ниво привредне развијености у претходном периоду је последица, у првом реду, закаснеле индустријализације, ниског степена развијености инфраструктурних система, али и недовољног коришћења природних фактора развоја којима ово подручје располаже (пољопривредно земљиште, шуме, минералне сировине).

Према Уредби о утврђивању јединствене листе развијености јединствене листе региона и јединица локалне самоуправе за 2010. годину (Службени гласника 51/2010) општина Сврљиг спада у групу *изразито недовољно развијених јединица локалних самоуправа* јер припада четвртој групи јединица локалне самоуправе, односно припада групи јединица локалних самоуправа које чији је степен развијености (на основу вредности оствареног бруто- домаћег производа по глави становника) испод 60% републичког просека. Унутар ове четврте групе локалних самоуправа, дефинисана је подгрупа *девастираних подручја* у коју спада 40 локалних самоуправа, а међу њима и општина Сврљиг. (локалне самоуправе чији је степен развијености испод 50% републичког просека).

Недовољан привредни развој остварио је негативне утицаје на укупан економско - социјални и просторни развој општине, одакле су проистекла ограничења у развоју са којима треба рачунати и у наредном периоду, а која се у првом реду огледају у:

- 1) Ниском нивоу укупне развијености што животни стандард становништва задржава знатно испод просека ширих подручја - У структури привреде пољопривреда је током читавог послератног периода имала доминантно место.
- 2) Неповољним тенденцијама демографског развоја као последице дугогодишњег заостајања привредног развоја општине и иселавања становништва, претежно младог и радно способног, најдубља демографска старост, пад фертилитета испод нивоа потребног за обнављање генерација, смањење броја становника. У вези са овим заостриће се већ испољени проблеми структуре радне снаге у пољопривредним газдинствима.

2.1. КРЕТАЊЕ НАЦИОНАЛНОГ ДОХОТКА

Општина Сврљиг има статус *изразито недовољно развијене општине* и спада у ред четрдесетшест најнеразвијенијих општина у Србији. Према подацима Републичког завода за статистику из 2005. године, са укупно 38.928 динара националног дохотка по глави становника општина Сврљиг се налазила на чак 156 месту од укупно 177 општина. Друштвени производ по глави становника је у истој години износио 44.330 динара и по овом параметру општина је на 158 месту. На 1000 становника било је 218 запошљених и 129 незапошљених лица.

Табела 2: ПОКАЗАТЕЉИ ЕКОНОМСКЕ РАЗВИЈЕНОСТИ, општина Сврљиг, 2005.

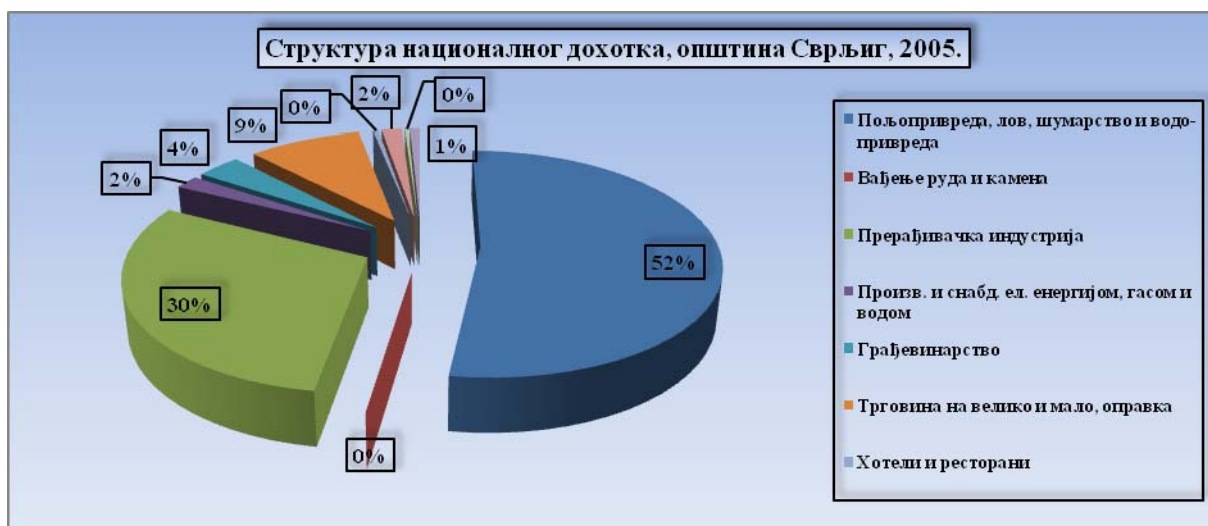
	НД укупно у хиљ.	НД по глави станов.		ДП по глави станов.		Запослени на 1000 становника	Незапослени на 1000 становника
		НД/СТ	Ниво РС=100	ДП/СТ	Ниво РС=100		
Република Србија	918.732.972	123.473	100	144.109	100	278	120
Централна Србија	627.669.494	115.639	93,70	135.945	94,3	281	115
Нишавски округ	45.036.985	118.807	96,2	--	--	267	128
Општина Сврљиг	643.293	38.928	31,5	44.330	30,8	218	129

Извор: РЗС – Општине у Србији 2006

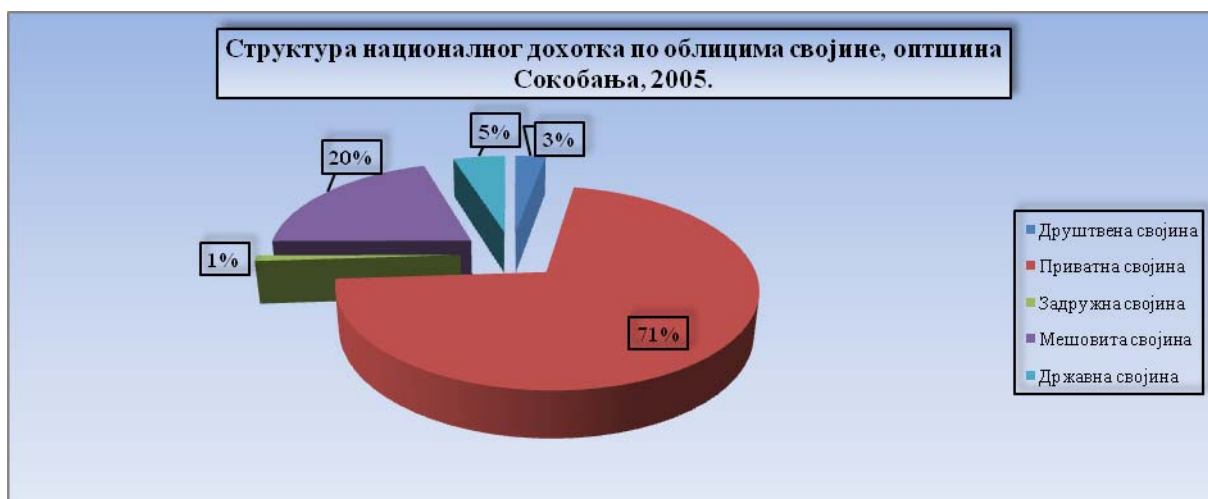
Графикон 3: УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД НАЦИОНАЛНОГ ДОХОТКА ПО ГЛАВИ СТАНОВНИКА

У 2005.години је остварен национални доходак у износу од 643.293.000 динара. У његовој структури доминира пољопривреда са 337.207.000 дин. или 52,42%. Прерађивачка индустрија учествује са 192.457.000 дин. или 29,92%, трговина на велико и мало са 58.259.000 дин. или 9,06%, грађевинарство са 22.930.000 дин. или 3,56%, итд.

Графикон 4: СТРУКТУРА НАЦИОНАЛНОГ ДОХОТКА ПО ПРИВР. ДЕЛАТНОСТИМА

Национални доходак се углавном остварује у приватној својини чак 71,11% (457.445.000 дин), затим у мешовитој 20,24% (130.207.000 дин.), у државној 4,86% (31.301.000), у друштвеној својини 2,85% (18.313.000 дин.) и задружној својини 0,94% (6.027.000 дин.).

Графикон 5: СТРУКТУРА НАЦИОНАЛНОГ ДОХОТКА ПО ОБЛИЦИМА СВОЈИНЕ

2.2. ЗАПОСЛЕНОСТ, НЕЗАПОСЛЕНОСТ И ЗАРАДЕ

2.2.1. Кретање укупне запослености и стопа запослености

Запосленост и незапосленост радне снаге су веома битни показатељи укупне економске развијености општине. У последњој деценији 20.века и првој деценији 21.века, на подручју Просторног плана је број запослених имао тренд смањења. У односу на 1996.годину, 2009.године је број запослених опао за 48,3% (односно за 2.217 запослених, са 4.587 запослених радника 1996.године на 2.370 запослених 2010.године).

Ако посматрамо прву деценију 21.века, односно период од 2000-2009, видимо да је након евидентног смањења укупне запослености у првим годинама посматраног периода, 2004.године долази до великог скока у броју запослених, да би након тога дошло прво до благог смањења, а затим 2009 и 2010.године и до наглог смањења укупне запослености. При томе, је број запослених жена био константно нижи од броја запослених мушкараца и њихово учешће у укупној запослености се кретало у распону од 35%-45%. Број запослених на 1000 становника је имао тренд раста уз мање осцилације.

Табела 3: КРЕТАЊЕ БРОЈА ЗАПОСЛЕНИХ у општини Сврљиг (у периоду од 2000-2009)

Година	Запослени		Запослени у прив. друштв., установама, задругама и организацијама	Предузетници, лица која самос. обављају делат. и запослени код њих	Број запослених на 1000 становника
	Укупно	% жена			
2000	3538	41,4	3312	226	192
2001	3523	42,4	3082	441	194
2002	3370	43,3	2638	732	196
2003	3544	44,9	2446	1098	208
2004	4381	43,5	2875	1506	261
2005	3595	39,6	2619	976	218
2006	3596	37,3	2194	1402	221
2007	3594	35,5	1982	1612	226
2008	3560	36,3	1956	1604	228
2009	3130	37,0	1746	1384	204
2010	2370	-	1470	900	-

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 6: КРЕТАЊЕ ЗАПОСЛЕНОСТИ, општина Сврљиг, у периоду 2000-2010

Веома је интесантан однос броја запослених у привредним друштвима, установама, задругама и организацијама и предузетника, лица која самостално обављају делатност и запослени код њих. На почетку посматраног периода је однос био 3.312:226, односно 4,65:1, у корист запошљених у привредним друштвима, установама, задругама и организацијама, док на крају посматраног периода имамо однос 1470:900, односно 1,63:1. Иако је дошло до смањења броја запослених у правним лицима, а до пораста предузетника и лица запослених код њих, и даље далеко мањи број лица обавља самостално неку привредну делатност или је запошљено код предузетника. Ови подаци нам говоре о недовољном развоју сектора мале привреде и предузетништва који *представља потенцијал* развоја привреде у току планског периода.

За саму анализу привредне развијености подручја Просторног плана, веома је битно утврдити структуру и кретање запослености по појединим секторима и привредним делатностима у последњој деценији.

Табела 4: КРЕТАЊЕ ЗАПОСЛЕНИХ ПО СЕКТОРИМА И ПРИВРЕДНИМ ДЕЛАТНОСТИМА у општини Сврљиг

Година	Укупно	Вађење руда и камена	Прерађивачка индустрија	Пољопривреда и рибарство	Производња елек. енергије	Грађевинарство	Трговина на велико и мало,	Хотели и ресторани	Саобраћај, склад. И везе	Финансијско посредовање	Послови са некретнинама	Државна управа и социјално осигурање	Образовање	Здравствени и социјални рад	Др. комуналне, друштвене и
2001	3082	25	1894	137	72	218	166	30	78	19	0	104	160	166	13
2002	2638	22	1632	100	73	178	77	22	71	19	0	104	158	173	8
2003	2446	25	1538	62	78	162	42	20	66	12	0	105	160	170	8
2004	2875	20	1743	140	78	174	152	14	64	12	6	105	173	176	18
2005	2619	20	1537	110	78	168	154	17	57	11	5	98	172	177	17
2006	2194	0	1349	78	71	56	146	15	29	12	2	87	164	172	15
2007	1982	0	1167	66	72	56	151	10	31	14	1	79	160	164	15
2008	1956	0	1090	55	70	55	182	9	34	14	29	82	164	157	18
2009	1746	0	942	44	71	54	149	7	37	13	12	80	163	164	16
2010	1470	0	775	24	70	13	128	3	32	8	17	56	162	169	14

Извор: Републички завод за статистику

Посматрано по делатностима, највећи пад броја запослених у посматраном периоду (2001-2010) забележен је у сектору вађења руда и камена (смањење броја запослених за 100%,

односно 2001.године је било 25 запослених уз овом сектору привреде, а 2010.године овај сектор није запошљавао ни једног радника), сектору грађевинарства (за 205 лица, односно са 218 лица на 13 лица, односно за 94,4%), сектору хотела и ресторана (за 27 лица, са 30 лица на 3 запослена, што представља смањење од 90%), сектору пољопривреде (са 137 лица на 24 лица, за 113 лица, односно за 82,5%), и сектору прехранбене индустрије (са 1.894 у 2001.години на 775 лица у 2010.години, односно за 1.119 лица, што представља смањење од 59,1%).

Стопа запослености у односу на радноспособно становништво општине је 2009.године износила 36,26%¹ (што је изнадна нивоу просека Нишавског округа у коме је стопа запослености за поменуту годину износила 36,29%, али је испод републичког просека који износи 38,12%).

2.2.2. Кретање укупне незапослености и стопа незапослености

Укупан број незапослених, на подручју подручја Просторног плана, у посматраном периоду има, уз повремене варијације, благи тренд пораста, а кретање укупне незапослености, као и кретање броја незапослених можемо видети у следећој табели:

Табела 5: КРЕТАЊЕ БРОЈА НЕЗАПОСЛЕНИХ у општини Сврљиг (у периоду 2000-2009)

Година	Укупно	Први пут траже запослење		Без квалификација		Жене		На 1000 становника
		Свега	%	Свега	%	Свега	%	
2000	2196	1087	49,5	1048	47,7	1039	47,3	119
2001	2471	1198	48,5	1220	49,4	1159	46,9	136
2002	2499	1234	49,4	1255	50,2	1181	47,3	145
2003	2650	1418	53,5	1294	48,8	1282	48,4	156
2004	2262	1101	48,7	796	35,2	955	42,2	135
2005	2126	1109	52,2	897	42,2	1112	52,3	129
2006	2189	1089	49,7	936	42,8	1125	51,4	135
2007	2147	974	45,4	835	38,9	1038	48,3	135
2008	1654	693	41,9	562	34,0	813	49,2	106
2009	1474	436	29,6	461	31,3	676	45,9	96

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 7: КРЕТАЊЕ УКУПНЕ НЕЗАПОСЛЕНОСТИ, општина Сврљиг, у периоду 2000-2009

Када се погледају подаци из табеле и графикона, може се видети да је у овом периоду (2000-2009) највећи број незапослених на подручју Просторног плана је забележен 2003.године (2.650 незапослених, односно 156 незапослених на 1000 становника). Када се погледа структура

¹ На основу процене броја радноспособног становништва Републичког завода за статистику

незапошљених по квалификацијама у читавном посматраном периоду је био већи број незапослених са квалификацијама.

Када упоредимо претходне табеле, можемо видети да број запослених премашује број незапослених лица на територији административног подручја општине Сврљиг, што довољно говори о стању целокупне привредне активности. Тако је на почетку посматраног периода (2000) број запослених лица према броју незапослених био 3.538: 2.196, односно 1,61:1, што значи да је било 1,61 запослених лица на 1 незапосленог. До краја посматраног периода долази полако до повећања разлике између запослених и незапослених, тако да је на крају посматраног периода (2009.године) било 3.130 запошљених лица у односу на 1.474 незапошљених, односно на једног незапошљеног је долазило 2,12 запошљених лица.

Графикон 8: КРЕТАЊЕ БРОЈА ЗАПОСЛЕНИХ И НЕЗАПОСЛЕНИХ, општина Сврљиг, у периоду 2000-2009

Стопа незапослености² у 2009.години је била релативно висока и износила је 32,0%, што је неповољније од републичког просека (27,9%), али ипак је знатно ниже од стопе незапослености у Нишавском округу у поменутој години (34,5%). Стопа незапослености у односу на укупно радноспособно становништво је износила 17,1% (што је више од стопе незапослености у Републици Србији која је у 2009.години износила 14,7%, али ниже од стопе незапослености у Нишавском округу 19,1%).

2.2.3. Просечне зараде по запосленима

Целокупну слику о економској и привредној ситуацији у општини Сврљиг може допунити податак о зарадама по запосленима. Наиме, према подацима РЗС у периоду јануар-децембар 2009.године, запослени на подручју Просторног плана су остварили просечне зараде (без пореза и доприноса) у износу од 16.625 рсд, што је више у односу на исти период претходне године (јануар-децембар 2008.) када је просечна зарада износила 14.643 динара (пораст од 13,53%), односно знатно више од остварених зарада уза јануар-децембар 2007 године (12.313 рсд), што представља повећање од 35,20%. Остварен просек зарада на подручју Просторног плана, је знатно нижи од просека зарада остварених на нивоу Нишавског округа (за скоро 37%), просека Централне Србије (за скоро 48%) и републичког просека (за скоро 48%).

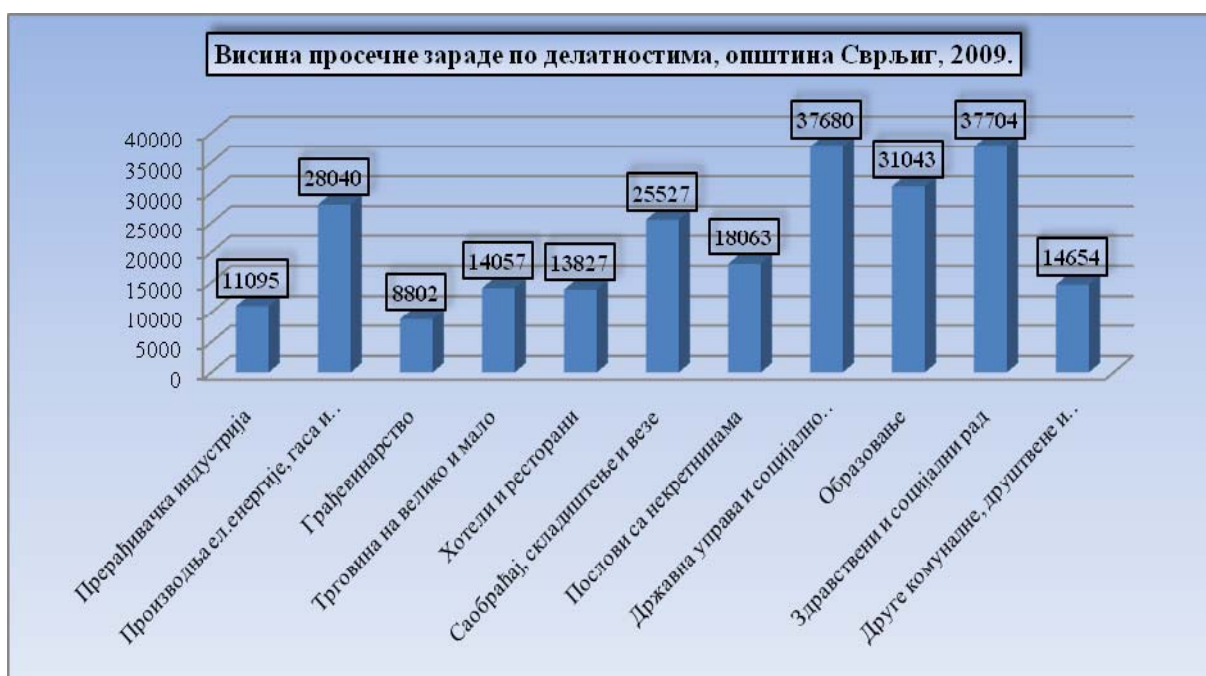
² Стопа незапослености је израчуната као однос броја незапослених и укупног броја запослених и незапослених

Табела 6: ПРОСЕЧНЕ ЗАРАДЕ ПО ЗАПОСЛЕНИМА (без пореза и доприноса)

	Зараде 2007 (јануар-децембар) у дин.	Зараде 2008 (јануар-децембар) у дин.	Зараде 2009 (јануар-децембар) у дин.
Република Србија	27759	32746	31733
Централна Србија	27691	32688	31930
Нишавски округ	23076	27337	26269
Општина Сврљиг	12313	14643	16625

Извор: Републички завод за статистику

Посматрано по делатностима, по подацима Републичког завода за статистику за 2009.годину, највише зараде (без пореза и доприноса) су остваривали запослени у сектору здравственог и социјалног рада 37.704 рсд. Затим следе запослени у сектору државне управе и социјалног осигурања (37.680 рсд), запослени у сектору образовања (31.043 рсд), потом у сектору производње електричне енергије, гаса и воде (28.040 рсд) итд. Најниже просечне зараде су остваривали запослени у сектору грађевинарства (8.802 рсд) и сектору прерађивачке индустрије (свега 11.095 рсд - без пореза и доприноса).

Графикон 9: ВИСИНА ПРОСЕЧНЕ ЗАРАДЕ ПО ДЕЛАТНОСТИМА, ОПШТИНА СВРЉИГ, 2009 ГОДИНЕ

Остварена просечна зарада у секторима привреде у периоду јануар-децембар 2009.године је износила свега 12.209 рсд, док је у истом периоду у ванпривредим делатностима остварена просечна зарада у износу од 35.124 рсд, односно 187,7% већа просечна зарада је остварена у ванпривредним делатностима у односу на привредне делатности.

3. ПРИВРЕДНЕ ДЕЛАТНОСТИ

Стање привредне активности и привредног развоја анализирано је преко показатеља развоја:

- Прерађивачке индустрије и пољопривреде као основних привредних делатности и
- развоја осталих привредних делатности, пре свега: трговине, занатства, туризма и комуналних делатности.

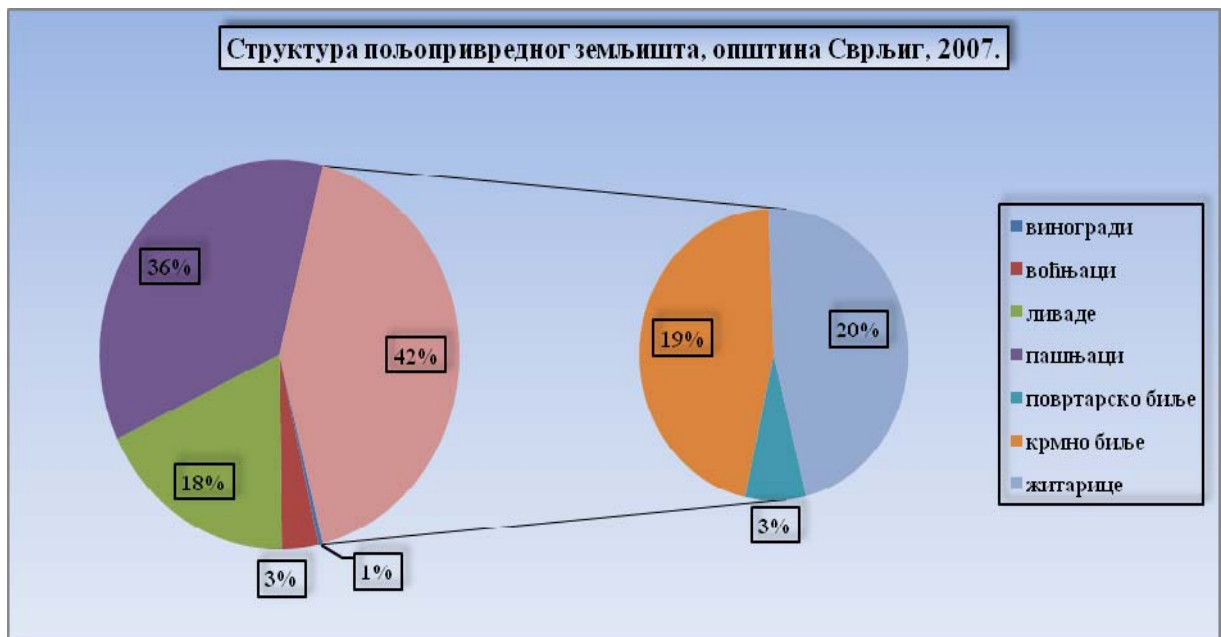
3.1. Пољопривредна производња

Пољопривредна производња је доминантна привредна грана на подручју Просторног плана, и у структури националног дохотка учествује са 52,42%. Под пољопривредним површинама се, у 2007. години налазило 32.115 ha, што чини 64,6% укупне површине општине (од чега је у поседу приватних пољопривредних газдинстава 24.731 ha, односно 77% укупно коришћених пољопривредних површина). Његову структуру чине:

- *оранице и баште* 14.381 ha,
- *виногради* 121 ha,
- *воћњаци* 1.013 ha,
- *ливаде* 5.554 ha и
- *пашњаци* 11.046 ha.

Због повољних природних услова пољопривредна производња је разноврсна и у њој су заступљене готово све пољопривредне културе. Тако се од 14.381 ha под ораницама и баштама, по подацима Републичког завода за статистику за 2007. годину:

- под житом налази 6.060 ha,
- под индустријским биљем 4 ha
- под повртарским биљем 950 ha, а
- под крмним биљем 5.952 ha обрадивих површина.

Графикон 10: СТРУКТУРА ПОЉОПРИВРЕДНОГ ЗЕМЉИШТВА

3.1.1. Ратарска производња

Под ратарским културама се (2007.) налази 6.060ха (42,14%) обрадивих површина. Гаје се искључиво на приватним пољопривредним газдинствима, а приноси ратарских култура варирају по годинама, зависно од климатских услова, јер не постоји организовано наводњавање површина под овом културом.

У посматраном периоду (1999.-2008.) највећи просечан принос пшенице (у кг/ха) је остварен у 2004.години 2.767 kg/ha, док је најмањи просечан принос остварен 2003.године 1.432 kg/ha и 1999.године 1.518 kg/ha. Што се производње кукуруза тиче, највећи просечан принос је остварен 2005. године 3.702 kg/ha, односно 3,1 пута у односу на 2000.годину (1.207 kg/ha).

Табела 7: ПРОИЗВОДЊА ПШЕНИЦЕ И КУКУРУЗА, општина Сврљиг (у периоду 1999-2008)

Година	Производња пшенице		Производња кукуруза	
	Принос у t	Просечан принос у kg/ha	Принос у t	Просечан принос у kg/ha
1999.	5228	1518	10023	2343
2000.	6183	1740	5139	1207
2001.	8623	2415	13340	3086
2002.	7350	2290	13451	3373
2003.	3831	1432	7604	2072
2004.	7657	2767	11952	3314
2005.	6647	2477	13193	3702
2006.	5437	2254	11882	3671
2007.	4101	1640	3782	1306
2008.	5925	2945	10047	3529

Извор: Републички завод за статистику

Остварени просечни приноси (у 2007.) и пшенице и кукуруза су на нивоу 60% просечних приноса ових култура у Централној Србији.

Табела 8: ПРОСЕЧАН ПРИНОС ПШЕНИЦЕ И КУКУРУЗА у 2007. години

	Просечан принос пшенице на пород.газд. (у кг/ха)	Просечан принос кукуруза на пород.газд. (у кг/ха)
Централна Србија	2746	2235
Нишавки округ	1883	1210
Општина Сврљиг	1640	1306

Извор: РЗС – Општине у Србији 2008

Разлоге треба тражити пре свега у производњи на претежно приватним пољопривредним газдинствима који се одликују уситњеним поседима, ниском техничком и технолошком опремљеношћу, непостојањем организованог система наводњавања, неповољном старосном структуром пољопривредног становништва и сл.

3.1.2. Повртарска производња

Под повртарским биљем се налази (2007.) 950ха обрадивих површина, на којима су узгајане скоро све повртарске културе: кромпир, пасуљ, боранија, грашак, паприка, парадајз и др. Међутим, у статистици се води евиденција само о укупним и просечним приносима пасуља и кромпира, тако да у следећој табели су дати просечни приноси ових култура у општини Сврљиг у десетогодишњем периоду од 1999 до 2008. године.

Табела 9: ПРОИЗВОДЊА ПАСУЉА И КРОМПИРА, општина Сврљиг (у периоду 1999-2008)

Година	Производња пасуља		Производња кромпира	
	Укупан принос (t)	Просечан принос (kg/ha)	Укупан принос (t)	Просечан принос (kg/ha)
1999.	702	1125	2886	8008
2000.	440	1078	2156	5858
2001.	607	1292	2972	8120
2002.	543	1071	3783	10061
2003.	435	962	2793	7217
2004.	551	1154	2943	7642
2005.	489	1012	3285	8783

2006.	457	1094	3391	9525
2007.	226	781	2385	6776
2008.	333	1311	3198	9662

Извор: Републички завод за статистику

Како укупан, тако и просечан принос по хектару варира из године у годину. Као што се из следеће табеле може видети, у посматраном периоду (1999-2008.године), највећи просечан принос пасуља је остварен 2008.године када је произведено 1.311 kg/ha. У 2007.години је остварен најмањи просечан принос пасуља од свега 781 kg ha /. У 2006.години је остварен највиши просечан принос кромпира по хектару сетвене површине од 10.061 kg/ha, док је најмањи просечан принос ове сетвене културе остварен 2007.године од свега 6.776 kg/ha.

Остварени просечни принос пасуља у Општини износе 90% просечних приноса Централне Србије, а чак 140% остварених просечних приноса Нишавског округа. Остварени просечни приноси кромпира у Општини износе 80% просечних приноса Централне Србије, а 110% просечних приноса Нишавског округа.

Табела 10: ПРОСЕЧАН ПРИНОС ПАСУЉА И КРОМПИРА у 2007.години

	Пасуљ (kg/ha)	Кромпир (kg/ha)
Централна Србија	857	8.192
Нишавски округ	546	6.080
Општина Сврљиг	781	6.776

Извор: РЗС – Општине у Србији 2008

Разлоге треба тражити, такође, у уситњеним поседима, ниској техничкој и технолошкој опремљености, непостојању организованог система наводњавања, неповољној старосној структури пољопривредног становништва и сл.

3.1.3. Производња сточног биља

Под крмним биљем је (2007.) засађено 5.942 ha пољопривредних површина (41%), под ливадама 5.554ха, а под пашњацима 11.046ха укупних пољопривредних површина. У статистичкој евиденцији се воде подаци о укупним и просечним приносима детелине, луцерке, ливада и пашњака, а приноси осцилирају како укупни приносим, тако и просечни приноси по хектару, зависно од карактера сезоне што се може видети из приложене табеле:

Табела 11: ПРОИЗВОДЊА СТОЧНОГ БИЉА, општина Сврљиг (у периоду 1999-2008)

Година	Детелина		Луцерка		Ливаде		Пашњаци	
	У т	У кг/ха	У т	У кг/ка	У т	У кг/ха	У т	У кг/ха
1999.	1366	1697	3914	2992	4863	885	2746	257
2000.	1286	1594	2575	1967	2774	485	2473	233
2001.	1473	1814	3845	3049	4883	844	2880	272
2002.	2334	2406	4547	3343	6187	1111	2881	274
2003.	2436	2199	3887	2776	4997	921	2975	274
2004.	2440	2188	5061	3615	6295	1126	2866	265
2005.	3653	3207	5702	4013	5630	1031	2548	239
2006.	4073	3533	5987	4138	7019	1299	2438	220
2007.	1474	1359	3058	2135	3173	550	822	132
2008.	1911	1607	4569	3138	4077	712	2163	194

Извор: Републички завод за статистику

Како укупни, тако и просечни приноси по хектару варирају по годинама, што указује на чињеницу да производња свих пољопривредних култура, па и сточног крмног биља у великој мери зависи од климатских услова. Такође, с обзиром да се производња пољопривредних култура одвија углавном на уситњеним, приватним пољопривредним газдинствима, постоји

ограничена могућност примене савремених агротехничких мера. Поред тог, пољопривредна домаћинства се углавном одликују неповољном демографском структуром, односно предњаче старачка пољопривредна домаћинства, то су углавном присутни традиционални начини пољопривредне производње, који се одликују углавном радноинтензивном производњом без праћења и примене савремених научних достигнућа у овој области која повећавају производњу и приносе уз смањене количине рада.

Приноси ових култура по хектару су на нивоу приноса у Нишавском округу, а знатно нижи од приноса у Централној Србији.

Табела 12: ПРОСЕЧАНИ ПРИНОСИ у 2007. години

	Производња сточног биља			
	Детелина (кг/ха)	Луперка (кг/ха)	Ливаде (ха/кг)	Пашњаци (ха/кг)
Централна Србија	3.384	4.374	1.473	447
Нишавски округ	1.810	2.208	693	298
Општина Сврљиг	1.359	2.135	550	132

Извор: РЗС – Општине у Србији 2008

3.1.4. Воћарска и виноградарска производња

Општина има великих предиспозиција за развој воћарске и виноградарске производње, с обзиром да је територија општине већим делом брежуљкаста и брдско-планинска. Под воћем се (2007.) налази 1.013ха пољопривредних површина и најзаступљеније културе су јабука, вишања и шљива. Грожђе се гаји на 121ха. Број родних стабала воћа, односно родних чокота грожђа осцилирају, с тим што се запажа тренд смањења ових култура.

Табела 13: ВОЋАРСКА И ВИНОГРАДАРСКА ПРОИЗВОДЊА, општина Сврљиг (1999-2008)

Година	Јабукe		Шљиве		Виногради	
	Број родних стабла	Просечан принос по стаблу у кг	Број родних стабла	Просечан принос по стаблу у кг	Број родних чокота	Просечан принос по чокоту у кг
1999.	37315	8,4	456400	5,0	1187	0,1
2000.	36345	6,8	465700	4,7	973	0,2
2001.	37025	3,3	469000	1,4	938	0,2
2002.	35480	5,8	462950	6,0	994	0,3
2003.	35680	15,5	444900	10,5	996	0,7
2004.	37030	4,0	462200	7,3	945	0,5
2005.	33720	2,5	476750	1,5	900	0,2
2006.	37490	4,5	470550	4,9	869	0,5
2007.	37560	5,5	467050	4,1	808	0,3
2008.	37500	6,7	478500	5,1	797	0,5

Извор: Републички завод за статистику

Просечни приноси јабука у 2007. години били 2,85 пута нижи у општини од приноса Централне Србије, а 2,11 пута мањи од приноса Нишавског округа. Просечни приноси шљива су били чак 3,95 пута мањи у општини од приноса у Централној Србији, а 2,17 пута мањи од приноса остварених у Нишавском округу. Просечни приноси грожђа су у општини мањи 3,67 пута мањи од приноса у Централној Србији, а 2,67 пута мањи од приноса у Нишавском округу.

Табела 14: ПРОСЕЧНИ ПРИНОСИ ВОЋА И ГРОЖЂА у 2007.години

	У кг/1 стабло		
	Јабукe	Шљиве	Виногради
Централна Србија	15,7	16,2	1,1
Нишавски округ	11,6	8,9	0,8
Општина Сврљиг	5,5	4,1	0,3

Извор: РЗС – Општине у Србији 2008

3.1.5. Сточарство и живинарство

Сточарство је доминантна пољопривредна делатност у општини Сврљиг. У области крупног сточарства највише се гаје говеда, у области средњег - свиње, а у области ситног сточарства - живина. Сточни фонд последњих година се еномрно смањило. Број говеда је 2008. године у односу 1998. годину смањен 1,6 пута, број свиња 1,35 пута, број оваца 1,44 пута, а број пернате живине 1,88 пута.

Табела 15: КРЕТАЊЕ БРОЈА СТОКЕ, општина Сврљиг (у периоду 1999-2008)

Година	Говеда	Свиње	Овце	Живина
1998.	7862	14235	18889	99382
1999.	8146	14861	18278	98981
2000.	8278	15802	18536	97457
2001.	7817	12934	16859	87347
2002.	7732	14054	16125	85887
2003.	7723	13773	16614	85267
2004.	6006	12960	12877	65121
2005.	5163	9095	11927	65385
2006.	5444	9595	12876	65863
2007.	5232	12577	13205	54095
2008.	4950	11013	12693	52631

Извор: РЗС – Општине у Србији 1998-2007

Поред номиналног смањења броја стокe, на подручју просторног плана је једна од основних карактеристика сточарске производње и ниска заступљеност фармских животиња по јединици пољопривредне површине (на 100 ха пољопривредне површине), нарочито у односу на стање у Централној Србији. Ови подаци указују на могућност увећања броја стокe, тако да ово може бити једна од развојних шанси општине, уз истовремено повећање индустријско-прерађивачких капацитета.

Табела 16: УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД БРОЈА СТОКЕ НА 100 ха обрадиве површине, 2007. година

	Број говеда на 100 ха пољопривредне површине	Број свиња на 100 ха пољопривредне површине	Број оваца на 100 ха пољопривредне површине
Централна Србија	25	69	42
Нишавски округ	16	55	18
Општина Сврљиг	15	34	40

Извор: РЗС – Општине у Србији 2008

3.1.6. Организација пољопривредне производње

Поред стандардних пољопривредних грана у општини Сврљиг је развијено пчеларство, прикупљање и плантежно гајење зачинског и лековитог биља.

Значајну улогу на унапређењу пољопривредне производње овог подручја у предходном периоду су дале земљорадничке задруге у Сврљигу, Лалинцу, Гушеву, Радмиловцу и Сливју. У почетку су вршиле услуге које су се састојале у машинској обради земље, уговарању производње, давању вештачког ђубрива, сортног семена и другог репродукционог материјала у ратарству и сточарству. Међутим, временом су прибегавале оним делатностима у којима се лакше долази до добити, као што су откуп, трговина и слично, али су услови привређивања довели до пропадања великог броја наведених задруга. Уместо њих су никле нове, у приватном власништву, које се баве узгојем стокe (пре свега говеда, оваца, живине и пчела), гајењем ратарског и повртарског биља, прерадом млека и млечних производа, као и посредовањем у дистрибуци и продаји производа. Од других организација везаних за пољопривредну

производњу на територији општине данас послују следеће установе, предузећа или радње: ветеринарска станица у Сврљигу, вински подрум “Статис” доо Сврљиг – производња алкохолног, винског и јабуковог сирћета и вине, откупне станице: “Опстанак” доо – откуп и прерада лековитог биља и печурака, и “Јелигор” доо – откуп и прерада лековитог биља и печурака, сушаре: “Биогал” доо – сушара и радња “Здравац” – сушара.

Фармерска производња је скромна и на територији општине постоје живинарске фарме: фарма кока носиља у Ветрилу у Сливју капацитета 30.000 кока носиља, фарма кока носиља у Гулијану капацитета 2.000 кока носиља и 3 фарме за летње чување оваца у Давидовцу. Поред тога, на подручју Општине не постоји ни једно струковно удружење.

3.2. ИНДУСТРИЈСКА ПРОИЗВОДЊА

Стање индустријске производње је на релативно ниском нивоу што је у доброј мери последица губитка тржишта након распада бивше Југославије, завођења економских санкција и хиперинфлације 1993.године, као и процеса транзиције у који је ушла целокупна српска привреда. Поред тога, општина Сврљиг је у непосредној близини административног подручја Града Ниша као административног, привредног, индустријског, образовног и културног центра и који представља макрорегионални центар Јужне и Источне Србије, коме поред низа других општина Нишавског округа, гравитира и општина Сврљиг.

У досадашњем периоду развој индустрије је био усмерен на примену концепта диверсификације предузећа. Међутим, применом таквог концепта развоја, предузећа нису могла да достигну задовољавајући ниво конкурентности који би био изнад нивоа конкурентности региона, тако да се испоставило да је био ограничење развоја како самих предузећа тако и Општине у целини. Предузећа у друштвеној својини су у лошем стању и раде са минималним капацитетима. Један део предузећа је приватизован, али запошљава знатно мањи број радника. Процес формирања малих и средњих предузећа траје веома споро, тако да је уочљив тренд повећања учешћа пољопривреде у националном дохотку. Развијена је текстилна, машинска и дрвна индустрија.

Табела 17: УЧЕШЋЕ СЕКТОРА ИНДУСТРИЈИ У СТРУКТУТИ НАЦИОНАЛНОГ ДОХОТКА

	Национални доходак у 2005.години		
	Укупно	у индустрији	% учешћа
Централна Србија	627.669.494.000	170.539.849.000	27,17%
Нишавски округ	45.036.985.000	20.334.457.000	45,15%
Општина Сврљиг	643.293.000	192.457.000	29,92%

Извор: РЗС – Општине у Србији 2005

Графикон 11: УЧЕШЋЕ ИНДУСТРИЈЕ У СТРУКТУРИ НАЦИОНАЛНОГ ДОХОТКА, 2005.

Према подацима Републичког завода за статистику у 2005. години је остварен национални доходак у сектору индустрије у износу од 192.457.000 динара што чини 29,92%

укупно оствареног националног дохотка Општине. У истој години је у Нишавском округу индустрија учествовала у структури националног дохотка са чак 45,15%, а у Централној Србији 27,17%.

У истој години је у сектору индустрије било запошљено 1.537 радника (од укупно 2.619) односно 58,69% укупног броја запошљених радника, и они остварују 29,92% укупног националног дохотка, што говори о ниској продуктивности рада индустријске производње.

Табела 18: УЧЕШЋЕ БРОЈА ЗАПОСЛЕНИХ У СЕКТОРУ ИНДУСТРИЈЕ У УКУПНОМ БРОЈУ ЗАПОСЛЕНИХ, 2005.године

	Број запошљених у 2005.години		
	Укупно	у индустрији	% учешћа
Централна Србија	1.145.723	332.950	29,06%
Нишавски округ	78.694	22.783	28,95%
Општина Сврљиг	2.619	1.537	58,69%

Извор: РЗС – Општине у Србији 2005

Графикон 12: УЧЕШЋЕ ЗАПОСЛЕНИХ У СЕКТОРУ ИНДУСТРИЈЕ У УКУПНОМ БРОЈУ ЗАПОСЛЕНИХ, 2005. Године

По подацима Републичког завода за статистику, у 2005. години су просечне зараде (без пореза и доприноса) у овом сектору износиле 3.684 динара. У истој години у Нишавском округу су запошљени у индустрији остварили зараде у износу од 11.216 динара, што је 204,45% већи износ зарада, а у Централној Србији 13.125 динара или 256,27% већи износ зарада.

Табела 19: ПРОСЕЧНЕ ЗАРАДЕ У СЕКТОРУ ИНДУСТРИЈЕ по запосленом (без пореза и доприноса)

	Зараде у 2005.год. (јан.-дец.)		Зараде у 2006.год. (јан.-дец.)	
	Укупна	Индустрија	Укупна	Индустрија
Централна Србија	17.443	13.125	21.560	17.710
Нишавски округ	14.742	11.216	17.828	13.386
Општина Сврљиг	5.962	3.684	8.389	5.327

Извор: Републички завод за статистику

Евидентно да последњих година индустријски системи бележе стални пад производње, продуктивност рада у њима је мала, лоши су услови пословања, већина је у фази реструктурирања и приватизације. Приватизација је извршена у три индустријска система: “МИН-ДИВ” (фабрика шинског и колосечног прибора, упошљава 300 радника), “Еи акустика” (фабрика звучника) и “Крзно”. У осталим фабрикама приватизација није окончана и налазе се пред процесом ликвидације. Фабрика намештаја “Прогрес”, која је својевремено упошљавала и преко 400 радника, данас не ради и налази се пред ликвидацијом. Слична је ситуација и са грађевинско-рударским предузећем “Зелени Врх” у коме није спроведен поступак

приватизације, па се очекује поступак ликвидације. Некада највећа фабрика из области текстилне индустрије “ИТК Сврљиг”, у којој је својевремено било запошљено преко 1100 радника, данас пред поступком ликвидације. Уместо ових великих индустријских система, данас постоји велики број малих и средњих предузећа која чине окосницу развоја индустрије: (1) конфекција “Давид” – запошљава преко 70 радника и специјализована је за производњу мушких панталона, (2) “Камелеон” – запошљава око 60 радника и бави се производњом одеће и рубља, (3) конфекција “Каскер” – запошљава око 50 радника и производи лаку спортску одећу, (4) предузеће “Жица пром” – бави се производњом жичаног плетива и производњом ексера, (5) “Металац Станковић” – производња металне галантерије, (6) “Лим промет” – производња металне галантерије, (7) “Златни тимок” – производња вијачног прибора, (8) намештај “Божиновић”, (9) опрема за ентеријер “Тиолорд”, (10) предузећа “Тасић” и “СИЕН” – производња грађевинске столарије итд.

3.3. ГРАЂЕВИНАРСТВО

У 2005. години у области грађевинарства је остварен национални доходак у износу од 22.930.000 дин. што представља 3,56% укупно оствареног националног дохотка у општини. У истој години у Нишавском округу је грађевинарство партиципирало у оствареном националном дохотку са 4,84%, а у Централној Србији са 8,65%.

Табела 20: УЧЕШЋЕ СЕКТОРА ГРАЂЕВИНАРСТВА У СТРУКТУТИ НАЦИОНАЛНОГ ДОХОТКА У 2005.

	Национални доходак у 2005. години		
	Укупно	у грађевин.	% учешћа
Централна Србија	627.669.494.000	54.277.231.000	8,65%
Нишавски округ	45.036.985.000	2.179.387.000	4,84%
Општина Сврљиг	643.293.000	22.930.000	3,56%

Извор: РЗС – Општине у Србији 2005

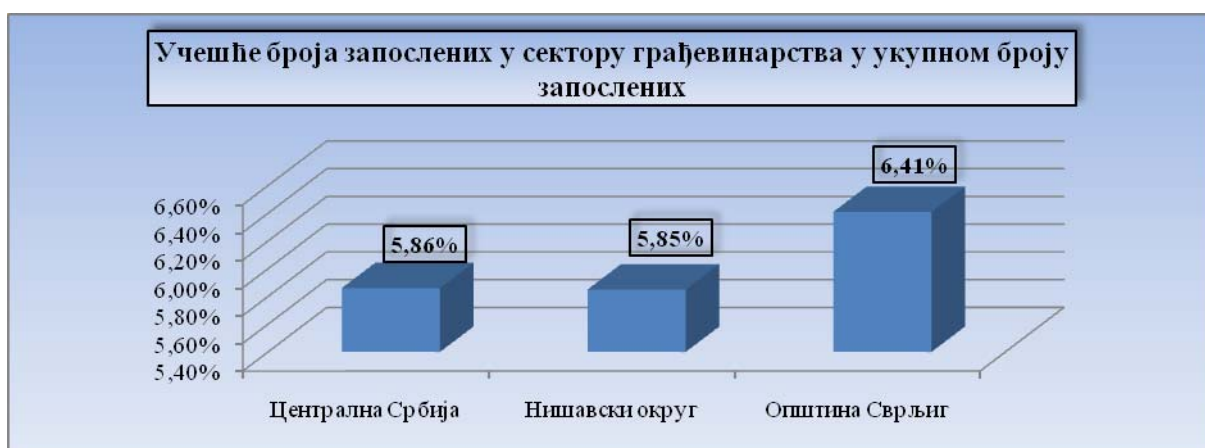
Графикон 13: УЧЕШЋЕ СЕКТОРА ГРАЂЕВИНАРСТВА У СТРУКТУТИ НАЦИОНАЛНОГ ДОХОТКА, 2005.

Број запошљених је у овом сектору у претходном периоду имао тренд смањења. Тако је у 1998. години је у сектору грађевинарства било запослено 402 лица (10% укупног броја запошљених), да би се у 2007. години тај број смањио на 56 лица (2,83%), што говори да је дошло како до номиналног, тако и до реалног смањења броја запослених у овом сектору. У 2005. години у овом сектору је било 168 запошљених, односно 6,41% укупног броја запошљених, и они су остварили 3,56% националног дохотка. Ако знамо да су у Централној Србији 5,85% запошљених у грађевинарству остварило 8,65% националног дохотка, можемо констатовати да је продуктивност рада у овом сектору релативно ниска.

Табела 21: УЧЕШЋЕ БРОЈА ЗАПОСЛЕНИХ У СЕКТОРУ ГРАЂЕВИНАРСТВА У УКУПНОМ БРОЈУ ЗАПОСЛЕНИХ, 2005.године

	Број запошљених у 2005.години		
	Укупно	у грађевин.	% учешћа
Централна Србија	1.145.723	67.108	5,86%
Нишавски округ	78.694	4.604	5,85%
Општина Сврљиг	2.619	168	6,41%

Извор: РЗС – Општине у Србији 2005

Графикон 14: УЧЕШЋЕ БРОЈА ЗАПОСЛЕНИХ У СЕКТОРУ ГРАЂЕВИНАРСТВА У УКУПНОМ БРОЈУ ЗАПОСЛЕНИХ, 2005. године

3.4. ТРГОВИНА И ЗАНАТСТВО

На територији Општине постоји више малих предузећа и мноштво приватних трговинских радњи које можемо сврстати у четири категорије:

- 1)Продавнице прехранбене робе;
- 2)Продавнице непрехрамбене робе;
- 3)Продавнице мешовине робе и
- 4)Продавнице делова и опреме.

Осим трговину на велико и мало на подручју Просторног плана је развијено и занатство. На територији општине Бела Паланка регистроване су обућарске радње, пекарске, фризерске, грађевинско-занатске, стаклорезачке, каменорезачке радње итд.

Трговина на велико и мало је, у 2005.години, партиципирала у националном дохотку општине са 58.259.000 дин., односно 9,06%.

Табела 22: УЧЕШЋЕ СЕКТОРА ТРГОВИНЕ У СТРУКУТИ НАЦИОНАЛНОГ ДОХОТКА у 2005.

	Национални доходак у 2005.години		
	Укупно	у трговини	% учешћа
Централна Србија	627.669.494.000	162.631.439.000	25,91%
Нишавски округ	45.036.985.000	9.938.107.000	22,70%
Општина Сврљиг	643.293.000	58.259.000	9,06%

Извор: РЗС – Општине у Србији 2005

Графикон 15: УЧЕШЋЕ СЕКТОРА ТРГОВИНЕ У СТРУКТУРИ НАЦИОНАЛНОГ ДОХОТКА, 2005.

Што се броја запослених у овом сектору привреде тиче, може се уочити да последње две деценије постоји растући тренд броја радника у овој привредној делатности, али и даље је мање релативно учешће радника у трговини у укупном броју радника, у општини, у односу стање у Централну Србију и Нишавски округ.

Табела 23: УЧЕШЋЕ БРОЈА ЗАПОСЛЕНИХ У СЕКТОРУ ГРАЂЕВИНАРСТВА У УКУПНОМ БРОЈУ ЗАПОСЛЕНИХ, 2005.године

	Број запошљених у 2005.години		
	Укупно	у трговини	% учешћа
Централна Србија	1.145.723	157.063	13,71%
Нишавски округ	78.694	11.530	14,65%
Општина Сврљиг	2.619	154	5,88%

Извор: РЗС – Општине у Србији 2005

Графикон 16: УЧЕШЋЕ ЗАПОСЛЕНИХ У УКУПНОМ БРОЈУ ЗАПОСЛЕНИХ у сектору трговине на велико и мало, 2005.

Тако је у 2005. години, у сектору трговине било запошљено 154 радника што чини 5,88% запослених у општини, док је у истом периоду у Централној Србији у овом сектору било 13,71% укупног броја запошљених, а у Нишавском округу 14,65%. Кроз сва већа насеља на територији општине, нарочито кроз насеља Сврљиг, дуж главне улице отворене су мале продавнице или радње, а скоро у свакој новоизграђеној кући, која излази на главну улицу, у приземљу објекта постоји локал.

3.5. ТУРИЗАМ И УГОСТИТЕЉСТВО

Сврљишке планине познате су по обиљу ситне пернате дивљачи (препелице, голуб гриваш, грлице, фазани и јаребице). Током 80-тих година у општини је почео да се развија ловни туризам који је привлачио како домаће, тако и стране туристе, који су долазили у групама, тако да је имао перспективу даљег развоја. Међутим, санкције међународне заједнице, хиперинфлација 90-тих година, као и бомбардовање СРЈ крајем 90-тих, али и светска економска криза, довеле су замирања ове гране туризма. Осим ловног туризма, територија општине има повољне услове за развој: руралног, излетничког и културно-манifestационог туризма.

Када погледамо структуру националног дохотка и учешће сектора туризма у њему, можемо видети да је сектор туризма има мало учешће (мање од 1%) у структури националног дохотка. Међутим, с обзиром на компаративне предности подручја Просторног плана за развој туризма (нарочито излетничког, ловног, еколошког, сеоског и др.), може се очекивати да се у току планског периода искористе ови природни потенцијали, не само за развој сектора туризма, већ и за развој привреде целокупног подручја Просторног плана.

Табела 24: УПОРЕДНИ ПРИКАЗ УЧЕШЋА СЕКТОРА ХОТЕЛА И РЕСТОРАНА У СТРУКТУРИ НД у 2005.години

	Национални дохотак у 2005.години		
	Укупно	у сектору хотла и ресторана	% учешћа
Централна Србија	627.669.494.000	162.631.439.000	25,91%
Нишавски округ	45.036.985.000	833.801.000	1,85%
Општина Сврљиг	643.293.000	2.828.000	0,44%

Извор: РЗС – Општине у Србији 2005

Што се броја запослених у овом сектору привреде тиче, може се уочити да последњој деценији постоји опадајући тренд броја радника у овој привредној делатности у односу на 1997.годину када је у овом сектору било запослено 38, 2005.године је тај број опао на 17 запослених, односно смањено се за око 55%), и знатно је мање учешће запослених у сектору туризма на подручју Просторног плана у односу стање у Централној Србији и Нишавском округу што се може видети из следеће табеле.

Табела 23: УЧЕШЋЕ БРОЈА ЗАПОСЛЕНИХ У СЕКТОРУ ТУРИЗМА И УГОСТИТЕЉСТВА У УКУПНОМ БРОЈУ ЗАПОСЛЕНИХ, 2005.године

	Број запошљених у 2005.години		
	Укупно	у туризму и угоститељству	% учешћа
Централна Србија	1.145.723	23.347	2,04%
Нишавски округ	78.694	1.745	2,22%
Општина Сврљиг	2.619	17	0,65%

Извор: РЗС – Општине у Србији 2005

У 2007. години, подручје општине је посетило укупно 575 туриста, (457 домаћих и 118 страних), који су остварили 993 ноћења, (821 ноћење домаћи и 172 ноћења су остварили страни туристи). Просечан број ноћења домаћих туриста је био 1,8, а страних 1,5. Као што можемо видети у наредној табели просечан број ноћења туриста (како домаћих, тако и страних) је далеко мањи на подручју Просторног плана, него што је то случај у Нишавском округу, односно Централној Србији, тако да произилази да поред евидентно малог број туриста у току године, мали је и број ноћи које они проведу на подручју Општине.

Табела 28: ПРОСЕЧАН БРОЈ НОЋЕЊА ТУРИСТА у 2007.години

	Туристи		Ноћења туриста		Просечан број ноћења	
	домаћи	страни	домаћи	страни	домаћи	страни
Централна Србија	1.394.707	597.629	5.249.226	1.244.979	3,8	2,1
Нишавски округ	58.111	32.127	282.999	43.523	4,9	1,4
Општина Сврљиг	457	118	821	172	1,8	1,5

Извор: РЗС, Статистички годишњак 2008.године

Главни проблеми развоју овог сектора привреде везани су за непостојање смештајних капацитета, непостојање општинске туристичке организације, недостатак финансијских и адекватних људских ресурса, недостатак маркетиншке афирмације туризма општине, недостатак одговарајуће пратеће туристичке инфраструктуре (хотели, приватни смештај, паркинзи итд.) и комунална несређеност, низак ниво туристичких услуга и неприлагођена понуда и др.

3.6. МАЛА ПРИВРЕДА И ПРЕДУЗЕТНИШТВО

Са друштвено економским променама након деведесетих година, настају и значајне промену у привредном миљеу Општине, које се манифестују у појави и развоју мале привреде и предузетништва. То свакако употпуњује привредну слику у Општини, јер се повећава обим и разноврсност појединих делатности. Највеће интересовање је испољено за трговинску делатност, али и за производно занатство и услужне делатности.

За сектор малих и средњих предузећа и предузетништва у општини Сврљиг је карактеристично да су предузећа у претежно приватној својини. Током последње деценије је уочен тренд пораста броја новонасталих предузећа која припадају категорији малих и средњих предузећа (1999.године је било регистровано свега 93 предузећа, док је 2008.године тај број порастао на 120 предузећа која спадају у категорију малих и средњих и 480 предузетника). И поред овог тренда пораста броја привредних субјеката, евидентно је да је велики број њих неактивно, или послује са скромним средствима и имовином, претежно у области трговине, тако да се ипак може констатовати да је сектор МСПП недовољно развијен и малобројан.

Иако овај сектор није у довољној мери развијен, мала привреда може постати носилац привредног развоја општине и да се у будућности очекују још повољнији резултати, боље пословање и упошљавање већег броја радне снаге у овом сектору. Мала привреда треба да постане водећа снага у економском развоју општине. Ова предузећа су изузетно флексибилна и могу се брзо прилагодити свим променама понуде и тражње на тржишту. То су облици привређивања који повећавају запосленост, диверзификацију економских активности и подржавају одрживи раст и развој.

4. ПОТЕНЦИЈАЛИ ПРИВРЕДНОГ РАЗВОЈА

У пољопривреди

- Обиман фонд пољопривредног земљишта (32.115ха) за развој пољопривреде (ратарство, сточарство, повртарство, воћарство);
- традиција у пољопривредној производњи;
- расположиви људски ресурси;
- постојање фонда за развој пољопривреде;
- Близина Ниша као великог привредног, саобраћајног и универзитетског центра која ће, са побољшањем саобраћајне инфраструктуре, као фактор развоја добити на значају;

- близина великих индустријских центара са значајним бројем становника (Ниш, Зајечар) као потенцијалног тржишта за пласман пољоприврених производа;

У индустрији

- повољан географски положај;
- саобраћајни положај у близини међународног транзитног коридора X, а ипак ван извора буке и загађења;
- природни ресурси који чине сировинску базу за развој индустрије;
- постојање планова за даља улагања и стварања привлачног инвестиционог амбијента;
- могућност формирања слободних локација за „*grinfield*“ инвестиције
- делимично опремљене локације које су свакако добар предуслов за привлачење „*brownfield*“ инвестиција.
- разумевање и орјентација локалне самоуправе на подрушку локалном економском развоју;

У грађевинарству

- расположиви људски ресурси;
- искуство и традиција у грађевинарству;

У трговини и занатству

- расположиви људски ресурси;
- постојање велике тржишне флексибилности ове привредне гране на све флукуације тржишта;
- разумевање и орјентација локалне самоуправе на подрушку локалном економском развоју.

У туризму и угоститељству

- повољан географски положај;
- саобраћајни положај у близини међународног транзитног коридора X, а ипак ван извора буке и загађења;
- Здрава природна средина (незагађен ваздух, релативно добре могућности за снабдевање насеља водом за пиће) је значајан фактор развоја различитих видова туризма укључујући сеоски који може бити важан чинилац постепене демографске ревитализације овог подручја;
- Постојање вредних туристичких мотива из области природне баштине;
- Постојање богатства у природним ресурсима који кроз производе могу да се валоризују кроз туристичку понуду, што је од пресудне важности за развој сеоског туризма;
- Разумевање и орјентација локалне самоуправе развоју туризма.

У сектору МСП

- Расположиви људски ресурси;
- Велика тржишна и технолошка флексибилност овог сектора;
- Постојање предузећа у терцијалном сектору која припадају категорији МСПП;
- Разумевање и орјентација локалне самоуправе на подрушку локалном економском развоју;
- Богата регионална и републичка институционална нефинансијска и финансијска подршка развоју малог и средњег предузетништва – преко министарства економије и регионалног развоја, републичке агенције за развој МСПП, Фонда за развој Србије, Регионална привредна комора Ниш и др.

5. ОГРАНИЧЕЊА ПРИВРЕДНОГ РАЗВОЈА

У пољопривреди

- Стареење популације пољопривредног становништва;
- Низак ниво животног стандарда пољопривредног становништва;
- Непостојање организованог удруживања – кластера;
- Неадекватно коришћење пољопривредног земљиштва;
- Уситњен земљишни посед;
- Несташица средстава за инвестирање у укрупњавање пољопривредних парцела;
- Слаб квалитет и низак ниво техничке и технолошке опремљености пољопривреде, нарочито ако се ради о машинама за осавремењавање производње, транспорта и складиштења кабасте сточне хране, опреми стајског смештаја у складу са савременим хигијенским стандардима, специјализованим машинама за негу и експлоатацију воћних засада и винограда;
- Успорена дифузија научно-техничког прогреса, савремених еколошких стандарда, економских знања и тржишних информација у пољопривредну праксу.

У индустрији

- Низак животни стандард становништва;
- Неповољна демографска структура становништва;
- Наслеђене последице дубоке економске кризе у претходном периоду изазване: распадом бивше Југославије – 1992.године (што је довело до смањења тржишта и имало великог утицаја на стање привреде читаве земље, па самим тим и привреде Општине), економским санкцијама- 1992-1996 и хипер инфлацијом – 1993.године (која је довела до енормних поремећаја свих економских токова домаће привреде);
- Низак ниво привредне развијености у претходном периоду као последица дугогодишњег статуса једне од најнеразвијенијих општина у Србији;
- Недовољан ниво економског развоја који се огледа у ниској економичности и продуктивности рада;
- Изражена велика привредна и велика финансијска недисциплина великог броја привредних субјеката ;
- Високи трошкови пословања;
- Недовољна конкурентност у односу на велика домаћа и страна предузећа;
- Недовољна оријентација ка иностраном тржишту и поремећаји у спољнотрговинском пословању;
- Недостатак институционалне основе (законске регулативе), која на адекватан начин регулише услове привређивања;
- Недовољни подстицаји инвестирања у привреду;
- Недовољно изграђена и развијена инфраструктура, чиме се у великој мери смањује конкурентност за привлачење нових инвестиција и проширење постојећих капацитета.
- Неадекватна структура и технолошка застарелост капацитета;
- Недостатак предузетничке културе и предузетничког духа.

У грађевинарству

- Низак стандард грађана и немогућност инвестирања у озбиљније пројекте;
- Нерешени имовинско-правни односи и власништво над грађевинским земљиштем;
- Мали број комунално и инфраструктурно опремљених локација за изградњу;
- ‘одомаћена’ нелегална градња.

У трговини и занатству

- Недовољан ниво економског развоја друштва;
- Низак животни стандард локалног становништва;
- Кратак век новооснованих привредних субјеката;

- Непостојање брендова, нарочито у занатству;
- Недовољна заинтересованост млађег становништва за старе занате и њихово одумирање,
- Недовољан регионални маркетинг и промоција.

У туризму и угоститељству

- Низак животни стандард потенцијалних домаћих туриста;
- Низак ниво услуга;
- Непостојање смештајних хотелских капацитета;
- Непостојање пратеће туристичке инфраструктуре (хотели, приватни смештај, паркинзи);
- Недостатак локалних развојних програма;
- Могући конфликти туристичких активности и заштите природних и споменичних вредности подручја;
- Непостојање општинске туристичке организације;
- Недостатак осмишљене и циљно усмерене пропагандно-информативне активности на афирмацији туристичко-угоститељских потенцијала.

У сектору МСПП

- Недовољан ниво економског развоја друштва;
- Низак животни стандард становништва и немогућност инвестирања у озбиљније пројекте;
- Недостатак институционалне основе (законске регулативе), која на адекватан начин регулише услове привређивања;
- Високи трошкови пословања;
- Недовољна оријентација ка иностраном тржишту;
- Недовољно изграђена и развијена инфраструктура, чиме се у великој мери смањује конкурентност за привлачење нових инвестиција и проширење постојећих капацитета;
- Недостатак предузетничке културе и предузетничког духа;
- Кратак век новооснованих привредних субјеката;
- Лоша контрола производа.

6. SWOT АНАЛИЗА

СНАГА	СЛАБОСТИ
1. Повољан географски положај	1. Људски ресурси (неповољна старосна структура произвођача...)
2. Повољан саобраћајни положај	2. Недостатак високостручног кадра, емиграција млађег становништва
3. Квалитетно земљиште погодно за развој пољопривреде и производњу сировина за прехранбену индустрију	3. Општина припада категорији неразвијених подручја Србије – низак животни стандард, сиромаштво и незапосленост
4. Пространи паињааци који чине добру основу за развоја сточарства	4. Низак ниво конкурентности локалне привреде
5. Традиција у пољопривредној производњи, нарочито у воћарству, сточарству, сакупљању и преради лековитог биља	5. Изостанак позитивних ефеката приватизације
6. Здрава и очувана животна средина	6. Туристичка понуда неприлагођена светским трендовима и стандардима квалитета
7. Усмереност локалне самоуправе на вођење активне политике развоја пољопривреде (бројне радионице и едукације – Знање на поклон)	7. Уситњеност пољопривредних поседа
8. Природни услови за развој туризма	8. Недовољна спремност произвођача за
9. Велики број финансијских институција у	

<p>Нишком региону</p> <p>10. Велики број међународних организација у Нишком региону</p> <p>11. Повољни кредити Фонда за развој Републике Србије и Министарства економије и регионалног развоја, Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде</p> <p>12. Постојање локација за “brownfield” инвестиције</p>	<p>функционално удруживање и оснивање задруга</p> <p>9. Низак ниво комуналне опремљености руралних подручја</p> <p>10. Низак ниво предузетничке културе и предузетничког духа</p> <p>11. Високи трошкови пословања, ниска економичност пословања и ниска продуктивност рада</p> <p>12. Непостојање базе података о произвођачима и привредним субјектима</p> <p>13. Нерешени имовинско-правни односи неприватизованих предузећа</p> <p>14. Непостојање општинских фондова за развој и инвестиције</p> <p>15. Непостојање опремљених локација за “greenfield” инвестиције</p> <p>16. Застарелост опреме и технологије</p> <p>17. Неедукована радна снага у области туризма и угоститељства</p> <p>18. Непостојање туристичке организације</p>
ШАНСЕ	ПРЕТЊЕ
<p>1. Оријентација шире друштвене заједнице ка укључивању у концепте развоја насеља по препорукама ЕУ</p> <p>2. Директне инвестиције као покретачи укупног привредног развоја</p> <p>3. Јачање повезаности између привредних сектора (пољопривреда, индустрија, туризам)</p> <p>4. Регионално удруживање</p> <p>5. Могућност добијања производа заштићеног географског порекла</p> <p>6. Оријентација на органску производњу</p> <p>7. Формирање воћарских и сточарских кластера</p> <p>8. Регионализација и децентрализација Србије</p> <p>9. Унапређење система образовања и његово прилагођавање потребама МСПП</p> <p>10. Олакшице из области фискалне политике (захваљујући статусу девастираног подручја)</p>	<p>1. Текућа светска економска криза као кочница развоја у свим областима</p> <p>2. Политичка, безбедоносна и економска несигурност због нерешеног статуса Косова</p> <p>3. Недостатак инвестиција и одрживих извора финансирања</p> <p>4. Повећање незапослености и сиромаштва, нарочито руралног становништва</p> <p>5. Компликоване и дугорочне процедуре за издавање дозвола</p>

7. ОПШТИ И ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА ПРИВРЕДЕ

У пољопривреди

Основни циљеви развоја пољопривреде су:

- **Стварање конкурентне и тржишно усмерене пољопривреде с примереним доходком,**

- **Заштита животне средине и рационално коришћење природних ресурса у складу са принципима одрживог раста и развоја** – с обзиром да су природни ресурси за развој пољопривреде основни ресурс за развој општине Сврљиг.
- **Побољшањем услова за рад и живот људи на том простору.**

У складу са тим, могуће је дефинисати следеће посебне циљеве развоја пољопривредне производње:

- заустављање деградација пољопривредног земљишта, очување површина и његовог бонитета;
- повећање површина под органском производњом и производња здраве хране (по стандардима Европске Уније) са робном марком и географским пореклом;
- строго контролисана употреба хемијских средстава у пољопривредној производњи;
- унапређење институционалне подршке пољопривреди;
- Јачање јавноприватног партнерства кроз формирање кластера;
- унапређење рада општинске администрације, као и повећан број грађана укључених у области заштите животне средине.

У индустрији

Основни циљеви развоја индустрије су:

- **Стварање конкурентне индустрије са примереним дохотком;**
- **Смањивање трошкова пословања и пораст економичности и продуктивности рада;**
- **Повећање износа инвестиција по глави становника.**

Као посебне циљеве развоја индустрије можемо навести следеће:

- наставак спровођења започетих активности привредне реформе уз прилагођавање привредних субјеката савременим потребама друштвеног и тржишног окружења;
- привлачење „brownfield“ инвестиција, које доприносе поновном оживљавању неискоришћених и запустрених постојећих локација и објеката, чиме би се ти објекти привели намени;
- инфраструктурно опремање слободних локација погодних за привлачење „greenfield“ инвестиција;
- унапређење квалитета производа;
- унапређење људских ресурса преко унапређења образовања на територији општине, нарочито преко преквалификације незапошљене радне снаге;
- смањење одлива стручних кадрова у развијене индустријске центре.

У грађевинарству

Боље искоришћење расположивих природних ресурса са циљем повећање дохотка у овој области, а уз предузимање адекватних мера за заштиту животне средине свакако је основни циљ развоја грађевинарства. Да би се остварио овај овносни циљ, потребно је дефинисати низ посебних циљева:

- Повећање износа инвестиција у грађевинарству;
- Унапређење људских ресурса нарочито преко преквалификације незапошљене радне снаге;
- Решавање имовинско-правних односа над грађевинским земљиштем.

У трговини и занатству

Општи циљ развоја трговине и занатства је **боље задовољење свакодневних потреба становника на територији општине уз остварење већег укупног дохотка у овој грани привреде.**

Посебни циљеви развоја трговине су:

- повећање износа инвестиција по глави становника;
- повећање степена запослености;
- пораст просечне зараде, као и животног стандарда запошљених у овој грани привреде;

- унапређење људских ресурса – преко унапређења образовања на територији општине.

У туризму и угоститељству

Основни циљ даљег развоја туризма је: ***Повећање учешћа туристичке привреде у укупним ефектима привређивања путем повећања учешћа дохотка ових области у укупном друштвеном производу и националном дохотку општине.***

Посебни циљеви развоја туризма су:

- Развој туризма (излетнички, спортско - рекреативни, ловни, еколошки, сеоски) без угрожавања квалитета природног и створеног предела;
- унапређење туристичке понуде општине;
- обука сеоских домаћинстава за бављење сеоским туризмом (предавања, курсеви, искуства страних земаља, професионално обављање улоге угоститеља и др.);
- Оснивање општинске туристичке организације;
- оснивање општинског фонда за развој туризма;
- изградња пратеће инфраструктуре за развој туризма;
- развој традиционалног и модерног угоститељства.

У сектору МСПП

Као основни циљеви развоја сектора МСПП могу се навести следећи:

- ***Стварање конкурентне и тржишно усмерене мале привреде и предузетништва са примерним дохотком;***
- ***повећање економичности и продуктивности рада.***

Послебни циљеви развоја овог сектору су:

- Унапређење административних капацитета општине за подршку малој привреди и предузетништву преко разних обука као што су – обука за израду бизнис планова, обука за стандардизацију и сертификацију, обука за привлачење инвестиција обука за отпочињање и успешно вођење сопственог бизниса и сл;
- Развој партнерства између јавног и приватног сектора – преко јачања различитих удружења и кластера;
- Повећање износа инвестиција по глави становника;
- Унапређење образовања на територији општине у складу са потребама овог сектора привреде.

8. КОНЦЕПЦИЈА РАЗВОЈА ПРИВРЕДНИХ ДЕЛАТНОСТИ

8.1. У пољопривреди

Развој пољопривреде и агрокомплекса (производња и прерада здраве хране-посебно бобичастог воћа, печурки, зачинског и лековитог биља и тд), базирати на повољним природним условима и постојању неких употребљивих прерађивачких капацитета, уз финансијску подршку шире друштвене заједнице и учешће локалне самоуправе.

С обзиром да природни ресурси за развој пољопривреде представљају један од основних ресурса за развој привреде општине Сврљиг, треба предузети мере за заштиту и коришћење природних ресурса у складу са принципима одрживог привредног развоја.

Сточарство треба да постане водећа грана пољопривреде, с обзиром да производи сточарства представљају важну сировинску базу за развој агропрехрамбене индустрије, а самим тим и за развој сектора мале и средње привреде и предузетништва и сектора туризма. При том треба предузети адекватне финансијске (поред фонда за развој пољопривреде општине,

искористити и повољне кредите Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде) и нефинансијске мере за унапређење расног састава стоке, нарочито говеда, оваца и пернате живине.

Како су главне карактеристике општине да је велика површина територије под пашњацима и ливадама, а на територији општине не постоји тешка индустрија као фактор загађења животне средине, развој пчеларства може бити једна од окосница развоја пољопривреде, а самим тим и привреде целокупна општине.

Треба урадити анализу земљишта и у складу са резултатима анализе променити сетвену структуру, а у циљу повећања просечних приноса пољопривредних производа, а самим тим и повећања сировинске базе за потребе пољопривредно-прехрамбене индустрије.

Треба тежити повећању површина под органском производњом, укрупњавању поседа и удруживању произвођача у задруге и кластере, као и формирању микропгона за прераду пољопривредних производа. За ова вишегодишња улагања потребно је обезбедити адекватне изворе финансирања као што су средства фонда за развој пољопривреде општине, затим приступних фондова при Министарству за пољопривреду, шумарство и водопривреду, као и коришћење кредита Фонда за развој Републике Србије.

8.2. У индустрији

С обзиром да се ово подручје обилује природним ресурсима који представљају добру сировинску основу, развој индустрије би требало базирати на развој пољопривредно-прерађивачке индустрије ослоњене на коришћење домаћих сировина. При томе треба пронаћи адекватне изворе финансирања преко обезбеђења адекватних кредитних линија, система субвенционирања и сл. Веома значајне и примамљиве су кредитне линије Министарства економије и регионалног развоја: субвенционисани кредити за привреду и грађане, »start up« кредити за почетнике, кредити за подстицај и развој предузећа и предузетништва у најнеразвијенијим општинама, кредити за ублажавање последица економске кризе и кредити за подстицање искоришћења иновација.

Треба више пажње посветити већој инфраструктурној и комуналној опремљености простора и повољних локација за привлачење „greenfield“ и „brownfield“ (обнова и развој постојећих привредних предузећа кроз процес реструктурирања и приватизације) инвестиција.

Треба водити рачуна и дати подршку увођењу система стандарда ЕУ и система контроле квалитета, чиме би се подигао ниво квалитета финалних производа и пружених услуга и постигла већа конкурентност како на домаћем, тако и на иностраном тржишту.

8.3. У грађевинарству

Развој грађевинарства треба базирати на бољој искоришћености природних ресурса кроз форсирање мањих предузећа, савремено технички и технолошки опремљених. При томе треба радити на предузимању мера за заштиту и коришћење природних ресурса у складу са принципима одрживог развоја с једне и привредног раста с друге стране.

8.4. У туризму и угоститељству

Општина Сврљиг има повољне услове за развој туризма, нарочито сеоског, културно-маниферстацијског и ловног. Развој туризма ће свакако бити окосница привредног развоја подручја просторног плана и то, пре свега, преко: формирања општинске туристичке организације, израде базе података о туристичкој понуди општине, оснивања фонда за развој туризма, изградње и подизања нивоа смештајних капацитета у домаћинствима, изградње пратеће туристичке инфраструктуре (хотела, паркинга исл.). Сихронизовано треба радити на едукацији локалног становништва, подизању нивоа квалитета пружених услуга уз истовремено предузимање адекватних мера за заштиту и коришћење природних ресурса у складу са принципима одрживог развоја.

Територија административног подручја просторног плана се одликује очуваном животном средином и даје могућност формирања регионалног брэнда финалног производа познатог географског порекла, што се може искористити као потенцијал развоја сеоског туризма.

Потребно је радити на промовисању традиционалних сеоских обичаја, као и на промовисању и производњи традиционалне сеоске хране.

8.5. У сектору МСПП

Мала и средња предузећа ће представљати основни облик организовања фирми и генератор развоја, конкурентности и запошљавања (приоритетно у пољопривреди и агроиндустрији, туризму, транспорту, трговини и сектору услуга). Посебну подршку треба обезбедити за активирање микро бизниса и тзв. породичних фирми, развојем и изградњом микро погона у оквиру постојећег стамбеног ткива сеоских насеља, уз поштовање правила изградње и уређења простора и услова заштите животне средине.

Локална самоуправа унапређењем својих административних капацитета може дати велику нефинансијску подршку развоју сектора мале привреде и предузетништва која се може огледати у формирању јединствене базе података о привредним субјектима у општини и преко разних видова обука као што су: обука за израду бизнис планова, обука за стандардизацију и сертификацију, обука за привлачење инвестиција, обука за отпочињање и успешно вођење сопственог бизниса исл. Поред ове нефинансијске подршке, локална самоуправа може дати и велику фискалну подршку овом сектору преко смањења локалних такси и пореза у првој години пословања новооснованих предузећа.

Поред овога, као један од концепата развоја овог сектора је и успостављање и развој партнерства између јавног и приватног сектора (формирање и јачање различитих удружења и кластера).

Стратегија финансирања треба да се заснива на обухватању и активирању целокупног економског потенцијала општине и партнерству јавног и приватног сектора. При свему томе треба водити рачуна и дати подршку увођењу система европских стандарда (ИСО-9000 – стандарди управљања квалитетом, НАССР стандарди – стандарди у процесу производње и дистрибуције прехранбених производа, итд.) и система контроле квалитета, чиме би се подигао ниво квалитета финалних производа и пружених услуга и постигла већа конкурентност како на домаћем, тако и на иностраном тржишту.

9. ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ И РАЗМЕШТАЈ ПРИВРЕДНИХ ДЕЛАТНОСТИ

Имајући у виду компаративне предности подручја Просторног плана (демографски потенцијал, локалне природне ресурсе, природна и културна добра и искуство и традицију у пољопривреди, индустрији, трговини и занатству и делатностима терцијалног сектора), а уз претпоставку да ће бити испуњени основни предуслови привредног развоја (изградња неопходне саобраћајне и комуналне инфраструктуре, побољшање базичних услуга, стварање динамичног пословног амбијента уз уважавање постојећих потенцијала и ограничења) развој привреде засниваће се на следећим стратешким приоритетима развоја:

- *Пољопривреда (традиционална и органска)* - која је прилагођена тржишним условима пословања. Развој пољопривреде је могућ захваљујући богатству природним ресурсима и традиционалним знањима, која је потребно употпунити и осавременити најновијим достигнућима и сазнањима на подручју пољопривредне производње у погледу квалитетног сетвеног материјала, употребе адекватних агрохемијских и агротехничких мера и сл., уз коришћење постојећих и формирање нових микропोगона за откуп и прераду пољопривредних производа, развој сточарства и формирање миникланица, уз предузимање мера за укрупњавање поседа и удруживање пољопривредних произвођача у хоризонталне и вертикалне кластере. Захваљујући здравој животној средини могућ је и развој органске пољопривредне производње

(производња здраве хране по стандардима Европске Уније). Пољопривредну производњу је потребно развијати као комплементарну грану туризму.

- *Туризам* (излетнички, спортско - рекреативни, ловни, еколошки, сеоски итд.) – Развој туризма доприноси развоју динамичног пословног окружења, побољшању стандарда и запослености становништва, као и побољшању демографског потенцијала.

- *Развој сектора услуга* – Развој овог сектора омогућава ново запошљавање подршком приватном предузетништву за оснивање и интензивнији развој трговине на велико и мало, развој производног и услужног занатства, саобраћајних услуга, развој активности у вези са некретнинама и развој грађевинарства, али и развој базичних услуга (образовања, културе, здравствене и социјалне заштите, птг и комуналних услуга и др.)

- *Развој сектора малих и средњих предузећа и предузетништва (МСПП)* - који представља основни облик организовања фирми и генератор развоја, конкурентности и запошљавања. Развој овог сектора је потребно усмеравати пружањем подстицаја за оснивање предузећа у делатностима туризма и делатностима терцијалног сектора, сектора пољопривреде, пољопривредно-прехранбене индустрије, занатства и домаће радиности.

- *Развој шумарства и ловне привреде*

- *Развој и изградња водoprивреде*

9.1. Просторни размештај пољопривреде

Очувана животна средина уз компаративне предности подручја Просторног плана (демографски потенцијал, локални природни ресурси, природна и културна добра и искуство и традиција у пољопривреди) представљају добру основу за развој руралне привреде.

Пољопривреда је основна грана привреде на подручју Просторног плана, тако да се посебна пажња мора посветити развоју како традиционалне, тако и органске пољопривреде, али и развоју сектора агроиндустрије (производњи и преради здраве хране - у воћарству, сточарству, пчеларству, као и активностима везаним за сакупљање и прераду бобичастог воћа, печурки, лековитог биља итд), уз финансијску подршку локалне самоуправе и шире друштвене заједнице. При томе треба предузети мере за заштиту и коришћење природних ресурса у складу са принципима одрживог привредног развоја.

Развој традиционалне пољопривреде ослања се на богатство природним ресурсима и знањима која се генерацијама преносе унутар пољопривредних домаћинстава, уз поштовање принципа одрживог пољопривредног и руралног развоја (што подразумева строго контролисану примену савремених агротехничких и агрохемијских мера) и постојању неких употребљивих и изградњи нових прерађивачких капацитета, уз финансијску подршку шире друштвене заједнице и учешће локалне самоуправе.

Поред традиционалне пољопривреде, подручје Просторног плана је погодно и за развој органске пољопривредне производње (нарочито у сточарству и сточарској производњи), односно производње без употребе минералних ђубрива, пестицида и осталих агрохемијских мера. На тај начин је могуће орјентисати пољопривредну производњу на производњу здраве хране (по стандардима Европске Уније), са робном марком и географским пореклом. Развој органске пољопривредне производње је могућ у атарима готово свих насеља, будући да на територији Просторног плана не постоји тешка индустрија као фактор загађења животне средине.

У циљу повећања тржишне конкурентности пољопривредне производње потребно је приступити реорганизацији пољопривредне производње: (1) са становништва унапређења организације пољопривредне (како традиционалне, тако и органске производње) и агроиндустријске производње (производњи и преради здраве хране - у ратарству, воћарству и виноградарству, сточарству, пчеларству, као и активностима везаним за сакупљање и прераду бобичастог воћа, печурки, лековитог биља итд), (2) са становништва унапређења техничко-технолошке опремљености, (3) са становништва побољшања квалитета пољопривредно-прехранбених производа и (4) са становништва унапређења људских ресурса.

Са становишта унапређења организационих облика пољопривредне и агроиндустријске производње потребно је обезбедити финансијске и нефинансијске услове за:

- удруживање произвођача у вертикалне (повезивањ произвођача са агроиндустријом и директан пласман производа) и хоризонталне кластере (изузетно су значајни организациони облици за ефикасно и рентабилно коришћење скупе механизације, као и за едукацију и размену искустава пољопривредних произвођача);
- стимулисање процеса укрупњавања поседа и парцела породичних газдинстава и подстицање њихове специјализације и комерцијализације са циљем повећања економске ефикасности пољопривредне производње, а уз поштовање еколошких стандарда;
- оснивање крупних сточарских фарми (које су у брдско-планинском подручју орјентисане на пашњачко сточарство) адаптацијом напуштених и изградњом нових објеката, са посебним акцентом на развој пашњачког сточарства у органском режиму;
- економски опоравак и техничко опремање прехранбене индустрије, нарочито у функцији развоја производње здраве хране са познатим географским пореклом.

Са становништва унапређења техничко-технолошке опремљености пољопривредне производње потребно је обезбедити финансијска и нефинансијска средства за:

- повећање нивоа техничке опремљености пољопривредних домаћинстава: подстицајним мерама за замену амортизованих машина, подстицајним мерама за набавку прикључних машина и специјализоване опреме, набавка и шира примена квалитетног сетвеног материјала, измена расног састава стоке;
- опремање газдинстава машинама и опремом која олакшава рад у узгоју стоке, отварањем низа кланица за откуп и прераду стоке и др;
- поспешити развој традиционалне пољопривредне производње уз истовремено очување аутохтоних сорти биљака и раса стоке које су типичне за подручје Просторног плана, а у циљу постизања већих приноса и стварању тржишних вишкова пољопривредних производа;
- урадити биохемијску анализу земљишта и у складу са резултатима исте направити план набавке и садње висококвалитетних сорти уз строго контролисана употребу хемијских средстава у производњи, производња органске хране (без пестицида);
- Развој сточарске производње (нарочито органске) базирати на квалитетнијој ветеринарској заштити и на побољшању услова чувања и смештаја стоке;
- Потпунијем искоришћењу локалних ресурса за развој органског система сточарске, воћарске, виноградарске производње, пчеларства, плантежно гајење лековитог и ароматичног биља;
- Веома је битно побољшати саобраћајну и комуналну инфраструктуру, чиме се стварају услови лакшег протока роба и услуга, а у циљу повећања конкурентности пољопривредне производње.

Са становништва унапређења квалитета пољопривредно-прехранбених производа је потребно обезбедити адекватна финансијска и нефинансијска средства за:

- Убрзање процеса регистрације пољопривредних газдинстава;
- Спровести програм мелиорације ливада и пашњака мерама које штите земљиште од ероције тла и доприносе очувању биоценозе земљишта, донети програм поправке хемијских особина земљишта, ђубрења, уништавања корова и сл.;
- Увођење система контроле квалитета производа (НАССР, ИСО-9001 и др.).

Са становништва унапређења људских ресурса је потребно обезбедити адекватна финансијска и нефинансијска средства за:

- Организовање континуираних едукација и упознавање пољопривредних произвођача са најновијим и најсавременијим агротехничким и агрохемијским средствима, са и најновијим истраживањима у пољопривредној производњи, са значајем и начином пољопривредне производње у органском режиму, и сл.;
- Како простор општине одликује и повољни природни услови за производњу аутохтоног и плантажног лековитог биља, гљива, сакупљање шумских плодова и сл., потребно је организовати перманентну обуку сакупљача;
- Посредовање у регионалној међуграничној сарадњи, а у циљу конкурисања за средства предприсупних фондова Европске уније;

- Вршење перманентне едукације пољопривредних произвођача у правцу увођења стандарда у пољопривредну производњу (НАССР, ИСО-9001 и др.);
- Побољшање здравствено социјалне заштите остарелог пољопривредног становништва на територији Просторног плана.

9.2. Просторни размештај индустрије

Основна планска оријентација у просторној организацији индустрије заснива се на моделу усмереног полицентричног развоја и размештаја активности. Просторну организацију индустрије треба базирати на развојно-просторним погодностима подручја Просторног плана, реалној сировинској основи, кадровском потенцијалу и постојећим капацитетима које треба структурално трансформисати уз поштовање принципа одрживог развоја и строгих мера заштите животне средине (заштита квалитетног пољопривредног земљишта, природних вредности и културне баштине итд). Приликом смештаја производних активности у зонама мешовите намене (стамбено-псловне) неопходно је тачно одредити тип и обим производње, врсту технологије и могуће утицаје на животну средину. Размештај индустријских капацитета лоцирати у постојеће индустријско-привредне зоне до попуњења капацитета, а тек потом активирати и нове локалитете (*“Greenfield”*) у складу са просторним ограничењима и развојним потенцијалима самих локација.

На подручју Просторног плана постоје услови за развој пољопривредно-прехранбене индустрије, грађевинске, металопрерађивачке (*“МИН ДИВ”* Сврљиг, *“Жица пром”*, *“Металац Станковић”*, *“Лим промет”* итд.), дрвно-прерађивачка индустрија (намештај *“Божиновић”*), крзнарске (*“Крзно”*) и текстилне индустрије (конфекција *“Давид”*, *“Камелеон”*, *“Каскер”*). За просторну дисперзију су нарочито погодне гране у пољопривредно-прехранбене и текстилној индустрији које у великој мери радно-интензивне, чија се производња базира на локалној сировинској бази, које могу да се лоцирају у оквиру стамбеног ткива насеља, у оквиру микропогона и породичних газдинстава, чији се производи пласирају на локалном тржишту, и која у великој мери даје импулс развоју малих и средњих предузећа. Подстицањем развоја малих и средњих предузећа обезбедиће се измена привредне структуре и повећати њена флексибилност, ефикасност и степен тржишности. На руралном подручју развој индустрије биће усмераваан на гране директно ослоњене на пољопривреду, уз строго поштовање правила заштите животне средине, и то у подручјима која својим природно-техничким потенцијалима гарантују развој производње.

Две су основне категорије локација на којима ће се у будућности инвестирати:

- **„Brownfield“ локације**, су инфраструктурно опремљени неискоришћени капацитети у оквиру постојећих комплекса великих и средњих индустријских, саобраћајних и трговинских предузећа на којима ће се инвестирати у изградњу комплементарних привредних садржаја зависно од потреба тржишта и намене површина:

- 1) Фабрика намештаја *“Прогрес”* – пред процесом ликвидације (погодан за развој дрвне индустрије)
- 2) *“ИТК Сврљиг”* – пред процесом ликвидације (погодан за развој текстилне индустрије)
- 3) *“Зелени Врх”* – пред процесом ликвидације (погодан за развој грађевинске индустрије).

„Greenfield“ локације су нове локације које се опредељују за одређене намене и сходно томе се предвиђа њихово опремање одговарајућим инфраструктурним и комуналним садржајима. Ради се о локацијама у постојећим и новим радним зонама на којима ће се у планском периоду изградити велики број малих и средњих погона из области индустрије, занатства и других услужних делатности.

Најповољније зоне за смештај привредних (производних и услужних) капацитета су:

- 1) Индустријско-привредна зона на уласку у Сврљиг из правца Ниша,
- 2) Пословна зона уз Сврљишки Тимок – уз железничку пругу
- 3) Пословна зона уз Сврљишки Тимок – према обилазници М-25 око Сврљига
- 4) Планирана радна зона у Драјинцу.

9.3. Просторни размештај сектора МСП и предузетништва

Сектор МСП није довољно развијен. На територији Просторног плана постоји 320 правних лица (на дан 30.06.2010.године, по подацима Републичког завода за статистику. По подацима агенције за привредне регистре, на дан 20.10.2010.године на територији Општине је било регистровано 116 активних привредних друштава, 5 привредних друштава је било у поступку стечаја, 6 у поступку ликвидације, 1 у поступку регистрације, а 39 привредних друштава је обрисано из регистра. Укупан број предузетничких радњи на подручју Просторног плана, на исти дан по подацима АПР-а износи 450 док је из регистра обрисано 327 предузетничких радњи.

Мала и средња предузећа су облик организовања фирми који поседује велику тржишну и технолошку флексибилност, повећавају конкурентност и доприносе повећању запослености. Покривају све сфере привреде, али су најбројнија у пољопривреди и агроиндустрији, туризму, транспорту, трговини и сектору услуга, односно у гранама привреде које су у великој мери радно-интензивне. Нарочито су повољни услови за развој сектора МСП у области туризма (сеоског и излетничког туризма) и ту посебну пажњу треба обратити на рестаурацију и оживљавање постојећих воденица и сукнара на територији Просторног плана (воденице и сукнаре на Белој реци у Лабукову, воденице на Тимоку у Нишевцу, воденице на Манојличкој реци у Манојлици, воденица у Округлици).

Посебну подршку треба обезбедити за активирање микро бизниса и тзв. мини породичних фирми, развојем и изградњом микро погона у оквиру постојећег стамбеног ткива насеља, уз поштовање правила изградње и уређења простора и услова заштите животне средине и концепта одрживог привредног развоја.

За даљи развој овог сектора потребно је:

- искористити потенцијале постојећих („*Brownfield*“) локација, које чине инфраструктурно опремљени, а неискоришћени капацитети у оквиру постојећих комплекса великих и средњих индустријских, саобраћајних и трговинских предузећа и отворити нове („*Greenfield*“) локације – локације у постојећим и новим радним зонама на којима ће се у планском периоду изградити велики број малих и средњих погона из области индустрије, занатства и других услужних делатности;
- Линеарне форме тј. појасе производно-услужних делатности усмеравати на простор мање повољан за пољопривреду (непродуктивна земљишта). Тиме се стварају услови за формирање мањих центара са обележјима урбане структуре на руралном подручју што има за последицу развој и неаграрних делатности;
- На руралном подручју развој сектора МСПП биће усмераван у центре заједнице насеља и око оних насеља која својим природно-технолошким потенцијалима гарантују развој привредних делатности,
- Стварање хоризонталних и вертикалних кластера. Циљ стварања хоризонталних кластера може бити ефикаснија организација дистрибуције производа, промоције и маркетинга, као и пласмана, продаје и наплате робе. То доводи до смањења трошкова пословања, а све у циљу повећања конкурентности како самих предузећа, тако и локалне привреде. Што се вертикалног умрежавања тиче, од посебног значаја је стварање интерактивних веза овог сектора са универзитетом и локалном самоуправом. На тај начин се лакше долази до високообразованог кадра и до потребних теоријских знања за развој предузетничког духа и увођење савремених менаџерских техника у управљању, а све у циљу осавремењавања производње и преласка са занатске на индустријску производњу;
- Унапређење квалитета производа и услуга, увођење система квалитета ИСО 9000, НССР, нових технологија и иновација и повећање степена коришћења капацитета;
- Подршка локалне самоуправе развоју сектора МСПП преко подстицајних мера за смањење одређених такси и накнада, обезбеђења повољних кредитних аранжмана са повољним каматним стопама и одобравањем “*зрел*” периода (посебно су интересантни динарски дугорочни и краткорочни кредити за МСПП из нишавског округа за обртна средства и инвестициона улагања преко кредитне линије ЛЕДИБ-а);

- Кредити Министарства економије и регионалног развоја и Фонда за развој Србије – сектору МСПП се нуде бројни субвенционисани кредити за привреду, кредити за суфинансирање и start-up кредити (кредити за samozapošljavanje, кредити за подстицај и развој предузећа и предузетништва у најнеразвијенијим општинама, кредити за ублажавање последица економске кризе и др);
- Унапређење квалитета рада локалне самоуправе представља нефинансијску подршку сектору МСПП – локалну администрацију је потребно тако уредити да се на једном месту могу добити све информације, потребне дозволе и у једном дану обавити све радње неопходне за регистрацију фирме.

10. ПРИОРИТЕТНА ПЛАНСКА РЕШЕЊА

10.1. Приоритетна планска решења у пољопривреди

Планско решење: *Развој пољопривреде и повећање тржишне конкурентности пољопривредне производње*

Приоритетне активности:

- Подршка развоју и промоцији органске пољопривредне производње (у сточарству и сточарској производњи), као и активностима за добијање робне марке по основу посебних одлика географске средине и традиције;
- Предузимање мера еколошке санације на свим површинама које су деградирани и на којима се производња заснива на недовољном економском ефекту, а истовремено са друге стране губе позитивна деловања еколошких фактора, у складу са степеном деградираниости простора и потребе будуће намене коришћења;
- Подршка убрзаној регистрацији пољопривредних газдинстава, уз предузимање мера за укрупњавање посета, пораст нивоа специјализације и комерцијализације, као и пораст нивоа техничко-технолошке опремљености истих;
- Подршка оснивању мини и микро погона на селу за откуп, смештај и прераду пољопривредних сировина (подршка формирању центара за откуп и прераду лековитог и зачинског биља, гљива, шумских плодова и сл., отварању капацитета за откуп и прераду (конзервирање, сушење и смрзавање) воћа и поврћа, за изградњу и опремање мини фарми и кланица и погона за прераду меса и сл.);
- Оснивање ефикасне саветодавне пољопривредне службе, осавремењавање рада ветеринарске службе, као и организовање перманентне обуке пољопривредних произвођача (нарочито у погледу значаја и начина производње пољопривредних производа у органском режиму, адекватног смештаја и исхране стоке, начина употребе савремених агротехничких и агрохемијских средстава и сл.);
- Подршка кластерном повезивању пољопривредних произвођача у свим областима пољопривредне производње, а са циљем ефикасног и рентабилног коришћења скупе механизације, едукације и размене искустава, лакшег пласмана производа и сл.

10.2. Приоритетна планска решења у сектору индустрије

Планско решење: *Реструктурирање привреде и развој индустрије*

Приоритетне активности:

- Подршка реструктурирању постојећих индустријских система и диференцијација њихових делова на перспективне које треба јачати и превазиђене које треба трансформисати;

- Подршка привлачењу инвестиција и предузимање мера да се проиозводне делатности лоцирају у постојећим пословно-индустријским зонама и локалитетима до постизања високог степена искоришћености;
- Предузимање мера ка усмерењу производно-услужних делатности на простор мање повољан за пољопривреду (непродуктивна земљишта) у микроразвијеним центрима на руралном подручју;
- Предузимање мера за заштиту животне средине у постојећим и новим зонама у складу са режимом заштите и проценом утицаја привредних субјеката на животну средину.

10.3. Приоритетна планска решења у сектору МСП и предузетништва

Планско решење: *Реструктурирање привреде и развој сектора мале привреде и предузетништва*

Приоритетне активности:

- Обезбеђење просторних, саобраћајних и инфраструктурних услова као стимулација развоја постојећих и отварања нових малих и средњих предузећа као ефикасних и флексибилних привредних субјеката у погледу прилагођавања тржишту;
- Подршка развоју сектора мале привреде и предузетништва преко канцеларије за локални економски развој и других служби за развој овог сектора привреде, пружањем финансијске (јавно-приватно партнерство) и нефинансијске помоћи (формирање базе привредних субјеката, ефикаснија администрација, едукација предузетника за израду бизнис планова, подршка удруживању привредних субјеката и стварању мреже пословних удружења и сл.);
- Подршка формирању хоризонталних и вертикалних кластера са циљем заједничке дистрибуције, промоције производа и наступа, лакшег пласмана производа, лакше наплате, едукације и размене искустава, и сл.

11. МЕРЕ И ИНСТРУМЕНТИ ОПШТЕ ЕКОНОМСКЕ ПОЛИТИКЕ ЗА ПОДСТИЦАЊЕ РЕГИОНАЛНОГ РАЗВОЈА И РАВНОМЕРНОГ ТЕРИТОРИЈАЛНОГ РАЗВОЈА

- Формирање фонда за осигурање кредита за пољопривреду;
- Повољни дугорочни кредити и порески подстицаји за развојно одређене пољопривредне произвођаче;
- Повољни кредити и порески подстицаји за модернизацију и изградњу објеката за откуп млека, откуп и примарну прераду воћа, шумских плодова, лековитог и ароматичног биља; за пружање услуга ветеринарске и саветодавне пољопривредне службе и техничких сервиса у приватном сектору;
- Повољни дугорочни кредити и порески подстицаји за приватни сектор и власнике непокретности за улагања у спровођење мера заштите и уређења пољопривредног земљишта и шума у складу с режимима заштите природних вредности и изворишта вода;
- Повољни дугорочни кредити за приватни сектор и власнике непокретности за улагања у прикупљање и пречишћавање отпадних вода, прикупљање и депоновање комуналног отпада, коришћења ОИЕ и других мера заштите животне средине и изворишта;
- Повољни дугорочни кредити, субвенције и порески подстицаји за изградњу и модернизацију туристичке инфраструктуре и супраструктуре (за улагања у прибављање и уређење грађевинског земљишта, комунално опремање, изградњу и реконструкцију објеката сеоских туристичких домаћинстава за туристички смештај, изградњу туристичке инфраструктуре и супраструктуре);

- Повољни дугорочни кредити, субвенције и порески подстицаји приватном сектору за пружање услуга јавних служби;
- Осигурање (гаранцијски фонд) и давање повољних дугорочних кредита и пореских подстицаја за приватизацију и развој МСП, с највећим степеном осигурања и најнижим каматним стопама, за отварање нових радних места и почетнике који први пут започињу производњу, или за пружање дефицитарних услуга;
- Коришћење средстава Фонда за развој Републике Србије за субвенционирање и подстицање отварања нових радних места и запошљавање млађег и женског дела популације;
- Успостављање међуопштинске сарадње у погледу заједничког конкурисања и лобирања за развојна средства и финансирање пројеката инфраструктуре и кластерско удруживање; координисање активности, у сарадњи са Обласном развојном асоцијацијом “Југ” са привредним субјектима и институцијама на националном и регионалном нивоу;
- Инвестициони програми и средстава из страних донација за пројекте развоја и промоцију пољопривреде, села, сеоског туризма, руралне инфраструктуре, ОИЕ, традиционалне архитектуре и заштићених и планираних за заштиту природних вредности.

VI ТУРИЗАМ

Никола Лечић, дипл.инж.арх.

ТУРИЗАМ

АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА

Година	ТУРИСТИ			НОЋЕЊА ТУРИСТА			ПРОСЕЧАН БРОЈ НОЋЕЊА ТУРИСТА	
	свега	домаћи	страни	свега	домаћи	страни	домаћи	страни
2009	400	307	93	763	640	123	2,1	1,3
2008	575	457	118	993	821	172	1,8	1,5
2007	512	393	119	808	689	119	1,8	1,0
2006	-	-	-	-	-	-	-	-
2005	-	-	-	-	-	-	-	-
2004	-	-	-	-	-	-	-	-
2003	-	-	-	-	-	-	-	-
2002	-	-	-	-	-	-	-	-
2001	-	-	-	-	-	-	-	-
2000	-	-	-	-	-	-	-	-
1999	-	-	-	-	-	-	-	-
1998	342	316	26	356	316	40	1,0	1,5
1997	681	607	74	955	803	152	1,3	2,1

Број туриста у општини Сврљиг (Републички завод за статистику Србије)

1996 ■ 1997 ■ 1998 ■ 1999 ■ 2000 ■ 2001 ■ 2002 ■ 2003 ■ 2004 ■ 2005 ■ 2006 ■ 2007 ■ 2008

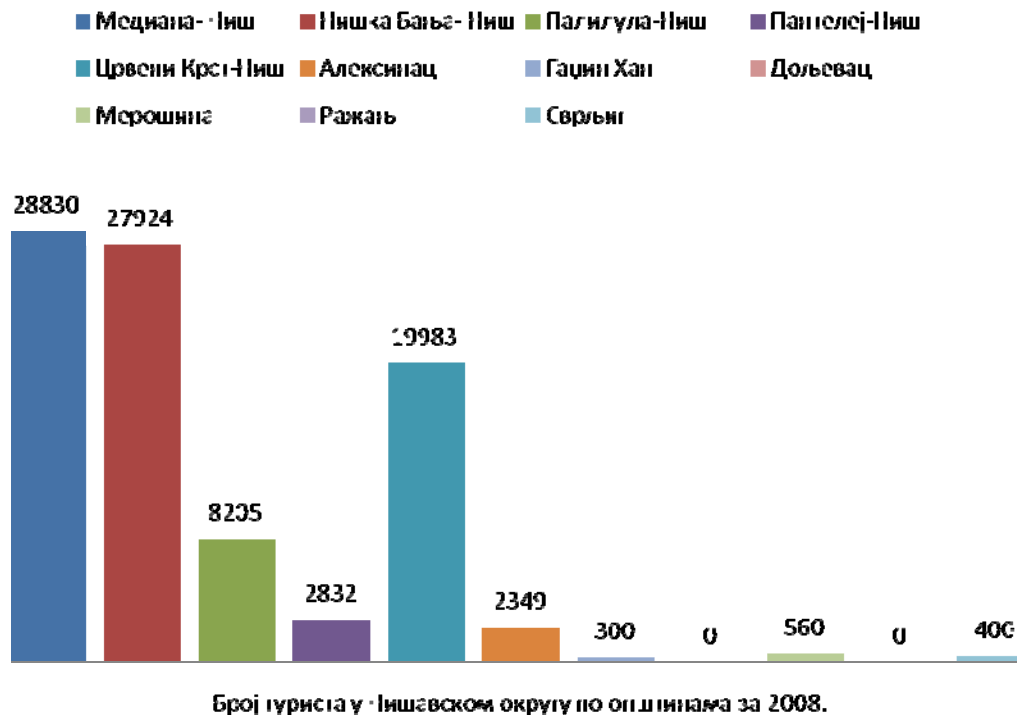

Број туриста по годинама у општини Сврљиг

Општина	ТУРИСТИ			НОЋЕЊА ТУРИСТА			ПРОСЕЧАН БРОЈ НОЋЕЊА ТУРИСТА	
	свега	домаћи	страни	свега	домаћи	страни	домаћи	страни
Медиана-Ниш	28.830	18.853	9.977	43.511	27.164	16.347	1,4	1,4
Нишка Бања-Ниш	27.924	26.137	1.787	241.413	231.558	9.855	8,9	5,5
Палилула-Ниш	8.205	5.303	2.902	14.749	8.430	6.319	1,6	2,2
Пантелеј-Ниш	2.832	2.225	607	4.475	3.561	914	1,6	1,5
Црвени Крст-Ниш	19.983	4.709	15.274	22.104	5.723	16.381	1.2	1,1
Алексинац	2.349	1.935	414	7.998	7.373	625	3,8	1,5
Гацин Хан	300	232	68	1.055	953	102	4,1	1,5
Дољевац	-	-	-	-	-	-	-	-
Мерошина	560	430	130	1.303	854	449	2,0	3,5
Ражањ	-	-	-	-	-	-	-	-
Сврљиг	400	307	93	763	640	123	2,1	1,3
Укупно	91.383	60.131	31.252	337.371	286.256	51.115	4,8	1,6

Број туриста у Нишавском округу по општинама за 2008. (Републички завод за статистику Србије– годишњак 2009.)

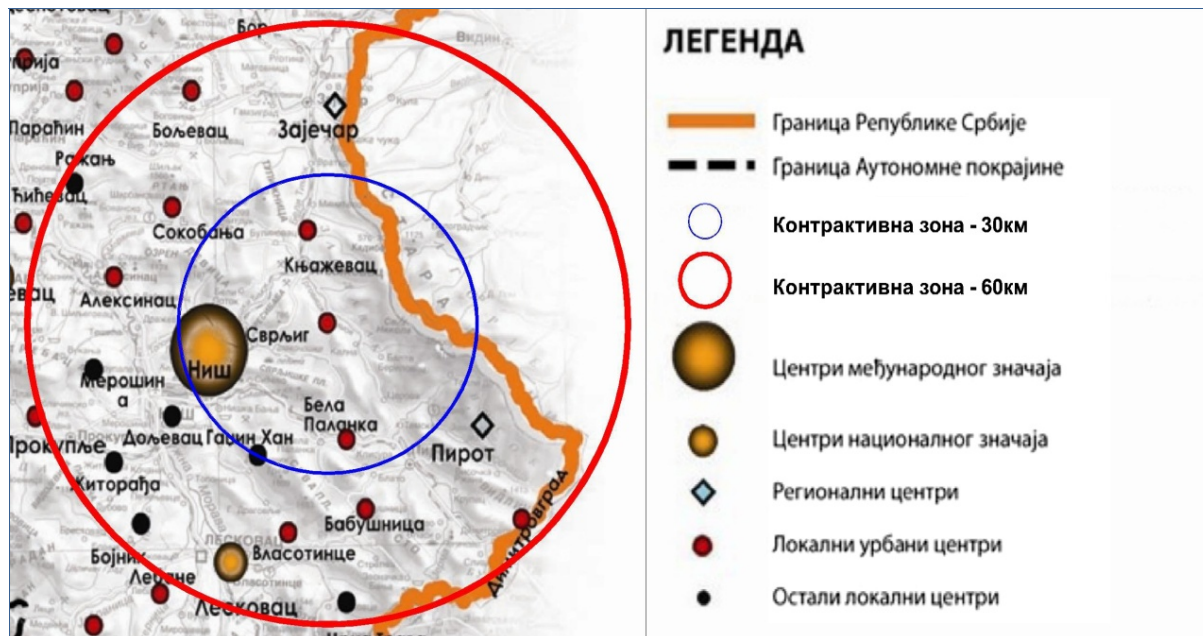

Постојећа туристичка и рекреативна понуда није довољно развијена и афирмисана, а још мање је организована и повезана како у самој Општини тако и са суседним општинама у Нишавском, Пиротском и Зајечарском округу. Скромну туристичку инфраструктуру користи претежно локално становништво, а потенцијали за нову туристичку инфраструктуру нису искоришћени. Туристички нису довољно вреднована и културолошки коришћена културна баштина и природне вредности подручја, док су објекти народног градитељства и традиционалних заната углавном напуштени и у стадијуму пропадања. Ван општинског центра готово да не постоје садржаји угоститељства, трговине и сервиса релевантних за развој туризма. И поред неколико манифестација које се организују у функцији туризма (Видовдански турнир у малом фудбалу, Белмужијада, Сабор гајдаша, Дечији фестивал, Back 2 The Village, Road Diggers), у 2008. години је регистровано свега 400 туриста са укупно остварених 763 ноћења, што представља благи пад у односу на предходне две додине. Општина Сврљиг партиципира са свега 0,4 % у укупном броју туриста Нишавског округа.

КОНТРАКТИВНА ЗОНА СВРЉИГА

Близина иницијативних простора, односно контраktivна зона од великог је значаја за обим туристичког промета. У првој зони, од које се очекује највећа дисперзија туриста, чија се граница удаљености од локалитета туристичке понуде креће до 30 км, налазе се три већа насеља: Ниш, Бела Паланка и Књажевац. У другој зони, коју карактеришемо као зону продуженог викенда (до 60 км), налазе се насеља: Лесковац, Пирот, Зајечар, Алексинац, Сокобања Бољевац, Бабушница и већи број локалних центара. Анализиран екстерни фактор се мора посматрати у склопу укупног развоја окружења, тако да сви наведени емитивни центри као могући извори туристичке тражње,

имају низак животни стандард становништва које, стога није адекватна циљна група за пикник и викенд туризам.

Слика *. Контрактивна зона Сврљига

РЕЦЕПТИВНИ ТУРИСТИЧКИ ПОТЕНЦИЈАЛ ОПШТИНЕ СВРЉИГ

Једна од основних мера очувања и заштите природе подразумева „утврђивање максималног броја туриста који могу истовремено боравити у одређеном просторном обухвату“. Ради се о утврђивању рецептивног или граничног или носећег капацитета простора. „То је број корисника – јединица које дати простор може да прихвати у одређеном временском периоду без неповратне биолошке и физичке деградације способности простора да задовољава рекреативне потребе и без значајнијег угрожавања квалитета рекреативног искуства (доживљаја)“.

Рецептивни туристички потенцијал, односно носећи или гранични капацитет простора могуће је израчунати према следећој дефиницији: $C_k = (S_k * N_k) / K$, где је: C_k – рецептивни туристички потенцијал, односно носећи капацитет простора изражен бројем истовремених туристичких посетилаца, S_k – површина „критичне територије“ у хектарима, N_k – норматив дозвољеног оптерећења изражен бројем посетилаца до хектару (искуствена норма 2 до 2,5 корисника/ха), K – коефицијент истровремене присутности посетилаца на критичној територији (уобичајно 0,5 до 0,7, а теоријски максимум 1).

На примеру општине Сврљиг стање би било следеће:

$$C_k = (49700 * 2) / 0,9 = 110.444$$

Да би се добила потпунија представа о могућности валоризације општине Сврљиг неопходни су и неки други показатељи који би омогућили лакшу оријентацију туристичких посленика у будућем развоју.

SWOT анализа

ПРЕДНОСТИ	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none">- Постојање културних манифестација;- Могућност организовања лова и риболова;- Неограничене могућности производње здраве хране.	<ul style="list-style-type: none">- Некатегорисани смештајни капацитети;- Непостојање туристичке организације;- Неразвијена туристичка инфраструктура.
ПРИЛИКЕ	ПРЕТЊЕ
<ul style="list-style-type: none">- Регионално удруживање (кластери);- Велико интересовање за културни, сеоски, спортски, конгресни и друге видове туризма;- Могућност пласмана здраве хране.	<ul style="list-style-type: none">- Миграција становништва из села;- Убрзане активности конкурената на развоју туристичких производа;- Изостанак интереса локалних и страних улагача у туризам града Ниша;- Низак животни стандард локалног становништва.

ОЦЕНА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА И ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

Без обзира на повољне могућности за развој туризма у Општини може се извести констатација да је туризам незаступљен на овим просторима. Узрока има више, а најважнији су: непостојање Општинске туристичке организације Сврљига, недостатак одговарајуће инфраструктуре и смештајних капацитета, комунална несређеност, неизграђена водоводна и канализациона мрежа и слично.

Потенцијали за развој туризма су:

постојање вредних туристичких мотива из области природне баштине;

близина великих центара, пре свега Ниша, Књажеваца, Пирота, Зајечара и Алексинаца;

важан саобраћајни магистрални путни правац Е-771. пролази територијом Општине – транзитни положај;

територија Општине обилују ретким врстама препелица, фазана и разне ситне дивљачи. На обронцима Сврљишких планина може се срести и крупнија дивљач: срна, лисица и дивља свиња. Љубитељи риболова могу у Сврљишком Тимоку уловити и крупније примерке клена, мрене, деверике, бабушке, скобаља, шљивара, шарана, смуђа, буцова и сома;

постојање погодности и амбијенталних вредности за развој рекреативног и викенд туризма у комбинацији са ловним и риболовним туризмом у већ установљеним ловиштима;

могућности уређења већих специјализованих спортских и рекреативних комплекса као будућих туристичких центара на пространим слободним равним или благо нагнутим теренима;

средњевековни Сврљишки град код Нишевца;

историјско и духовно наслеђе: црква Св. Илије у селу Нишевац, црква Св. Арханђела у селу Попшице;

туристичке манифестације (Видовдански турнир, Белмужијада, Сабор гајдаша, Дечији фестивал, Back 2 The Village, Road Diggers).

Ограничења која треба превазићи су:

недовољни туристички садржаји;
слаба опремљеност смештајним и услужним капацитетима;
слаба опремљеност и неуређеност насеља – потенцијалних туристичких места;
неодговарајућа изграђеност туристичке и пратеће инфраструктуре;
непостојање Општинске туристичке организације;
лоша старосна структура становништва сеоских насеља;
недовољна маркетиншка и промотивна кампања на тржишту.

ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ ТУРИЗМА, ОРГАНИЗАЦИЈА И УРЕЂЕЊЕ ТУРИСТИЧКИХ И РЕКРЕАТИВНИХ ПРОСТОРА

У складу са основним дугорочним циљевима, концептом и критеријумима развоја и организације туристичке понуде, општина Сврљиг је Просторним планом Републике Србије 2020. сврстана у кластер југоисточне Србије, обједињене туристичке понуде, а већи део њене територије је категорисан секундарним туристичким простором. Централним делом планског подручја, правцем пружања југозапад – североисток, пролази друмски међународни транзитни туристички правац II степена, који обухвата постојећи магистрални и планирани путни правац Е-771. Сва насеља која се налазе на овим путним правцима имају перспективе за лоцирање угоститељских и рекреативних, али и смештајних капацитета. Поред рекреативног, излетничког, манифестационог, ловног, сеоског и истраживачког туризма, као и ђачких екскурзија, постоје потенцијали за развој бањског туризма, уколико истраживања геотермалних потенцијала покажу да у овој зони има потенцијалних извора лековите воде (првенствено у подножју Сврљишких планина, односно Калафата, али и на осталом делу планског подручја).

У наредном периоду ће се развијати спортско-рекреативни, излетнички, ловни и риболовни, сеоски и манифестациони туризам, уз спровођење мера заштите туристички атрактивних природних и културно-историјских вредности (Сврљишки град код Нишевца са купалиштем Бањица и „Котловима“ на реци Белици, Рашиначки манастир у Пирковцу и црква у Манојлици као амбијенталне целине интегративне заштите, термални извор у Попшици и Округлици, понорница реке Сврљишки Тимок).

Планско подручје пружа могућности за организацију спортско-рекреативног туризма:

- Раван и брежуљкасти терен погодује организовању бицикличких рута на којима ће се формирати стајалишта, у сарадњи са бицикличким клубовима;
- Рибљи фонд Сврљишког Тимока и других река на подручју Плана, уз формирање малих вештачких језера, погодује спортском риболову.
- Ловни туризам ће се организовати уз помоћ Ловачког друштва и активирати кроз туристичке манифестације. За организовање овог вида туризма потребно је адекватно уредити постојеће капацитете (ловачки дом у Белоињу) и изградити одговарајуће нове капацитете (ловачке куће у ловним областима - ревирима, продавница опреме и сл).

Треба наставити добру традицију организовања културних и спортско-рекреативних манифестација: Видовдански турнир, Белмужијада, Сабор гајдаша, Дечји фестивал, Божићни фестивал, Долина фест - Back 2 The Village, Road Diggers.

Концепт организовања сеоског туризма заснован је на опредељењу домаћинстава која ће за ту врсту делатности исказати интересовање. За развој сеоског туризма основу представљају сеоска домаћинства – куће амбијенталног стила са традиционалном кухињом домаћих производа из пољопривредне и сточарске производње поседа домаћинства. Поред понуде садржаја боравка, ова домаћинства могу да буду и снабдевачи здравом храном.

За афирмацију сеоског туризма потребно је:

Организовати обуку сеоских домаћинстава за бављење сеоским туризмом (предавања, курсеви, искуства страних земаља, професионално обављање улоге угоститеља и др),

Наставити започету категоризацију угоститељских објеката на захтев сеоских домаћинстава;

Ускладити туристичку понуду са прописаним нормама и стандардима ЕУ;

Формирати туристичке пунктове у селима која ће се бавити овим видом туризма и повезати их са Туристичком организацијом Ниша и

Интензивирати изградњу неопходне инфраструктуре на одабраним локацијама туристичких пунктова.

Активирање транзитног туризма захтева изградњу мотелских и ресторанских капацитета првенствено уз постојећи магистрални путни правац, односно планирани коридор Е-771, затим уз фреквентне саобраћајнице (постојећи регионални правац 243), чиме би се заокружила комплетна туристичка понуда у локалном, али и регионалном окружењу и задовољили потребни капацитети. Такође, треба организовати информативне пунктове, тј. објекте уз фреквентне саобраћајнице и опремити их адекватном туристичком сигнализацијом.

Кроз планско подручје планиране су бицикличке трасе уз државне и општинске путеве, које формирају рингове, један у западном, а други у источном делу планског подручја. У јужном брдско-планинском делу пролази планирана планинарска рута „Нишка трансферзала“.

На основу препознатих природних и створених вредности на планском подручју, у циљу њихове туристичке афирмације, као и равномерног развоја туризма на подручју Плана, формирају се две туристичке зоне.

Туристичка зона „А“ представља јединствену контрактивну целину заједно са северним делом подручја града Ниша (Каменички Вис, бања Топило и Церјанска пећина). Лепоти пећинског система Самар (пећина Попшички пештер, пећински систем Језава и пећина Самар) доприносе естетске вредности пећинске сиге и изузетно атрактивни понорски облаци и пећински улази, од којих је нарочито атрактиван улаз Самар са кречњачким мостом на великом вигледу. Пећински систем ће се после детаљног снимања, савремено опремити за спелеолошки туризам, презентовати јавности и на погодном локалитету у односу на улаз у пећински систем плански уредити простор за спелеолошки камп. На панорамском путу Калафата, који се издваја као део Сврљишких планина

ће се уредити пешачке стазе, одморишта и видиковаци на делу регионалне планинарске руте „нишка трансверзала“ и на секундарним планинарским стазама које повезују сеоска туристичка насеља и туристичке атрактере. Споменици културе (Средњовековни град код Нишевца, црква Св. Илије, црква Св. Арханђела и стара Гуглова воденица у Нишевцу) и евидентиране непокретности (старохришћанска црква, средњовековне цркве и др.) представљаће комплементарни туристички мотив, како доминантним видовима туризма у овину планиране туристичке зоне, тако и регионалној културној туристичкој тури. Сеоска насеља у оквиру зоне могу представљати агро-хотеле са понудом заснованом на опредељењу домаћинства која ће за пружање ових видова услуга исказати интересовање. Планира се претежно летња понуда, посебно у насељима: Попшица, Пирковац, Копажкошара, Нишевац, Палилула и др., укључујући производњу еко-хране, етно-занатских производа, интегрисана са ловним, риболовним, кружним путовањима и другим видовима планиране туристичке понуде.

Туристичка зона „Б“ у оквиру источног развојног појаса чини спортско-рекреативни комплакс „Лозан“ – природне вредности Сврљишког Тимока и Манојлишке реке – сеоска насеља у функцији туризма – ловна подручја Сврљишких планина. Развој спортског риболова на Сврљишком Тимоку, Манојлишкој реци и планираним акумулацијама представљаће комплементарни сегмент летње понуде, претежно за излетничке кориснике, под условом да је усклађен са риболовним капацитетом вода и захтевима еколошке заштите самих сливова. Између постојеће и планиране деонице државног пута II реда 243, у непосредној близини ушћа Манојлишке реке у Сврљишки Тимок, се планира изградња **хотела (реконструкција постојећег)**, риболовачког клуба, спортских полигона, караван кампа и др. спортско-рекреативних садржаја. За развој специфичног вида туризма какав је ловни туризам, поред ловачке куће са смештајним капацитетима намењених ловцима-туристима планира се и постављање ловно-техничких објеката, односно хранилишта, солишта, појилишта, спремишта за храну, хватаљки за дивљач, чека за осматрање и одстрел дивљачи за крупну дивљач. Главна ловна подручја организоваће се у комерцијалном ловишту „Сврљишке планине“ укупне површине 49.721 ха, од чега ловне површине обухватају 46.000 ха. Преконошка пећина, генерално хоризонталан, вијугав, релативно једноставан канал, у другом делу благо разгранат, са дворанама богатим пећинским накитом и са наглашеним колонијом сталактита ће бити оформљена као значајан палеонтолошки, археолошки и туристички локалитет и биће комплементаран садржај у непосредној близини планиране туристичке зоне.

У насељима која се налазе у оквиру планираних туристичких зона примарно ће бити уређење сеоских туристичких домаћинства, односно угоститељских објеката у домаћој радиности, укључујући производњу еко-хране и етно-занатских производа. Село Нишевац издваја се као сеоски туристички центар туристичке зоне А, са туристичким центром на локацији амбијенталне целине око Сврљишког града.

У оквиру туристичке зоне Б, на потенцијално најкраћој вези са планираним регионалним и националним туристичким центром на Старој планини (Бабин Зуб), између постојеће и планиране деонице државног пута II реда 243 на територији КО Лозан, планирано је уређење и изградња спортско-рекреативних садржаја.

Туристичке зоне представљаће основ за развој туризма у општини Сврљиг, којим ће бити опредељени угоститељски, здравствени и спортско – рекреативни садржаји.

ПРИОРИТЕТНА ПЛАНСКА РЕШЕЊА И ПРОЈЕКТИ

уређење, изградња и опремање информативно-туристичких пунктова;

уређење и промоција пећинског система Самар и Преконошке пећине;

уређење пешачких стаза, одморишта и видиковаца на планираним примарним и секундарним туристичким маршрутама;

подршка адаптацији сеоских домаћинстава у циљу стварања услова за туристичку категоризацију;

промоција туристичких филмова и емисија (Туристичка организација Сврљига би била носилац активности везаних за продукцију туристичких филмова и емисија везаних за општину Сврљиг, као и праћење значајних догађаја везаних за туризам);

унапређење постојећих и организација нових културно-спортских манифестација у циљу употпуњавања туристичке понуде Општине;

израда студије туристичке валоризације културно-историјског наслеђа општине Сврљиг;

израда студије туристичке валоризације природних вредности општине Сврљиг;

израда Стратегија развоја туризма општине Сврљиг;

израда програма промоције и едукације за бављење сеоским туризмом;

организација и промоција туристичких аранжмана обједињавањем туристичке понуде региона, посебно са градом Нишом и општином Књажевац са којима општина Сврљиг има јединствене контративне зоне;

формирање општинске туристичке организације, креирање и промоција јединствене туристичке понуде општине;

израда пројеката уређења у зонама пећина-споменика природе, односно локација у предложеној зони интегралне заштите Сврљишке клисуре;

израда урбанистичке и пројектне документације за улазне пунктове у зонама пећина – споменика природе;

израда урбанистичке и пројектне документације за изградњу туристичких и спортско-рекреативних комплекса у Попшици, Округлици, на локацији КО Лозан, комплекса у Сврљишкој клисури и Перишу;

МЕРЕ ЗА ПОДСТИЦАЊЕ РАВНОМЕРНОГ ТЕРИТОРИЈАЛНОГ РАЗВОЈА И КООПЕРАЦИЈЕ СА СУСЕДНИМ ЈЕДИНИЦАМА ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

- Формирање препознатљиве туристичке понуде засноване на планираним видовима туризма у оквиру туристичких зона са градом Нишом и општином Књажевац;
- Унапређење сарадње ловачких удужења општине Сврљиг и удружења суседних јединица локалне самоуправе око ловишта „Срљишке планине“;
- Уређење и изградња туристичке инфраструктуре на регионалним туристичким маршрутама „Нишка трансверзала“ и „Сврљишки Тимок“;
- Формирање јединствене туристичке понуде на друмском транзитном туристичком правцу Е-771.

VII САОБРАЋАЈ И ИНФРАСТРУКТУРНИ СИСТЕМИ

7.1. САОБРАЋАЈ

Марија Марковић, дипл.инж.грађ.

АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА

Општина Сврљиг има изузетно битан транзитни положај. Општину пресецају државни путеви I и II реда, као и железничка пруга регионалног значаја. Од великог значаја је и близина аеродрома „Константин Велики“ у Нишу.

Мрежа државних путева на територији општине

- Државни пут I реда број 25, који се простире правцем север-југ из правца Ниша према Књажевцу у дужини од око 22км.
- Државни пут II реда број 243, који се једним делом простире правцем Сврљиг-Алексинач а другим од Сврљига према Белој Паланци у дужини око 50км
- Државни пут II реда број 246, који се одваја у чвору 0633 од државног пута 2. реда број 243 у правцу Књажевца преко Белог потока у дужини од око 13км

Укупна дужина општинских (локалних) путева износи преко 155км, од чега је са асфалтним коловозним застором 97км; туцаничним 40км; земљаним 17км, док је мрежа пољских путева дужине преко 100км. Већина праваца са савременим коловозним застором има видљива оштећења у виду улегнућа, напрелина и депресија.

Железничке пруге

На подручју општине постоји једноколосечна регионална железничка пруга (Ниш)-Црвени Крст-Зајечар-Прахово-Пристаниште која је у експлоатацији, која није електрифицирана.

Основна ограничења у развоју саобраћаја:

- Неповољна конфигурација терена;
- Непостојање база података везаних за инфраструктуру;
- Компликована администрација за добијање дозвола;
- Постојећи положај државног пута I реда број 25, као и положај железничке пруге Ниш – Прахово у урбаном ткиву Сврљига, ствара саобраћајне и просторне проблеме и ограничава даљи развој урбаног подручја и развој железничког система;
- Недовољно развијена секундарна путна мрежа са неадекватним техничким параметрима (недовољна ширина регулације, недовољни капацитети у шпицу);
- Техничко-технолошка застарелост постојећих уређаја и недовољна снабдевеност и покривеност савременом опремом за светлосну контролу и управљање саобраћајем (смањена безбедност и повећани губици у времену);
- Саобраћајно непрегледне раскрснице;
- Неразвијен систем пешачких и бициклистичких стаза и мешање бициклистичког и пешачког саобраћаја са друмским и железничким;
- Алтернативни путни правци као обилазнице око насељених места;
- Нерешено питање мирујућег саобраћаја;
- Недоследност у реализацији дефинисаног система саобраћаја на подручју Плана;
- Опadaње поузданости саобраћајне инфраструктуре због старости и неодржавања;
- Необезбеђени путни прелази преко железничке пруге;
- Политичка нестабилност;
- Ограничена финансијска средства за развој путне инфраструктуре;
- Бржа прилагодљивост других региона у окружењу.

Основни потенцијали за даљи развој саобраћаја:

- Планирани аутопут Е-771, паралелан траси постојећег државног пута I реда 25, који пресеца подручје Плана;
- Развијена примарна путна мрежа општинских и државних путева и добра повезаност Сврљига са окружењем;

- Постојање планске документације за примарне саобраћајне коридоре;
- Лак приступ постојећем аутопуту Е-80 (коридор Хс) преко „малчанске“ петље;
- Једноколосечна железничка пруга (Ниш)-Црвени Крст-Зајечар-Прахово-Пристаниште, која се користи за регионални саобраћај;
- Повећање доступности региону.

"SWOT" АНАЛИЗА

ПРЕДНОСТИ

- Близина коридора аутопута Е-80
- Релативно добра саобраћајна мрежа општинских и државних путева
- Постојање планске и пројектне документације за примарне саобраћајне коридоре

СЛАБОСТИ

- Недостатак ажурне планске документације секундарне путне мреже
- Бесправна градња и лоша постојећа инфраструктура
- Недостатак системског приступа у односима са страним инвеститорима - концесионарима
- Компликована администрација за добијање дозвола
- Дотрајалост општинске путне мреже и неадекватни елементи пружања;
- Неадекватни профили општинских путева што повећава трошкове модернизације и отежава примену одговарајућих прописа и стандарда.
- Слабости које потичу из политичког положаја Републике Србије у прошлости и у актуелној ситуацији;

ПРИЛИКЕ

- Реконструкција општинских и државних путева
- Сарадња са суседним општинама у ангажовању на модернизацији и изградњи државних путева I и II реда;
- Близина туристичких комплекса (Стара планина, Соко Бања, Сићевачка клисура)
- Подстицање међудржавне сарадње у циљу изградње саобраћајних коридора од обостраног интереса

ПРЕТЊЕ

- Политичка нестабилност
- Законска регулатива
- Бржа прилагодљивост других региона у окружењу
- Недостатак финансијских средстава за реализацију планираних активности;

Циљеви развоја саобраћаја

Општи циљеви су:

- на регионалном нивоу, искоришћавање предности географског положаја Сврљига у односу на Ниш и близину мреже европских коридора, реализацијом функционалне и ефикасне саобраћајне инфраструктуре која омогућава повезивање са европском мрежом путева .

- на локалном нивоу, заустављање даљег пропадања постојеће саобраћајне инфраструктуре и погоршавања услова превоза путника и роба и формирање ваљане основе за развој саобраћајног система у будућности.

Посебни циљеви су:

- укључивање подручја просторног плана у систем европских путева преко Е-771;
- квалитетно и ефикасно повезивање унутар планског подручја;
- даљи развој и јачање саобраћајних веза које Општина има са окружењем, првенствено друмског саобраћаја на магистралним и регионалним путевима, а поготову остваривање што боље везе са Нишом;
- развој и подизање квалитета регионалне и локалне путне мреже,
- оптимално повезивање секундарне мреже локалним путевима са примарном путном мрежом свих насеља на територији Општине, поготову са општинским центром;
- рехабилитација, ревитализација и реконструкција локалних путева и саобраћајних објеката;
- усклађивање траса саобраћајница са осталим инфраструктурним системима;
- изградња, рехабилитација, ревитализација и реконструкција пешачког и бициклическог саобраћаја, јавних паркиралишта, првенствено у општинском центру и центрима заједнице насеља;
- обезбеђење приступа атрактивним туристичким зонама;
- подизање на виши ниво услуга и повећање безбедности у саобраћају;
- смањење штетних утицаја саобраћаја на животну средину и функционисање у простору.

КОНЦЕПЦИЈА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА

Уређење и просторни развој Општине, као и интеграција у шире регионалне и националне системе у окружењу, у великој мери зависе од адекватног развоја саобраћајне инфраструктуре. Концепција развоја саобраћаја јесте даљи развој друмског саобраћаја, примарне односно секундарне путне мреже, како би се свим становницима обезбедио брз и квалитетан приступ регионалној путној мрежи, као и унапређење и коришћење железничког путничког саобраћаја.

Развој друмског саобраћаја

Анализом постојећег стања саобраћајница уочено је више проблема. Решавање ових проблема представљаће концепт развоја друмског саобраћаја, који се огледа у следећем:

- Изградњом обилазнице око Сврљига, аутопута Е-771, смањио би се број возила која пролазе кроз урбано језгро општине, чиме би се безбедност становника као и учесника у саобраћају подигла на виши ниво;
- Изградњом моста преко реке Тимок растеретио би се саобраћај у главним градским саобраћајницама;
- Реконструкцијом државног пута II реда број 243 на деоници Сврљиг-Периш-Кална остварила би се најкраћа веза града Ниша, аеродрома „Константин Велики“ у Нишу и Нишавског округа са будућим планинским туристичким регионалним центром „Бабин Зуб“;
- Изградњом државног пута II реда број 243 на деоници Гојмановац-Врело, остварила би се веза општине Сврљиг са општином Алексинац;
- Изградњом општинског пута Лабуково-Раденковац омогућило би се боље повезивање општине Сврљиг са општином Соко Бања;
- Завршетак општинског пута Драинац-Миљковац омогућио би најкраћу везу општине Сврљиг и општине Књажевац;

- Изградњом општинског пута Лабуково-Мучибаба омогућило би се повезивање општине Сврљиг са општином Књажевац преко села Лабуково;
- Асфалтирањем општинских путева у селу Копажкошара до пећине Самар, селу Попшици до термалног извора (комплекса базена) и изградњом деонице од села Преконоге до Преконошке пећине, развио би се сеоски туризам;
- Већина општинских путева на територији општине Сврљиг грађена је пре 30 година, па би се њиховом реконструкцијом продужио експлоатациони период.

Развој железничког саобраћаја

У складу са Просторним планом Републике Србије 2020, планира се електрификација регионалне железничке пруге Ниш-Зајечар-Прахово.

ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ САОБРАЋАЈА

Уређење и просторни развој планског подручја, као и интеграција у шире регионалне, националне и европске коридоре, у великој мери зависиће од адекватног развоја саобраћајне инфраструктуре. Даљим развојем друмског саобраћаја, примарне односно секундарне путне мреже, као и унапређење постојећег железничког путничког саобраћаја, свим становницима на планском подручју биће обезбеђен брз и квалитетан приступ широј путној мрежи.

Подручје Просторног плана налази се у зони утицаја европских инфраструктурних коридора, првенствено коридора X, крака Xc (аутопут Е-80 Ниш – Димитровград – Градина – Софија). Лака доступност до шире државне и европске саобраћајне мреже биће обезбеђена повезивањем преко постојећег државног пута I реда број 25, односно планираног аутопута Е-771(Ниш – Зајечар – Ђердап II – граница Румуније), који ће истовремено омогућити повезивање Тимочке крајине и туристичких комплекса на Старој планини са коридором X.

У правцу исток-запад, саобраћајно повезивање првенствено ће бити омогућено преко државног пута II реда број 243, који на западу општину Сврљиг повезује са Нишем и Алексинцем, а на истоку са Књажевцем и туристичким центром на Старој планини, због чега ће се у планском периоду третирати као најзначајнија саобраћајница на правцу исток-запад. Од овог пута се на западу одваја државни пут II реда број 246 ка Књажевцу, а на крајњем истоку планског подручја државни пут II реда број 244 у правцу Беле Паланке.

На подручју Плана наставиће се експлоатација једноколосечне железничке пруге регионалног значаја (Ниш) - Црвени Крст – Зајечар – Прахово - Пристаниште.

Основна планска решења у погледу развоја саобраћаја су:

- 1) изградња и реконструкција државних путева на планском подручју, нарочито:
 - аутопута Е-771 (Ниш – Зајечар – Ђердап II – граница Румуније), као везе европског коридора, крака Xc и планског подручја са туристичком коридором ка Старој планини, а преко државног пута II реда број 243,
 - државног пута II реда број 243, чиме би се остварила најкраћа веза града Ниша, аеродрома „Константин Велики“ и Нишавског округа са туристичким центром „Бабин зуб“ на Старој планини,
 - обилазнице постојећег државног пута I реда број 25 (планираног државног пута II реда) око насеља Сврљиг, што ће утицати на смањење броја возила која пролазе кроз центар општине и повећање нивоа безбедности становника и учесника у саобраћају,

2) реконструкција и изградња локалне путне мреже у циљу равномерног просторног развоја на подручју Плана (брзог и лаког повезивања насеља међусобно и са државним путевима). Планирана локална путна мрежа задржава трасе постојећих општинских путева уз доградњу нових деоница, као и изградњу општинских путева у функцији повезивања туристичких локација:

- од Каменичког виси (границе општине) до насеља Копајкошара (визиторски центар и спелеолошки камп) и Пошица (туристички спортско-рекреативни комплекс), који ће се повезати са државним путем II реда број 243, а затим преко постојећег општинског пута број 7а (до Рашиначког манастира у Пирковцу) и број 7 преко Лабукова, са насељем Раденковац (планине Озрен и Девица) и Сокобањом,

- од насеља Преконога до Преконошке пећине,

- у оквиру насеља Манојлица до цркве Светог цара Константина и царице Јелене.

ПРИОРИТЕТНА ПЛАНСКА РЕШЕЊА И ПРОЈЕКТИ

- изградња Државног пута II реда број 243 на деоници Гојмановац-Врело чиме би Сврљиг остварио везу са општином Алексинац
- изградња обилазнице око Сврљига постојећег државног пута I реда број 25
- реконструкција Државног пута II реда број 243, на деоници Сврљиг-Периш-Кална (са новом трасом на територији КО Лозан) чиме би се остварила најкраћа веза града Ниша, аеродрома „Константин Велики“ у Нишу и Нишавског округа са будућим планинским центром „Бабин зуб“

Планирана је локална путна мрежа задржава трасе постојећих општинских путева уз доградњу нових путева на следећим деоницама:

- Манојлица - општински пут број 2
- Извор - општински пу број 14
- Лалинац - Плужина
- Нишевац - Драјинац
- Општински пут број 4 - М-25

VII САОБРАЋАЈ И ИНФРАСТРУКТУРНИ СИСТЕМИ

7.2. ВОДОПРИВРЕДА

Весна Стојановић, дипл.инж.грађ.

ВОДОСНАБДЕВАЊЕ

Опис стања система

Снабдевање водом на подручју општине одвија се на неколико начина: са сеоских водовода, са општинског система и индивидуално. Са општинског система, који се ослања на изворишта "Раил" и "Румењак" у атару села Преконога и извориште "Манојлица" у атару села Манојлица, врши се снабдевање водом насеља: Сврљиг, Преконога и Манојлица. Извориште "Румењак" налази се југозападно од Сврљига на удаљености од око 5 км, на коти 490 мнм. Капацитет изворишта је променљив пошто је извориште карстног типа и креће се од мин. 8 l/s па до мах 60-70l/s, док је средњи односно нормалан капацитет у стабилним хидролошким годинама око 15-17l/s. Извориште "Раил" удаљено је око 800м од Румењака, и налази се на 554 мнм. Издашност овог изворишта такође је променљива, а у стабилним условима износи око 3l/s. Каптажа "Раил" цевоводом пречника Ø63мм повезана је са извориштем "Румењак". Извориште "Манојлица", као и остала два, променљивог је капацитета, од око 8-50l/s, зависно од годишњег доба, тако да се у летњем периоду јавља недостатак воде.

Остала насеља питање водоснабдевања решавају са локалних изворишта, организовањем група грађана у сеоске водоводне системе. Код ових водовода проблем представља одржавање, које је, пре свега, питање власништва. Ови водоводи, грађени од средстава које су издвајале сеоске месне заједнице, формално не припадају јавном предузећу, тако да се оно не бави њиховим одржавањем, док месне заједнице не располажу довољним средствима да би то самостално радиле. Насеља: Лабуково, Ђуринац, Рибаре, Плужина, Гушевац, Луково, Влахово, Периш, Шљивовик, Жељево, Извор – река, Извор – село, Извор Тројица, Бурдимо, Мерцелат, Мечији До и Околиште немају организован систем водоснабдевања већ користе воду са јавних сеоских чесми, где се не врши никаква контрола квалитета или дезинфекција воде. Зоне санитарне заштите нису успостављене ни на једном изворишту.

Постојећа запремина резервоара износи 2500m³, при чему је 800m³ (500 +300 m³) у насељу Сврљиг, на коти од 450мнм, 60m³ изнад насеља Преконога, и 60m³ изнад Манојлице на коти 660мнм, а у осталим насељима према табели "Анализа стања водоснабдевања".

Потенцијали

Водопривредном основом РС планира се изградња акумулације на Околишкој реци чија је основна намена водоснабдевање. Са ове акумулације биће омогућено квалитетно снабдевање водом свих становника на подручју Плана. Велики број постојећих каптираних и некаптираних извора подземних вода представља потенцијал уз адекватну санитарну заштиту.

Ограничења

Главни ограничавајући фактор инвестиција у области водоснабдевања, представља недостатак стручног кадра и финансијских средстава. Питање власништва сеоских водовода представља проблем приликом одржавања.

Табела "Анализа стања водоснабдевања".

редни број	катастарска општина	мин.кота терена насеља	број становника	потребе рачунао са нормом потрошње од 120l/s			потребе рачунао са нормом потрошње од 150l/s			postojeći rezervoari	kota dna post.rezervoara		potrebna zapremina rezervoara		nedostajuća zapremina rezervoara		kota dna plan rezervoara	
				Qsredn l/s	Qmaxdn k1=1,5 l/s	Qmaxh k2=2 l/s	Qsredn l/s	Qmaxdn k1=1,5 l/s	Qmaxh k2=2 l/s		V m3	m	V m3			m		
1	Белоније	400-460	343	0.48	0.71	1.43	0.60	0.89	1.79	10	430	122	112					
										30	439		-30					
										40	495		-40					
										30	442		-30					
										110		122	12					480
2	Бурдино	500-520;560-575	406	0.56	0.85	1.82	0.70	1.08	2.11			128	128					540.6
3	Бучум	600-640	106	0.15	0.22	0.44	0.18	0.28	0.55	40	597	100	80					680
										40		228	188					
4	Вирош	380-460	168	0.23	0.35	0.70	0.29	0.44	0.88	40	410	100	60					
										40	436		-40					
										20	480		-20					
										100		100	0					
5	Влахово	580-600	163	0.23	0.34	0.68	0.28	0.42	0.85			105	105					620
6	Галтбабница	660-740	342	0.48	0.71	1.43	0.59	0.89	1.78	40	756	122	82					730
7	Гојмановац	320-370	94	0.13	0.20	0.39	0.16	0.24	0.49	40	358	99	59					390
										80		328	246					
8	Грбавче	480-600	567	0.79	1.18	2.36	0.98	1.48	2.95	60	553	143	83					
										60	573		-60					
										60	555		-60					
										180		143	-37					
9	Гулвијан	500-600	201	0.28	0.42	0.84	0.35	0.52	1.05	30	531	109	79					
										20	602		-20					
										40	586		-40					
										90		109	19					620
10	Гушевац	500-540	320	0.44	0.67	1.33	0.56	0.83	1.67			120	120					560
11	Давидовац I	640-730	199	0.28	0.41	0.83	0.35	0.52	1.04	40	683	108	88					730
12	Давидовац II												0					
										40		228	188					
13	Драјинац	500-600	706	0.98	1.47	2.94	1.23	1.84	3.68	20	629	156	136					
										60	609		-60					
										60		156	76					620
14	Ђуринац	400-460	200	0.28	0.42	0.83	0.35	0.52	1.04			109	109					480
15	Жељено	440-500	87	0.12	0.18	0.36	0.15	0.23	0.45			98	98					520
16	Извор	440-520;540-590	722	1.00	1.50	3.01	1.25	1.88	3.76			157	157					820
										0		364	364					
17				0.16	0.23	0.47	0.19	0.29	0.58	20	529	100	80					
										20	513		-20					

	Котаркошара	460-520	112							40	518		-40	540
										80		100	20	
18	Лабуково	420-540	122	0.17	0.25	0.51	0.21	0.32	0.64			101	101	470.52
19	Паланица	420-520	445	0.62	0.93	1.85	0.77	1.16	2.32	120	592	131	11	540
										120		233	113	
20				0.29	0.44	0.88	0.36	0.55	1.09	40	647	109	69	
										40	595		-40	
	Позан	550-600	210							20	572		-20	
										100		109	9	620
21	Луково	600-680	277	0.38	0.58	1.15	0.48	0.72	1.44			116	116	700
22	Манојница	480-500;540	272	0.38	0.57	1.13	0.47	0.71	1.42	60	492	115	55	560
23	Мерцелат	390-480	147	0.20	0.31	0.61	0.26	0.38	0.77			104	104	460.5
24	Мечји До	480-500	44	0.06	0.09	0.18	0.08	0.11	0.23			94	94	520
										80		429	369	
25				0.73	1.09	2.18	0.91	1.36	2.72	60	401	139	79	
	Нашевац	360-390	523							40	412		-40	
										100		139	39	410
26	Околинте	500	141	0.20	0.29	0.59	0.24	0.37	0.73			103	103	520
27	Округлица	410-480	226	0.31	0.47	0.94	0.39	0.59	1.18	40	474	111	71	500
28	Пашчула	420-460	75	0.10	0.16	0.31	0.13	0.20	0.39	60	220	97	37	
29	Периш	550-600	220	0.31	0.46	0.92	0.38	0.57	1.15			110	110	620
30	Пирковац	320-400	34	0.05	0.07	0.14	0.06	0.09	0.18	30	407	93	63	420
31	Плужина	450-540	370	0.51	0.77	1.54	0.64	0.96	1.93			124	124	520.56
										130		639	509	
32				0.22	0.32	0.65	0.27	0.40	0.81	40	435	104	64	
										20	432		-20	
	Пошница	320-380	155							30	355		-30	
										90		104	14	
33	Преконога	500-560	578	0.80	1.20	2.41	1.00	1.51	3.01	60	556	144	84	580
34	Радомировац	640-680	200	0.28	0.42	0.83	0.35	0.52	1.04	40	695	109	69	730
35	Рибаре	420-500	296	0.41	0.62	1.23	0.51	0.77	1.54			117	117	520
36	Сврљиг	360-440	770.5	10.70	16.05	32.10	13.38	20.07	40.13	800		805	5	
37	Слвије	460-510	130	0.18	0.27	0.54	0.23	0.34	0.68			102	102	540
										900		1277	377	
38				0.16	0.25	0.49	0.20	0.31	0.61	50	614	101	51	
	Трјовац	640-690	118							70	698		-70	
										120		101	-19	
39				0.30	0.46	0.91	0.38	0.57	1.14	40	492	110	70	
	Црнољвица	400-460	219							40	469		-40	
										80		110	30	480
40	Шалишов	460-540	41	0.06	0.09	0.17	0.07	0.11	0.21			21	21	520
													0	
	укупно:	320-740	17284.00	24.01	36.01	72.02	30.01	45.01	90.02	2600.00		5114.17	2614.17	

SWOT

<p>Предности</p> <ul style="list-style-type: none"> - Изграђени објекти на мрежи; - Изграђена разводна мрежа у неким насељима; - Велики број каптираних и некаптираних извора. 	<p>Слабости</p> <ul style="list-style-type: none"> - Старост изграђене мреже и објеката; - Недовољан капацитет резервоарског простора; - Неизграђена дистрибутивна мрежа; - Недостатак стручног кадра из области хидротехнике.
<p>Прилике</p> <ul style="list-style-type: none"> - Анимирање и едукација становништва у рационалном коришћењу вода и заштити вода; - Дефинисање зона санитарне заштите постојећих изворишта; - Изградња акумулације на Околишкој реци. 	<p>Претње</p> <ul style="list-style-type: none"> - Зависност од републичких фондова и велики недостатак материјалних средстава; - Заостајање у технолошком развоју.

Циљеви

- приоритет у развоју општине представља довођење пијаће воде до сваког становника,
- заштита квалитета вода кроз потпуну заштиту подземних и површинских вода, и заштиту земљишта од загађења,
- дефинисање и успостављање зона и појасева санитарне заштите изворишта и њихових сливних подручја,
- утврђивање расположивих водних потенцијала и могућност њиховог коришћења,
- дефинисање и реализација дугорочног плана за одржавање и развој водног режима на подручју Просторног плана, уз рационално коришћење вода у оквиру интегралног система коришћења вода, заштите вода и заштите од вода,

Концепција развоја водоснабдевања

Коришћење вода у планском периоду ослањаће се на рационализацију потрошње висококвалитетне воде за пиће и оријентацију индустрије на снабдевање из водотокова. Основни циљ је квалитетно снабдевање водом свих становника на подручју Просторног плана. Према плановима за развој система водоснабдевања на територији Републике, подручје општине Сврљиг припада Тимочком регионалном систему водоснабдевања, тако да ће се насеља снабдевати водом са локалних изворишта и планиране акумулације на Околишкој реци. Оријентациона површина акумулације износи 44км², са котом нормалног успора на 520мнм и протоком $Q_{ср}=0,3\text{м}^3/\text{с}$.

Постојећи сеоски системи, који су сада у функцији, задржаће се, са одговарајућом санитарном заштитом, и повезати у општински систем где год је могуће, тако да функционишу у спрези са акумулацијом. Бригу о сеоским системима треба да преузме комунално предузеће. Постојећа мрежа треба да се реконструише, тако да се губици сведу на максимално 25% од испоручене количине.

Неопходно је дефинисати зоне санитарне заштите око изворишта, како би се спречило њихово загађивање.

КАНАЛИСАЊЕ

Опис стања система

Од свих насеља на подручју Плана само Сврљиг има делимично изграђену канализациону мрежу. Постојећа канализациона мрежа је сепаратног типа и покрива површину градског насеља Сврљиг од 436 ха, а укупна дужина канализационе мреже је 28 км. У осталим насељима отпадне воде се одводе у импровизоване, пропусне септичке јаме, а често се непосредно изливају и у оближње мање водотоке. Осока из штала се неконтролисано слива у мање водотоке, загађујући их веома оптерећеним органским садржајима.

Постројење за пречишћавање отпадних вода изграђено је у Сврљигу али не ради од 1988. године. Пројектовано је за оптерећење од 20.000 ЕС, у две фазе изградње по 10.000 ЕС. Друга фаза није изграђена.

Потенцијали

Постојеће постројење могуће је оспособити за рад и у другој фази доградити до пројектованих капацитета. Атмосферске воде могу се брзо одвести до неког од бројних малих водотока.

Ограничења

Главни ограничавајући фактор за завшетак инвестиције, представља недостатак стручног кадра и финансијских средстава.

SWOT

Предности	Слабости
<ul style="list-style-type: none">- Изграђена мрежа у Сврљигу;- Постојеће ППОВ;- Велики број малих водотока.	<ul style="list-style-type: none">- Неизграђена канализација у сеоским насељима;- Пропусне септичке јаме;- Недостатак стручног кадра из области хидротехнике;- Недостатак финансијских средстава.
Прилике	Претње
<ul style="list-style-type: none">- Директиве ЕУ о заштити животне средине;- Едукативна кампања и повећање свести грађана да се отпадне воде и материје не смеју упуштати у водотоке и околину;	<ul style="list-style-type: none">- Зависност од републичких фондова и велики недостатак материјалних средстава;- Заостајање у технолошком развоју.

Циљеви

- Потпуна санитација насеља и изградња канализационих система за одвођење употребљених и атмосферских вода и њихово контролисано испуштање у водопријемнике након пречишћавања.
- Индустијске отпадне воде, подвргаваће се, по потреби, предтретману пре упуштања у јавне канализационе системе.
- Реконструкција постројења за пречишћавање отпадних вода у Сврљигу;
- Изградња ППОВ за сва већа насеља или групе насеља;
- Обезбеђење локација за постројења за пречишћавање отпадних вода и њихова реализација;
- Обезбеђење траса и коридора за канализациону мрежу;
- Прикључивање свих корисника на канализациони систем;
- Одржавање постојеће канализационе мреже и сталан мониторинг рада и поузданости система;
- Едукативна кампања и повећање свести грађана да се отпадне воде и материје не смеју упуштати у водотоке и околину;
- Изградња канализационог система треба да прати изградњу стамбених и других објеката (намена), што подразумева благовремену изградњу канализационе мреже, уважавајући усвојену концепцију система канализације.

Концепција развоја канализације

Канализација отпадних вода са подручја општине Сврљиг одвијаће се сепаратним системом канализације. Топографија општине Сврљиг је таква да се издвајају два велика сливна подручја: слив Сврљичког Тимока, коме припада највећи део територије, и мањи слив Топоничке реке. Развој канализације на подручју општине одвијаће се у складу са сливним подручјима. Велики број природних водотокова, пружају могућности за канализацију атмосферских вода са минималним трошковима. Како сама топографија терена омогућава

формирање локалних подсливова, односно испуста у саме водотокове, није потребан јединствен систем кишне канализације са колекторима великих дужина.

Употребљене воде сакупљаће се јединственим системима за одговарајуће групе насеља, односно за појединачна насеља и након пречишћавања испуштати у најближи водоток. Постојеће ППОВ у Сврљигу треба приоритетно реконструисати. Планирано је биолошко пречишћавање са нитрификацијом и денитрификацијом. У мањим насељима, која није могуће укључити у групне системе за пречишћавање, одвођење употребљених вода вршиће се у водонепропусне септичке јаме са организованим пражњењем и одвожењем садржаја на за то планиране локације. Упојне бунаре и водопропусне јаме треба строго забранити.

Након реализације целокупног канализационог система потребно је донети општински пропис којим би се наложило обавезно прикључење на канализацију и затварање свих водопропусних септичких јама у циљу спречавања даљег загађивања подземних вода.

ХИДРОТЕХНИЧКЕ МЕЛИОРАЦИЈЕ

Опис стања система

Наводњавање

Наводњавање, на подучју просторног плана општине, се примењује упрошћено и кампањски. Задржан је традиционални прилаз пољопривреди, наводњавање само као допунска мера стабилизацији примарне пољопривредне производње, којом се неутралишу неповољни ефекти суша. Овакав статус наводњавања настао је као последица изостајања или делимичног постојања: комасације, арондације, укрупњавања поседа и стварања економских услова за савремену организацију производње и пласмана тржишних вишкова.

Одводњавање

Познато је да је одводњавање потенцијално плодних слабо дренираних земљишта услов за побољшање искоришћавања површина у циљу проширења и повећања пољопривредне производње. Да би се то постигло нужно је да се спроведу одговарајуће мере, зависно од порекла сувишних вода и степена превлажености земљишта.

Вишак вода и угроженост земљишта јавља се углавном у долинама Сврљишког Тимока. На територији Општине не постоји изграђен систем за одводњавање.

Потенцијали

Мелиорационим уређењем и наводњавањем површина у непосредној долини Сврљишког Тимока могу се добити знатне обрадиве површине за оптималну пољопривредну производњу. Наводњавање је неопходно, нарочито у току лета због недостатка атмосферске влаге. Међутим, сам Тимок лети нема довољно воде за наводњавање, што упућује да воду за ове потребе треба акумулисати на његовим притокама и земљиште наводњавати гравитационим испуштањем

Ограничења

Обзиром да је систем за дугорочно снабдевање насеља водом и наводњавање исти, намећу се и идентични проблеми, односно главни ограничавајући фактор за инвестиције, представља недостатак стручног кадра и финансијских средства.

Комасација земљишта, која представља услов за рационално наводњавање, није спроведена.

Циљеви

Производња хране заузима значајно место у актуелним друштвеним трендовима у свету и код нас. Расположиви природни ресурси и чиниоци, који чине основу пољопривредне производње су доста велики али неадекватно искоришћени. Због тога водопривреда, имајући у виду њену надлежност над водним ресурсима, мора да посветити посебну пажњу овом проблему у циљу најоптималнијег искоришћења реалних природних потенцијала и перспективе развоја наводњавања.

Концепција развоја

Основни предуслов за реализацију мелиорационих система је комасација земљишта, са укрупњавањем парцела, јер се савремени системи за наводњавање не могу примењивати у условима ситних пољопривредних парцела. Хидротехничке мелиорације треба да буду комплексне, што подразумева усклађену реализацију система за одводњавање, наводњавање, уз оптимално коришћење агротехничких мера.

Развој, а посебно ефикасно коришћење и одржавање мелиорационих система, нераздвојно су повезани. Да би развојно и економски опстало, наводњавање се не сме третирати само као допунска мера за стабилизацију пољопривредне производње у њеној садашњој структури и на садашњем нивоу организованости. Дугорочни опстанак и несметани развој мелиорационих система може се остварити само уколико се створе такви економски и организациони оквири у којима се целокупан пољопривредни сектор и све његове пратеће области (сточарство, откуп, прерада до највиших нивоа финализације, промет, извоз, итд.) трансформишу у складу са примарном производњом која се остварује путем наводњавања.

ОДБРАНА ОД ПОПЛАВА И РЕГУЛАЦИЈА РЕКА

Опис стања система

Највећи део планског подручја гравитира сливу Сврљишког Тимока, сем западног дела који припада сливу Топоничке реке и даље сливу Јужне Мораве. Сврљишки Тимок настаје спајањем Турије, Манојличке и Округличке реке. Од састава изворишних кракова па до Нишевца, тече по широкој алувијаној равни. На овом сектору прима Изворску реку са десне стране, а са леве прихвата воде кратких притока које хране врела из суподине Сврљишких планина, затим Правачку реку и Калницу. Код Нишевца се пробија кроз кањонску клисуру дугу 1200 m, а низводно од ње протиче кроз Палилулску котлину, у којој са леве стране прима Белицу и Трстеницу. По изласку из котлине тече Сврљишком клисуром и код Књажевца се спаја са Трговишким Тимоком.

Укупна дужина Сврљишког Тимока кроз планско подручје је око 31 км. Просечан пад на уздужном профилу износи 7,5%. Постоји једна водомерна станица у Рогошту, неколико километара низводно ван подручја Плана. Средњи месечни водостаји и протицаји указују на један максимум протицаја у марту и минимум у септембру, према чему река припада умерено континенталној варијанти плувионивалног режима.

Деструктивно дејство површинских падавинских вода огледа се у наглашено присутном рецентном ерозивном процесу. Ти процеси су посебно изражени у сливовима Гулијанске и Околишке реке и Црнољевичког, Ђуриначког, Белоинског потока и Турије. Бујични водотокови проузрокују сваке године знатне материјалне штете јер поткопавају обале, видно односе земљиште, угрожавају и оштећују насеља и саобраћајнице, а поред тога испирају из земљишта хранљиве састојке.

Тимок се у пролећним месецима често излива из плитко усеченог корита и плави околно земљиште. Ова појава нарочито је истакнута узводно од Тимоковог природног понора Пандирала. За време високих вода овај понор не може да прими сву воду коју носи Сврљишки Тимок, па се због успора разлива и плави околно земљиште. На тај начин понор делује и као

природни регулатор протицаја, јер задржава високе поплавне таласе, узводно стварајући привремено језеро (3-5 дана). На сектору између ушћа Околишке реке и Нишевца, поплаве су нагле и краткотрајне и њима је укупно изложено око 750 ha.

Недовољно спроведене мере заштите од ерозије и уређење бујичних токова има за последицу:

- Плављење околног терена у непосредној близини речних токова и угрожавање пољопривредног земљишта и грађевинских објеката различитог значаја и карактера.
- Напредовање процеса ерозије земљишта и деградација пољопривредног земљишта.
- Све израженија продукција и пронос наноса дуж бујичних токова.

Потенцијали

Богатство водотоцима и висок квалитет вода (I и II категорија), с обзиром на то да је индустрија неразвијена на подручју општине, пружа могућност вишенаменског коришћења вода:

- За производњу електричне енергије изградњом малих хидроелектрана;
- За изградњу рибњака;
- У рекреативне сврхе, изградњом преграда у кориту и проширењем корита (мини језера);
- У циљу повећања пољопривредне производње наводњавањем.

Планирана акумулација на Околишкој реци представља окосницу развоја водопривреде на овом подручју.

Ограничења

Стање реализованих објеката за одбрану од бујичних вода и развој процеса ерозије на подручју Плана, говоре о хитности предузимања мера у систему одбране и заштите од поплава. То значи да је за детаљну анализу утицаја и последица и усвајање антиерозионих мера и грађевинских радова на подручју Плана, неопходно извршити детаљно рекогностицирање терена по сливовима, утврђивање евентуалне промене хидрографске класе, категорије разорности и врсте бујице и дефинисање меродавних протицаја на основу најсвежијих хидролошких података.

Слабости и недостаци су у следећем:

- недовољна заштита од ерозије,
- појава бујичних токова,
- продукција и пронос наноса дуж бујичних токова,
- недостатак водоодбрамбених система,
- плављење насеља, саобраћајница и пољопривредног земљишта.

SWOT

Предности	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> - Богатство водотоцима и висок квалитет вода (I и II категорија); - Делимично урађена регулација на појединим водотоцима. - Планирана акумулација на Околишкој реци. 	<ul style="list-style-type: none"> - Бујични водотоци; - Недостатак техничке документације; - Недостатак финансијских средстава.
Прилике	Претње
<ul style="list-style-type: none"> - Заинтересованост инвеститора за изградњу малих хидроелектрана. 	<ul style="list-style-type: none"> - Зависност од републичких фондова и велики недостатак материјалних средстава.

Циљеви

Основни циљеви су:

- Заштита од поплава и уређење водотока, заштита подземних и површинских изворишта, одржавање постојећих одбрамбених насипа и регулисаних корита;
- Унапређење заштите од поплава, ерозија и бујица и других видова штетног дејства вода и заустављање и спречавање даље деградације пољопривредног земљишта, како плављењем тако и спирањем горњег слоја са пољопривредних површина,
- Заштита водопривредних објеката од наноса са механичког, хемијског и болошког аспекта,
- На бујичним токовима ублажавање поплавног таласа ретензијама вишенаменског карактера;
- Развијање мелиорационих система у приобаљу токова;
- Коришћење енергетског водног потенцијала за изградњу мини-хидроелектрана пре свега на Белој реци, Сврљишком Тимоку, Вишевској и Манојличкој реци ("Ковиљак", "Градац", "Бачевина", "Гојмановац", "Лабуково", "Пирковац", "Попшица", "Периш", "Околиште", "Манојлица")
- Очување квалитета вода.

Концепција развоја

Окосницу заштите од поплава представљаће линијски системи за пасивну заштиту, тј. системи одбрамбених насипа, уз њихово комплетирање, доградњу, реконструкцију и одржавање. Радови на уређењу водотока усмераваће се на обезбеђење стабилности и функционалности линијских система за заштиту од поплава (насипе), као и на уређење мањих водотока кроз насеља у интеракцији са свим корисницима вода.

Битан услов за остваривање укупних позитивних ефеката система за заштиту од поплава и уређење водних токова представља и заштита од ерозије и бујичних токова. Са аспекта ерозије земљишта, за подручје Плана од значаја је поред претварања нископродуктивних и деградираних пољопривредних површина у шумске комплексе и заштита водопривредних објеката од наноса са механичког, хемијског и биолошког аспекта, зависно од степена угрожености и степена осетљивости тих објеката на засипање наносом. Кад је реч о заштити од бујица приступ овој проблематици зависи од величине водотока. Код већих бујичних токова, заштита од вода се постиже класичним мерама уређења водотока и одбране од поплаве. У случају мањих бујичних токова, мере уређења ових водотокова се третирају у склопу комплексног антиерозионог уређења слива, што подразумева пре свега изградњу бујичних преграда за заустављање наноса.

На водотоцима, где се стекну повољни услови у смислу рационалног коришћења водног потенцијала и економске исплативости, могу се градити мини-хидроелектране.

Сви радови морају се ускладити са прописаним нормама које не нарушавају природни амбијент и историјско културне садржаје.

Табела 48. Планиране акумулације првог приоритета

Бр.	Акумулација	Река	Насеље	V (106) м6 max	КНУ (mm)	Намена
26	Околиште	Околишка р.	Сврљиг	15	520	В, Е, П, О, Р, Т

НАЧИН СПРОВОЂЕЊА ПРОСТОРНОГ ПЛАНА

Приоритети посебних намена

- Дефинисање реалних потреба за водом високог квалитета;
- Дефинисање недостајућих запремина резервоарског простора и локација за њихову изградњу;
- Изградња јавне мреже у свим насељима;
- За сваки јавни сеоски водовод треба увести мониторинг квалитета воде кроз контролу хигијенске исправности воде као и константно хлорисање воде;
- Спровођење легализације сеоских водовода;
- Заштита изворишта успостављањем зона санитарне заштите;
- Изградња калализационе мреже сепаратног типа;
- Изградња ППОВ за већа насеља, односно групе насеља.

ПЛАНСКА РЕШЕЊА РАЗВОЈА ВОДОПРИВРЕДНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ

Подручје Плана део је "Тимочког" регионалног система водоснабдевања, и "Тимочког" регионалног система водотока, у чијим оквирима ће се развијати водопривреда. Развој водопривреде подразумева рационално коришћење вода у оквиру интегралног система коришћења вода, заштите вода и заштите од вода, при чему снабдевање становника висококвалитетном водом има приоритет. У том смислу као основна планска решења развоја водопривредне инфраструктуре издвајају се: **водоснабдевање, канализација, мелиорациони системи и уређење водотока и заштита од вода.**

ВОДОСНАБДЕВАЊЕ

Према плановима за развој система водоснабдевања на територији Републике, подручје општине Сврљиг припада Тимочком регионалном систему водоснабдевања, тако да ће се насеља снабдевати водом са локалних изворишта и планиране акумулације на Околишкој реци.

Постојећи сеоски системи, који су сада у функцији, задржаће се, са одговарајућом санитарном заштитом, и повезати у општински систем где год је могуће, тако да функционишу у спрези са акумулацијом. Бригу о сеоским системима треба да преузме комунално предузеће. Групе насеља предвиђене за заједнички систем, на основу географског положаја, су:

- Манојлица и Гушевац – са постојећег изворишта Манојлица;
- Гулијан, Лозан и Периш – са постојећих локалних изворишта и са потенцијалног врела Понор, изнад села Периш;
- Тијовац и Бучум – са постојећих локалних изворишта и са планиране Околишке акумулације;
- Драјинац, Шљивовик, Жељево, Извор и Бурдимо – са постојећих локалних изворишта и са планиране Околишке акумулације;
- Варош и Палилула – са постојећих локалних изворишта;
- Галибабинац и Давидовац – са постојећих локалних изворишта;
- Попшица, Пирковац и Гојмановац – са постојећих локалних изворишта;
- Копажкошара, Сливје и Лалинац – са постојећих локалних изворишта;
- Белоиње и Црнољевица – са постојећих локалних изворишта и са планиране Околишке акумулације;
- Сврљиг, Мерцелат, Преконога, Ђуринац и Рибаре – са постојећих локалних изворишта и са планиране Околишке акумулације.

За насеља која ће се снабдевати са Околишке акумулације потребна је израда Генералног пројекта са претходном студијом оправданости, која ће прецизније дефинисати локације објеката на мрежи.

Неопходно је дефинисати зоне санитарне заштите око изворишта, како би се спречило њихово загађивање.

Активности

- Истражни радови на локалитету потенцијалног врела Понор изнад села Периш, како би се потврдиле претпоставке о издашности и израда техничке документације;
- Радови на каптажи изворишта;
- Успостављање зона санитарне заштите око постојећих изворишта;
- Израда техничке документације за изградњу Околишке акумулације;
- Изградња Околишке акумулације;
- Израда Генералног пројекта са претходном студијом оравданости за водоснабдевање насеља са Околишке акумулације;
- Изградња постројења за пречишћавање сирове воде ("фабрика воде");
- Изградња главног магистралног цевовода од акумулације до постројења за пречишћавање сирове воде ("фабрика воде") у дужини од око 1,5км;
- Изградња "фабрике воде";
- Изградња магистралног цевовода од фабрике воде до насеља Сврљиг у дужини од ~11км;
- Изградња магистралног цевовода од фабрике воде до планираног резервоара у насељу Бучум у дужини од ~ 3,6км;
- Изградња магистралног цевовода од фабрике воде до насеља Сврљиг у дужини од 11км;
- Изградња пумпне станице "Живинци";
- Изградња магистралног цевовода од пумпне станице "Живинци" до планираног резервоара у насељу Драјинац у дужини од ~ 7,3км;
- Изградња магистралног цевовода од насеља Драјинац до планираног резервоара у насељу Нишевац у дужини од ~ 4,5км;
- Изградња магистралног цевовода од насеља Драјинац до планираног резервоара у насељу Шљивовик у дужини од ~ 2,5км;
- Изградња недостајућег резервоарског простора у насељима:

насеље	Недостајућа запремина резервоара	Оријентацион а кота дна планираног резервоара	насеље	Недостајућа запремина резервоара	Оријентацио на кота дна планираног резервоара
	m ³	m		m ³	m
Белоиње	12	480	Мерцелат	104	460,520
Бурдимо	128	540,620	Мечји До	94	520
Бучум	60	660	Нишевац	39	410
Варош	6		Околиште	103	520
Влахово	105	620	Округлица	71	500
Галибабинац	82	730	Палилула	37	
Гојмановац	59	390	Периш	110	620
Гулијан	19	620	Пирковац	63	420
Гушевац	120	560	Плужина	124	520,560
Давидовац I	68	730	Попшица	14	
Драјинац	76	620	Преконога	84	580
Ђуринац	109	480	Радмировац	69	730
Жељево	98	520	Рибаре	117	520
Извор	157	620	Сврљиг	5	
Копажкошара	20	540	Сливје	102	540

Лабуково	101	470,520	Црнољевница	30	480
Лалинац	11	540	Шљивовик	94	560
Лозан	9	620			
Луково	116	700	Укупно:	2670	
Манојлица	55	560			

- Изградња главних довода до насеља:

Мерцалат - Сврљиг у дужини од ~ 2,2км;

Ђуринац - Сврљиг у дужини од ~ 1,8км;

Рибаре - Сврљиг у дужини од ~ 2км;

Црнољевница у дужини од ~ 0,8км;

Галибабинац у дужини од ~ 1км;

Радмировац у дужини од ~1,1км;

Гојмановац у дужини од ~ 1,5км;

Попшица - Пирковац у дужини од ~2,3км;

Копажкошара у дужини од ~1,9км;

Сливје у дужини од ~1,3км;

Лалинац у дужини од ~1,8км;

- Изградња прекидних комора;
- Изградња пумпних станица;
- Доградња и реконструкција разводне водоводне мреже у свим насељима.

КАНАЛИСАЊЕ

Каналисање отпадних вода са подручја општине Сврљиг одвијаће се сепаратним системом канализације. Топографија општине је таква да се издвајају два главна сливна подручја: слив Сврљишког Тимока коме припада највећи део територије и нешто мањи слив Топоничке реке. Развој каналисања на подручју општине одвијаће се сходно сливним подручјима. У складу са топографијом терена формираће се локални подсливови у оквиру којих треба градити канализациону мрежу за атмосферске воде са испустом у најближи водоток. Техничким решењем омогућити пречишћавање загађеног дела атмосферских вода пре испуста у водоток.

Употребљене воде сакупљаће се јединственим системима са заједничким постројењем за пречишћавање отпадних вода за следеће групе насеља:

Сврљиг, Преконога, Жељево, Ђуринац, Рибаре, Белоиње и Црнољевница са око 9.500 становника;

Округлица, Гулијан, Лозан, Периш, Гушевац и Манојлица са око 1500 становника;

Плужина и Нишевац са око 900 становника;

Сливје и Лалинац са око 600 становника;

Давидовац и Радмировац са око 400 становника;

Гојмановац, Пирковац и Попшица са око 300 становника и

Варош и Палилула са око 250 становника.

Остала насеља (Влахово, Луково, Околиште, Извор, Лабуково, Галибабинац, Мечји До, Копажкошара, Грбавче, Драјинац, Тијовац, Бучум, Бурдимо, Мерцалат и Шљивовик) предвиђена су за сопствена мала постројења или заједничке септичке јаме са организованим пражњењем. Упојне бунаре и водопропусне јаме треба строго забранити. Употребљене воде са фарми и домаћинстава која ће се бавити сточарством, прикупљаће се у осокама (бетонским јамама) из којих ће се преврело органско ђубре разносити на пољопривредне површине. Преливне воде из осока морају се уводити у канализацију. У противном се подвргавају пречишћавању.

Потенцијалне локације постројења за пречишћавање дате су на графичком приказу бр.2 "Мрежа насеља и инфраструктурних система". Постројење у Сврљигу потребно је реконструисати и пустити у рад.

Група насеља	Реципијент	Q 95% l/s	Степен пречишћавања %
Сврљиг, Преконога, Жељево, Ђуринац, Рибаре, Белоиње и Црнољевица	Сврљишки Тимок	250	са терцијалним пречишћавањем
Округлица, Гулијан, Лозан, Периш, Гушевац и Манојлица	Сврљишки Тимок	250	са терцијалним пречишћавањем
Плужина и Нишевац	Сврљишки Тимок	250	са терцијалним пречишћавањем
Сливје и Лалинац	Лалинска река		са биолошким пречишћавањем
Давидовац и Радмировац	Давидовачки поток		са биолошким пречишћавањем
Гојмановац, Пирковац и Попшица	Топоничка река		са биолошким пречишћавањем
Варош и Палилула	Сврљишки Тимок	250	са терцијалним пречишћавањем
Остала сеоска насеља	потоци		са биолошким пречишћавањем

До изградње канализационих система, посебно у мањим насељима, одвођење употребљених вода вршиће се у водонепропусне септичке јаме са организованим пражњењем. Индустијске отпадне воде, које садрже опасне материје, подвргаваће се предтретману пре упуштања у јавне канализационе системе. Након реализације целокупног система потребно је донети општински пропис којим би се наложило обавезно прикључење на канализацију и затварање свих водопропусних септичких јама у циљу спречавања даљег загађивања подземних вода.

Активности

- Изградња главних колектора:

Од насеља Давидовац до ППОВ у дужини од око 740м;
Од насеља Радмировац до ППОВ у дужини од око 500м;
Од насеља Гојмановац до ППОВ у дужини од око 2км;
Од насеља Пирковац - Попшица до ППОВ у дужини од око 3,2км;
Од насеља Сливје - Лалинац до ППОВ у дужини од око 2,8м;
Од насеља Плужина - Нишевац до ППОВ у дужини од око 3,7км;
Од насеља Варош - Палилула до ППОВ у дужини од око 2,3км;
Црнољевица - Сврљиг у дужини од око 4,6км;
Преконога - Сврљиг у дужини од око 1,9км;
Ђуринац - Сврљиг у дужини од око 1,4км;
Рибаре - Сврљиг у дужини од око 1,5км;
Белоиње - Сврљиг у дужини од око 860м;
Жељево - Сврљиг у дужини од око 1,1км;
Од насеља Манојлица – Гушевац - Округлица до ППОВ у дужини од око 8,5км;
Од насеља Периш до лозанског колектора у дужини од око 5км;
Лозански колектор у дужини од око 3,1км;
Гулијански колектор у дужини од око 1,8км;

- Реконструкција постојећег постројења за пречишћавање отпадних вода у Сврљигу;
- Изградња групних постројења за пречишћавање отпадних вода;

- Изградња појединачних постројења за пречишћавање отпадних вода;
- Изградња секундарне канализационе мреже за употребљене воде у свим насељима;
- Изградња секундарне канализационе мреже за атмосферске воде у свим насељима.

МЕЛИОРАЦИОНИ СИСТЕМИ

Основни предуслов за реализацију мелиорационих система је комасација земљишта, са укрупњавањем парцела, јер се савремени системи за наводњавање не могу примењивати у условима ситних пољопривредних парцела. Хидротехничке мелиорације треба да буду комплексне, што подразумева усклађену реализацију система за одводњавање, наводњавање, уз оптимално коришћење агротехничких мера. Развој мелиорационих система могућ је у долинама водотокова, пре свега у долини Сврљишког Тимока у атару Белоиња, Црнољевице и Округлице, затим у долини Градашнице и Лалинске реке као и у долини Вишевске реке.

Активности

- Комасација у насељима: Белоиње, Црнољевица, Округлица, Околиште, Гушевац, Лалинац и Плужина;
- Израда техничке документације;
- Изградња мелиорационих система.

УРЕЂЕЊЕ ВОДОТОКА И ЗАШТИТА ОД ВОДА

Река Сврљишки Тимок кроз Сврљиг је обухваћена републичким Оперативним планом за одбрану од поплава (сектор Д.2.4. - водно подручје "Дунав") на деоницама на којима су изграђени заштитни водопривредни објекти и извршена регулација:

- Леви насип уз Сврљишки Тимок у Сврљигу, 3,75 км. (35+000 - 38+750)
- Десни насип уз Сврљишки Тимок у Сврљигу, 3,75 км. (35+000 ~ 38+750).

Остали водотоци, потоци и јаруге на разматраном планском подручју нису обухваћени Републичким Оперативним планом, а мере и радове на заштити од поплава за ове водотоке прописује надлежни орган Скупштине Општине.

На територији општине Сврљиг евидентирана су потенцијална плавна подручја на деоници реке Сврљишки Тимок у насељима Гулијан, Манојлице, Црнољевице, Округлице, Белоиња, Рибара, део Сврљига, Мерцелата, Нишевца и Палилуле, на Правачкој реци део насеља Грбавча и Преконоге, на Лалинској реци и реци Калници пољопривредне површине у атару села Лалинац и Плужине, на Белој реци (Топоничка река) насеља Пирковац и Попшица и на Гојмановачком потоку у насељу Гојмановац. Радови на уређењу водотока усмераваће се на обезбеђење стабилности и функционалности линијских система за заштиту од поплава (насипа). Приоритет код реализације ових радова су водотоци кроз насељена места и индустријске зоне.

Уређење корита треба спроводити тако да буде уклопљено у природни амбијент што подразумева употребу природних материјала као што су земља, камен, зелени појасеви зелене вегетације и сл. Заштита од поплава насеља и приобаља водотока, као и пољопривредног земљишта треба да буде најмање од педесетогодишњих великих вода. На водоточима, где се стекну повољни услови у смислу рационалног коришћења водног потенцијала и економске исплативости, без измештања водотока, могу се градити мале хидроелектране. Потенцијалне локације за изградњу хидроелектрана су управо евидентирана плавна подручја, која се проширењем и преграђивањем корита и уређењем обала могу користити за наводњавање и рекреативне потребе становништва, односно потенцијалних туриста.

Битан услов за остваривање укупних позитивних ефеката система за заштиту од поплава и уређење водних токова представља и заштита од ерозије и бујичних токова. Са

VII САОБРАЋАЈ И ИНФРАСТРУКТУРНИ СИСТЕМИ

7.6. ТЕЛЕКОМУНИКАЦИЈЕ

Драган Јанковић, дипл.инж.ел.

Ивица Димитријевић, дипл.инж.ел.

аспекта ерозије земљишта, за подручје Плана од значаја је поред претварања нископродуктивних и деградираних пољопривредних површина у шумске комплексе и заштита водопривредних објеката од наноса са механичког, хемијског и биолошког аспекта, зависно од степена угрожености и степена осетљивости тих објеката на засипање наносом. Сви радови морају се ускладити са прописаним нормама које не нарушавају природни амбијент и историјско културне садржаје. То подразумева, пре свега, изградњу бујичних преграда за заустављање наноса. Површине за заштиту од ерозије евидентирани су пре свега на североисточном делу општине Сврљиг, у сливу Вишевске реке и планиране акумулације "Околиште" која ће након изградње поред основне намене водоснабдевања, имати и улогу активне заштите од поплава, оплемењивање малих вода, као и за туризам и рекреацију. Запремина планиране акумулације је око 15 милиона m^3 , при коти нормалног успора од 520m н.м.

На Белој реци предвиђена је Катастром малих хидроелектрана акумулација чија је основна намена енергетика, спорт и рекреација. Локацију је потребно преиспитати пре израде даље техничке документације.

Активности

- Израда Плана за проглашење ерозивних подручја;
- Израда Плана одбране од поплава од бујичних вода;
- Изградња линијских објеката за одбрану од поплава на Сврљишком Тимоку, од педесетогодишњих великих вода, кроз насеља:

Гулијан, Манојлица, Црнољевица, Округлица, Белоињ, Рибаре, део Сврљига, Мерцелат, Нишевац и Палилула;

- Изградња линијских објеката за одбрану од поплава на Правачкој реци, од педесетогодишњих великих вода, кроз насеља:

Кроз насеље Сврљиг, у дужини од око 1,5км;

Кроз насеље Грбавче, у дужини од око 1км;

Кроз насеље Преконога, у дужини од око 2,6км;

- Изградња линијских објеката за одбрану од поплава на Белој (Топоничкој) реци, од педесетогодишњих великих вода, кроз насеља:

Пирковац и Попшица;

- Изградња линијских објеката за одбрану од поплава на Гојмановачкој реци, од педесетогодишњих великих вода, кроз насеље Гојмановац;
- Изградња бујичних преграда за заустављање наноса на свим водотоцима који пролазе кроз насеља;
- Оспособљавање грађана за заштиту и спасавање од поплава, кроз личну и узајамну заштиту;
- Подстицај политике осигурања имовине од поплава;
- Израда техничке документације за изградњу Околишке акумулације;
- Изградња Околишке акумулације.

ЗАШТИТА ВОДА

Очување прописане класе квалитета површинских вода:

- заштитом изворишта и обезбеђењем снабдевања водом, применом прописаних активности у зони заштите изворишта, ревитализацијом и проширивањем водоводног система;
- планским третманом комуналних отпадних вода - ширењем канализационе мреже (канализације за употребљене и атмосферске воде), одређивање локације и изградња ППОВ;
- уградња постројења за пречишћавање отпадних вода загађених нафтним дериватима;
- објекти у којима се обавља производња и постоје технолошке отпадне воде (кланице, млекаре, хладњаче и др.) морају имати посебно издата водна акта (услове, сагласности и дозволе) којима се регулишу услови и квалитет отпадне воде, и њено упуштање у канализацију или природни реципијент; није дозвољено испуштање

оваквих отпадних вода, без претходног пречишћавања, у подземље, водотоке, језера, бунаре или јавну канализацију;

- забрана изградње индустријских и других објеката чије отпадне материје могу загадити воду и земљиште, забрана изградње других објеката који могу загадити воду или земљиште или угрозити безбедност водопривредне инфраструктуре;
- дозвољена изградња објеката ако се у пројектовању и извођењу обезбеди каналисање и пречишћавање отпадних вода у складу са стандардима прописаним законом, и у складу са законом, дозвољена је изградња објеката за рекреацију и туризам под условима заштите животне средине;
- постојећи индустријски објекти морају у најкраћем року обезбедити каналисање и пречишћавање отпадних вода у складу са законском регулативом;
- отпад се сме сакупљати само на водонепропусним површинама, а депоновање је могуће само ван шире зоне заштите;
- забрана депоновања било каквог материјала на обалама водотока;
- коришћење напуштених бунара као септичких јама;
- праће возила, машина, опреме и уређаја у површинским водама и на водном земљишту;
- у зони изворишта забрањена је интензивна употреба пестицида, хербицида и вештачких ђубрива на земљишту које се користи у пољопривредне сврхе;
- забрана транспорта и складиштења опасних и отровних материја.

У широј зони санитарне заштите изворишта за водоснабдевање (зони III) не могу се градити или употребљавати објекти и постројења, користити земљиште или вршити друге делатности, ако то угрожава здравствену исправност воде на изворишту, и то:

- трајно подземно и надземно складиштење опасних материја и материја које се не смеју директно или индиректно уносити у воде;
- производња, превоз и манипулисање опасним материјама и материјама које се не смеју директно или индиректно уносити у воде;
- комерцијално складиштење нафте и нафтних деривата;
- испуштање отпадне воде и воде која је служила за расхлађивање индустријских постројења;
- изградња саобраћајница без канала за одвод атмосферских вода;
- експлоатација нафте, гаса, радиоактивних материја, угља и минералних сировина;
- неконтролисано депоновање комуналног отпада, хаварисаних возила, старих гума и других материја и материјала из којих се могу ослободити загађујуће материје испирањем или цурењем;
- неконтролисано крчење шума;
- изградња и коришћење ваздушне луке;
- површински и подповршински радови, мињање тла, продор у слој који застире подземну воду и одстрањивање слоја који застире водоносни слој, осим ако ти радови нису у функцији водоснабдевања;
- одржавање ауто и мото трка.

У ужој зони санитарне заштите изворишта за водоснабдевање (зони II) не могу се градити или употребљавати објекти и постројења, користити земљиште или вршити друге делатности, ако то угрожава здравствену исправност воде на изворишту, и то:

- стамбена изградња;
- употреба хемијског ђубрива, течног и чврстог стајњака;
- употреба пестицида, хербицида и инсектицида;
- узгајање, кретање и испаша стоке;
- камповање, вашари и друга окупљања људи;
- изградња и коришћење спортских објеката;
- изградња и коришћење угоститељских и других објеката за смештај гостију;
- продубљивање корита и вађење шљунка и песка;
- формирање нових гробаља и проширење капацитета постојећих.

У зони I (зона непосредне заштите) не могу се градити или употребљавати објекти и постројења, користити земљиште или вршити друге делатности, ако то угрожава здравствену исправност воде на изворишту, и то:

- постављање уређаја, складиштење опреме и обављање делатности који нису у функцији водоснабдевања;
- кретање возила која су у функцији водоснабдевања ван за то припремљених саобраћајница, прилаз возилима на моторни погон која нису у функцији водоснабдевања,
- коришћење пловила на моторни погон, одржавање спортова на води и купање људи и животиња;
- напајање стоке;
- узгајање рибе ради комерцијалног изловљавања.

ПРИОРИТЕТНА ПЛАНСКА РЕШЕЊА

Водоснабдевање, кроз:

- Успостављање зона санитарне заштите око постојећих изворишта,
- Доградњу и реконструкцију разводне водоводне мреже у свим насељима;

Каналисање, кроз:

- Реконструкцију постојећег постројења за пречишћавање отпадних вода у Сврљигу,
- Изградњу секундарне канализационе мреже за употребљене воде у свим насељима;

Уређење водотокова и заштита од вода, кроз:

- Израду Плана за проглашење ерозивних подручја,
- Израду Плана одбране од поплава од бујичних вода,
- Оспособљавање грађана за заштиту и спасавање од поплава, кроз личну и узајамну заштиту,
- Изградњу бујичних преграда за заустављање наноса на свим водотоцима који пролазе кроз насеља;

VII САОБРАЋАЈ И ИНФРАСТРУКТУРНИ СИСТЕМИ

7.3. ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКИ СИСТЕМИ

Драган Јанковић, дипл.инж.ел.

Ивица Димитријевић, дипл.инж.ел.

АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА

Преко територије општине Сврљиг пролази далековод 400 kV бр. 403 ТС 400/220/110 kV „Ниш 2“- ТС 400/110 kV „Бор 2“ и далеководи 110 kV: бр. 193/2 ТС 400/220/110 kV „Ниш 2“- ТС 110/35 kV „Сврљиг“; бр. 193/1 ТС 110/35 kV „Сврљиг“ -ТС 110/35 kV „Књажевац“ и бр. 1154 ТС 110/35 kV „Пирот“ -ТС 110/35 kV „Сврљиг 1“. Источно од Сврљига, а северно од насеља Рибаре, изграђена је трафостаница 110/35 kV „Сврљиг“, снаге 1x20 MVA, која је повезана у електроенергетски систем Србије наведеним далеководима 110 kV (део преносне мреже „Електромрежа Србије“).

Потрошачи се на планском подручју снабдевају електричном енергијом из трафостанице 35/10 kV „Сврљиг 1“, снаге 4 + 8 MVA. Основно напајање ове трафостанице је из трафостанице 110/35 kV „Сврљиг“, преко далековода 35 kV (дужине 1.840 м). Поред овог далековода, преко територије општине Сврљиг прелазе следећи далеководи 35 kV:

- ТС 110/35 kV „Ниш 1“- ТС 35/10 kV „Сврљиг 1“;
- ТС 35/10 kV „Сврљиг 1“- ТС 35/10 kV „Кална“ и
- ТС 35/10 kV „Сврљиг 1“- ТС 35/10 kV „Подвис“.

Дистрибутивна мрежа 10 kV на подручју Плана је у највећем делу ваздушна, сем у насељу Сврљиг, где је кабловска мрежа изграђена у централном делу насеља. У градском подручју се мрежа 10 kV гради као затворена, са радом као отворена. На ванградском подручју ова мрежа грађена је као зракаста.

Трафостанице 10/0,4 kV у насељу Сврљиг су најчешће изведене као типске слободностојеће лимене или монтажно - бетонске, снаге 1 x 630 kVA, док су у осталим насељима трафостанице 10/0,4 kV најчешће типа „кула“ или новије типа „стубне“.

Ограничења

- Недовољна пропусна моћ далековода 35 kV из ТС 110/35 kV „Ниш 1“ и ТС 110/35 kV „Књажевац“;
- Недовољан број и велика дужина извода 10 kV, а тиме и преоптерећење појединих извода.

Потенцијали

Постојећа трафостаница 110/35 kV „Сврљиг“ обезбеђује велику сигурност у снабдевању квалитетном електричном енергијом и омогућава повезивање планиране трафостанице 35/10 kV „Сврљиг 2“, чиме се задовољавају дугорочне потребе потрошача на планском подручју.

SWOT анализа

Потенцијали / предности	Слабости / Ограничења
<ul style="list-style-type: none">▪ Постојећа трафостаница 110/35 kV "Сврљиг" која обезбеђује сигурност у снабдевању квалитетном електричном енергијом▪ Хидропотенцијал водотокова на територији општине није занемарљив, и економски је привлачан, што даје могућност да се исти искористи градњом малих хидроцентрала (МХЕ)▪ Коришћење енергије ветра, енергије сунца и биомасе.	<ul style="list-style-type: none">▪ Дотрајалост (период експлоатације) трансформатора у трафостаницама▪ Велика дужина 10 kV-них извода те самим тим и велики падови напона у мрежи.▪ Уска грла у напајању у појединим насељима и засеоцима као последица застарелости мреже и објеката▪ Нерационална потрошња огрева (дрво) и неразвијена примена изолационих материјала код изградње објеката

Прилике	Претње
<ul style="list-style-type: none"> • Сукцесивна модернизација и надградња електромереже и објеката • Коришћење обновљиве енергије (хидропотенцијал водотокова, ветар и биогаз)-алтернативни извори енергије 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Велика дуговања потрошача условљавају недовољна средства за изградњу нових мережа и објеката, ▪ цена електричне енергије ограничава средства инвестиција, ▪ губици у мрежи (10kV и 0,4kV) због великих дужина и великог броја потрошача на водовима умањује економичност пословања.

Циљеви развоја

Основни циљ је обезбеђење сигурности снабдевања потрошача квалитетном електричном енергијом.

У електроенергетици се постављају следећи развојни циљеви:

- обезбеђење квалитетне и сигурне снабдевености становника (потрошача) електричном енергијом,
- обезбеђење простора за нову трафостаницу 35/10 kV ,
- унапређење постојеће електроенергетске мереже повећањем безбедности рада и поузданости система,
- повећање енергетске ефикасности применом стандарда , економских инструмената и организационих мера.
- увођење сталног мониторинга преносних система и планирање техничко-технолошких иновација из области дистрибуције електричне енергије.

Основна стратегија даљег развоја електроенергетског система је да створи оптимално решење довољно сигурног, квалитетног и економичног снабдевања електричном енергијом потрошача на административној територији општине Сврљиг, уз рационалну употребу електричне енергије и снаге од стране потрошача.

КОНЦЕПЦИЈА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА

Основна стратегија развоја електроенергетског система је да створи оптимално решење сигурног, квалитетног и економичног снабдевања електричном енергијом потрошача на подручју Плана.

Концепција развоја електроенергетике заснива се на изградњи преносних капацитета (напонски ниво 110 kV-далеководи и трафостанице 110/35 kV), изградњи и доградњи дистрибутивних водова и трафостаница 35 kV и 10 kV за задовољење све већих потреба потрошача.

Студијом перспективног развоја електричних мережа напонских нивоа 110 kV и 35 kV на подручју „Електротимока“ - Зајечар до 2020 године планирани су следећи објекти на подручју Плана:

- Повећање инсталисане снаге у ТС 110/35 kV „Сврљиг“ са постојећих 1x20 MVA на 2x20 MVA;
- Изградња далековода 110 kV од трафостанице 110/35 kV „Сврљиг“ до нове трафостанице 110/35 kV „Јабучко равниште“ на Старој планини;

- Повећање снаге у трафостаници 35/10 kV „Сврљиг 1“ са постојећих 4+8 MVA на 8+8 MVA;
- Изградња другог далековода 35 kV од трафостанице 110/35 kV „Сврљиг“ до трафостанице 35/10 kV „Сврљиг 1“;
- Изградња трафостанице 35/10 kV „Сврљиг 2“, снаге 2x8 MVA, са прикључком двоструким водом на далековод 35 kV TC 110/35 kV „Ниш 1“ - TC35/10 kV „Сврљиг 1“.

Мрежа 10 kV у највећем делу планског подручја изводиће се као ваздушна, осим у насељу Сврљиг.

Катастром малих хидроелектрана на територији СР Србије ван САП из 1987. године, који су за потребе ЈП ЕПС израдили „Енергопројект-Хидроинжењеринг“ и Институт „Јарослав Черни“, на подручју Плана предвиђена је могућност изградње 10 (десет) малих хидроелектрана.

Табела 21: Планиране мале хидроелектране на територији општине Сврљиг

Р.бр. КМХЕ	Назив мале хидроелектране	Водоток	Инсталисана снага (kW)	Годишња производња (kWh)
44.	„Периш“	Сврљишки Тимок	277	1.080.000
45.	„Околиште“	Сврљишки Тимок	190	660.000
46.	„Манојлица“	Манојличка река	124	490.000
129.	„Попшица“	Бела река	185	802.000
130.	„Пирковац“	Бела река	200	881.000
131.	„Лабуково“	Бела река	235	1.038.000
132.	„Градац“	Бела река	825	2.188.000
133.	„Ковиљак“	Бела река	140	619.000
135.	„Гојмановац“	Гојмановачка река	175	741.000
136.	„Бачевина“	Гојмановачка река	235	1.012.000
	Укупно		2.586 kW	9.511.000

Из ових малих хидроелектрана би се преко преносне 10 kV-не мреже електрична енергија доводила до суседних насеља.

ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКИХ СИСТЕМА

Основна стратегија даљег развоја електроенергетског система је да створи оптимално решење сигурног, квалитетног и економичног снабдевања електричном енергијом потрошача на територији општине Сврљиг.

Концепција развоја електроенергетике заснива се на изградњи преносних капацитета (напонски ниво 110 kV-далеководи и трафостанице 110/35 kV), и изградњи и доградњи дистрибутивних водова и трафостаница 35 kV и 10 kV за сигурније задовољење све већих потреба потрошача.

Студијом перспективног развоја електричних мреже напонских нивоа 110 kV и 35 kV на подручју "Електротимока" - Зајечар до 2020 године планирани су следећи објекти на подручју општине Сврљиг:

- повећање инсталисане снаге у TC 110/35 kV "Сврљиг" са постојећих 1 x 20 MVA на 2 x 20 MVA,
- изградња далековода 110 kV од трафостанице 110/35 kV "Сврљиг" до нове трафостанице 110/35 kV "Јабучко равниште" на Старој планини;
- повећање снаге у трафостаници 35/10 kV "Сврљиг 1" са постојећих 4 + 8 MVA на 8 + 8 MVA,
- изградња другог далековода 35 kV од трафостанице 110/35 kV "Сврљиг" до трафостанице 35/10 kV "Сврљиг 1" ,

-изградња трафостанице 35/10 kV "Сврљиг 2" , снаге 2 x 8 MVA , са прикључком двоструким водом на далековод 35 kV TC 110/35 kV "Ниш 1" - TC35/10 kV "Сврљиг 1".
Мрежа 10 kV у највећем делу територије општине Сврљиг изводиће се као ваздушна, сем у самом насељу Сврљиг.

ПРИОРИТЕТНА ПЛАНСКА РЕШЕЊА И ПРОЈЕКТИ

-повећање инсталисане снаге у TC 110/35 kV "Сврљиг" са постојећих 1 x 20 MVA на 2 x 20 MVA,
-изградња далековода 110 kV од трафостанице 110/35 kV "Сврљиг" до 110/35 kV "Јабучко равниште",

-повећање снаге у трафостаници 35/10 kV "Сврљиг 1" са постојећих 4 + 8 MVA на 8 + 8 MVA,
-изградња другог далековода 35 kV од трафостанице 110/35 kV "Сврљиг" до трафостанице 35/10 kV "Сврљиг 1"

VII САОБРАЋАЈ И ИНФРАСТРУКТУРНИ СИСТЕМИ

7.4. ТОПЛИФИКАЦИОНА И ГАСОВОДНА МРЕЖА

Милан Милосављевић, дипл.инж.маш.

АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА

Обезбеђење топлотне енергије се врши углавном преко индивидуалних ложишта, а мали број објеката снабдева се преко локалних котларница.

Котларнице које су у функцији у општини Сврљиг су:

- „МИН“ Сврљиг, капацитета 2 MW, примарни енергент је лож уље;
- ДЗ „Др. Љубинко Ђорђевић“, 0.28 MW, примарни енергент је угаљ;
- ОШ „Добрила Стамболић“, у чијем је саставу и котловски капацитет објекта „Полетарац“, 1.05 MW, примарни енергент је угаљ, а за капацитете објекта „Полетарац“ мазут.

Капацитети који нису у функцији:

- ИТК „Сврљиг“, капацитета 1.05 MW, примарни енергент је лож уље и мазут;
- „Прогрес“ Сврљиг, капацитета 4 MW, примарни енергент је мазут (угаљ, дрва);
- ГДРП „Зелени врх“, капацитета 0.29 MW, примарни енергент је угаљ, дрва;
- Хотел „Сврљиг“, капацитета 0.17 MW, примарни енергент је нафта;
- „Хербогал“, капацитета 1.28 MW, примарни енергент је лож уље;
- „Маја“ Сврљиг, капацитета 5.81 MW, примарни енергент је нафта;
- „ЕИ“ Сврљиг, капацитета 1.76 MW, примарни енергент је нафта;
- „Крзно“ Сврљиг, капацитета 4.4 MW, примарни енергент је мазут, угаљ;
- Млекара „Сврљижанка“ Сврљиг, капацитета 0.23 MW, примарни енергент је угаљ, дрва;
- ГДРП „Зелени врх“ (Преконошки пут), капацитета 0.17 MW, примарни енергент је угаљ, дрва;

На планском подручју не постоје објекти гасоводне мреже.

Како се обезбеђење топлотне енергије углавном врши из индивидуалних ложишта и локалних котларница, а као енергенти се најчешће користе лож уље, мазут и чврсто гориво (дрва и угаљ), то доводи до процеса девастације простора преко сече шума или загађења простора од емисије штетних материја приликом сагоревања наведених енергената. На подручју Плана највеће загађење ваздуха је у околини индустријских капацитета, а нарочито у зимском периоду, када су локалне котларнице главни загађивачи ваздуха.

Могућност довођења природног гаса и гасификација одређених насеља и индустријских погона би све ове штетне последице умањила.

Котловска постројења у Сврљигу су углавном малог капацитета, тако да не постоји могућност да се без већих инвестиција на ширењу капацитета покуша неки вид централизованог снабдевања топлотном енергијом неких делова урбаног подручја.

Ограничења

- Недостатак гасоводне инфраструктуре, нарочито магистралних гасовода.

Потенцијали

- Планирани магистрални гасовод МГ-12 „Ниш - Прахово“ (правац Ниш-Сврљиг-Књажевац -Зајечар-Прахово), као основни правац за снабдевање гасом насеља на планском подручју;
- Могућност да се једним прикључком на гас обезбеди грејање, припрема топле воде, кување, хлађење, задовоље технолошке потребе;
- Компримовани природни гас може да замени течна горива у индивидуалним возилима, аутобусима и привредним возилима, као и да се користи за производњу механичке и електричне енергије;
- Конверзија локалних котларница, тако да као примарни енергент користе природни гас, имаће позитиван утицај на животну средину и здравље људи.

SWOT анализа

СНАГА	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none">▪ Могућност вишенаменског коришћења гаса - једним прикључком је могуће обезбедити грејање, припрему воде, кување, технолошке потребе, хлађење.▪ компримовани природни гас може да се користи у возилима као погонско гориво	<ul style="list-style-type: none">▪ Стање система, цена и доступност енергената.▪ Недостатак изграђене гасоводне инфраструктуре и објеката у захвату Плана
МОГУЋНОСТИ	ПРЕТЊЕ
<ul style="list-style-type: none">▪ Планирани магистрални гасовод МГ-12 "Ниш - Прахово", из кога ће се снабдевати гасом насеља на територији општине Сврљиг.	<ul style="list-style-type: none">▪ Цена енергента – коришћење природног гаса у индустрији и широкој потрошњи треба да супституише употребу електричне енергије и других енергената, али и она је условљена ценом природног гаса на тржишту.▪ доступност енергента на тржишту

Циљеви развоја

Основни енергетски циљ произилази из обавезе енергетских субјеката да обезбеде сигурност и редовност снабдевања привреде и грађана одговарајућим енергентима и да подстичу усклађивање рада и развоја енергетских производних система са потребама сектора потрошње енергије.

Потребно је створити услове да се домаћинства, као и индустријски и други потрошачи прикључе на гасоводну мрежу, и тиме минимализује потрошња лож уља, мазута, угља и дрва као погонских горива у котларницама.

Коришћењем природног гаса као енергента у индустрији и у широкој потрошњи са циљем да се смањи потрошња електричне енергије за потребе грејања, припреме топле воде и кување, веома је битно да би се ослободили одређени инсталисани капацитети у електропостројењима за потребе нових потрошача.

Веће коришћење природног гаса у свим секторима доприноси и смањењу аерозагађења.

КОНЦЕПЦИЈА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА

На подручју Плана преовлађује систем породичне градње ниже и средње спратности, те није рационално увођење централног топловодног система развода енергената. Из овог разлога се ни за једно насеље на планском подручју не планира изградња централизованог система топлификације.

За снабдевање подручја општине Сврљиг природним гасом изградиће се главна мерно регулациона станица (ГМРС) „Сврљиг“ на магистралном гасоводу МГ-12 „Ниш - Прахово“. Траса магистралног гасовода МГ-12 је Ниш – Сврљиг – Књажевац – Зајечар – Прахово.

Од ГМРС „Сврљиг“ одваја се примарна градска гасоводна мрежа ка истоку и западу, на коју ће се прикључити још две мерно-регулационе станице: МРС „Лалинац“ у западном делу планског подручја и МРС „Извор“ у источном. Са ових мерно-регулационих станица напајаће се потрошачи у обухвату Плана преко дистрибутивне гасоводне мреже ниског притиска у радијусу 5-6 км.

Потребно је извршити конверзију и прикључивање индустријских котларница у Сврљигу на природни гас.

ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ ТОПЛИФИКАЦИОНЕ И ГАСОВОДНЕ МРЕЖЕ

На подручјима где је преовладајући систем породичног система градње ниже и средње спратности није рационално увођење централног топловодног система развода енергената, те из тих разлога се ни за једно насеље на територији општине не планира изградња централизованог система топлификације. Планира се реконструкција постојећих котларница и њихово повезивање на природни гас чиме би се котларнице модернизовале, смањило аерозагађење на територији општине и повећала њихова енергетска ефикасност.

За снабдевање подручја општине Сврљиг природним гасом изградиће се главна мерно регулациона станица (ГМРС) „Сврљиг“ на магистралном гасоводу МГ-12 "Ниш - Прахово". Траса магистралног гасовода МГ-12 је Ниш – Сврљиг – Књажевац – Зајечар – Прахово.

Од ГМРС „Сврљиг“ одваја се примарна градска гасоводна мрежа ка истоку и западу, на коју ће се прикључити још две мерно регулационе станице, МРС „Лалинац“ , у западном делу Плана, и МРС „Извор“ у источном делу.

Са ГМРС „Сврљиг“ дистрибутивном гасоводном мрежом ниског притиска снабдеваће се Сврљиг, насеља у правцу истока и југоистока закључно са Белоињем и Црнољевицом, јужно до насеља Преконоге, северно закључно са насељем Варош и североисточно са насељем Драјнац.

Са МРС „Лалинац“ гасом ће се снабдевати насеља Лалинац, Грбавче, насеља у правцу северозапада закључно ја насељем Лабуково, у правцу севера закључно са насељем Галибабинац.

Са МРС „Извор“ напајаће се гасом насеља у источном делу територије општине: Извор, Бурдимо, на истоку насеља закључно са насељем Луково и на југу закључно са насељем Округлица.

Потрошачи ће се снабдевати гасом преко дистрибутивне гасоводне мреже ниског притиска, у радијусу 5-6 км.

ПРИОРИТЕТНА ПЛАНСКА РЕШЕЊА И ПРОЈЕКТИ

- Изградња магистралног гасовода МГ-12 "Ниш - Прахово" (правац Ниш – Сврљиг – Књажевац – Зајечар - Прахово),
- Изградња ГМРС „Сврљиг“
- Гасификација насеља Сврљиг, Извор и Лалинац

VII САОБРАЋАЈ И ИНФРАСТРУКТУРНИ СИСТЕМИ

7.5. АЛТЕРНАТИВНИ ОБЛИЦИ ЕНЕРГИЈЕ

Милан Милосављевић, дипл.инж.маш.

ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ АЛТЕРНАТИВНИХ ОБЛИКА ЕНЕРГИЈЕ

"Катастром малих хидроелектрана на територији СР Србије ван САП" из 1987 године, који су за потребе ЈП ЗЕПС израдили "Енергопројект-Хидроинжињеринг" и Институт "Јарослав Черни" на територији општине Сврљиг предвиђено је 10 (десет) потенцијалних локација за изградњу малих хидроелектрана, и то:

Р.бр. КМХЕ	Назив хидроелектране	Водоток	Инсталисана снага (kW)	Годишња производња (kWh)
44.	"Периш"	Сврљишки Тимок	277	1.080.000
45.	"Околиште"	Сврљишки Тимок	190	660.000
46.	"Манојлица"	Манојличка река	124	490.000
129.	"Попшица"	Бела река	185	802.000
130.	"Пирковац"	Бела река	200	881.000
131.	"Лабуково"	Бела река	235	1.038.000
132.	"Градац"	Бела река	825	2.188.000
133.	"Ковиљак"	Бела река	140	619.000
135.	"Гојмановац"	Гојмановачка река	175	741.000
136.	"Бачевина"	Гојмановачка река	235	1.012.000
	Укупно :		2.586 kW	9.511.000

Из ових малих хидроелектрана би се преко преносне 10 kV-не мреже електрична енергија доводила до суседних насеља.

Поред наведених потенцијалних локација за изградњу малих хидроелектрана могућа је изградња МХЕ и на другим локацијама у захвату Плана које задовољавају услове у складу са законима и прописима.

Подаци из катастра малих хидроелектрана често не одговарају у потпуности стварном стању на терену и не би их требало стриктно примењивати у данашњим условима без техно-економске и еколошке евалуације решења, као и расположивог потенцијала водотока. Након ревизије списка МХЕ добиће се прецизније локације и створити бољи предуслови за даљу реализацију ових пројеката.

Просечна годишња вредност дневне енергије сунчевог зрачења за територију која се налази у захвату плана износи од 4 до 4.2 kWh/m² (хоризонтална мерна површина), а вредности се крећу од 4.6 до 4.8 kWh/m² (мерна површина под углом 30° према југу) тако да подручје плана спада у подручја повољна за експлоатацију енергије сунца.

Потребно је урадити техно-економске анализе и мерења које ће показати исплативост великих инвестиција у производњу електричне енергије користећи енергију сунца на територији у захвату Плана.

Коришћење соларних колектора за добијање санитарне топле воде у домаћинствима, пословним и индустријским објектима је један од начина једноставног и ефикасног коришћења сунчеве енергије.

У домену пољопривредне производње енергија сунца се може користити за грејање пластеника и стакленика путем соларних колектора.

Коришћење ветра као алтернативног извора енергије условљено је пре свега снагом ветра на подручју обухваћеном границама Плана, али и локацији и економској исплативости транспорта те енергије до потрошача. Подручје општине спада у подручја са средњом годишњом снагом ветра од 100-200 W/m² (на висини од 100м), што је сврстава у општине са осредњим капацитетима за производњу енергије коришћењем снаге ветра.

Потребно је извршити детаљна мерења интензитета ветра и урадити студије које ће показати евентуалну исплативост изградње ветрогенератора, као и најповољније локације за изградњу у захвату плана. Као неопходан предуслов изградње ветроелектрана треба предвидети њихово прикључење на преносну мрежу одговарајућег капацитета.

Као потенцијална зона за изградњу ветропаркова на територији општине предвиђа се простор на коме се на основу досадашњих испитивања и мерења установила оправданост улагања за изградњу ветрогенератора:

- Ветропарк "Ветрила", зона северно од насеља Сливје и Копајкошара и и источно од насеља Попшица

Поред ове локације, ветропаркови се могу градити и на другим локацијама у захвату Плана, уколико испуњавају услове у складу са законима и прописима.

Биомаса представља биоразградив део производа и остатака у пољопривреди (биљне и животињске супстанце), отпада и остатака у шумарству, као и биоразградиви део градског и индустријског отпада. Подразумева се да ови отпади не садрже штетне и опасне материје у себи.

Због трошкова транспорта биомасу на овом простору треба користити углавном у непосредној близини настанка ових сировина ради задовољавања енергетских потреба објеката пољопривредне производње.

Неадекватна изолованост стамбених и других објеката, као и лош квалитет грађевинске столарије утичу на велику и неефикасну потрошњу топлотне енергије. Коришћење електричне енергије за загревање објеката представља додатни проблем електроенергетског система, и неопходно је радити на обезбеђивању алтернативних извора енергије потрошачима у захвату плана. Потребно је радити на повећању енергетске ефикасности у секторима зградарства, индустрије, саобраћаја и комуналних услуга.

Неопходно је сагледати потрошњу енергије у свим аспектима на подручју Плана и предузети мере за већу енергетску ефикасност и мању потрошњу енергената. Као стимуланс, потребно је увести подстицајне мере за индустрију и становништво за примену мера енергетске ефикасности, као и строже прописе везане за област зградарства, али и производње и преноса свих видова енергије.

Планира се веће ангажовање на процесу гасификације потрошача у захвату плана, чиме ће се смањити потрошња фосилних горива и девастација шума, као и смањити потрошња електричне енергије за грејање.

Неопходно је доношење техничких прописа и стандарда везаних за економску ефикасност на регионалном и општинском нивоу. Потребно је обезбедити податке о тренутном стању, како би се могло кренути у дефинисање стратегија, решавање проблема и штедњу енергије, а база података би омогућила праћење напретка у свим областима.

ПРИОРИТЕТНА ПЛАНСКА РЕШЕЊА И ПРОЈЕКТИ

- Ревизија списка локација МХЕ предвиђених Катастром малих хидроелектрана.
- Припремне активности за изградњу ветроелектрана, пре свега испитивање потенцијалних локација, као и израда студија просторног размештаја и потенцијалних локација ветропаркова са њиховим потенцијалима и капацитетима на територији Плана.
- Израда студија просторног размештаја, потенцијалних локација и могућности коришћења енергије сунца и интеграције у енергетски систем

- Израда студија о могућности коришћења биомасе и других капацитета ОИЕ локалног карактера.
- Доношење законске регулативе, техничких прописа и стандарда везаних за економску ефикасност на регионалном и општинском нивоу, као и подстицајних мера на свим нивоима

АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА

Фиксна телефонија

Јавна фиксна телекомуникациона мрежа обезбеђује јавне говорне услуге, услуге преноса података и изнајмљених канала, услуге Интернета, широкопојасне услуге, као и услуге кабловске дистрибуције (КДС).

Подручје општине Сврљиг припада мрежној групи "Ниш" (018).

Табела 16: Централне фиксне телефоније на планском подручју

Р.бр.	Назив централе	Тип централе-дигитална (Д)-(МСАН)	Тип уређаја	Број директних тф.прикључака	2В + D
1.	ЧН"Сврљиг"	Д	DKTS-23А	3.184	400
2.	"Гушевац"	Д	DKTS-30/UUB	232	24
3.	"Палилула"	Д	DKTS-30/UUB	352	32
4.	ЦДМА НИ 13-Сврљиг	ЦДМА	V5.2AN WLL	1.000	
5.	ЦДМА НИ 19-Вишеград	ЦДМА	V5.2AN WLL	100	

Укупан број инсталираних телефонских прикључака у комутацијама износи 5.268.

Опремљеност подручја телефонском мрежом износи око 26 претплатника на 100 становника, што је знатно мање у односу на територију Републике Србије, где опремљеност износи 36,5 тф. претплатника на 100 становника.

Постојећа телекомуникациона мрежа на подручју Плана састоји се од мреже комутација, транспортне мреже (мрежа оптичких каблова и преноса) и приступних мрежа.

Мрежа комутација организована је тако да је телефонска чворна централа „Сврљиг“ повезана у регионални оптички прстен Р-17 (Ниш - Сврљиг - Књажевац - Зајечар - Бољевац - Соко Бања - Алексинац - Ниш), као и са крајњим централама на територији општине. Поред телефонске централе „Сврљиг“ на планском подручју у раду је одређен број дигиталних комутационих система, а део подручја покривен је и са две базне станице фиксне телефоније у CDMA технологији, од којих је једна лоцирана ван територије Плана.

У транспортној мрежи дошло је до великих промена због увођења оптичких каблова и система преноса ранга STM 1 до STM 64, што је довело до повезивања највећег броја постојећих комутација (центала).

Приступна мрежа повезује претплатнике са комутационим уређајима. Новије тенденције у пројектовању приступних мрежа теже ка постизању дужине претплатничке петље до 1,5 км (принцип "last mile"). За све нове комутације су изведене приступне мреже по овом принципу и урађене су у потпуности као кабловске(подземне), бакарним кабловима.

Мобилна телефонија

Услуге мобилних телекомуникација данас представљају основне личне (персоналне) телекомуникационе услуге. Ово се односи на све ширу доступност мобилних услуга уопште - на великом делу територије, у свако време и у свим условима. Мобилне телекомуникације пружају пре свега говорне интерактивне међукорисничке услуге, кратке поруке, информационе услуге, услуге преноса података итд.

На телекомуникационом тржишту Србије постоје три јавне телекомуникационе мреже (GSM) и делују три оператора:

- Предузеће за мобилне телекомуникације „Телеком Србија“ - МТС са две базне станице;
- „Теленор“ са две базне станице и
- „ВИП Мобиле“ са две базне станице.

Централни део планског подручја (уз државни пут I реда 25 Ниш-Зајечар) је релативно добро покривен сигнаlima све три мреже. Брдски делови су са slabим или без сигнала мобилне телефоније.

Сва три оператора имају базне радиостанице груписане на приближно истим локацијама.

Ограничења

- Лоша опремљеност планског подручја мрежом фиксне телефоније, нарочито у северозападном делу;
- Конфигурација терена планског подручја условљава слабију покривеност сигнаlima мобилне телефоније у брдско-планинском делу;

Потенцијали

- Потребе и захтеви становништва и привреде за пружањем основних и напредних телекомуникационих услуга условили су убрзан развој телекомуникационог тржишта. Развој технологије и увођење нових концепата у телекомуникациону мрежу (децентрализација мреже, MSAN платформе, IP технологије) омогућио је настанак нових сервиса (на бази преноса података, тона и слике - triple play).

1.2. SWOT анализа

Телекомуникациона мрежа - SWOT

Потенцијали / предности	Слабости / Ограничења
<ul style="list-style-type: none"> • У транспортној мрежи је дошло до великих промена због увођења оптичких каблова и система преноса ранга STM 1 до STM 64, што је и довело до повезивања највећег броја постојећих комутација (центала). • Могућност мобилних телекомуникација да пружају говорне интерактивне међукорисничке услуге, кратке поруке, информационе услуге, услуге преноса података, итд. 	<ul style="list-style-type: none"> • Коришћење приступних мрежа са веома великим дужинама извода. • Слаба покривеност одређених делова територије општине телефонском мрежом • Брдски делови подручја општине са slabим или без сигнала мобилне телефоније
Прилике	Претње
<ul style="list-style-type: none"> • Новије тенденције у пројектовању приступних мрежа су тежиле да се постигне дужина претплатничке петље до 1,5 км (принцип "last mile"), а то је омогућено полагањем оптичких каблова. • Могућност мобилних телекомуникација да пружају говорне интерактивне међукорисничке услуге, кратке поруке, информационе услуге, услуге преноса података, итд. 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостатак инвестиционих средстава за увођење нових технологија на целој територији општине.

Циљеви развоја

Фиксна телефонија

Кључне активности у јавној фиксној телекомуникационој мрежи морају бити сконцентрисане на убрзаном развоју и дигитализацији мреже, развоју приступне мреже одређеног квалитета и задовољења потреба привреде и бизнис корисника.

Првенствени циљ у области фиксне телефоније је да у наредном периоду њена организација (архитектура) треба да се прилагођава најновијим технолошким решењима, тј. технологијама које ће се примењивати у појединим деловима мреже, а то су :

- комутациони системи (чворови): комутација кола и комутација пакета,
- транспортна мрежа : оптички каблови и системи преноса, NGN мултисервисни уређаји, итд,
- приступна мрежа : xDSL уређаји , MSAN, оптички и бакарни каблови.

.Мобилна телефонија

Основни циљеви мобилних телекомуникација у наредном периоду су:

- повећање процента територије и процента становништва који су покривени услугама мобилних телекомуникација,
- повећање квалитета услуга мобилних телекомуникација,
- повећање асортимана корисничких услуга.

КОНЦЕПЦИЈА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА

Фиксна телефонија

Потребе за остваривањем сервиса „triple play“, односно остваривањем високих битских протока (изузетно велике брзине преноса-чак до 20 Mb/s), узрокује потребу за смањењем претплатничке петље. Ово ће бити могуће остварити дубљим уласком оптичких каблова у приступне мреже и увођењем нових приступних уређаја у приступну мрежу - мултисервисних приступних чворова (МСАН). Ово истовремено захтева изградњу нових приступних мрежа и осавремењивање постојећих.

У наредном периоду планира се даља дигитализација и децентрализација, односно изградња нових комутација и припадајућих приступних мрежа, са напред наведеним карактеристикама, укупно 13 (тринаест) на подручју Плана. Повезивање свих истурених комутационих степена - мултисервисних приступних чворова треба извршити оптичким кабловима, што ће омогућити телефонским претплатницима приступ свим сервисима који буду примењивани у телекомуникацијама.

Наставиће се даља надградња транспортне мреже (оптички каблови) на магистралним везама и на регионалним нивоима телекомуникационе мреже, као и повезивање свих нових комутација.

Мобилна телефонија

У наредном периоду треба очекивати даљи пораст тражње мобилних услуга, значајан развој видеоуслуга и повећање удела мобилног Интернета и свих његових пратећих услуга.

Сва три оператера („Телеком Србија“ - МТС, „Теленор“ и „ВИПМобиле“) ће проширити мрежу базних радиостаница да би квалитетним сигнаlima покрили целокупну територију Плана. Базне станице сва три оператера се углавном групишу на истим локалитетима.

ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ ТЕЛЕКОМУНИКАЦИЈА

Фиксна телефонија

Потребе за остваривањем сервиса "triple play", односно остваривањем високих битских протока (изузетно велике брзине преноса-чак до 20 Mb/s), узрокује потребу за смањење претплатничке петље. Ово ће бити могуће остварити дубљим уласком оптичких каблова у приступне мреже и увођењем нових приступних уређаја у приступну мрежу - мултисервисних приступних чворова (МСАН). Ово истовремено захтева изградњу нових приступних мрежа и осавремењавање постојећих приступних мрежа.

У наредном периоду се планира даља дигитализација и децентрализација, односно изградња нових комутација и припадајућих приступних мрежа, са напред наведеним карактеристикама, укупно 13 (тринаест) на територији општине. Повезивање свих истурених комутационих степена - мултисервисних приступних чворова извршити оптичким кабловима, што ће омогућити телефонским претплатницима приступ свим сервисима који буду примењивани у телекомуникацијама.

Наставиће се даља надградња транспортне мреже(оптички каблови) на магистралним везама и на регионалним нивоима телекомуникационе мреже и повезивање свих нових комутација.

Р.бр.	Назив приступног степена	Тип уређаја	Indoor Outdoor	POTS	ADSL
1.	МСАН "Сврљиг"	Huawei-5600T	Indoor	3.136	384
2.	МСАН "Драинац"	Huawei-5600T	Outdoor	320	128
3.	МСАН "Ђуринац"	Huawei-5600T	Outdoor	128	64
4.	МСАН "Мерцелат"	Huawei-5600T	Outdoor	128	64
5.	МСАН "Преконога"	Huawei-5600T	Outdoor	320	128
6.	МСАН "Рибаре"	Huawei-5600T	Outdoor	128	64
7.	МСАН "Жељево"	Huawei-5600T	Outdoor	64	64
8.	МСАН "Свр. Палилула"	Huawei-5600T	Indoor	128	64
9.	МСАН "Мечји до"	Huawei-5600T	Outdoor	64	64
10.	МСАН "Топла"	Huawei-5600T	Outdoor	64	64
11.	МСАН "Миљковац"	Huawei-5600T	Outdoor	128	64
12.	МСАН "Варош"	Huawei-5600T	Outdoor	192	64
13.	МСАН "Гушевац"	Huawei-5600T	Indoor	192	64
			Укупно	4.992	1.280

Укупна дужина привода оптичких каблова до приступних степена износи око 56 км.

Мобилна телефонија

У наредном периоду треба очекивати даљи пораст тражње мобилних услуга, значајан развој видеоуслуга и повећање удела мобилног Интернета и свих његових пратећих услуга.

Сви оператери ће проширити мрежу базних радиостаница да би квалитетним сигнаlima покрили целокупну територију општине. Базне станице свих оператора се углавном групишу на истим локалитетима.

ПРИОРИТЕТНА ПЛАНСКА РЕШЕЊА И ПРОЈЕКТИ

- Изградња нових МСАН-ова и њихово повезивање оптичким каблом са МСАН вишег реда.
- Изградња нових базних станица мобилне телефоније свих оператора на локацијама које треба да покрију сигналом недоступна подручја.

VII САОБРАЋАЈ И ИНФРАСТРУКТУРНИ СИСТЕМИ

7.7. ПОШТЕ

Драган Јанковић, дипл.инж.ел.

Ивица Димитријевић, дипл.инж.ел.

АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА

Поштанске услуге на територији општине Сврљиг обављају се у седам пошти (Радна јединица Ниш) и то у следећим насељима:

- Сврљиг (18360),
- Гушевац (18208),
- Лалинац (18201),
- Варош (18363),
- Преконога (18365),
- Нишевац (18366),
- Бурдимо (18368).

Ограничења

- Распоред пошти на подручју Плана није адекватан и не одговара просторној дистрибуцији насеља. Радијуси опслуживања су изузетно велики.

Потенцијали

- Увођење нових врста поштанских услуга.

КОНЦЕПЦИЈА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА

С обзиром да је дошло до одвајања поштанских услуга од телекомуникација, основна концепција у овој области је редефинисање универзалне поштанске услуге (УПУ), развој и реструктуирање јавног поштанског оператера (ЈПО), као и утврђивање стандарда на државном нивоу, а затим усклађивање поштанске мреже на нивоу локалне самоуправе.

Дистрибуција поштанског саобраћаја и развој поштанске мреже на планском подручју морају бити у складу са постављеним и редефинисаним стандардима и у складу са новом регионализацијом подручја РС заснованој на НСТЈ.

ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ СИСТЕМА ПОШТАНСКИХ УСЛУГА

Распоред пошти на територији општине није адекватан и не одговара конфигурацији размештаја насеља у општини. Радијуси опслуживања су изузетно велики и потребно је отварање нових пошти у насељима која ће представљати центре заједница насеља односно у насељима у њиховим гравитационим подручјима.

Јавно предузеће ПТТ саобраћаја "Србија" не планира отварање нових јединица поштанске мреже. Међутим, како отварање нових и затварање старих јединица поштанске мреже зависи од тражње корисника за универзалном поштанском услугом, то се предвиђа могућност функционисања дела поштанских јединица кроз увођења система уговорних и сезонских пошти.

VII САОБРАЋАЈ И ИНФРАСТРУКТУРНИ СИСТЕМИ

7.8. КОМУНАЛНЕ ДЕЛАТНОСТИ

Тамара Јовановић, дипл.инж.арх.

АНАЛИЗА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА

На планском подручју отпад се одлаже и складишти на несанитарној депонији на територији КО Тијовац уз државни пут I реда М 25, 11км удаљеној од Сврљига. Пројекат санације из 2008. године није у потпуности реализован.

За сахрањивање се користи постојеће градско гробље у Сврљигу и још 38 сеоских насеља.

За сахрањивање животиња тренутно се користи локација уз градско гробље у Сврљигу, неадекватно комунално опремљена, док се раније користила локација фарме на територији КО Сливје.

У Сврљигу постоји ветеринарска станица и две амбуланте у приватном власништву, које опслужују сеоска насеља.

SWOT АНАЛИЗА

<i>Предности</i>	<i>Слабости</i>
▪ очувана, релативно незагађена и неугрожена животна средина	▪ недовољни капацитети за сахрањивање
<i>Могућности</i>	<i>Претње</i>
▪ комунално опремање и уређење локација за сахрањивање ▪ управљање отпадом у оквиру Регионалног центра ▪ уређење градске санитарне депоније (отпад и рециклажа)	▪ несанитарно одлагање отпада

ОЦЕНА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА И ПОТЕНЦИЈАЛА И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

На планском подручју отпад се одлаже и складишти у несанитарним условима. Организована рециклажа не постоји.

Зелена пијаца у Сврљигу, као и сточна пијаца на постојећој локацији на периферији градског насеља (осим потребе ограђивања), задовољавају потребе становништва и испуњавају санитарно-техничке услове за рад, уз редовно одржавање.

Гробља су неадекватно комунално опремљена и неуређена.

Постојећа локација за сахрањивање животиња не испуњава хигијенско-техничке услове.

Не постоји организован вид збрињавања паса и мачака луталица.

Мрежа ветеринарских организација може се конципирати на основу постојећих.

Ограничења:

- Несанитарно одлагање отпада и непостојање система управљања отпадом.
- Недовољни капацитети локација за сахрањивање и неадекватна комунална опремљеност.

Потенцијали

- Искоришћење постојеће локације за депоновање, као и постојећих локација за сахрањивање
- Укључивање у регионални систем управљања отпадом.

ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА

Основни циљеви у области комуналне инфраструктуре:

- Превођење постојећег стања несанитарног одлагања отпада у систем управљања отпадом,
- Прикључивање на Регионални центар за управљање отпадом у Нишу,
- Обезбеђивање санитарно-техничких услова на свим локацијама за сахрањивање,
- Одређивање локације прихватилишта за псе и мачке луталице.

КОНЦЕПЦИЈА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА

Према Националној стратегији управљања отпадом, санитарно одлагање отпада са територије општине Сврљиг планирано је у оквиру Регионалног центра 23, који формира заједно са општинама Ниш, Гаџин Хан, Ражањ, Дољевац, Алексинац и Меровина, са Нишем као носиоцем активности изградње. До изградње Регионалног центра потребно је радити на санацији постојеће депоније - сметлишта које представља ризик по животну средину. Санација одлагалишта отпада треба да се спроводи у складу са усвојеним законима који су усаглашени са захтевима директива ЕУ.

На територији града Ниша биће лоцирано и централно регионално складиште за опасан отпад. У Сврљигу је потребно одредити локацију за сакупљање опасног отпада из домаћинства (отпадних уља, електричних и електронских апарата, отпадних батерија и сл), уз локацију за одвојено сакупљање рециклабилног отпада.

Систем за управљање медицинским отпадом успостављен је на нивоу области НСТЈЗ (Нишавски округ) распоређивањем аутоклава за нискотемпературни третман инфективног отпада у оквиру Клиничког центра у Нишу.

За рециклажу грађевинског отпада на планском подручју треба одредити посебну локацију.

Постојећи капацитети пијаца (зелене и сточне) се задржавају, уз побољшање инфраструктурног и комуналног опремања, адекватног одражавања и контроле од стране надлежног општинског органа.

За сахрањивање ће се користити постојеће локације (градско гробље у Сврљигу и 38 сеоских). Сва гробља биће адекватно уређена (заштитно зеленило, пешачке стазе, саобраћајни приступ) и комунално опремљена.

Сахрањивање животиња треба изместити из Сврљига са несанитарне локације уз градско гробље (потенцијално вратити на претходну локацију (КО Сливје-сточна фарма), уз обезбеђивање свих прописаних санитарно-техничких услова).

Рад постојеће ветеринарске станице у Сврљигу и две амбуланте (у приватном власништву) које опслужују сеоска насеља, треба конципирати као обавезну делатност јавних служби (сарадња јавног и приватног сектора).

На подручју Плана одредиће се и уредити посебним пројектом санитарна локација за збрињавање паса и мачака луталица и других домаћих животиња које се затекну ван стана или дворишта - Прихватилиште (потенцијална локација је напуштено Постројење за пречишћавање на периферији насеља Сврљиг).

ОСНОВНА ПЛАНСКА РЕШЕЊА

Санитарно одлагање отпада са планског подручја предвиђено је у оквиру Регионалног центра 23, који формира заједно са општинама града Ниша, Дољевац, Гаџин Хан, Меровина, Сврљиг, Алексинац, Сокобања и Ражањ, где је град Ниш носилац активности изградње (Споразум о формирању Нишког региона за заједничко управљање отпадом између града Ниша и општина Дољевац, Гаџин Хан, Меровина, Сврљиг, Алексинац, Сокобања и Ражањ, бр. 352-25/10 од 15.04.2010. године). До изградње Регионалног центра радиће се на санацији постојеће депоније и свих осталих сметлишта на подручју Плана, која представљају ризик по животну средину. Санација одлагалишта отпада треба да се спроводи у складу са усвојеним законима који су усаглашени са захтевима директива ЕУ. Након прикључивања на Регионални центар, предвиђено је затварање и рекултивација постојеће депоније. На планском подручју одређена је јединствена локација на којој ће бити смештени:

- Трансфер станица;
- Центар за одвојено сакупљање рециклабилног отпада (рециклажни центар), где ће грађани доносити материјал погодан за рециклажу, грађевински отпад и кабасте предмете (намештај, бела техника), баштенски отпад;
- Центар за сакупљање опасног отпада из домаћинства (отпадна уља, отпадни електрични и електронски апарати, отпадне батерије и др).

Прецизирање ове локације и детаљна разрада биће утврђени кроз план детаљне регулације.

Систем за управљање медицинским отпадом успостављен је на нивоу области НСТЈЗ (Нишавски округ), распоређивањем аутоклава за нискотемпературни третман инфективног отпада у оквиру Клиничког центра у Нишу.

Зелена пијаца у Сврљигу, као и сточна пијаца на постојећој локацији на периферији градског насеља (осим потребе ограђивања), задовољавају потребе становништва и испуњавају санитарно-техничке услове за рад, уз редовно одржавање.

За сахрањивање у насељу Сврљиг, користиће се постојеће гробље у Сврљигу, чије ће уређење бити предмет даље разраде (кроз План генералне регулације).

У сеоским насељима, у којима је на терену евидентирано ширење гробаља на суседне парцеле, планирана су проширења уз обавезну експропријацију и успостављање јавног интереса кроз планове детаљне регулације (насеља Гојмановац, Попшица, Лабуково, Давидовац, Радмировац, Плужина, Нишевац, Варош, Палилула, Драјинац, Мерцелат, Шљивовик, Ђуринац, Рибаре, Црнољевница, Округлица, Гушевац, Бурдимо, Извор, Околиште, Манојлица), за прву фазу спровођења Плана до 2015. године.

У насељу Нишевац, забрањује се даље сахрањивање са обе стране општинског пута бр. 23 ка Плужини и предвиђа премештање гробних места на источну страну пута, у оквиру планираног проширења, на страни на којој се постојеће гробље и налази.

Остала сеоска насеља користиће капацитете постојећих гробаља, а у периоду после 2015. године, њихова проширења вршиће се на исти начин као и до 2015. године, у складу са потребама становништва.

За сахрањивање животиња уредиће се локација на периферији градског насеља Сврљиг, кроз План генералне регулације, уз обавезу испуњења свих санитарно-техничких услова.

На подручју насеља Сврљиг планирана је локација за збрињавање паса и мачака луталица и других домаћих животиња које се затекну ван стана или дворишта – Прихватилиште, чије ће уређење бити предмет даље разраде (кроз План генералне регулације).

ПРИОРИТЕТНА ПЛАНСКА РЕШЕЊА

- Доношење и имплементација Регионалног стратешког плана управљања отпадом, у складу са Стратегијом управљања отпадом РС 2019, Просторним планом РС 2020 и потписаним Споразумом о формирању Нишког региона за заједничко управљање отпадом између града Ниша и општина Дољевац, Гацин Хан, Меровина, Сврљиг, Алексинац, Сокобања и Ражањ, бр. 352-25/10 од 15.04.2010. године), и сходно томе:
 - изградња трансфер станице, центра за одвојено сакупљање рециклабилног отпада и центра за сакупљање опасног отпада из домаћинства, као и системско затварање, ремедијација и рекултивација постојеће општинске депоније и свих сметлишта на подручју Плана;
- Опремање примарних сеоских насеља неопходном комуналном инфраструктуром и објектима (водоснабдевање и каналисање, електрификација, мобилна телефонија, уређење гробаља), а насеља са функцијама централитета комплетном комуналном инфраструктуром и објектима (водоснабдевање и каналисање, електрификација, гасификација, фиксна и мобилна телефонија, уређење гробаља).

VIII ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ, ПРЕДЕЛА, ПРИРОДНИХ И НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

8.1. ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Марија Наумовић, дипл.инж.заш.ж.сред.

1. АНАЛИЗА СТАЊА

Ваздух

На подручју Просторног плана не врши се мерење и контрола квалитета ваздуха, па се загађење може дати само као процена на основу постојања потенцијалних загађивача на подручју Плана.

Извори загађења ваздуха могу се поделити на следеће:

- *Тачкасти извор* представља изоловану тачку са великом емисијом загађујућих материја, као што су индустријски погони, топлане, котларнице, сервиси, складишта и слично или, без обзира на јачину емисије, индустријски погони са одређеним специфичним технологијама производње (хемијски и металуршки погони и др.).
- *Површински извор* представљен је групом одређеног броја малих извора, распоређених по одређеним зонама са вишепородичним, колективним становањем и одређеним пословним функцијама, као што су ложишта за загревање стамбених просторија или аутомобилски саобраћај са малом густином.
- *Линијски извор* загађења представља аутомобилски, аутобуски, железнички и авио саобраћај велике густине на градским примарним саобраћајницама као и на великим инфраструктурним коридорима који повремено тангирају или пролазе кроз сама насеља.

На квалитет ваздуха на подручју Плана извори загађења ваздуха се због слабе развијености Општине, могу свести на не тако велики утицај друмског саобраћаја, кућних индивидуалних ложишта, дивљих депонија.

Најинтензивнији саобраћај се обавља државним путем I реда од Ниша према Књажевцу, државним путевима II реда Сврљиг- Алексинац и Сврљиг- Бела Паланка и пут у правцу Књажевца преко Белог потока. Сумпор диоксид је један од најчешћих полутаната присутних у ваздуху.

Најзначајнији антропогени извор сумпор диоксида је сагоревање фосилних горива. При сагоревању ових горива ослобађа се сумпор који у ваздуху углавном оксидише у сумпор диоксид. Према правилнику о граничним вредностима („Службени гласник РС“, бр. 54/92, 30/99 и 19/2006), гранична вредност емисије за сумпор диоксид на годишњем нивоу износи $50 \mu\text{g}/\text{m}^3$ за настањена подручја и $30 \mu\text{g}/\text{m}^2/24\text{h}$ за ненастањена и рекреативна подручја. Уз сумпордиоксид значајни полутант у ваздуху је чађ чија гранична вредност на годишњем нивоу износи $50 \mu\text{g}/\text{m}^3$ за настањена подручја и $30 \mu\text{g}/\text{m}^2/24\text{h}$ за ненастањена и рекреативна подручја. Граничне вредности емисије за остале честе полутанте који су последица саобраћаја, су: за угљен моноксид вредност износи $3 \text{mg}/\text{m}^3$ за настањена и ненастањена подручја, за азотне оксиде је вредност $60 \mu\text{g}/\text{m}^3$ за настањена подручја и $50 \mu\text{g}/\text{m}^3$ за ненастањена подручја.

На основу Регулative о граничним вредностима, регулисаних метода мерења загађености ваздуха и бележења добијених резултата (Службени гласник РС ,бр. 54/92 и бр. 19/06), средња годишња гранична вредност загађености дата је у следећој табели

Табела¹. Средње годишње граничне вредности загађености ваздуха

СУПСТАНЦА	Вредност	насељена област (mg/m^3)	ненасељена област (mg/m^3)
Угљен моноксид CO	Средња макс.	3 10	3 5
азот диоксид NO ₂	Средња макс.	0.06 0.15	0.05 0.085
олово Pb	Средња макс.	0.001 0.01	0.001 0.01
сумпор диоксид SO ₂	Средња макс.	0.05 0.35	0.03 0.15

¹ www.putevi-srbije.rs

На територији Општине се не врше мерења концентрације загађујућих материја у ваздуху тако да се о прекорачењу граничних вредности не може са сигурношћу говорити.

Воде

Према Програму систематског испитивања квалитета вода, а према Уредби о категоризацији водотока и Уредби о класификацији вода („Службени гласник СРС“ бр.5/68), од изворишта до Округлице вода Сврљишког Тимока сврстана је у I категорију водотока а од Округлице до Књажевца у II.

На територији Општине се не врши пречишћавање отпадних вода а просечна производња отпадних вода према изворима (индустрија, пољопривреда, становништво) износи 305.713,71m³/god.

Земљиште

Земљиште је један од најважнијих природних ресурса. Састав земљишта, односно присуство различитих супстанци, воде и гасова утиче на цео екосистем. Спада у ред условно обновљивих ресурса али се мора имати на уму да се квалитетно земљиште у природи јако дуго образује а у процесу деградације, брзо уништава.

Земљиште је на подручју Просторног плана, као и остали параметри животне средине, релативно доброг квалитета. Утицаји који у некој мери нарушавају квалитет земљишта су пољопривреда, сметлишта, близина путева, непланска сеча шума која проузрукује процесе ерозије и огољавања и поплаве.

На делу територије која је под пољопривредним земљиштем, постоји могућност угрожавања квалитета земљишта коришћењем хемијских средстава која се у пољопривреди користе ради постизања већих приноса. Супстанце које се налазе у тим агрохемијским средствима могу бити јако штетне по здравље човека. Република Србија је добила донацију ради постизања циљева Стокхолмске конвенције о дуготрајним органским загађујућим супстанцама, у које између осталих спадају и пестициди.² Ове супстанце су јако токсичне за људе и живи свет, акумулирају се у живим организмима, у природи су јако отпорне и дуготрајне. При неконтролисаном употреби хемикалија у производњи, пољопривреници негативно утичу на квалитет земљишта, подземних и површинских вода.

Таложне материје из моторних возила таложне се у земљишту на удаљености од пута која зависи од метеоролошких услова и контаминирају га.

Квалитет земљишта на подручју Плана зависи од следећих фактора:

1. Природни фактори
 - ерозија земљишта;
 - поплаве које се могу јавити дуж тока реке Сврљишки Тимок;
 - суше које се јављају као врста елементарне непогоде.
2. Антропогени фактори:
 - услед неконтролисане употребе агрохемијских средстава у пољопривреди, земљиште може бити оптерећено повећаном количином нитрата;
 - саобраћај је један од фактора који утиче на повећану количину таложних материја које настају као последица сагоревања у моторним возилима, а такође се поред саобраћајница у зимским месецима када се коловоз посипа сољу, може јавити повећан салинитет земљишта у близини саобраћајница;
 - дивље депоније такође угрожавају квалитет земљишта.

Основна хемијска својства

Вршена је анализа параметара плодности земљишта и то вредности киселости, садржај карбоната, хумуса и лакоприступачних форми фосфора и калијума.

На подручју Плана најраспрострањеније је земљиште слабе киселости или са неутралном и алкалном реакцијом, односно рН износи 5,5 до 8,5. На мањем делу територије, земљиште има рН вредност од 4,5 до 5,5.

² www.ekoplan.gov.rs

Према садржају карбоната у земљишту, у појединим узорцима у југо-западном делу Општине добијена је вредност већа од 20% CaCO₃.

Што се тиче садржаја хумуса, на подручју Општине највећи део узорака имао је садржај хумуса преко 5%. Земљишта богата хумусом садрже велике залихе биогених елемената које хумус чува од испирања, а по минерализацији ставља биљкама на располагање.

Велики проценат земљишта на овом подручју је добро снабдевен калијумом.

Микроорганизми који се налазе у земљишту, могу се поделити на сапрофите и патогене микроорганизме. Сапрофити су незаменљиви у процесу кружења материје у природи, док патогени микроорганизми представљају загађење.

Микроорганизми се у земљишту налазе у одређеном равнотежном односу који је у вези са типом земљишта. Плодност земљишта сем његових хемијских и педолошких параметара, одређена је и на основу бројности и активности микроорганизама. У земљишту као што је на подручју Сврљига, са великим садржајем хумуса налази се већа количина микроорганизама јер су они већински хетеротрофи. Земљиште које је кисело или слабо обезбеђено хумусом је сиромашно аеробним бактеријама. Број микроорганизама варира од 0.67-63.33 x 10⁶ gr^{ml} апсолутно сувог земљишта. При томе се види да у највећем броју земљишта (73%) укупан број микроорганизама на прелази 20 x 10⁶ gr^{ml} апсолутно сувог земљишта.

У оквиру испитивања садржаја опасних материја у земљишту одређује се концентрација опасних материја (As, Cd, Cr, Hg, Ni, Pb, F) и потенцијално штетних елемената (укупан Cu и Zn и приступачан В).

Вредност измерене концентрације бакра је на подручју Плана веома ниска. Испитивањем узорака, највећим делом је утврђена концентрација која је мања од 25 mg/kg. Високе вредности Cu у земљишту неповољно би утицао на биљке и целокупну животну средину.

Високи садржаји укупног Ni су нађени у малом броју узорака. У 1.1 % узорака концентрације су > 50 mg/kg, а у 0.3 % преко 100 mg/kg. На то утиче геолошки састав терена, где доминирају кречњаци, киселе магматске и метаморфне стене, сиромашне Ni и другим тешким металима.

Концентрације Cr су у границама од 0.6 до 295.5 mg/kg (просек 27.8 mg/kg). Потенцијално токсичне концентрације (изнад 100 mg/kg) јављају се само у 1% узорака.

Садржај кадмијума у земљишту испитиваног подручја у само 1.9 % узорака премашује ниво од 3 mg/kg, док се у 8.4 % узорака креће од 2-3mg/kg. Повећане концентрације Cd се јављају најчешће на рендзинама, више у источном делу испитиваног подручја. Сматра се да поред геохемијског порекла (Cd се налази често у земљиштима богатим рудом Zn), високи садржаји могу бити последица антропогеног загађивања.

Олово се јавља у малом броју узорака (0.9%) у концентрацијама преко МДК. Повећани садржаји олова су забележени нарочито поред путева са интензивним саобраћајем, у овом случају то је државни пут другог реда који пролази средином Општине.

Садржај живе ни у једном узорку не прелази концентрацију од 0,5 mg/kg, која може изазвати штетне ефекте на околну средину која је у контакту са земљиштем.

Повећане концентрације арсена се обично јављају у земљишту, седиментованим чврстим честицама и отпадним водама у околини рударско-енергетских погона. На подручју Плана концентрација As најчешће је у границама до 20 mg/kg, а у малом проценту узорака та вредност је достигала и 40 mg/kg.

Остаци пестицида у земљишту

Пестициди су сами по себи више или мање токсичне супстанце и постоје штетни ефекти на животну средину и здравље људи. Пестициди који се након примене налазе у земљишту, бивају изложени бројним физичким, хемијским и биолошким процесима разградње који зависе од самих једињења и од физичких и хемијских својстава земљишта, од климатских услова и као последица свега тога дешава се краће или дуже задржавање остатака пестицида у земљишту.

Пројектом је планирана контрола садржаја остатака већег броја једињења у земљишту: 4.4 DDD, 4.4 DDE, 4.4 DDT, алдрин, а-НСН, Р-НСН, у-НСН-линдан, диазинон, диелдрин, ендрин, хептахлор, хептахлор епоксид, алахлор, атразин, прометрин, симазин, тербутрин. Део ових једињења представља представнике оних пестицида који се убрајају у постојане органске загађујуће супстанце, односно POP-с пестициде.

Налази добијени за 18 циљаних супстанци су у већини узорка земљишта ниски. Може се сматрати да пет супстанци (p-HCH, диелдрин, хлордан, алахлор и диазинон) нису детектоване, док је могуће присуство неке од преосталих 13 супстанци детектовано у одређеном броју узорака, али у количинама које су најчешће испод границе квантитативног мерења. Са великом поузданошћу може се сматрати да је нађени садржај ових једињења довољно мали да не представља ризик за екосистем.

Повећани садржај DDT-а (изражен као збир метаболита), атразина и HCH/линдана (такође изражено преко збира), који је констатован у одређеном броју узорака, могао би да буде резултат њихове раније примене, што би требало потврдити накнадним испитивањима. Није запажено да је овај повећан садржај атразина и/или симазина у корелацији са наведеним подацима о начину коришћења земљишта. У изузетно малом делу узорака (мање од 0.5 %) нађени ниво садржаја атразина би могао да буде опасан за најосетљивије културе.

Педолошке карактеристике

Међусобним дејством фактора природне средине, на територији општине Сврљиг, створено је више типова земљишта: карбонатни подбарни алувијум, карбонатни забарени алувијум, ливадско земљиште, карбонатна еродирана смоница, омплеск смоница у огајњачавању и смоница, подзоласта земљишта на језерској глиновитој подлози, комплекс гајњача и гајњача у оподзољавању, подзоласта земљишта на пешчару, литогена земљишта на кречњаку, комплекс буавица и рудо шумских земљишт, гајњаче на кречњаку и комплекс земљишта у огајњавању и оподзољавању. Поменути типови земљишта у многоне се разликују по степену плодности, што је последица различитих физичко-хемијских особина тла. Физичко-хемијске особине земљишта и њихово распрострањење на подручју ПП преузета су из "Географске карактеристике општине Сврљиг" од Др Милана Спасојевића.

На алувијалној равни Сврљишког Тимока и његових притока развијена су три типа алувијалих земљишта

1. Карбонатни подбарни алувијум развијен је на најнижој тераси у долини Тимока, низводно од Гушевца па до Нишевца, у долини Околишке реке и доњем току Правачке реке.

2. Карбонатни забарени алувијум јавља се непосредно поред Сврљишког Тимока од Витановца до Пандирала и низводно од ушћа Округличке реке до ушћа Гулијанске реке. Због веће изложености подземним водама карбонатна глиновита иловача је углавном под хидрофилном вегетацијом – ливадама- Ово земљиште је слабије карбонатно, а на основу киселости сврстава се у неутрално.

3. Ливадско земљиште заузима малу површину на десној обали Сврљишког Тимока код Белоиња и алувијалној равни Калнице. По механичком саставу је глиновита иловача са бољим водним и ваздушним од алувијалних земљишта. Квалитативне особине сврставају ова тла у групу јако хумусних земљишта. Упркос високом садржају хумуса сиромашно је азотом, док им проценат карбоната расте са дужином.

Смонице су образоване на неогеним седиментима. Ова у основи дубока и генетски развијена земљишта су изгубила типска својства и еволуирала ка зоналним земљиштима. Стога се на посматраној територији срећу подтипови карбонатне еродирани смонице и смонице у огајњачавању.

4. Карбонатна еродирана смоница распрострањена је котлинском побрђу између Гушевца и Сливја, на десној страни Калнице и десној страни Сврљишког Тимока на висинама од 500-600 m. Развијена су на стријем рељефу и јужним експозицијама што је погодно деструктивном дејству ерозивних процеса. Ерозивним процесима површински хоризонт је углавном однешен, тако да његова дебљина не прелази 20 cm. Нижи хоризонти су незнатно дубљи тако да се укупна дебљина овог тла креће између 30 и 120 cm.

Хемијске особине ових смоница су веома променљиве. Садржај карбоната варира а садржај хумуса код свих профила опада са дужином.

5. Смонице у огајњачавању и смонице срећемо у нижем котлинском рељефу, у атару Грбавча и Лалинца, са обе стране Сврљишког Тимока узводно од Нишевца, и низводно у атарима Вароши и Палилуле. Изграђује заравњен и благо валовит рељеф, слабо подложен ерозији. У површинском слоју су глиновите иловаче крупно грудвасте структуре, са лошим

водним и ваздушним особинама. Ова слабо кисела земљишта богатија су хумусом од претходног тима земљишта, док су у погледу садржаја азота и калијума добро обезбеђена.

Преко подзола, као секундарног тла, везано је за процесе ерозивне деструкције (испирање) зоналних земљишта и за специфичности матичног супстрата. Стога је заједничко обележје ових киселих земљишта да су углавном дубока са јасно развијеним хоризонтима, из којих су карбонати готово у потпуности испрани.

6. Подзоласта земљишта на глиновитој подлози заузимају централне делове Сврљишке котлине, односно шири простор Липнице, Сливовички врх, околину Жељева, доњи ток Изворске реке, Дубраву и Добрич. Педолошки супстрат развијен је на серији језерских шљункова и облутака. Њихова водопропустљивост предиспонирала је испирање земљишта, што је водило процесу оподзољавања. По механичком саставу горњи хоризонт је иловача, док се на дубини од 30 cm најчешће појављује глина. Процент хумуса на обрадивим површинама не прелази 2,64, док се на ливадама креће између 3% и 4%. Јака киселост и низак степен засићености базама овог типа земљишта, упућују на калцификацију и хумизацију као неопходне мере за поправку структуре овог типа земљишта.

7. Комплекс гајњача и гајњача у оподзољавању развијен је у атару Гушевца, на десној долиној страни Околишке и Прачке реке, у суподини Сврљишких планина, око Сврлига и Жељева и на десној страни Калничке реке. Ове песковито-глиновите иловаче, мрке боје, створене на лакшој подлози имају боље водне и ваздушне особине од претходног типа земљишта. Гајњаче под шумама, усед већег садржаја кумуса, показују и бољу структуру у горњем хоризонту и слабије подлежу ерозији, која је на гајњачама јако развијена.

8. Подзоласта земљишта на пешчару јављају се на Калафату, у северној подгорини Сврљишких планина и атару Влахова. Развила су се на стрменитом рељефу подложном ерозији па су веома плитка и без издиференцираних хоризоната. По механичком саставу су песковите иловаче жуто сиве боје, са знатним процентом фракција крупног песка. Садржај хумуса ово тло сврстава у групу слабо хумусних земљишта. Као последица киселости, лаког механичког састава и сиромаштва у хумусу, јавља се недостатак фосфора и калијума. Из свега овог произилази да су ова земљишта тренутно најпогоднија за развој шума.

9. Литогено земљиште на кречњаку у подзољавању, распрострањено је у Палилулској котлини, у атару Мечијег Дола. Формирано је на заравњеном терену, те није било изложено ерозији. Због тога је педолошки супстрат веома моћан, па се готово и не осећа утицај кречњачке подлоге као фактора педогенезе.

10. Планинска тла представљена су комплексом буавица и рудо шумских земљишта. Развијена су на кречњацима Сврљишких планина, Тресибабе и обронака Озрена и Девице. Веома су плитка, највеће дубине до 30 cm. Руда шумска земљишта почињу на 600 m нв, а у већим висинама изнад 800 m нв, смењују их буавице прекривене пашњацима и шумама. Руда шумска земљишта у погледу садржаја хумуса представљају јако хумусна земљишта, док по киселости и степену засићености базама намећу потрбу калцификације. Иако су богате азотом, повољно реагују на ђубрење азотним ђубривом. Пашњаци на буавицама су обрасли бољи травама, те представљају главна пашњачка земљишта на територији општине.

За карбонатну подлогу (кречњак, лапорац и пешчар) на прелазу долиноског у планински рељеф везана је појава гајњача и земљишта у огајњачавању и оподзољавању. одликују се знатном дубином и јасно диференцираним хоризонтима. Због дубине тла утицај карбонатне подлоге је у шпотпуности анулиран.

11. Гајњаче на кречњаку прекривају терене северно од Гулијана и Извора, око Љубаводе и јужно од Галибабинца. Представљају добра земљишта за ратарство. Углавном заузимају јужне и ЈИ експозиције. по механичком саставу ове гајњаче су глиновита иловача, мрке боје, са израженим присуством песковитих фракција. Но и поред тога немају лоше водне и ваздушне особине, због повећаног садржаја хумуса. Садржај хумуса сврстава их у групу доста хумусних земљишта. Одликују се слабо киселом реакцијом, која са дубином расте. Повећање киселости и смањење учешћа база у доњем хоризонту указује на већ изражени педогенетски процес огајчавања.

12. Комплекс земљишта у огајчавању и оподзољавању развијен је на простору између Периша и Манојлице, Мучибаба и Влахова, на Малушничкој коси и у средњем току галибабиничке реке. земљишта у процесу огајчавања везана су за лапоровиту подлогу, а на

подлози од пешчара тло је у процесу оподзољавања. по механичком саставу су иловаче мрке боје. Хемијске особине ових слабо хумусних земљишта указују на слабо киселу реакцију а у погледу саржаја адсорбованих база примећује се да их горњи хоризонт постепено губи.

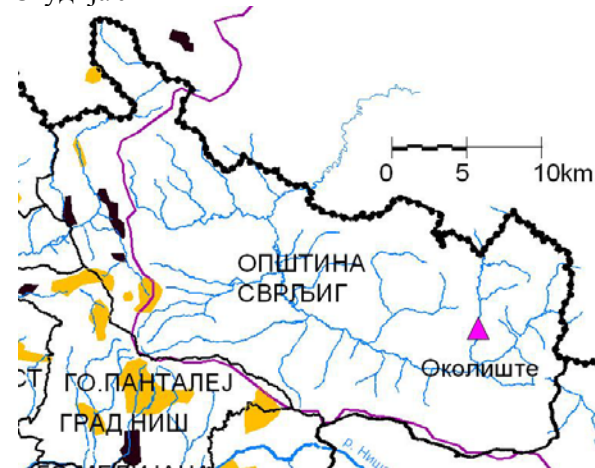
Општа карактеристика свих типова земљишта садржана је у томе да изискује мере поправке у циљу побољшања плодности. Тако, земљишта киселе реакције је неопходно калцифицирати, док ова мера није потребна код већине земљишта су слабо обезбеђени фосфатима, па ђубрење овом врстом ђубрива је више него неопходно. количина растворљивог калијума варира у зависности од механичког састава, количине кумуса и реакције земљишта. Највећи садржај калијума имају карбонатне еродирание смоније и буавице, док су подзоласта земљишта претежно сиромашна калијумом. Сви остали типови претежно су добро обезбеђени калијумом.

Једна од најуобичајенијих мера поправке структуре земљишта састојала би се у продубљивању ораница уз истовремену калцификацију и уношења органских и минералних ђубрива. физичке особине земљишта могуће је поправити увођењем смеша трава легуминоза и граминеја. Граминеје утичу повољно на стварање боље структуре земљишта, а легуминозе дубоким корењем дренажу земљиште у дубини.

Карта ерозије

Студија ЈМ

Слика. Површине под ерозијом категорија I и II картиране на основу карте ерозије СР Србије (лево) и Студије ЈМ (десно). Положај постојећих и планираних акумулација. Општина Сврљиг
У следећој табели дата је Заступљеност ерозионих површина категорија I и II у укупној површини општине Сврљиг, према Карти ерозије СР Србије из 1983. године и Студији ЈМ која одговара тренутном стању - није обухваћен већи део општине који припада сливу Тимока.

Табела. Подручје захваћено зоном ерозије

Општина	Карта ерозије			Студија ЈМ		
	I категорија	II категорија	I+II; укупно	I категорија	II категорија	I+II; укупно
	%	%	%	%	%	%
Сврљиг	0	15	15	1	1	2

Биљни и животињски свет

Погодности фактора природне средине, а посебно климе са обиљем влаге, условиле су појаву разноврсног биљног покривача. Аутохтона, самоникла вегетација представљена је углавном ливадским и шумским зајењницама, са израженом вертикалном зоналношћу. Алувијална равна Сврљишког Тимока и његових већих притока је под шумама тополе, црне јове и врбе. Ове шуме не чине веће комплексе, већ се јављају у уском појасу поред корита реке, као појединачна или груписана стабла. Иза овог шумског појаса су станишта хидрофилних ливада и квалитетних трава, чији је део данас претворен у оранице и повртњаке под кукурузом и разним врстама поврћа. На биљне формације алувијалних равни, на вишим терасама и нижим површима

у котлинама, надовезују се шуме храста сладуна и цера. Оне се простиру са обе стране Сврљешког Тимока, уступиле су место пшеници, у мањој мери кукурузу и воћњацима, а задржале се у мањим гајевима и забранима. На кречњачким површинама Тресисбабе изнад појаса шума сладуна и цера, распрострањене су букове шуме које у већим комплексима нарочито настањују северне ерозије дубоко усечених долина. Стабла су углавном изданачка и закржљала. Насупрот њима, букове шуме на кречњачком одсеку Сврљешких планина су са релативно добрим склопом и данас чине економски највредније шумске комплексе на подручју Плана. Четинарске шуме јављају се у виду новоподигнутих засада. Пашњачке површине формирају се на кречњачкој и силикатној подлози. Пашњаци на кречњачкој подлози имали су и имају највећи економски значај за развој сточарства, а нарочито пашњаци на Сврљешким планинама, који се убрајају у најквалитетније површине у Србији. Посебна вредност травних површина Сврљешких планина је у томе што су за њих везана станишта лековитог биља (кадуља, жалфија, хајдучка трава, мајчина душица), по чему је овај крај на далеко познат. Основу фауне чине медитерански, субмедитерански, средњеевропски и средњобалкански ендемски типови са незнатним примесима источноевропских врста. Природна фауна је доста проређена, што је основни разлог да су рептили - сиви гуштер, зелени гуштер, змије отровнице (поскок, шарка), белоушка, слепић и др. најбројнија фауна овог краја. Од крупне ловне дивљачи највише је заступљена срна, дивља свиња и зец, док су вук и лисеца још увек стално настањени по брлозима Сврљешких планина. Фауна птица је богата и разнолика, а посебно су карактеристични сури орао и јаребица камењарка са стаништем на високим стенама планинског гребена. Фазан и пољска јаребица се, и поред лова, још увек налазе у великом броју у равничарским пределима и побрђу. Реке овог краја нису загађене индустријским отпадом, па су настањене бројним врстама риба.

Флора Сврљешке клисуре као специфичног станишта за велики број врста, испитивана је 2007. године³. Сврљешка клисура се простире од Нишевца у близини Сврљига до села Ргоште у близини Књажевца. Шири и ужа околина клисуре је под климатогеном шумом сладуна и цера са грабићем, док је на кречњацима заступљена заједница цера. На падинама се налазе ниске грабићеве шуме и шикаре, али и реликтне заједнице (*Carpino orientalis-Quercetum mixtum* и *Syringo-Aceri monspessulani-Coryletum columnae*).

Еродирани и суве планине обрасле су ксерофилним типовима зељасте вегетације- пашњаци, ливаде и камењари из реда *Festucetalia valesiacaе*. Вегетација стена одликује се присуством специфичних хазмофитских заједница које настањују поткапине и полупећине кречњачких клисура. Те хазмофитске заједнице састављене су од скиофилних и омброфобних врста које захтевају засењена станишта где вода улази углавном кроз пукотине у стенама. У јужном делу сипаре су обрасле бусеновима *Achnatherum calamagrostis*. Осим ње, заступљене су и следеће врсте: *Melica ciliata*, *Coronilla emerus*, *Clematis vitalba*, *Clinopodium vulgare*, *Campanula bononiensis*, *Asperula purpurea*, *Scabiosa columbaria* и *Asplenium trichomanes*.

Најбогатија фамилија флоре клисуре је *Asteraceae* са 96 врста.

Табела. Преглед најбогатијих фамилија флоре клисуре Сврљешког Тимока

Фамилије	Број родова	Број врста
<i>Asteraceae</i>	47	96
<i>Fabaceae</i>	19	52
<i>Lamiaceae</i>	28	50
<i>Poaceae</i>	30	39
<i>Brassicaceae</i>	23	39
<i>Caryophyllaceae</i>	13	33
<i>Rosaceae</i>	16	29
<i>Apiaceae</i>	22	27
<i>Ranunculaceae</i>	12	25
<i>Scrophulariaceae</i>	9	24

³ <http://sfses.com/pdf/09-2007%20Nis/04-Flora%20klisure%20Svrljiskog%20Timoka.pdf>

На подручју клисуре постоји 11 врста које се воде као природне реткости у флори Србије, њихова станишта је забрањено уништавати и угрожавати: *Lilium martagon*, *Orchis simia*, *Paeonia mascula*, *Pulsatilla montana*, *Prunus tenella*, *Anemone apennina*, *Adonis vernalis*, *Paeonia peregrina*, *Doronicum hungaricum*, *Orchis purpurea*, *Himantoglossum hircinum*.

Бука и вибрације

Национално законодавство, технички прописи и стандарди, својом актуелношћу обезбеђују све предуслове да феномен буке у животној средини буде третиран на нивоу високо развијеног друштва. Према правилнику о дозвољеном нивоу буке у животној средини (Службени гласник РС, бр.54 од 8. VIII 1992.), дозвољена вредност нивоа буке за средину у којој човек борави је 40 dB за дан и 35 за ноћ. Мерење нивоа се врши методама које су прописане у стандарду JUS U.16.090.

Подручје плана је са значајним акустичким оптерећењем у близини битних путних и железничких траса. Најинтензивнији саобраћај се обавља државним путем I реда од Ниша према Књажевцу, државним путевима II реда Сврљиг- Алексинац и Сврљиг- Бела Паланка и пут у правцу Књажевца преко Белог потока.

Табела Мероводни ниво за услов слободног простирања буке

Растојање (м)	25	50	75	100	200	300	25	50	75	100	200	300
Leg.dB(A) Дан	73,5	70,3	68,3	66,9	63,1	60,6	74,2	70,9	69,0	67,5	63,7	61,2
Leg.dB(A) Ноћ	62,1	58,9	56,9	55,4	51,6	49,2	62,7	59,5	57,5	56,1	52,3	49,8

Што се тиче железничког саобраћаја, на основу извршених анализа на овом подручју, при слободном простирању звука, гранична вредност од 65 за дан постиже се на удаљености око 85м. Остале вредности потребног растојања за достизање граничних вредности према JUS U.16.205 дате су у табели. На подручју општине постоји једноколосечна регионална железничка пруга (Ниш)-Црвени Крст-Зајечар-Прахово-Пристаниште

Табела Прорачун меродавног нивоа буке за услове слободног простирања звука

Растојање м.	25	50	75	100	200	300
Leg.dB(A) Дан	72,3	69,0	67,1	65,6	61,8	59,3
Leg.dB(A) Ноћ	73,5	70,2	68,3	66,8	63,0	60,5

Категоризација животне средине

Подручје према степену загађености	Карактеристике	Подручје просторног плана	Извори загађења
Подручја угрожене животне средине	Локалитети са повременим прекорачењем граничних вредности загађења.	Подручје интензивне пољопривреде, сам центар Општине, подручје у близини железничке пруге, зоне ерозије и потенцијална плавна подручја	Нарушавање квалитета животне средине као последица коришћења индивидуалних ложишта, дивље депоније, агрохемијска средстава која се користе у пољопривреди.
Подручја квалитетне животне средине	Подручја са преовлађујућим позитивним	Шумско подручје, ливаде и пашњаци, коридори локалних	Утицај човека негативно утиче на квалитет животне средине,

	утицајима на човека, живи свет и квалитет живота.	путева	саобраћај који се обавља по локалним путевима.
Подручја веома квалитетне животне средине	Подручја заштићених природних добара	Подручје Преконошке пећине и Равне пећи Подручје пећине Попшички пештер, система Језава и пећине Самар – проглашени споменици природе изнад села Копажкошара;	Занемарљиви негативни утицаји на квалитет животне средине

2. ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА СА АСПЕКТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Као основни **потенцијали** издвајају се:

- низак ниво загађености ваздуха из индустријских постојења;
- могућност коришћења обновљивих видова енергије: биомаса, биогаз, соларна енергија;
- богатство површинским и подземним водама;
- могућност коришћења површинских вода у сврху наводњавања плодног земљишта;
- релативно добар квалитет подземних вода;
- добар квалитет земљишта за развој пољопривредне производње;
- релативно низак степен загађености земљишта;
- богато геонаслеђе са 4 заштићена објекта геонаслеђа: Преконошка пећина, Пећина Самар, Попшичка пећина и Равна пећина
- богатство биљним и животињским врстама;
- повољни географски и климатски услови за очување различитих врста биљака и за настањивање различитих животињских врста;
- увођење стандарда ЕУ у систем управљања отпадом;
- у свакој општини постоји јавно комунално предузеће.

Као основна **ограничења** издвајају се:

- недовољна изграђеност и застарелост водоводне и канализационе мреже у великом броју места;
- површинске и подземне воде су угрожене изливањем отпадних вода из насеља, изградњом несанитарних септичких јама, одлагањем отпада у корита река и на дивље депоније чије процедурне воде угрожавају подземне воде;
- Општина нема развијен мониторинг систем за праћење квалитета ваздуха, вода, земљишта, биодиверзитета и гефонда;
- одлагање отпада на дивље депоније;
- неконтролисана сеча шума и крчење шума ради искоришћења земљишта у друге сврхе.

3. SWOT АНАЛИЗА СТАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

СНАГА	СЛАБОСТИ
<ul style="list-style-type: none"> -Низак ниво загађености ваздуха -Употреба агрохемијских средстава не представља велики ризик по екосистем -значајан хидрографски потенцијал Општине -Богатство подземним водама -Повољан климатски и географски положај као станишта за велики број животињских и биљних врста и за гајење пољопривредних 	<ul style="list-style-type: none"> -Непостојање мониторинг система за праћење квалитета ваздуха, вода и земљишта -Велики број дивљих депонија -Низак ниво еколошке свести -Речни токови и подземне воде угрожене су уливањем отпадних вода, несанитарним септичким јамама, депонијама -Недовољно развијена канализациона мрежа и

култура -Велики број места изузетних пејзажних карактеристика	непостојање уређаја за пречишћавање отпадних вода -Недовољна количина података о квалитету животне средине на територији Општине -Недовољна финансијска помоћ програмима за заштиту животне средине и мали број запослених у области заштите животне средине
МОГУЋНОСТИ	ПРЕТЊЕ
-Увођење мониторинг система за праћење квалитета животне средине (ваздуха, воде, земљишта) и праћење нивоа буке -Могућност коришћења алтернативних енергетских извора -Увођење ЕУ стандарда за заштиту животне средине -Имплементација законских и стратешких докумената о заштити животне средине -Пошумљавање -Изградња система за пречишћавање отпадних вода -Изградња санитарне депоније	-Деградирајући антропогени утицаји -Недовољна заинтересованост грађана за области заштите животне средине -Нарушавање хигијенског режима снабдевања квалитетном пијаћом водом због могуће контаминације бунара фекалном и плавном водом -Неконтролисана и бесправна сеча шума често има за последицу изражене ерозионе процесе -Неадекватна примена законских аката

4. ЦИЉЕВИ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Да би се очували и унапредили сви сегменти животне средине, потребно је увести савремене принципе очувања квалитета ваздуха, вода, земљишта, рационалног коришћења природних ресурса и правилног управљања отпадом.

- Доношење стратешких докумената и унапређење животне средине на локалном нивоу, иницирањем израде LEAP-а или LENA-а на нивоу Општине и израде Програма заштите и развоја заштићених природних добара на територији Општине и на бази усвојених планова предузети мере за њихову одрживу комерцијализацију;
- увођење економских инструмената за подстицај рационалног управљања ресурсима и то тако што би скупштина општине требала обезбедити услове за програме заштите животне средине и одрживог развоја већим издвајањем из буџета и требала би донети подстицајне мере за локалне привредне субјекте који поштују концепт еколошке одрживости;
- увођење система мониторинга и мера заштите и унапређења животне средине-неопходно је увођење система за контролу и праћење квалитета ваздуха, мерење концентрације полутаната у складу са Правилником о граничним вредностима штетних материја, методама мерења имисије, критеријумима за успостављање мерних места и евиденције података (Службени гласник РС, број 54/92 и 30/99), као и упоређивање добијених вредности са устаљеним нормама;
- очување квалитета ваздуха, смањење емисије загађујућих материја из постојећих и спречавање настанка нових загађивача и доступност информација становништву;
- довођење водотокова у захтевану класу као и обезбеђивање доброг квалитета подземних вода у сврху омогућавања снабдевања квалитетном водом за пиће становништва на територији Општине који се услед недовољно развијене водоводне мреже снабдевају водом за пиће из бунара и проширење канализационе и водоводне мреже у руралним подручјима свих општина на подручју просторног плана;

- контролисана употреба агрохемијских средстава у пољопривредној производњи и очување квалитета плодног пољопривредног земљишта;
- јачање еколошке свести становништва уз обавезну информисаност о значају одрживог развоја;
- Заштита изворишта водоснабдевања, водотокова I и II класе и проглашених споменика природе, покретање поступка за заштиту препознатих природних вредности („Котлови“ на реци Белици, понорница Сврљишког Тимока и др);
- Заустављање свих деградирајућих процеса и непилске експлоатације, смањење количине отпада, повећање степена рециклирања и безбедно депоновање свих врста отпада;
- Превентивна заштита од свих планираних активности које могу угрозити постојећи квалитет животне средине и природе;
- Адекватна заштита и коришћење проглашених природних добара и препознатих природних вредности, уређење предела уз поштовање и афирмацију његових специфичности;
- Спровођење програма регионалне и прекограничне сарадње (IPA подршка нарочито за предео Сврљишких планина као заштићено биљно подручје).

5. ПЛАНСКА РЕШЕЊА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА

Заштита животне средине подразумева доношење и спровођење одређених планских решења за очување квалитета и побољшања квалитета свих параметара животне средине. Применом планских решења и мера заштите животне средине, ефекти негативних тенденција идентификованих у простору кориговаће се у правцу побољшања квалитета појединих елемената животне средине, а применом свих расположивих инструмената спречиће се њихово ширење ван утврђеног планског оквира.

Планска решења која се односе на заштиту ваздуха су следећа:

- увођење система за контролу и праћење квалитета ваздуха, мерење концентрације полутаната у складу са Правилником о граничним вредностима штетних материја, методама мерења имисије, критеријумима за успостављање мерних места и евиденције података (Службени гласник РС, број 54/92 и 30/99), као и упоређивање добијених вредности са устаљеним нормама;
- неопходно је спровести ограничење емисије загађујућих материја из привредних постројења, саобраћаја и домаћинства;
- развој система гасификације и топлификације;
- озелењавање јавних површина и стварање функционалног система зеленила са изградњом паркова и спортских рекреативних терена, нових дрвореда дуж саобраћајница и свуда где је то могуће;
- уређење саобраћајне инфраструктуре и постављање заштитног зеленила око саобраћајница са интензивним саобраћајем;
- коришћење алтернативних енергетских извора, сунчеве енергије, геотермалне енергије, енергије биомасе и отпада, еолске енергије;
- развој информационог система квалитета ваздуха за подручје просторног плана преко Екобилтена и интернет презентација, са доступном базом података о актуелном стању квалитета ваздуха;

Планска решења у вези заштите вода:

- спровођење системског праћења квалитета водотокова;
- очување квалитета и спречавање контаминације воде Сврљишког Тимока (према Програму систематског испитивања квалитета вода, а према Уредби о категоризацији водотока и Уредби о класификацији вода („Службени гласник СРС“ бр.5/68), од изворишта до Округлице вода Сврљишког Тимока сврстана је у I категорију водотока а од Округлице до Књажевца у II);
- осавремењавање, доградња и пуштање у рад постројења за прераду отпадних вода које постоји на територији Општине али није у функцији од 1989. године, а ради

пречишћавања отпадних вода од индустрије, пољопривреде и становништва чија просечна количина износи 305.713,71m³/god;

- ширење канализационе мреже;
- забрана изградње индустријских и других објеката чије отпадне материје могу загадити воду и земљиште, забрана изградње других објеката који могу загадити воду или земљиште или угрозити безбедност водопривредне инфраструктуре;
- изградња објеката ако се у пројектовању и извођењу обезбеди канализација и пречишћавање отпадних вода у складу са стандардима прописаним законом, и у складу са законом, дозвољена је изградња објеката за рекреацију и туризам под условима заштите животне средине;
- заштита приобаља и изворишта забраном градње, уклањањем дивљих депонија и забраном одлагања отпада на тим местима;
- уклањање дивљих депонија које на местима плитких поземних вода могу имати велики утицај на њихово загађење патогеним организмима;
- антиерозиони радови ради спречавања спирања земљишта и хемијског или механичког загађења водотокова;
- успостављање информационог система о заштити вода.

Планска решења заштите земљишта:

- праћење квалитета земљишта, праћење концентрације тешких метала и азота у земљишту;
- спровођење радова за санирање клизишта и ерозија и спречавање њихове појаве на новим локалитетима;
- спровођење принципа одрживе пољопривреде и контролисана употреба агрохемијских средстава у пољопривреди;
- изградња непропусних септичких јама у деловима предметног подручја без канализационе мреже;
- рационално коришћење грађевинског и пољопривредног земљишта;
- пошумљавање;
- забрана изградње објеката на пољопривредном земљишту од I до IV катастарске класе;
- забрана пренамене пољопривредног земљишта у шумско, осим ако је земљиште VII или VIII класа.

Планска решења која се односе на заштиту биљног и животињског света:

- заштита растиња у долини реке спровођењем мера заштите од поплава;
- Заштита угрожених биљних и животињских врста;
- Контрола експлоатације лековитог биља, којим општина Сврљиг обилује;
- Понашање по одређеним прописима у подручјима од изузетног националног и међународног значаја са аспекта заштите дневних лептира и птица, а којима територија Општине припада: РВА(Prime Butterfly Areas)- одабрана подручја за дневне лептире у Србији, ИВА (Important Bird Areas)- значајна подручја за птице у Србији, Мрежа заштићених природних подручја NATURA 2000 и „Емералд мрежа“- подручја еквивалентног приоритета за заштиту и управљање;
- планско организовање лова, риболова и ловног туризма;
- планска сеча шума;
- промоција одрживог коришћења земљишта.

Планска решења која се односе на заштиту од удеса и непогода:

- изградња насипа на рекама;
- спречавање урушавања речних корита, ревитализацијом истих насипавањем природних материјала и засадом зеленила;
- усклађивање прописа из области заштите од удеса, са прописима ЕУ;
- ревизија националних прописа о удесима у индустрији и транспорту;
- едукација свих оних који учествују у систему управљања ризиком.

6. ПРИОРИТЕТНА ПЛАНСКА РЕШЕЊА И ПРОЈЕКТИ

- Израда програма вршења мониторинга квалитета животне средине и одређивање локација и постављање мерних станица за праћење и контролу квалитета ваздуха, воде, земљишта и нивоа буке;
- Доношење планских докумената потребних за почетак спровођења реконструкције постојећег постројења за пречишћавање отпадних вода у Сврљигу;
- Уклањање дивљих депонија са локација које за депоновање отпада нису предвиђене;
- Спровођење антиерозионих активности ради заштите земљишта од спирања и заштите површинских водотокова.

7. МЕРЕ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈУ

Организационо-техничке:

- информисање јавности о квалитету вода, земљишта, ваздуха, биодиверзитета и о буци и њеном штетном дејству у животној средини;
- едукација становништва о важности заштите животне средине;
- формирање фонда за заштиту животне средине.

Економско-финансијске:

- увођење и примена принципа "загађивач плаћа" по коме су загађивачи дужни да санирају штету коју су проузроковали, уз коришћење средстава добијених на овај начин за инвестирање у заштиту животне средине;
- наплаћивање накнада за емисију загађујућих материја у ваздуху, води, земљишту, за одлагање отпада и др.;

Нормативно-правне:

- доношење одлука о изради програма заштите животне средине, подручја са специфичним природним одликама, смањења негативних утицаја постојеће пољопривредне производње на квалитет земљишта и вода;

VIII ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ, ПРЕДЕЛА, ПРИРОДНИХ И НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

8.2. ЗАШТИТА, УРЕЂЕЊЕ И УНАПРЕЂЕЊЕ ПРЕДЕЛА И ПРИРОДНИХ ДОБАРА

Милијана Петковић-Костић, дипл.инж.пејз.арх.

ЗАШТИТА ПРИРОДЕ

Циљеви заштите природе и природних добара, као сегмента укупног система заштите животне

средине су:

- Рекултивација (ремедијација) простора оштећених изградњом објеката, односно другим грађевинским радовима или експлоатацијом минералних сировина, као и санација жаришта ексцесивне и јаке ерозије.
- Очување гео-наслеђа кроз заштиту геолошких, геоморфолошких, хидрографских, педолошких, археолошких и дендролошких места и феномена.
- Очување биолошке разноврсности, специјског, екосистемског и генетичког диверзитета.
- Очување одлика природних и предеоних целина.
- Стварање претпоставки за одређивање и стављање у одговарајући режим заштите вредних и ретких предела.
- Остварити вертикалну координацију између развојних програма и програма заштите животне средине на свим управљачким нивоима.

ЗАШТИТА ПРИРОДНИХ ДОБАРА

Према подацима Завода за заштиту природе Србије, заштићена природна добра на територији општине Сврљиг, унета у Централни регистар заштићених природних добара су:

"Пећина Попшички пештер"

Споменик природе „Пећина Попшички пештер”, КО Попшица, заштићен Одлуком СО Сврљиг, бр. 633 - 2/05 - 01, 11.03.2005. године,

"Пећина Самар са прерастом Самар"

Споменик природе "Пећина Самар са прерастом Самар", КО Копажкошара, СО Сврљиг Врста заштите : Споменик природе – спелеолошки. Акт заштите: заштићен Решењем Завода за заштиту природе и научно проучавање природних реткости НР Србије, бр.330, 02.11.1955. год. Завод за заштиту природе Србије је у 2006. години израдио нову Студију заштите за ово природно добро. Опис: Пећина Самар се налази у Г.Ј. "Каменички Вис II" у одељењу 51. и представља једну од најлепших пећина на подручју. Осим пећинског накита и пећинске зоофауне обилује слаповима и водопадима висине 3-7 м и сифонским језерцима.

"Преконошка пећина"

Споменик природе "Преконошка пећина", КО Преконога, СО Сврљиг, заштићен Одлуком СО Сврљиг, бр. 633 - 4/2005 - 01, 31.8.2005. године.

"Пећина Равна пећ"

Споменик природе "Пећина Равна пећ", КО Преконога, СО Сврљог, заштићен Одлуком СО Сврљиг, бр. 633 - 5/205 - 01, 31.8.2005. године.

"Пећински систем Језава"

Споменик природе "Пећински систем Језава", КО Копажкошара, СО Сврљиг, заштићен Одлуком СО Сврљиг, бр. 633 - 3/06 - 01, 28.04.2006. године.

Планом се предлажу за заштиту:

Зона термалног извора у Попшици

Извор и купалиште Бањица и "Котлови" на реци Белици

Водоизворишта Врело

Зона понорнице реке Сврљишки Тимок

3. Идентификација и заштита просторних целина са посебним природним вредностима које су утврђене ППРС, другим плановима и стратешким документима. За ове целине, до утврђивања статуса природног добра различите врсте (национални парк, паркови природе, предели, резервати природе) и категорије, просторним планом утврдиће се одговарајући режим заштите за подручје:

Озрен-Девница, на територији општина Алексинац и Сврљиг;

4. Заштита популација угрожених, ретких и у другом погледу значајних врста дивље флоре и фауне установљењем заштићених подручја мале површине у виду станишта или споменика природе на местима која су идентификована кроз научне студије и пројекте и одговарајућа програмска документа (као што су „Црвена књига флоре Србије“, пројекат, Станишта Србије“, ИВА, ИРА и РВА пројекти и др) .

На простору региона налазе се подручја од изузетног националног и међународног значаја с аспекта заштите птица, ИВА - подручја (Important Bird Areas), као и мрежа заштићених природних подручја NATURA 2000 и „Емералд мрежа“, подручја еквивалентног приоритета за заштиту и управљање.

ИВА подручја представљају глобалну мрежу подручја од изузетне важности за заштиту птица. Критеријуми на основу којих се одређују ова подручја дефинисала је међународна организација за заштиту птица Birdlife International. У Србији постоје 42 оваква подручја, а ИВА подручја која се налазе на простору региона су: клисуру Сврљишког Тимока, делове масиве Сврљишких планина (Сврљиг), NATURA 2000 је конципирана као европска мрежа заштићених природних подручја. Циљ формирања ове мреже је да обезбеди дугорочни опстанак најугроженијих и највреднијих врста и станишта Европе. Посебна пажња не би бити посвећена обезбеђивању одрживог управљања у будућности, како са еколошког, тако и са економског становишта.

Изван земаља чланица ЕУ, дефинисана је „Емералд мрежа“, односно подручја еквивалентног приоритета за заштиту и управљање.

ИВА подручја, подручја NATURA 2000 и Емералд мрежа, тренутно немају посебну правну заштиту, али ће иста представљати саставни део еколошке мреже, дефинисане Законом о заштити природе. Успостављање ових мрежа подразумеваће посебан статус заштите еколошки значајних подручја. Кроз процес интеграције у ЕУ Република Србија ће у скорој будућности имати обавезу развијања оваквих еколошких мрежа у складу са европском Директивом о птицама, Директивом о стаништима, као и осталом важећом законском регулативом која се примењује у ЕУ.

На подручју региона постоји и велики број законом заштићених стабала, која због својих посебних вредности захтевају успостављање одређених мера заштите, да се не би угрозио њихов даљи раст и развој. Под тим се подразумева обезбеђење заштитне зоне, као и усмеравање развоја и активности, које не би угрозиле овај простор у смислу подизања нових култура, уклањање односно сеча грана, изградња инфраструктурних коридора, одлагање смећа, изградња високих објеката у близини заштићених стабала и сл.

5. Деловање органа локалне самоуправе на успостављању заштите и организовању адекватног управљања, односно спровођења мера очувања, уређења и презентације мањих подручја и локалитета на својој територији.

Концепт заштите природних добара огледа се у проширењу постојећих и установљењу нових заштићених подручја. Претпоставка је да ће се идентификацијом и успостављањем мреже еколошки значајних подручја површина под различитим видовима заштите природних вредности (биолошке разноврсности, геонаслеђа и предела) повећати.

ПРЕДЕЛИ

Предео ширег просторног обухвата у североисточном делу планског подручја специфичан је по разуђеним насељима, која чине интегрисану просторно-функционалну целину са својим природним окружењем.

Предео Сврљишких планина специфичан је по својој биолошкој разноврсности и лепоти природе.

Разноврсност, квалитет и атрактивност предела планског подручја сагледан је и кроз специфичности препознатих микролокација: и могућностима њиховог међусобног просторног и функционалног повезивања. То су:

1. Подручје пећине Попшички пештер, система Језава и пећине Самар - проглашени споменици природе изнад села Копажкошара;
2. Зона Сврљишке клисуре са Сврљишким градом и црквом Св. Илије код Нишевица са извором и купалиштем Бањица и „Котловима“ на реци Белици – амбијентална целина интегралне заштите проглашених споменика културе и непосредног

природног окружења, кратка клисура Ждрело, стрмих и стеновитих литица, у којој се налази охлађен термални извор Бањица, који се користи као купалиште у летњим месецима, и тзв. „Котлови“ на реци Белици, природни феномен повезаних проточних базена;

3. Подручје Преконошке пећине и Равне пећи - проглашени споменици природе изнад села Преконога;
4. Подручје понорнице реке Сврљишки Тимок, природни феномен понирања и извирања ове реке, изнад села Периш, где се у периоду високог водостаја привремено формира природно језеро. Квалитет воде Тимока је I категорије на овој деоници (до Округлице).

Ограничења

- Нестајање специфичног карактера предела руралног подручја, услед депопулације и напуштања традиционалних метода обраде земље;
- Недовољна просторна и функционална интеграција предела и природних добара на подручју Плана са окружењем и неадекватна заштита;

Потенцијали

- Промоција природних вредности у функцији туризма и креирања препознатљивог просторног идентитета општине.

ЦИЉЕВИ РАЗВОЈА

- Адекватна заштита и коришћење проглашених природних добара и препознатих природних вредности, уређење предела уз поштовање и афирмацију његових специфичности;
- Јачање свести, едукација и информисање локалног становништва о значају и заштити животне средине и природе;
- Туристичка, културна и едукативна промоција препознатих природних вредности и планског подручја;
- Спровођење програма регионалне и прекограничне сарадње (ИРА подршка нарочито за предео Сврљишких планина као заштићено биљно подручје).

КОНЦЕПЦИЈА РАЗВОЈА

Концепција заштите, уређења, држивог коришћења и развоја предела подразумева различите приступе обезбеђења квалитета, у складу са специфичностима појединих предела.

Развој руралног предела у североисточном делу микрорејона побрђа заснива се на уважавању и неговању специфичног начина коришћења пољопривредног и шумског земљишта, и очувању карактеристичне слике и структуре разуђених насеља са групацијама кућа традиционалне градње. Истовремено, треба предузети мере у циљу заустављања депопулације и напуштања овог простора.

Сврљишке планине, као предео високе биолошке разноврсности, једним делом налази се у обухвату Парка природе Сићевачка клисура, у којем ће се примењивати мере прописане заштите, а у складу са Просторним планом посебне намене и законским одредбама. Планско и контролисано коришћење шума и шумског земљишта, које претежно чини овај простор, биће омогућено одговорним газдовањем и планирањем.

На микролокацијама које обухватају проглашене споменике природе и културе, примењиваће се прописане мере заштите утврђене одлукама о њиховом проглашењу. Предела који обухватају водотокове високог квалитета и водоизворишта, штитиће се законом прописаним мерама заштите вода, а предлаже се и покретање поступка за проглашење природног добра („Котлови“ на Белици и понорница Сврљишког Тимока).

Промоција и просторно повезивање предела у оквиру туристичких зона и функционалних подручја насеља, неопходно је за укупан развој и подизање квалитета простора планског подручја.

ПЛАНСКА РЕШЕЊА ЗАШТИТЕ, УРЕЂЕЊА И УНАПРЕЂЕЊА ПРИРОДНИХ ДОБАРА

На подручју Просторног плана постоје следећа заштићена природна добра:

Парк природе Сићевачка клисура - проглашен Уредбом Владе Републике Србије („Службени гласник РС“ број 16/2000). Захвата делове територије општине Нишка Бања и Бела Паланка, и мањим делом општине Сврљиг. Представља предео изузетне биолошке разноврсности и станиште или боравиште великог броја ендемских, ендемореликтних, реликтних и ретких врста биљака (Српска и Наталијина рамондија, жалфија, жутилица, дивљи јоргован, мечја леска, драча, руј, маклен и др) и животиња и предео изражених геоморфолошких облика (пећине, јаме, поткапине, литице и др). На територији општине Сврљиг установљен је режим заштите III степена.

Попшичка пећина – проглашен спелеолошки споменик природе Актом заштите Завода за заштиту природе и научно проучавање природних реткости бр.330 из 1955. године. Попшичка пећина се налази на око 1,5 км јужно од села Попшице и око 2,5 км западно од села Копајкошара. Припада Г.Ј. „Каменички Вис II“ одељењу 47. Попшичка пећина има северни и јужни отвор. Укупна дужина испитаних канала износи 620м. Попшичка пећина је једно од највећих станишта слепих мишева. Пећина је богата украсима и пећинским накитом а у њој су пронађени остаци костију и лобања пећинског медведа.

Пећина Попшички пештер - споменик природе на територији КО Попшица, заштићен Одлуком СО Сврљиг, бр. 633 - 2/05 – 01 од 11.03.2005. године,

Пећина Самар са прерастом Самар- споменик природе на територији КО Копајкошара, заштићен Решењем Завода за заштиту природе и научно проучавање природних реткости НР Србије, бр.330 од 02.11.1955. године. Завод за заштиту природе Србије је у 2006. години израдио нову Студију заштите за ово природно добро. Пећина Самар се налази у Г.Ј. „Каменички Вис II“ у одељењу 51. и представља једну од најлепших пећина. Осим пећинског накита и пећинске зоофауне обилује слаповима и водопадима висине 3-7 м и сифонским језерцима.

Преконошка пећина - споменик природе на територији КО Преконога, заштићен Одлуком СО Сврљиг, бр. 633 - 4/2005 – 01 од 31.8.2005. године.

Пећина Равна пећ- споменик природе на територији КО Преконога, заштићен Одлуком СО Сврљиг, бр. 633 - 5/205 – 01 од 31.8.2005. године.

Пећински систем Језава- споменик природе на територији КО Копајкошара, заштићен Одлуком СО Сврљиг, бр. 633 - 3/06 – 01 од 28.04.2006. године.

Коришћење, уређење и заштита природних добара спроводиће се на основу правила утврђених просторним и урбанистичким плановима урађеним за подручја тих природних добара (ППППН Сићевачка клисура („Службени лист града Ниша“ бр.16/1995)), на основу мера утврђених актом о проглашењу природног добра, као и на основу одредаба Закона о заштити природе („Службени Гласник РС“, бр.36/09 и 88/2010).

Овим Просторним планом идентификују се природне целине и вредности за које се предлаже заштита, и то:

1. Амбијентална целина Нишевачке клисуре са Сврљишким градом и црквом Св. Илије код Нишевца, извором и купалиштем Бањица и „Котловима“ на реци Белици, као целине интегралне заштите проглашених споменика културе и природног окружења - кратка клисура Ждрело, стрмих и стеновитих литица у којој се налази охлађен термални извор Бањица, који се користи као купалиште у летњим месецима, и тзв. „Котлови“ на реци Белици, природни феномен повезаних проточних базена;
2. Подручје понорнице реке Сврљишки Тимок, природни феномен понирања и извирања ове реке изнад села Периш, где се у периоду високог водостаја

привремено формира природно језеро. Квалитет воде Сврљишког Тимока је I категорије на овој деоници (до села Округлица);

3. Стабло храста у КО Белиоње на катастарској парцели 2878, дубоке старости и обима стабла око 5.50 метара.

Ове природне вредности заштићују се у циљу:

- очувања и одрживог коришћења места, природних објеката и појава који својим геолошким, геоморфолошким, хидрографским или другим обележјима представљају ретке и привлачне вредности гео - наслеђа;
- идентификације станишта од значаја за заштиту европске дивље флоре и фауне по програму НАТУРА 2000;
- заштите природних и агроекосистема од инвазивних (страних) врста биљака и животиња, које имају изразиту способност брзог самосталног размножавања и доводе до непожељних промена у природном и агробiodиверзитету;
- очувања старих, по димензијама и врсти јединствених и у другом погледу значајних стабала дрвећа и њихових групација;
- очувања екосистемске разноврсности, живописности и лепоте предела, унапређење његове чистоће и уређености у зонама становања, саобраћаја, привредних активности и рекреације;
- омогућавања доступности људима пејзажних, биолошких и других вредности и природних ресурса за одрживо коришћење туризма, науке, спорта, рекреације и других комплементарних активности.

Заштита ових природних вредности, до њиховог проглашења, обезбедиће се:

- уређењем и коришћењем простора на начин који омогућава трајно очување и побољшање стања у складу са Законом о заштити животне средине;

забраном свих активности којима се угрожава капацитет животне средине, природна равнотежа, бiodиверзитет, хидрографске, геоморфолошке, геолошке и пејзажне вредности.

VIII ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ, ПРЕДЕЛА, ПРИРОДНИХ И НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

8.3. ЗАШТИТА И УРЕЂЕЊЕ НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

Александар Ристић, дипл.инж.арх.

ЗАШТИТА НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

Скраћени историјски приказ

На планском подручју постоје трагови материјалне културе који сежу до палеолита, о чему сведоче углачане животињске кости пронађене у Преконошкој пећини. Што се трагова из неолита тиче археолошки документи указују на постојање два праисторијска локалитета: Бањица код села Нишевац и Песак код села Варош. Први историјски подаци о планском подручју датирају са почетка нове ере када се помиње Сврљиг град. Подигли су га Римљани када су 29. године пре нове ере покорили Трачане. У духу свога језика, трачко име реке Тимахос променили су у Тимакус и по њему назвали утврђење *Timakus maius*. У погледу остатака материјалне културе античког Сврљига, данас су познати:

1. жртвеник, који се данас налази у нишкој тврђави. На њему је текст на латинском: “Јупитеру најбољем, највећем и осталим бесмртним боговима, у здравље двојице наших господара, императора Августа (споменик подиже) Луције Аурелије Јустин, римски витез, привржен њиховој божанској природи”.
2. Блок од кречњака са тешко читљивим текстом – јасно се уочавају две речи: "Император Цезар"
3. Миљоказ од кречњака, висине 148cm, са текстом који у преводу гласи: “Императору Цезару Гају Вибију Требонијану Галу, Побожном, Срећном, Непобедивом Августу и Гају Афинију, Велдеминијану Волузијану Августу”.
4. Плочица од белог мермера из чијег текста се види да је реч о натпису већег споменика који је посвећен богињи Хери.

Још није разрешена дилема да ли се антички Сврљиг налазио код данашњег села Варош поред војничког утврђења или код данашњег села Нишевца, у долини погоднијој за подизање насеља. У Сврљигу је нађен један антички споменик, са натписом на грчком језику а у селу Варош опаке великих димензија, новац, као и остаци античких зидова. Исти такви зидови нађени су и у месту Нишевца а у баштама поред Тимока, између Сврљига и Нишевца, случајно су 1956. године откопани остаци римских терми што доказује да је на том месту било веће насеље. Постојало је и насеље и у данашњој Бањици, где је пронађен жртвеник са следећим натписом (у преводу):

"ЈУПИТЕРУ, НАЈБОЉЕМ И НАЈВИШЕМ БОГУ И ОСТАЛИМ БЕСМРТНИМ БОГОВИМА ЗА ЗДРАВЉЕ НАША ДВА УЗВИШЕНА ГОСПОДАРА И ИМПЕРАТОРА, ПОСТАВИО ЈЕ ЛУЦИЈЕ АУРЕЛИЈЕ ЈУСТИН НАЈОДАНИЈИ ВЕТЕРАН ЊИХОВЕ УЗВИШЕНОСТИ И ВЕЛИЧАНСТВА!"

Код села Плужине пронађен је миљоказ са овим интересантним натписом (у преводу):

"ИМПЕРАТОРУ ЦЕЗАРУ ГАЈУ ВИБИЈИ ТРЕБОНИЈАНУ ГАЛУ ПОБОЖНОМ СРЕТНОМ И НЕПОБЕДИВОМ АВГУСТУ И ГАЈУ ВИБИЈУ АФИНИЈУ ВОЛУМНИЈАНУ ВОЛУЗИЈАНУ ПОБОЖНОМ И СРЕНОМ ИМПЕРАТОРУ."

Крајем 4.века, поделом Римског царства *Timakus maius* је припао Византији. Хуни га разарају 441. године, потом око 550. године и Словени заједно са Аварима приликом продора на Балкан. Формирањем прве српске државе у 9. веку Сврљиг остаје ван њене границе. У том периоду припада Видинској кнежевини Бугарске. Од Бугара Сврљиг преотимају Византинци, а од Византије 1182. године Стефан Немања када Сврљиг први пут улази у састав средњовековне српске државе. Потом Сврљиг прелази више пута у византијске, угарске и бугарске руке, а 1254. српској држави га враћа краљ Урош Први. После косовске битке Сврљиг се налази у тампон зони између Србије и Турске. Турци га заузимају 1386. године. Око 1459. године Турци овде насељавају своје становништво, граде Исферлик, обнављају и граде куле, ханове, цамије. Турски Исферлик 1597. године пљачкају и пале Угри, а Турци га поново обнављају у 18 веку. Када је аустиска војска, 1737. године, нагло почела продирати у Србију, после предаје Бање, Турци су без одбране напустили и Сврљиг. Под вођством Радојка Тричковића Сајтара, 1833. године овај крај је ослобођен од турског завојевача и припојен Кнежевини Србији. За историју Сврљига изузетно је значајна 1871. година када је седиште Сврљишког среза премештно из Нишевца у новоформирано насеље Дервен.

Средњовековни локалитети сачувани су углавном у остацима па их је тешко датовати. Најзначајнији налази из средњовековног периода откривени су у Сврљишкој Клисури, у Бањици. У пречнику од неколико стотина метара откопане су три средњовековне цркве са фрескама које су сада потпуно уништене. У гробници испод олтара највеће цркве пронађен је оловни саркофар са неколико српских

и бугарских новчића, једним бронзаним прстеном са старословеначким написом Георгиос и једним сребрним крстом велике уметничке вредности који је на необјашњив начин нестало.

Почетком Двдесетог века, на стогодишњицу Првог српског устанка, доласком на власти динстије Карађорђевић, 1903. године, нардне године 9. децембра 1904. године село Дервен, на десној обали Сврљишког тимока бива проглашено за варошицу, у којој је седиште Сврљишког среза (и данас је општинска управа на на дервенском делу Сврљига). На простору данашњег Сврљига, све до 1931. године функционисале две општине – Сврљиг и Дервен. Сретен Петровић у књизи „Успон Сврљига између два рата“ бележи да „у варошици има: 16 трговинско-дућанских шпекулативних радњи, 8 механско-кафанских радњи, 4 подрума, 44 занатлијских радњи.“ Од занатлијских делатности биле су заступљене: опанчарска, пекарска, месарска, мутавциска, уљарска, обућарска, казанцијска, лимарска, поткивачка, лончарска, (вуно)влачарска, ковачка, ћурчијска, штрикерска, кројачка, берберска, пиљарска, итд. Тадашњи привредници су имали своје еснафско удружење – Еснаф занатлија, које је деловало у оквиру Занатске коморе, које је „1932. године имало 95 чланова“.

Анализа истражености подручја

Богато и разноврсно споменичко наслеђе општине Сврљиг карактерише заступљеност многих историјских периода о чему сведочи и велики број археолошких локалитета. Прва систематска истраживања планског подручја почињу после другог светског рата. Најпре је Археолошки институт из Београда 1953. године прикупио теренску грађу о археолошким локалитетима, црквиштима и сакралним објектима, затим, 1960. године, нишки Народни музеј врши рекогносцирање када су прикупљени бројни индикатори о локалитетима и споменицима са већег дела општине. Последње рекогносцирања обавио је Завод за заштиту споменика културе из Ниша у периоду од 1982-1984. године а последња археолошка истраживања Балканолошки институт САНУ у сарадњи са завичајним музејом Сврљиг. Сондажним археолошким ископавањима на налазишту Сигнал у селу Палилула истражена је некропола из старијег гвозденог доба (ИХ–ВИИ век п.н.е.) а у Великој дупки поред Преконошке пећине и пећини Самар у Копажкошари пронађени су трагови људских заједница старијег каменог доба. На локалитету Калница у селу Нишевац и Сигнал у селу Палилула истраживано је рурално насеље из римског доба (антички град Тимацум Маиус) с налазима из II-IV века.

Културна добра су ствари и творевине материјалне и духовне културе од општег интереса које уживају посебну заштиту.¹ У зависности од физичких, уметничких, културних и историјских својстава, непокретна културна добра су:

- Споменици културе;
- Просторне културно-историјске целине;
- Археолошка налазишта и
- Знаменита места.

У зависности од свог значаја културна добра се категоришу као:

- културна добра,
- културна добра од великог значаја и
- културна добра од изузетног значаја.²

Према условима Завода за заштиту споменика културе Ниш (Акт број: 1135/2 од 8.12.2010.) на планском подручју постоји осам непокретних културних добара а слику о споменичком наслеђу употпуњује и већи број непокретности у за које се претпоставља да имају својства од посебног значаја за културу, уметност и историју и које уживају предходну заштиту. Некрополе и локалитети са археолошким историјским, етнолошким или природ-њачким садржајем, стара језгра градова и насеља, градитељски објекти, целине и делови градитељских објеката са историјским или архитектонским вредностима, споменици и спомен обележја посвећени значајним догађајима и личностима, куће у којима су рођене или у којима су радиле истакнуте личности заједно са стварима које су им припадале као и зграде и места у природи везани за значајне историјске догађаје такође уживају претходну заштиту на основу Закона о културним добрима („Службени гласник РС“ бр. 71/94). Део непокретности које уживају предходну заштиту је евидентиран од стране Завода за заштиту споменика

¹ Закон о културним добрима („Службени гласник РС“, бр. 71/94) члан 2 став 1

² Закон о културним добрима („Службени гласник РС“, бр. 71/94) члан 2 став 2

културе Ниш и у наредном периоду ће бити валоризован у процесу проглашења за непокретна културна добра. Такође, у скоро свим селима су евидентирани камени крстови-записи.

Непокретна културна добра

Споменици културе:

1. **Зграда са апотеком** у Улици др Миленка Хаџића бр. 22
2. **Црква Св. Илије** код Нишевца
3. **Манастир са црквом Св. Арханђела** у Пирковцу
4. **Сврљински град** код Нишевца
5. **Кућа у којој је живео и радио Народни херој др М. Хаџић** у ул. др Миленка Хаџића бр. 14
6. **Гроб са спомеником Народног хероја др М. Хаџића**
7. **Стара Гуглова воденица** у селу Нишевац
8. **Грнчарска воденица** у Сврљигу

Непокретности које уживају предходну заштиту

Споменици, спомен бисте и спомен чесме:

1. Споменик ослободиоцима из НОР-а у Сврљигу
2. Споменик др Миленку Хаџићу, на гробљу у Сврљигу
3. Споменик Ставрији Милановићу, на гробљу у Сврљигу
4. Спомен чесма стрељаним родољубима у НОР-у у Сврљигу
5. Спомен биста народног хероја др Миленка Хаџића у Сврљигу
6. Спомен биста народног хероја Радоја Вујошевића у Сврљигу
7. Спомен биста народног хероја Василија у Сврљигу
8. Спомен биста народног хероја Радослава Голубовића у Сврљигу
9. Спомен биста народног хероја Ставрије Милановића у Сврљигу
10. Спомен биста народног хероја Добриле Стамболић у Сврљигу
11. Споменик палим борцима НОБ-е у Манојлици
12. Споменик палим борцима НОБ-е у Црнољевици
13. Споменик палим борцима НОБ-е у Грбавчету
14. Споменик палим борцима НОБ-е у Тијовцу
15. Споменик палим борцима НОБ-е у Извору
16. Споменик палим борцима НОБ-е између Давидовца и Радмировца
17. Споменик палим борцима НОБ-е у Бучуму
18. Споменик палим борцима НОБ-е у Бурдиму
19. Споменик палим борцима НОБ-е у Радмировцу
20. Споменик палим борцима НОБ-е у Преконоги
21. Споменик палим борцима НОБ-е у Гушевцу
22. Споменик палим борцима НОБ-е у Лукову
23. Споменик палим борцима НОБ-е у Плујини
24. Спомен плоча у Белоињу
25. Спомен плоча у Бурдиму
26. Спомен плоча у Вароши
27. Спомен плоча у Гојмановцу

Објекти грађанске архитектуре:

1. Зграда у улици др Миленка Хаџића бр. 12
2. Зграда у улици Радетовој бр. 12
3. Зграда у улици Васе Албанца бр. 6 и бр. 8

Сакрални објекти:

1. Црква Св цара Константина и царице Јелене, Сврљиг
2. Црква Св. Марка, Белоиње
3. Црква Св. Петке, 16. век, манастириште Рибаре
4. Темелји некадашње цркве Св. Тројице, на месту Румењак, Преконога
5. Црквиште Св. Петке, Преконога
6. Црква Св. Параскева, Извор
7. Старохришћанска црква, Нишевац
8. Две средњовековне цркве, Нишевац
9. Храм Св Петра и Павла, Гулијан
10. Сеоска црква, Грбавче
11. Сеоска црква Лалинац
12. Црква Св Богородице, Црнољевица
13. Црква Св цара Константина и царице Јелене, Манојлица

Објекти народног градитељства:

- Свљиг**
 1. Кућа Милеве Милојковић
 2. Кућа Томе и Милунке Петровић
- Попшица**
 3. Школа
 4. Камени крст-запис
 5. Кућа Бранислава Радоњића
 6. Кућа Ранка Трајковића
 7. Кућа Бранислава Радоњића
 8. Три воденице на потоку врело
- Влахово**
 9. Кућа Небојше Милојића
 10. Кућа Милентија Милијића
 11. Кућа Станојевић Миодрага
 12. Кућа Милеве Милојковић
 13. Амбар кућа Томе Вучића
 14. Крст-запис
- Манојлица**
 15. Камени крст-запис
- Жељево**
 16. Кућа Градимира Ражовића
- Гулијан**
 17. Кућа Радослава Петровића
 18. Кућа Весне Павловић Василевић
 19. Чесма из турског периода округлица
 20. Зграда воденице и ваљавице
 21. Крст из 1725. године
- Варош**
 22. Кућа Веселина Петровића
 23. Кућа Јована Раденовића
 24. Кућа Варадинке Павловић
- Плујине**
 25. Кућа Предрага Марковића
 26. Кућа Јовановића
 27. Кућа Светолика Радивојевића
- Драинац**
 28. Кућа Боровоја Вејбковића
- Тијовац**

29. Кућа Светислава Јевтића
Лалинац
30. Кућа Раде Ђорђевић
31. Кућа Бранислава Ђорђевића
32. Кућа Савкића
33. Чесма из турског периода
Белоиње
34. Кућа Градимира Милошевића
Преконога
35. Воденица
36. Кућа Смиље Живковић
Извор
37. Кућа Бранка Накића
38. Кућа Добримира Здравковића
39. Кућа Момчила Гајића
40. Кућа Борислава Гаврића
Бурдимо
41. Кућа Здравка Ивића
Црнољевица
42. Косанкина кућа
Сливје
43. Кућа Живка Миливојевића
44. Кућа Раде Лазаревић
45. Кућа Синише Миливојевића
Копажкошара
46. Кућа Јездимира Никодијевића
47. Кућа Наћка, Боже и Тоше
Давидовац
48. Кућа Јованке Савић
49. Кућа Станише Цветковића
Радмировац
50. Кућа Боривоја Здравковића
51. Кућа Гаше Миладиновића
Галибабинац
52. Кућа Милотија Миловановића
Луково
53. Кућа Вукашина Ћирића
54. Кућа Будимке Драгутиновић
55. Кућа Славка Младеновића
Лозан
56. Кућа Дринке Ракић
Грбавче
57. Кућа Драгише Павловића
Нишевац
58. Куће Чедомира и Милеве
59. Кућа Слободана Михајловића
60. Кућа Радослава Крсића
Гушевац
61. Кућа Добривоја Ранђеловића
Периш
62. Кућа Драгана Костића
Околиште
63. Кућа Велимира Ранђеловића
64. Кућа Андре Милошевића
65. Кућа Злате Петровић
Шљивовик
66. Кућа Миодрага Радојковића
67. Кућа Вука Павловића
Мерцелат
68. Кућа Радослава Николића
Јаловикизвор
69. Центар села

Археолошка налазишта са споменичким својствима:

1. **Црквиште св. Марко, село Белоиње**
2. **Локалитет Суви кладенац, села Бурдимо и Бучум**
старије гвоздено доба - насеље
3. **Локалитет Сврљиг град, село Варош**
енеолит, бронзано доба, старије и млађе гвоздено доба,
антички и византијски период, средњи век и турски
период - утврђење
4. **Локалитет Облик, село Варош**
старије и млађе гвоздено доба, антички период - утврђење
5. **Локалитет Њива испод Облика, село Варош**
антички период, средњи век - подграђе
6. **Локалитет Цамија, село Варош**
турска цамија, остаци темеља
7. **Турско гробље, село Варош**
енеолит, турски период - случајни налаз, некропола
8. **Локалитет Селиште, село Галибабинац**
метално доба - насеље
9. **Локалитет Царине, село Гојмановац**
старије гвоздено доба, антички период - насеље
10. **Пољана, село Грбавче**
старије гвоздено доба - градина
11. **Локалитет Градац, село Грбавче**
Старије гвоздено доба, антички, византијски период
средњи век-утврђење
12. **Градац, село Гулијан**
антички и византијски период - утврђење
13. **Црква св. Апостола Петра и Павла, село Гулијан**
црква на старијим темељима
14. **Остаци црквишта, село Гушевац**
15. **Локалитет Градац, село Лабуково**
византијски период, средњи век - утврђење
16. **Локалитет Манастириште, село Лабуково**
остаци средњовековне цркве у подграђу утврђења
17. **Локалитет Бадалница, село Лалинац**
старије гвоздено доба - насеље
18. **Локалитет Кулиште, село Манојлица**
праисторија, антички и византијски период, средњи
век - утврђење
19. **Јужно подграђе Сврљиг града и Бањница, Нишевац**
неолит, енеолит, бронзано доба, антички период,
византијски период, средњи век и турски период -
подграђе
20. **Базилика - Црквина 4, село Нишевац**
средњовековна црква
21. **Црква св. Стефана, село Нишевац**
античка / византијска и средњовековна црква
22. **Доња црквина, село Нишевац**
средњовековна црква (темељни остаци две цркве)
23. **Горња црквина, село Нишевац**
средњовековна црква
24. **Хумка на улазу у клисуру, село Нишевац**
метално доба - некропола
25. **Локалитет Калница, село Нишевац**
старије гвоздено доба, Антички период - насеље
26. **Локалитет Сигнал 2, село Палилула**
старије и млађе гвоздено доба, антички период -
насеље
27. **Локалитет Сигнал 1, село Палилула**
старије гвоздено доба, ГХ-УП век п.н.е. - некропола
28. **Латинска црква, село Периш**
мала грађевина очувана у темељној зони
29. **Локалитет Кулиште, село Плужине**
антички период, средњи век, сеоска заветина - тип
локалитета непознат (у близини откривен миљоказ)
30. **Локалитет Црквиште/хумка, село Попшица**
Неколико тесаника од сиге на праисторијској хумки
31. **Преконошка пећина, село Преконога**

средњи палеолит, средњи и млађи неолит, бронзано доба,
старије и млађе гвоздено доба, средњи век - станиште

32. **Локалитет Румењак, село Преконога**
античка вила
33. **Кулиште, превој Грамада**
антички период, средњи век - утврђење
34. **Турска кула, превој Грамада**
турска царинарница
35. **Манастириште св. Петка, село Рибаре-Ђуринац**
средњовековна црква
36. **Локалитет Кулиште, село Црнољевица**
Антички и византијски период – утврђење
37. **Локалитет Поред гробља, село Црнољевица**
антички период - насеље

Сврљиг Град код села Нишевца

Остаци Града Сврљига (*Timakus Maius*), налазе се на високој стени вертикалних стрмина, која је са источне стране обухваћена Тимоком на 1km северно од села Нишевца. Прилаз овом, у Србији сигурно најнеприступачнијем утврђењу, могућ је са северозападне стране, а народ овај пут зове Видински пут (или Пазариште по другим изворима). Са те стране води стаза ка усеку у високој стени. Подигли су га Римљани када су 29. године п.н.е. коначно покорили Трачане као једно од два важна стратегијска утврђења на путу Ниш-Арчал на Дунаву. Административно је припадао провинцији Мезији. Први писмени траг о граду Сврљигу среће се у 4. веку на путној карти: „*Tabula Peutingeriana*“. Следећи историјски подаци потичу из 535. године за време цара Јустинијана, на потезу од Ниша до Видина, долином Тимока обновљено 27 градова, међу њима и *Timacum Maius*.

Град Сврљиг је рушен још три пута. Уништен је 441. године под најездом Хуна и поново обновљен од стране цара Јустинијана тек 535. године. Као византијски град имао је важну стратешку и регионалну функцију. Претрпео је још једно рушење за време војних похода Стефана Немање против Византије 1182. године када прелази у Спске руке и са мањим прекидима, када је током последње деценије 12. века био византијски и у 13. веку неко време под влашћу Бугара, све до почетка 15. века (када је подпао под власт Турске) је био српски. Током овог периода обнављан је и дограђиван вероватно више пута. Извори га не помињу до 1413. године, када га је освојио султан Муса у сукобу са деспотом Стеваном Лазаревићем. Трећи пут Сврљиг су порушили Угри 1597. године. Последњи пут у турским изворима Сврљиг град се помиње са посадом 1693. године. Током 18. века о овом утврђењу нема помена у изворима што указује да је почетком века био напуштен и више није био корисћен као утврђен град. 1800. године је потпуно уништен и оплећен у борби са видинским одметником Пазван – Оглуом. Од тада више није обнављан. Оронули остаци утврђења су оштећени и 1999. године током НАТО бомбардовања.

Утврђење површине нешто веће од 4 хектара имало је веома је издужен облик прилагођен конфигурацији терена. Од улазне капије на западу до округле куле на истоку дужина је око 15m а ширина варира од 20m на улазном делу до 40m код округле куле. Бедеми су грађени од притесаног камена и кречног малтера и ојачани дрвеним гредама, чија су лежишта видљива на неким местима. Добро су очувани у североисточном делу код кружне куле. У том делу, на северној и источној страни у дужини од по тридесетак метара, а на јужној око 15m бедеми града су доста добро очувани. Има их такође и дуж северне стране, али у далеко мањим остацима или само у гомилама обрушеног камена. Простор унутар града био је подељен на доњи и горњи град. Доњи, ужи и просторно мањи представљао је улазни део где се налазе остаци угаоне (некад вишеспретне) улазне куле. Јужно од ње издубљена је а стени цистерна за сакупљање воде. Горњи град, много шири и виши, започиње од улазне куле и пружа се ка истоку стотинак метара. Завршава се округлом кулом на самој ивици североисточног дела утврђења очуваном до висине од 6m. Кула је пречника 4,5m а дебљина зидова до једног метра. У северном бедуму града, на средини између улазне и кружне куле, виде се остаци мање стражарске куле.

У подножју града, на падинама са јужне и северозападне стране, постоје остаци објеката који су вероватно припадали рановизантијском, српском средњовековном и каснијем подграђу из турског периода и неколико црквица и испосничких пећина, које се и данас могу запазити узводно, на десној обали Сврљишког Тимока што упућује на статус епископског седишта. Старије подграђе, које је првобитно могло бити и рановизантијско насеље, а од краја 11. века средњовековно српско подграђе, налазило се на мањем узвишењу, јужно од Сврљиг града. У овом делу сачувани су остаци трију цркава. Археолошки су неистражене а ни у историјским изворима о њима нема помена, чак су и безимене. Западно од ових цркава, мештани су наилазили на остатке старих грађевина, вероватно кућа српског средњовековног подграђа које се помиње у турским пописним изворима 15. века. Заштићена околина непокретног културног добра обухвата читаво узвишење на коме се налазе остаци утврђеног града и шири простор у подножју узвишења са остацима других објеката у подграђу.

Храм Светог Илије у Нишевцу

Црква Св. Илије се налази се северно од села Нишевца у подножју планине Богданице на катастарској парцели број 66 КО Нишевац. Подигнут је 1890. године вероватно на старијим темељима с' обзиром да подаци из најстаријег турског пописа (1478-1481. године) указују на постојање сакралног објекта из 15. века. Правоугаоне је основе са пространом полукружном олтарском апсидом, засведеном полукалотом, са чије се северне и јужне стране налазе мања удубљења за проскомидију и ђаконикон. Црква је зидана је од притесаног камена, некада

омалтерисана и окречена у бело. Радијално сложене опеке формирају скромне фасадне украсе око прозорских отвора који су као и портали лучно завршени. Данас је у лошем стању. У унутрашњости, на северном зиду, смештена је плоча у спомен на пале у ратовима од 1912. до 1919. године. Представља значајан пример сакралне архитектуре и народног неимарства на прелазу из XIX у XX век Састоји се из цркве и парохијског дома кога чини мађерница-кухиња и две просторије за становање. Црквену порту окружује сухозид. Заштићена околина споменика културе обухвата следеће катастарске парцеле: бр. 63, 65, 66, 67/1, 67/2, 71, 72 и 73 КО Нишевац.

Манастир Светог Архангела Гаврила у Пирковцу

Манастир Св. Арханђела налази се на левој обали Беле реке око 1km југоисточно од села Пирковца (кат. парцел. бр. 366, 368, 369, 378 и 380 КО Пирковац). Чине га црква, парохијски дом из 1927. године, кула-звоник из истог времена и економски део са помоћним објектом из друге половине 19. века. Представља значајно уметничко остварење из доба Немањића (први пут се помиње у турском попису из 1455. године). Више пута је рушен и обнављан а као године великих обнова спомињу се 1518, 1857, 1863, 1890 и 1896. година. У обнови 1863. године порушен је западни зид цркве и она је продужена, а стари камени иконостас замењен је дрвеним. Последња обнова отпочела је након 2002. године, када је доласком Јеромонаха Варнаве Николића оживео као мушки манастир. Постављен је нови бакарни кров и обновљена црквена фасада, ограде и звоник, а августа 2004. године извршени су радови на дренажи око цркве. У току су припреме за обнову старе школске зграде.

Црква је у основи триконхос у облику сажетог уписаног крста са куполом, источном олтарском апсидом и двама ужим бочним апсидама. Простор цркве чини пет правоугаоних травеја, од којих три источна травеја припадају првобитној старој цркви. Старој цркви припадају и два четвртасто обликована камена свећњака испред олтара. Два травеја на западу, полуоблично засведена, дограђена су у 19. веку. Изнад травеја подиже се осмострана купола која преко пандантифа прелази у круг тамбура. Издужен и дубок олтарски простор, са ђакоником и проскомидијом у маси зида, споља и изнутра је полукружан. Западни улаз украшен је конзолом и правоугаоним рамом. Северни улаз, једнако обликован, завршава се троугластим тимпаноном изнад кога је крст. Иконостас је из 1896. године, а иконе из 1889. године. У техници уља на платну израдио их је Лазар Крцалић из Београда. Садашњи живопис на зидовима радјен је у „секо“ техници, потиче из 1941. године, али се испод њега назире старији. Манастирски комплекс чине црква, звоник са кулом, парохијски дом и економске зграде са имањем. Са западне стране налази се велика школска зграда из 1883. године, а са северне стране камени зид као остатак некадашње надстрешнице. Првобитном манастирском комплексу припадао је и објекат правоугаоног облика, северно од цркве. Заштићена околина споменика културе обухвата следеће катастарске парцеле: бр. 362/1, 364, 365, 371, 379, 381, 382, 383/1 и 1147, КО Пирковац, у приватној својини и бр. 362/2, 370, 383/2, 1148, 1149/1 и 1229, КО Пирковац.

Зграда са апотеком у Свљигу

Саграђена је 1933. године као угаони објекат са приземљем, спратом и мансардом у еклектичном духу. Доминантни угаони положај наглашава истурени спратни део на конзолама са којих су на бочним странама балкони са оградама од кованог гвожђа. Површине приземља обрађене су квадратима а спрат подељен плитким пиластрима завршеним стилизованим украсним рељефом. Угаони део надвишен је куполом квадратне основе. Осим својих архитектонских вредности споменик је значајан и за допринос развоју здравствене културе у овом крају. Заштићена околина обухвата кат. парц. бр. 74/1, 75 и делове 253/3, 253/4, 253/5, КО Свљиг.

Црква Светог цара Константина и царице Јелене у Сврљигу

Црква Св. цара Константина и царице Јелена у Сврљигу из грађена 1928. године у духу српске средњовековне архитектуре. Црква је триконхосне основе, са ђакоником и проскомидијом. Над припратом се диже звоник квадратне основе са калотом на тамбуру. Поседује бифоре са каменима капителима и стуцима. Изнад наоса уздиже се, на квадратном тамбуру, поткупоље решено пандантифима. Прекривена је лимом. Конхе, грађене са спољне стране, ојачане су полукружним пиластрима са каменим капителима који формирају следеће аркаде тако да је конха унутра полукружна а споља петострана. То се односи и на апсиду. Црква је грађена од опеке, са декоративном каменом пластиком. Од камена су стубци и капители, а на полукружним пиластрима само су капители од камена. Живописана је 1933. године а исте године постављен је и иконостас. 2007. године дограђен је улазни део. У току су завршни радови на рестаурацији и конзервацији унутрашњости храма.

Храм Св. цара Константина и царице Јелене у Манојлици

На месту званом Заједница, око 1,5 км источно од Манојлице, у прелепом амбијенту крај речице у подножју шумовитог узвишења, смештен је храм Св. цара Константина и царице Јелене. У ограђеној порти је много зеленила и старих храстова и борова. Храм има велику полукружну апсиду која се пружа по читавој ширини и висини храма. Према запису у летопису храма у селу Гулијан храм Св.цара Константина и царице Јелене у Манојлици се помиње 1848. године. Крај храма, ван ограђене порте, постоји очувана зграда старог конака настала највероватније половином XIX века. Црква и звонара су обновљене 1989. године.

Храм Цара Константина и царице Јелене у Манојлици

"Туглова воденица" у Нишевцу

Још један представник старих воденица које су услед нестручних интервенција (у овом случају прекривање фалцованим црепом, пресиђивање бетонским блоковима и израда бетонске међуспратне конструкције) изгубиле своја споменичка својства.

"Грнчарска воденица" у Сврљигу

У Пастирској улици у Сврљигу се налазила воденица позната под називом Грнчарска воденица. Назив потиче од првобитног власника - грнчара. Изграђена највероватније од стране Турака пре 1833. године. Под заштитом је била од 1986. године, међутим порушена је и данас више не постоји. Била је приземни објекат већег габарита, у доњим зонама зидана од камена а у горњим од брвана олепљеним блатом. Имала је четири камена (витла) за млевење у централном делу, а лево и десно од централне просторије две собе за ноћење. Воду је добијала каналом из Тимока кроз 4 велике цеви. Сачуван је план под називом: „Воденица Светозара Илића на Тимоку на месту Дервен код Преконоге“. План је „снимио, учинио увиђај и обележио сталну меру шеф грађ. одељка виши инжењер Јосип Ример 5. јануара 1906. год. у Нишу“.

Оцена стања, потенцијала и ограничења

Непокретна културна добра, као носиоци идентитета представљају развојни потенцијал у функцији науке, туризма и едукације. Посебан потенцијал представља очувана природна средина која пружа могућност интеграције заштите културног наслеђа у оквиру историјских културних предела као продукта људског деловања и могућности које му је пружало природно окружење. Евидентни су труд и брига који се поклањају обнови сакралног наслеђа и варошке архитектуре као и у истраживању археолошких локалитета али недовољна улагања у заштиту и обнову богате градитељске баштине допринела су да се нека од заштићених и евидентираних добара налазе у девастираном стању. Грнчарска воденица у Сврљигу је порушена а од Сврљичког града су се зидишта задржала само у траговима. Објекти традиционалног народног градитељства су због трошности матерјала од кога су направљени и непрепознавања вредности од стране власника и корисника у опасности да убрзо нестану. Додатну опасност представља губитак споменичких својстава услед нестручно изведених интервенција (Гугловљ воденица у Нишевцу). Проблем нестручних интервенција од стране неовлашћених лица је нарочито карактеристичан за археолошка налазишта која су необезбеђена и угрожени неовлашћеним ископавањима.

Основни потенцијали:

- постојање градитељског наслеђа из различитих историјских периода;
- могућност интегрисања и туристичке презентације културног и природног наслеђа;
- сачуване амбијенталне целине архаичних села и објекти народног градитељства од аутохтоног матерјала (стамбене и привредне зграде, воденица, сеоске цркве и др.);
- могућност интегрисања презентације са културним наслеђем у окружењу планског подручја повезивањем у зоне културног наслеђа и културне руте.

Основна ограничења:

- недовољна истраженост непокретних културних добара планског подручја;
- недостатак акционих планова у домену заштите културне баштине;
- недовољна интеграција заштите културног и природног наслеђа;
- низак ниво свести о вредностима и потенцијалу градитељског наслеђа и
- недостатак интеррегионалних веза у презентацији непокретних културних добара.

SWAT Анализа

Предности	Слабости
<ul style="list-style-type: none">▪ Постојање градитељског наслеђа из различитих историјских периода;▪ Сачуване амбијенталне целине и објекти народног градитељства у селима и▪ Постојање стручног кадра који делује на заштити у оквиру мреже завода за заштиту споменика културе.	<ul style="list-style-type: none">▪ Недостатак акционих планова;▪ Недоволна истраженост планског подручја;▪ Неадекватна обезбеђеност археолошких налазишта и▪ Недоволно спровођење мера техничке заштите над већином непокретних културних добара.
Прилике	Претње
<ul style="list-style-type: none">▪ Могућност интегрисања заштите културног наслеђа са природном;▪ Повољни услови за туристичку презентацију непокретних културних добара;▪ Могућност интегрисања презентације културног добара са културним наслеђем у окружењу повезивањем путевима културе и▪ Сарадња са европским и светским организацијама▪ Примена начела интегративне заштите.	<ul style="list-style-type: none">▪ Ризик употребе необновљивих ресурса;▪ Пропадање несанираних непокретних културних добара, у првом реду „Сврљишког града“;▪ неовлашћена ископавања археолошких локалитета;▪ Постепени губитак споменичких карактеристика појединих непокретних културних добара;▪ Ризик употребе необновљивих ресурса и▪ Организационе и финансијске тешкоће спровођења физичке заштите НКД.

Циљеви у области заштите непокретних културних добара

Основни циљ је потпуна и трајна заштита непокретних културних добара као извора идентитета и територијалне препознатљивости уз активирање њихових културно-историјских и научно-образовних вредности као генератора туристичког и економског развоја у складу са европским стандардима заштите.

Заштита непокретних културних добара треба да осигура:

- Сталну, свеобухватну и ефикасну заштиту непокретних културних добара;
- Очување, унапређење и заштиту предела око непокретних културних добара;
- Обнову, чување, одрживо коришћење и стављање на располагање јавности непокретних културних добара у културно-образовне, научне и туристичко-рекреативне сврхе;
- Развијање свести о значају споменичког наслеђа за очување националног идентитета и
- Услове за активацију њихових научних, образовних и туристичких потенцијала.

Принципи и концепција заштите непокретних културних добара

Градитељско наслеђе у себи садржи идентитет заједнице, представља њене основне вредности и даје јој специфичан естетски печат унапређујући квалитет живота у њој. Третман градитељског наслеђа представља сложен систем односа према непокретним културним добрима, евидентираним непокретностима и локалној традицији. Засниваће се на начелима интегративне конзервације где ће се споменичко наслеђе третирати као необновљиви ресурс, извор идентитета, културно-историјски и научно-образовни капитал. Потреба за хуманим животним окружењем упућује на културну, етичку и духовну димензију процеса развоја тако да је дужност планирања да обезбеди њихову заштиту и нагласи историјске, уметничке и споменичких вредности.

Заштита непокретних културних добара у нашој земљи уређена је Законом о културним добрима ("Службени Гласник РС" бр. 71/94), сетом закона који регулишу поступак планирања и изградње објеката и на основу усвојених међународних конвенција из области заштите културне баштине. У процесу урбанистичког и просторног планирања остварује се обезбеђивањем учешћа институција надлежних за заштиту споменика културе у изради свих врста урбанистичких и просторних планова израдом услова чувања, одржавања и коришћења непокретних културних добара и давањем мишљења о имплементацији конзерваторских услова у планским решењима. Државе чланице Европске Уније су низом конвенција, препорука и повеља створиле основ за очување непокретних културних добара препознајући њихову заштиту као одговор све већем губитку идентитета увођењем глобалних садржаја. Наша земља је потписник многих међународних конвенција из области заштите културних добара са различитим степеном обавезности.³

³ Преузето 07.10.2009. године са <http://www.kultura.sr.gov.yu/?jez=&p=56>

Потврђене међународне конвенције:

- a) **Конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** (*Хаг, 1954*);
- b) **Конвенција о мерама за забрану и спречавање недозвољеног увоза, извоза и преноса својине културних добара** (*Париз, 1970.*);
- c) **Конвенција о заштити светске културне и природне баштине** (*Службени лист СФРЈ, Међународни уговори, бр. 56/74, 1972.*);
- d) **Конвенција о заштити европског архитектонског блага** (*Гранада, 1985.*);
- e) **Конвенција о заштити и унапређењу разноликости културних израза** (*Париз, 2005.* - усвојена је на седници Владе Републике Србије у новембру 2006. године и упућена на ратификацију Скупштини РС,) и
- f) **Конвенција о археолошком наслеђу – ревидирана** (*Валета, 1992*)

Потписане међународне конвенције:

- a) **Европска конвенција о пределу** (*Фиренца, 2000.*) и
- b) **Оквирна конвенција Савета Европе о вредности културног наслеђа за друштво** (*Фаро, 2005.*)

Предстоји приступање следећим међународним конвенцијама:

- a) **Конвенција о украденим или илегално извезеним предметима од културног значаја УНИДРОИТ** (*Рим, 1995.*);
- b) **Конвенција о очувању нематеријалног културног наслеђа** (*Париз, 2003.*);
- c) **Конвенција о заштити подводног културног наслеђа** (*Париз, 2001.*) и
- d) **Европска конвенција о прекограничној телевизији** (*Стразбур, 1989.*)

Овом списку треба додати и **Агенду 21 за културу** која очување културног, регионалног и националног идентитета и историјског континуитета наводи као једини одговор процесима глобализације, културна добра истиче као извор идентитета заједнице, културу као стуб одрживог развоја, а културну различитост као „средство достизања боље интелектуалне, емотивне, моралне и духовне егзистенције, неопходну за људску врсту онолико колико је биолошка разноврсност за природу“.⁴ Предстојећу делатност урбанизма сагледава у промоцији одрживог развоја и квалитета живота са посебним нагласком на решавању проблема очувања човекове околине, што укључује и заштиту градитељске баштине јер квалитет просторног уређења формира „културну слику“ коју град пројектује како на околину тако и на своје становнике.

Приступ заштити непокретних културних добара мењао се током времена идући од пасивне, спровођене кроз ограничења и забране, до активне, која подразумева оспособљавање културних добара за функције савременог живота. Савремени начин заштите градитељског наслеђа подразумева очување споменика у примарној, или новој и савременој функцији (привременог или трајног карактера), при чему се мора водити рачуна да се њеним избором не компромитују вредности које представљају основ за постојање непокретног културног добра. Ово упућује на неопходност усклађивања захтева заштите са захтевима укупног развоја подручја што подразумева оспособљавање непокретних културних добара за функције савременог живота. Користиће се у изворној или одговарајућој намени, на начин који ће у највећој могућој мери истицати њихове вредности и који неће ни у чему угрозити њихова споменичка својства. Како кључни принцип развоја у XXI веку представља принцип одрживости" развој који задовољава потребе данашњице без угрожавања могућности будућим генерацијама да задовоље своје потребе"⁵, приликом употребе непокретног културног наслеђа морају утврдити ограничења која се односе на употребу необновљивих ресурса.

Друштвени патронат над непокретним културним добрима прешао је дуг и сложен пут од инвентарисања и регистравања појединачних споменика културе, преко укључивања њиховог окружења у периметре заштите, проширење заштите од појединачних објеката на блокове, четврти и насеља и читаве градове, до дефиниције појма историјског културног предела као синтезе природних и људских творевина. Препознавање простора као однос изграђених

⁴ Агенда 21 за културу

⁵ Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину ("Службени гласник РС", бр. 135/2004)

структура, природних елемената и материјално неопипљивих значења и симболике везаних за традицију, обичаје и свакодневни живот људи у складу са основним начелима савременог приступа заштити чиниће основно концепцијско опредељење. Ради постизања највиших резултата, Планом ће се непокретна културна добра штитити заједно са простором у коме се налазе и објектима од утицаја на њихов изглед, заштиту и коришћење, а тамо где су интегрисана у природни простор заједно са природним окружењем. Градитељским наслеђем у Плану ће се сматрати и целине и зоне од историјског и културног значаја.

Концепција развоја ове области подразумева континуирани рад на евиденцији, истраживању и валоризацији појединих објеката, споменичких и амбијенталних целина, знаменитих места и других вредности културног наслеђа. Кроз планове нижег реда потребно је наставити валоризацију евидентираних културних добара и просторно културно-историјских целина да би се оне на погодан начин интегрисале и савремени живот уз утврђивање мера правне и техничке заштите, као и ревитализације. Створити неопходне услове за савремено коришћење културних добара кроз унапређење квалитета физичке структуре, природног окружења и пратеће инфраструктуре тамо где је то потребно Интегрисати природне и културне вредности планског подручја, као елемента просторне препознатљивости кроз планове нижег реда, посебно кроз планирање културног и еко-туризма на овом подручју. Кроз планове нижег реда посебну пажњу посветити програмима који би обезбедили ревитализацију напуштених непокретних културних добара. Предност дати пројектима којима се чува првобитна функција објеката. Културно наслеђе треба артикулисати као развојни ресурс, заштити, уреди и користи на начин који ће допринети успостављању регионалног и локалног идентитета.

Мере заштите и коришћења непокретних културних добара

На нивоу општег третмана непокретних културних добара неопходно је спровођење следећих мера:

1. Обезбедити услове за чување и трајну заштиту и презентацију непокретних културних добара као и непокретности које уживају предходну заштиту у својој изворној, или одговарајућој намени, на начин и под условима који неће ни у чему угрозити њихова основна споменичка својства.
2. Остварити заштиту кроз документацију, као обавезни, примарни вид заштите, израдом потпуне детаљне стручне и техничке документације свих утврђених н.к.д. и евидентираних добара под претходном заштитом.
3. Заштићена околина непокретних културних добара и добара која уживају претходну заштиту, у погледу предузимања мера заштите и свих других интервенција, има исти третман као и заштићена непокретна културна добра.
4. На непокретности које уживају предходну заштиту се примењују исти услови, мере заштите и обавеза прибављања услова и сагласности за радове који могу непосредно или посредно проузроковати промену облика, изгледа или особености евидентиране непокретности као и за непокретна културна добра.
5. На непокретним културним добрима и непокретностима које уживају предходну заштиту као и у њиховој заштићеној околини, не смеју се изводити никакви радови који могу променити њихов садржај, природу или изглед, без претходно прибављених услова и сагласности надлежног Завода за заштиту споменика културе.
6. Непокретна културна добра и непокретности које уживају претходну заштиту не смеју се користити у сврхе које нису у складу са њиховом природом, наменом и значајем, или на начин који може довести до њиховог оштећења.
7. Власник, корисник, или други субјект који по било ком основу располаже непокретним културним добром, или добром под претходном заштитом дужан је да га чува и одржава с'пажњом тако да не дође до оштећења или уништења његових споменичких својстава.
8. Није дозвољено рушење, раскопавање, преправљање, презиђивање, прерађивање или извођење било каквих других радова који могу променити изглед и вредност културног добра, без претходно прибављених посебних услова и сагласности надлежне службе заштите.
9. Повећање габарита и спратности доградњама, надградњама и сличним интервенцијама на непокретним културним добрима треба планирати са највећом одговорношћу само у изузетним, оправданим случајевима у непосредној консултацији са Заводом за заштиту

- споменика културе Ниш.
10. Завод за заштиту споменика културе посебним правним актом утврђује конкретне услове чувања, коришћења и одржавања, као и услове за предузимање конкретних мера заштите за свако поједино непокретно културно добро или добро под претходном заштитом.
 11. Све интервенције које се на ма који начин односе на заштићена непокретна културна добра и добра под претходном заштитом, могу се предузимати само под посебним конкретним условима које утврђује надлежни Завод за заштиту споменика културе.
 12. Акт о мерама техничке заштите, који прописује надлежи Завод, прибавља се пре израде Локацијске дозволе. Пројектна документација (Идејни и Главни пројекат) доставља се надлежном Заводу за заштиту споменика културе на сагласност.
 13. Приликом планирања реконструкција у амбијентима са споменичким вредностима, у највећој могућој мери успоставити хармоничан просторни склад пројектовањем у контексту, ослањањем на споменичке вредности наслеђа у окружењу и другим методама које доприносе остваривању виших домета и унапређењу градитељског стваралаштва у обухваћеном простору.
 14. Кориговати све негативне појаве у односу према непокретним културним добрима и добрима која уживају предходну заштиту.

Принципи заштите, употребе и коришћења споменика културе

Заштита споменика културе ће се вршити на основу прописаних мера и услова чувања, коришћења и одржавања из Акта о утврђивању непокретног културног добра и на основу услова надлежне установе заштите непокретних културних добара. Простор око непокретних културних добара потребно је урбанистичком документацијом дефинисати у циљу њихове заштите и адекватне презентације при чему предност треба дати пројектима којима се чува првобитна намена споменика. Уколико не постоји могућност задржавања првобитне намене, новом се не сме вулгаризовати карактер или довести у питање опстанак споменичких својстава која чине разлог за постојање споменика културе.

Носиоци права, обавеза и одговорности у погледу коришћења, управљања и располагања непокретним културним добром као и друга лица која по било ком правном основу држе непокретно културно добро, дужни су да га чувају, одржавају и спроводе утврђене мере заштите, да неодложно обавештавају надлежну службу заштите о правним и физичким променама насталим у вези са непокретним културним добром, дозволе научна и стручна истраживања, техничка и друга снимања, извођење мера техничке заштите и да обезбеде његову доступност јавности. Радови на конзервирању, рестаурирању, реконструкцији, ревитализацији и презентацији непокретних културних добара и у заштићеној околини непокретног културног добра и други радови којима се могу проузроковати промене облика или изгледа непокретног културног добра или повредити његова својства, могу се предузимати након што се прибаве:

- 1) Услови Завода за заштиту споменика културе у Нишу за израду пројектне документације;
- 2) Сагласност Завода за заштиту споменика културе у Нишу на пројектну документацију и
- 3) Услови и одобрења на основу прописа о планирању простора и изградњи објеката.

До окончања процедуре утврђивања, на непокретности које уживају предходну заштиту се примењују исти услови, мере заштите и обавеза прибављања услова и сагласности за радове који могу непосредно или посредно проузроковати промену облика, изгледа или особености евидентираних непокретности као и за непокретна културна добра.

У циљу свеобухватног сагледавања споменичког фонда и дефинисања услова и обухвата заштите (граница заштићене околине) потребно је израдити „Студију о валоризацији н.к.д. и добара под претходном заштитом на територији општине Сврљиг“ која ће обухватити истраживање података, прикупљање документације и валоризацију споменичких вредности непокретних културних добара и све релевантне податке о свим објектима, или локалитетима, обрађене тако да се на основу њих могу утврдити конкретни појединачни услови и мере заштите. Све објекте који су евидентирани, као и објекте који ће бити евидентирани треба детаљно технички снимити и формирати документацију постојећег стања са анализом степена очуваности, аутентичних првобитних својстава, као и степена каснијих модификација.

За храм Св. Илије (кат. парц. бр. 66 КО Нишевац) мере заштите предвиђају:

1. Ревитализацију и враћање у сакралну функцију;
2. Очување изворног изгледа спољашње архитектуре и ентеријера, хоризонталног и вертикалног габарита, свих конструктивних и декоративних елемената, оригиналних материјала и функционалних карактеристика и
3. Ажурно праћење стања и одржавање конструктивно-статичког система, кровног покривача, свих фасада, ентеријера и ис-правности инсталација у споменику културе.

За Манастир са црквом св. Арханђела (кат. парц. бр. 366, 368, 369, 378 и 380 КО Пирковац) мере заштите предвиђају:

1. Очување изворног изгледа спољашње архитектуре и ентеријера, хоризонталног и вертикалног габарита, свих конструктивних и декоративних елемената, оригиналних материјала, функционалних карактеристика и оригиналних натписа;
2. Редовно праћење стања и одржавање конструктивно-статичког система, кровног покривача, свих фасада, ентеријера и исправности инсталација у споменику културе;
3. Редовно текуће одржавање споменика културе;
4. Изградња инфраструктуре дозвољена је само уз претходно обезбеђење заштитних археолошких ископавања и одговарајуће презентације налаза и
5. Обнову старог конака уз враћање првобитног изгледа.

За зграду са апотеком у Свљигу (кат. парц. бр. 74/1 КО Сврљиг) мере заштите предвиђају:

1. Очување изворног изгледа спољашње архитектуре и ентеријера, хоризонталног и вертикалног габарита, облика и нагиба крова, свих конструктивних и декоративних елемената, оригиналних материјала, функционалних карактеристика и оригиналних натписа.
2. Дужност корисника да ажурно прати стање објекта у целини и одржава конструктивно – статички систем, кровну конструкцију и покривач, фасаде, ентеријере и исправност инсталација у згради.
3. Забрану извођења радова који могу угрозити статичку безбедност и
4. Коришћење објекта у свему прилагодити пројектованој функцији (за апотеку, становање и пословни простор) – забрана промене намене.

Сакрални објекти планског подручја представљају материјална сведочанства стваралачких домета наше градитељске баштине и просторања културних утицаја па их као просторе изузетних естетских карактеристика треба чувати заједно са широм околином значајном за доживљај непокретног културног добра.

Археолошке локалитете након завршених истраживачких радова презентовати "in situ", уз обезбеђење, обележавање и уређење приступа и непосредне околине. Како се о својствима, хронологији и значају археолошких локалитета може са сигурношћу донети суд тек након завршених истраживачко-конзерваторских радова, они уживају предходну заштиту на основу Закона о културним добрима. Радове у непосредној близини археолошких локалитета је спроводити уз повећане мере опреза и конзерваторски надзор а у случају да се открију ствари и творевине које уживају предходну заштиту, без одлагања прекинути радове, предузети мере да се налаз не уништи, не оштети и да се сачува на месту и положају на коме је откривен и обавестити Завод за заштиту споменика културе у Нишу. Забрањује се уништавање, прекопавање и заоравање археолошких локалитета као и извођење земљаних радова на дубији већој од 30cm, изградње свих врста објеката и инфраструктуре, неовлашћеног ископавање, одношења камена и земље и прикупљања покретног археолошког материјала без сагласности надлежне установе заштите, претходних археолошких истраживања и адекватне презентације налаза.

За амбијенталне целине са очуваном изворном матрицом и објектима традиционалне архитектуре Планом се предвиђа конзерваторско-рестаураторски третман. На овим просторима се неће штитити само појединачни објекти због сопственог значаја и вредности већ и као део шире целине значајних амбијенталних и архитектонских вредности. Ова подручја ће бити третирана урбанистичким плановима израђеним на основу услова надлежног Завода за заштиту споменика културе. У највећој мери треба поштовати аутентичне споменичне вредности уз настојање да се оне што поузданије заштите, сачувају и афирмишу. На планском подручју се као амбијентална целина

издваја подручје Сврљишког града (*Timakus maius*) са подграђем, које је првобитно могло бити и рановизантијско насеље, а од краја 11. века средњовековно српско подграђе. У овом делу сачувани су остаци трију цркава. Западно од ових цркава и ка подножју Сврљиг града, постоје остаци старих грађевина, вероватно кућа српског средњовековног подграђа. Заштита целина са објектима традиционалне руралне архитектуре ће се вршити оквиру етно-паркова у којима ће се рестаурирати, реконструисати и презентовати традиционална архитектура и начин живота карактеристичан за подручје. Нова изградња у оваквим целинама се дозвољава само у оквиру ревитализације комплекса али и тада пројектована у контексту визуелног идентитета и уз уклапање материјалима, формом, габаритом и архитектонским елементима са традиционалном архитектуром.

За објекте традиционалне руралне архитектуре предвиђа се конзерваторско-рестаураторски третман. Не дозвољава се измена структуре и типа објекта нити спајање више објеката у веће просторне склопове. Обликовање фасаде, одабир грађевинског материјала и боја, кровни покривач, архитектонски детаљи и сл. треба да су у складу са традиционалном архитектуром и да доприносе очувању визуелног идентитета и унапређењу естетских вредности.

Споменици и спомен обележја посвећени значајним догађајима и личностима од значаја за разумевање националне историје и историје других народа на планском подручју уживају заштиту на основу Закона о културним добрима („Службени гласник РС“, број 71/94) па се радови на одржавању и евентуалној дислокацији споменика могу изводити у складу са условима Завода за заштиту споменика културе у Нишу.

Заштићена околина непокретних културних добара

Простор око непокретног културног добра штити се и уређује интегрално, на основу пропозиција и мера надлежне службе заштите споменика културе и решења овог Плана и ужива заштиту као и непокретно културно добро. У досадашњем периоду, заштићена околина није јасно дефинисана катастарским за сва непокретна културна добра. Ради отклањања сметњи у спровођењу Плана, као и ради адекватне и правовремене заштите непокретних културних добара, евидентираних непокретности и њихове околине, Планом се до утврђивања заштићене околине, односно до окончања процеса утврђивања за непокретно културно добро, предлаже планерска, прелиминарна заштићена околина.

У простору заштићене околине и планерске, прелиминарне заштићене околине није дозвољена некомплементарна изградња а приликом извођења интервенција потребно је ослањањем на споменичке вредности наслеђа и другим методама које доприносе унапређењу градитељског стваралаштва утицати на успостављање амбијенталног склада. Могуће је уређење простора и изградња садржаја у функцији истраживања, заштите и презентације непокретног културног добра, у складу са условима надлежних служби заштите.

За непокретности које уживају предходну заштиту планерском, прелиминарном заштићеном околином ће се сматрати границе катастарских парцела које се граниче или се налазе у непосредној околини парцела на којима се налазе, по потреби.

За Сврљишки град заштићена околина обухвата читаво узвишење на коме се налазе остаци утврђеног града и шири простор у подножју узвишења са остацима других објеката у подграђу.

За Храм Св. Илије заштићена околина обухвата катаст. парц. бр. 63, 65, 66, 67/1, 67/2, 71, 72 и 73 КО Нишевац. Мере заштите заштићене околине предвиђају:

1. Забрану градње објеката који својом архитектуром, габаритом и висином угрожавају споменик културе;
2. Забрану препарцелације постојећих парцела;
3. Забрану складиштења материјала и стварања депонија;
4. Забрану постављања ваздушних, електро и ТТ водова пре-ко заштићених парцела;
5. Забрану извођења радова којима се врши промена облика терена и промена постојеће намене терена;
6. Забрану сече стабала и уклањање вегетације у заштићеној околини, осим под условима и надзором надлежног завода за заштиту природе.

За манастир са црквом св. Арханђела заштићена околина обухвата катаст. парц. бр. 362/1, 364, 365, 371, 379, 381, 382, 383/1, 1147, 362/2, 370, 383/2, 1148, 1149/1 и 1229 КО Пирковац. Мере заштите заштићене околине предвиђају:

1. Забрану подизања објеката високе градње;
2. Забрану препарцелације постојећих грађевинских парцела;
3. Забрану градње објеката који својом наменом, архитектуром, габаритом и висином угрожавају споменик културе;
4. Забрану постављања ваздушних електро и ТТ вода преко заштићених парцела;
5. Вођење инфраструктуре подземно, уз обезбеђење заштитних археолошких ископавања и презентације материјала и враћање терена у првобитно стање;
6. Очување аутохтоног природног окружења и аутентичности извора водотока;
7. Забрану промене облика терена, чисте сече шума, експлоатације корита потока и свака врста земљаних радова;
8. Забрану складиштења материјала, формирања депонија и производних постројења;

За зграду са апотеком у Свљигу заштићена околина обухвата кат. парц. бр. 74/1, 75 и делове 253/3, 253/4, 253/5, КО Сврљиг. Мере заштите заштићене околине предвиђају:

1. Забрану градње и постављања трајних или привремених објеката који својом наменом, волуменом габарита по висини и облику могу угрозити или деградирати заштићену околину.
2. Забрану постављања покретних тезги, киоска и других привремених објеката на свим тротоарима унутар заштићене околине.
3. Забрану промене намене или коришћења заштићене околине непокретног културног добра која би угрозила споменик културе или његову заштићену околину.
4. Урбанистичко и комунално уређење, хортикултурално опремање околине у складу са првобитном наменом.

Смернице за израду урбанистичких планова и друге развојне документације

Пројектом уређења сврљишког града ће се регулисати заштита, приступ и презентација остатака зицишта сврљишког града. С обзиром да се предвиђа у обухвату непокретног културног добра, све активности на уређењу простора неопходно је изводити тако да не угрожавају непокретно културно добро нити да својим карактером, обликом или габаритом доминирају над њим. Овај најрестриктивнији режим заштите подразумева само могућност партерног уређења уз забрану употребе савремених грађевинских материјала, асфалта, бетона и поплочавања керамичким плочама или плочама од вештачких материјала. Могуће је уређење и обележавање приступних стаза природним грађевинским материјалима (камен и дрво) тако да се јасно нагласи разлика у односу на постојеће објекте. Забрањује се увођење нових садржаја и било каква изградња ван партерног уређења. Извођењу радова могуће је приступити након обављених истраживачко-конзерваторских радова и прибављених услова и сагласности Завода за заштиту споменика културе у Нишу.

Урбанистичким пројектом за манастир са црквом Св. Арханђела регулисаће се заштита и уређење ове амбијенталне целине. Простор на ком се налази непокретно културно добро подлеже најстрожем систему заштите који искључује извођење било каквих радова осим конзерваторско-рестаураторских. Режим заштите предвиђа очување изворног изгледа спољашње архитектуре и ентеријера, хоризонталног и вертикалног габарита, свих конструктивних и декоративних елемената, оригиналних материјала, функционалних карактеристика, оригиналних натписа уз статичко-конструктивну санацију и обнову старог конака уз враћање првобитног изгледа. Такође, предвиђа се очување аутохтоног природног окружења и аутентичности извора водотока. У заштићеној околини се осим спровођења општих мера заштите заштићене околине предвиђа и забрана подизања објеката високе градње и забрана промене облика терена, чисте сече шума, експлоатације корита потока и сваке врсте земљаних радова.

Урбанистичким пројектом за амбијенталну целину у Манојлици регулисаће се реконструкција и ревитализација порушених воденица и објеката народног градитељства. Овај простор ће се штитити и уређивати као кохерентна целина коју чине грађевине и окружење у оквиру кога се формирао као препознатљива структура. Евентуална нова изградња биће у духу традиционалне архитектуре, габаритом и наменом усклађена са постојећим објектима не нарушавајући силуету и основне визуре.

Урбанистичким пројектом туристичког центра у подножју сврљишког града валоризоваће се туристичко-рекреативни потенцијал природних и антропогених вредности овог подручја. Могуће је извођење приступних путева и стаза, обележавање и партерно уређење у циљу безбедивања примарне туристичке инфраструктуре. С обзиром да се налази у обухвату заштићене околине сврљишког града инфраструктуру и објекте привременог и сталног карактера неопходне за туристичку презентацију планирати у складу са конзерваторским условима тако да се њиховим одабиром не вулгаризује карактер непокретног културног добра нити ремети визуелне перцепција истог. Својим положајем, габаритом и архитектуром не смеју реметити визуре нити пејзажне карактеристике простора од значаја за адекватан доживљај непокретног културног добра. При пројектовању објеката обавезно очувати просторно-амбијентални склад између изграђених објеката и околног амбијента. Забрањује се блоковска изградња већ се препоручује павиљонски тип објеката маскималне спратности П +1.

Учесници у имплементацији за сектор заштите непокретних културних добара

Министарство културе, информисања и информационог друштва; Централни институт за конзервацију у Београду; Археолошки институт Београд; Републички завод за заштиту споменика културе, Завод за заштиту споменика културе у Нишу, туристичка организација општине, Културни центар Сврљиг и невладине организације из области културе.

- Обезбеђење средстава из буџета Републике Србије, јавних прихода и средстава приватног сектора за реализацију пројеката из области заштите непокретних културних добара, приоритетно за уређење подручја интегративне заштите "Сврљишки град" (Министарство културе, информисања и информационог друштва преко Републичког завода за заштиту споменика културе у сарадњи са Заводом за заштиту споменика културе у Нишу);
- Израда Програма динамике конзервације, рестаурације и ревитализације непокретних културних добара планског подручја на основу њиховог стања, угрожености и потенцијала (Републички завод за заштиту споменика културе у сарадњи са Заводом за заштиту споменика културе у Нишу);
- Израда пројеката уређења подручја непокретних културних добара којима ће се обезбедити њихова заштита у припадајућем окружењу и изворној или адекватној намени, која неће угрожавати њихове споменичке вредности заснованих на начелима интегративне конзервације, а нарочито за амбијенталне целине изражених споменичких вредности (Завод за заштиту споменика културе у Нишу у сарадњи са ЈП Завод за урбанизам Ниш);
- Развој свести о значају градитељске баштине кроз улагање у обнову, заштиту и организовану туристичку презентацију појединачно или путем тематских „путева културе“ (Завод за заштиту споменика културе Ниш у сарадњи са туристичком организацијом општине).

Приоритетне активности на имплементацији

Планско решење:	<i>Трајна и свеобухватна заштита непокретних културних добара</i>
Приоритетне активности:	<ol style="list-style-type: none"> 1) Наставак истраживања и рекогносцирања планског подручја ради увида у стање споменичког фонда и евидентирања добара која уживају предходну заштиту; 2) Утврђивање заштићене околине за она непокретна културна добра за која Актом о проглашењу њен обухват није јасно прецизиран; 3) Израда студије о валоризацији непокретних културних добара и непокретности које уживају предходну заштиту на територији општине Сврљи са утврђивањем услова, мера и обухвата заштите и заштићене околине; 4) Интеграција заштите природних и непокретних културних добара, када се налазе у њиховом обухвату, у оквиру јединствене и препознатљиве целине и
Планско решење:	<i>Укључивање непокретних културних добара у савремене друштвене процесе</i>
Приоритетне активности:	<ol style="list-style-type: none"> 1) Завршетак радова на конзервацији и презентацији Сврљишког града; 2) Адекватна презентација непокретних културних добара на основу методологије активне конзервације као предуслов за промоцију постојећих и креирање нових вредности простора; 3) Активација непокретних културних добара у аутентичној или адекватној намени која неће угрозити споменичке вредности и 4) Формирање тематских „путева културе“ у функцији презентације НКД и унапређење туристичке понуде подручја.